
Franz Kafka
Procesul

Procesul

Franz Kafka

conform variantei din manuscris

ARESTAREA

Pe Josef K. îl calomniase pesemne cineva căci, fără să fi făcut nimic rău, se pomeni într-o dimineaţă arestat. În dimineaţa aceea, bucătăreasa doamnei Grubach, gazda lui, care îi aducea micul dejun în fiecare zi la opt, nu se ivi la ora obişnuită. Asemenea lucru nu se mai întâmplase niciodată până atunci. K. mai aşteptă o clipă. Culcat pe pernă văzu cum bătrâna care locuia peste drum îl privea cu o curiozitate absolut neobişnuită. Apoi, flămând şi mirat totodată, sună. Imediat se auzi o bătaie în uşă şi în cameră intră un bărbat pe care până atunci nu-l mai văzuse niciodată prin casă. Bărbatul era zvelt dar solid şi purta un costum negru, strâns pe corp, cum sunt cele de voiaj, legat cu un cordon şi având tot felul de cute, buzunare, catarame şi nasturi, care dădeau costumului o aparenţă deosebit de practică, fără să se înţeleagă bine la ce ar putea servi.

— Cine eşti dumneata? Îl întrebă K. ridicându-se în coate.

Omul trecu peste întrebare, ca şi cum ar fi fost firesc să fie acceptat când intra undeva, şi se mulţumi doar să întrebe la rândul lui:

— Ai sunat?

— Anna trebuie să-mi aducă micul dejun, spuse K. şi încercă mai întâi, atent şi tăcut, să descopere prin observaţie şi deducţie cine putea fi omul acela. Dar străinul nu se lăsă prea mult cercetat cu privirea, ci se îndreptă spre uşă, o întredeschise şi spuse cuiva care, vădit lucru, se afla în imediata apropiere, chiar lângă prag:

— Vrea să-i aducă Anna micul dejun.

Din camera alăturată se auzi un chicotit uşor; judecind după zgomot, s-ar fi putut ca acolo să se afle mai multe persoane. Deşi râsul acesta nu i-ar fi putut spune străinului nici un lucru pe care să nu-l fi ştiut până atunci, el îi declară lui K.: „E imposibil”, ca şi cum i-ar fi dat un raport.

— Asta e ceva nou, spuse K. şi sări din pat punându-şi repede pantalonii. Tare aş vrea să ştiu cine sunt oamenii din camera de alături şi cum o să se justifice doamna Grubach faţă de mine că i-a lăsat să mă deranjeze.

Ce-i drept, o secundă îi trecu prin minte că n-ar trebui să spună asta cu glas tare pentru că, făcând-o, putea să lase impresia că-i recunoaşte oarecum străinului dreptul de a-l supraveghea, dar pentru moment nu dădu importanţă faptului acestuia. Celălalt înţelese totuşi exact ce n-ar fi trebuit, căci îi spuse:

— Nu ţi-ar plăcea mai mult să rămâi aici?

— Nu vreau nici să rămân aici şi nici să-ţi mai aud glasul până nu mi te prezinţi.

— Aveam intenţii bune, spuse străinul şi deschise brusc uşa.

Camera de-alături, în care K. pătrunsese mai încet decât ar fi dorit, avea, la prima vedere, aproape acelaşi aspect ca în ajun. Acolo îşi avea doamna Grubach salonul; poate că astăzi în încăperea ticsită de mobile, dantelării, porţelanuri şi fotografii era ceva mai mult spaţiu gol decât de obicei, dar lucrul acesta cu greu s-ar fi putut observa imediat, cu atât mai mult cu cât schimbarea esenţială o constituia prezenţa unui bărbat care şedea cu o carte în mână lângă fereastra deschisă şi care, când intră K., îşi ridică privirea de pe carte.

— Ar fi trebuit să rămâi în camera dumitale! Nu ţi-a spus Franz?

— Şi ce doriţi? Întrebă K. uitându-se pe rând când la noua lui cunoştinţă, când la cel numit Franz, care se oprise în pragul uşii. Prin fereastra deschisă se vedea iar bătrâna, stăpânită de o curiozitate într-adevăr senilă, şi care se instalase acum exact în faţă, nu cumva să piardă vreun amănunt din ce avea să se întâmple.

— Ar trebui, totuşi, ca doamna Grubach..., spuse K. Şi făcând o mişcare de parcă ar fi încercat să se smulgă din mâinile celor doi bărbaţi, deşi aceştia stăteau departe, vru să-şi continue drumul.

— Nu, spuse omul de la fereastră, aruncând cartea pe o măsuţă şi ridicându-se. N-ai dreptul să ieşi, eşti arestat.

— Aşa mi se pare şi mie, spuse K. Şi de ce, mă rog? Întrebă el apoi.

— Nu ne aflăm aici ca să-ţi spunem asta. Întoarce-te în camera dumitale şi aşteaptă. Ancheta e începută şi ai să afli totul la momentul oportun. Îmi calc datoria vorbindu-ţi atât de prietenos. Dar sper că nu ne aude nimeni în afară de Franz care, în ciuda instrucţiunilor, se poartă şi el prieteneşte cu dumneata. Dacă şi de-acum înainte o să ai tot atâta noroc pe cât ai avut când ţi-au fost numiţi paznicii, poţi să tragi nădejde.

K. vru să se aşeze, dar abia atunci observă că, în afară de scaunul de lângă fereastră, în toată încăperea nu se mai afla nimic pe care să se poată sta.

— Ai să recunoşti mai târziu că ţi-am spus numai adevărul, începu Franz şi se îndreptă spre el împreună cu celălalt bărbat.

Pe K. îl uimi mai ales acesta din urmă, care îl bătu de mai multe ori, prieteneşte, pe umăr. Amândoi paznicii îi examinară cămaşa de noapte şi-i spuseră că de-acum înainte va trebui să poarte una de calitate mult mai proastă, dar că ei îi vor păstra cu mare grijă atât cămaşa aceasta, cât şi restul lenjeriei, şi că i le vor restitui dacă procesul se va încheia favorabil.

— E mai bine să ne dai nouă lucrurile, spuseră ei, căci la magazie se fac mereu fraude si, în afară de asta, acolo, după un anumit timp, lucrurile sunt revîndute, fără să se ţină seama dacă procesul s-a terminat sau nu. Şi nu se ştie cât pot dura asemenea procese, mai ales în ultima vreme. Până la urmă primeşti, fireşte, din partea magaziei, contravaloarea lucrurilor, dar te alegi cu nimica toată, căci la vînzare nu valoarea ofertei hotărăşte preţul, ci valoarea mitei, şi-apoi ştim prea bine, din experienţă, că sumele cuvenite se micşorează şi ele, an de an, tot trecând dintr-o mână într-alta.

K. abia dacă îi asculta; dreptul de-a mai putea dispune de lucrurile proprii i se părea de mică importanţă; pentru el era mult mai urgent acum să-şi clarifice situaţia. De faţă cu oamenii aceştia însă, nu putea nici măcar să-şi adune gându-rile ca lumea; pântecul celui de-al doilea paznic — fiindcă, evident, numai paznici puteau să fie amândoi — se lipea mereu de el, extrem de prietenos, dar de cum ridica privirea întîlnea o faţă uscată şi osoasă, deloc potrivită cu grăsimea trupului, şi înarmată cu un nas mare şi strâmb, care părea că se înţelege, ca o persoană aparte, cu celălalt paznic. Ce fel de oameni erau aceştia? Despre ce vorbeau ei? Cărei autorităţi aparţineau? K. trăia doar într-un stat constituţional. Pretutindeni domnea pacea. Toate legile erau respectate. Cine îndrăznea să-l atace în propria lui locuinţă? Fusese totdeauna înclinat să privească lucrurile foarte uşuratic, să nu creadă în rău decât dacă se lovea de el şi să nu ia măsuri de prevedere pentru viitor, chiar când era ameninţat din toate părţile. În cazul de faţă însă, o asemenea atitudine i se părea nelalocul ei. Nici vorbă, totul putea fi o glumă, o glumă grosolană pusă la cale de colegii de la bancă, din cine ştie ce motive — poate fiindcă azi era ziua lui, ziua când împlinea treizeci de ani — asta s-ar fi putut, fireşte; poate că ar fi fost de ajuns doar să le rîdă în nas, într-un anumit fel, paznicilor, ca ei să rîdă împreună cu el; poate că paznicii erau, de fapt, nişte comisionari culeşi de pe stradă, cum de altfel şi păreau să fie; şi totuşi, de data aceasta, chiar din clipa când dăduse cu ochii de Franz, K. hotărâse să nu lase din mână nici cel mai mic atu pe care l-ar fi putut folosi împotriva oamenilor acestora. Puţin îi păsa dacă avea să se spună mai târziu că fusese incapabil să înţeleagă o glumă; deşi nu făcea parte dintre cei ce culeg învăţăminte din experienţele vieţii, K. îşi amintea că de pe urma unor întîmplări aparent neînsemnate şi în care, spre deosebire de prietenii lui, se purtase imprudent şi se arătase voit nepăsător faţă de consecinţe, avusese destule de îndurat. Asemenea lucruri nu trebuiau să se mai întîmple,

măcar de data aceasta; dacă era vorba de o comedie, atunci avea să joace şi el. Pentru moment, era încă liber.

— Îmi daţi voie, spuse K. şi, strecurându-se grăbit printre paznici, intră în camera lui.

— Pare înţelegător, îl auzi spunând pe unul din paznici.

De cum se văzu în cameră, K. trase brutal sertarele biroului ; toate se aflau la locul lor în cea mai mare ordine; dar emoţia îl împiedica să găsească de la bun început tocmai legitimaţiile pe care le căuta. Până la urmă dădu peste un permis de bicicletă şi vru să-l ducă paznicilor, dar, gândindu-se mai bine, hîrtia i se păru prea neînsemnată şi continuă să caute până îşi găsi actul de naştere. Când se întoarse în camera vecină, uşa din faţă de deschise şi doamna Grubach dădu să intre. Apariţia ei nu durà însă decât o clipă căci, zărindu-l pe K., gazda îşi ceru scuze, vădit jenată, şi dispăru închizând uşa cu cea mai mare grijă.

— Intraţi, vă rog!

Atât apucă să spună K. şi rămase în mijlocul salonului, cu actele în mână, privind uşa care nu se mai deschise; apelul unuia dintre paznici îl făcu să tresară; paznicii şedeau amândoi la măsuţa din faţa ferestrei deschise şi, după cum observă K , îi mâncau micul dejun.

— De ce n-a intrat? Întrebă el.

— N-are voie, îi răspunse paznicul cel gras. Doar ştii bine că eşti arestat.

— De ce-aş fi arestat? Şi încă în felul acesta!

— Iar începi! spuse paznicul şi muie o felie de pâine cu unt în borcănaşul cu miere. La asemenea întrebări nu răspundem.

— O să fiţi obligaţi să-mi răspundeţi, spuse K. Iată actele mele; arătaţi-mi-le acum pe ale voastre şi, înainte de toate, mandatul de arestare.

— Doamne! Dar neînţelegător mai eşti! se vaită paznicul. Parcă n-ai căuta decât să ne scoţi din sărite, inutil, tocmai pe noi care în clipa de faţă îţi suntem cei mai apropiaţi dintre oameni.

— Aşa e, întări Franz şi, în loc să-şi ducă la gură ceaşca de cafea pe care o ţinea în mână, îi aruncă lui K. o privire poate foarte semnificativă, dar din care acesta nu înţelese nimic.

Apoi, fără să vrea, K. intră într-un dialog al privirilor cu Franz. Până la urmă, K. îşi arătă totuşi hîrtiile şi spuse:

— Iată-mi actele.

— Ce ne interesează pe noi actele dumitale? strigă paznicul cel gras. Te porţi mai rău ca un copil. Ce doreşti, la urma urmei? Îţi închipui cumva că vei face să ţi se termine mai repede blestematul de proces dacă discuţi cu noi, paznicii, despre legitimaţii şi despre mandate de arestare? Noi suntem slujbaşi mărunţi; nu prea ne pricepem la legitimaţii şi nu ne priveşte decât faptul că trebuie să te păzim zece ore pe zi şi că suntem plătiţi pentru munca noastră. Atâta tot; fireşte, asta nu ne împiedică să ne dăm seama că înaltele autorităţi pe care le slujim, înainte de-a emite un mandat se informează precis asupra motivelor arestării şi a persoanei arestate. În privinţa aceasta, orice eroare este exclusă. Autorităţile pe care le reprezentăm, după câte le ştiu — şi ţine seama că eu nu cunosc decât gradele inferioare — nu caută delictele populaţiei ci, după cum prevede legea, sunt atrase de delicte şi ne trimit pe noi, paznicii. Asta este legea. Unde vezi că ar putea fi o eroare?

— Legea asta eu n-o cunosc, spuse K.

— Cu atât mai rău pentru dumneata, îi răspunse paznicul.

— Sunt sigur că ea nu există decât în capetele voastre, adăugă K.

Ar fi vrut să găsească un mijloc de-a pătrunde în gândurile paznicilor, de-a le întoarce în favoarea lui, sau măcar de-a le înţelege pe deplin. Dar paznicul cel gras înlătură orice explicaţie spunând doar:

— Ai s-o simţi pe pielea dumitale. Franz se amestecă în vorbă:

— Vezi, Willem, el recunoaşte că ignoră legea, dar pretinde în acelaşi timp că e nevinovat.

— Ai dreptate, spuse celălalt; nu-i chip să-l faci să înţeleagă ceva.

K. nu le mai răspunse nimic.

„Trebuie oare să mă las şi mai mult tulburat de pălăvrăgelile slujbaşilor acestora mărunţi — fiindcă ei înşişi recunosc că asta sunt? se gândi el. În orice caz, amândoi discută despre lucruri din care nici unul, nici altul nu pricepe o iotă. Iar suficienţa cu care discută nu poate fi explicată decât prin prostie. Câteva cuvinte schimbate cu un funcţionar de rangul meu au să clarifice situaţia incomparabil mai bine decât cele mai lungi discuţii cu oamenii ăştia."

K. se plimbă de câteva ori de colo-colo, în spaţiul liber al încăperii şi văzu că bătrâna din faţă târâse la fe reastră un moşneag şi mai bătrân decât ea, pe care îl ţinea pe după mijloc.

K. simţi nevoia să pună capăt comediei acesteia.

— Duceţi-mă la superiorul vostru, spuse el.

— Când o să te cheme, şi numai atunci, îi răspunse paznicul pe care celălalt îl numise Willem. Şi acum, adăugă el, te sfătuiesc să te duci în camera dumitale, să stai liniştit acolo şi să aştepţi ce-o să se hotărască. Nu te lăsa doborât de frământări inutile, ci mai degrabă adună-ţi forţele, căci o să ai mare nevoie de ele. E un sfat pe care ţi-l dăm. Nu te-ai purtat cu noi cum am fi meritat, ba chiar ai uitat că, oricine am fi, suntem măcar acum, faţă de dumneata, nişte oameni liberi, ceea ce nu e puţin lucru. Totuşi, dacă ai bani, suntem dispuşi să trimitem să ţi se aducă micul dejun de la cafeneaua de peste drum.

K. rămase o clipă liniştit, fără să le răspundă la propunere. Poate că dacă ar fi încercat să deschidă uşa camerei alăturate sau chiar a vestibulului, cei doi n-ar fi îndrăznit să-l oprească; poate că soluţia cea mai simplă a întregii probleme ar fi fost să împingă lucrurile cât mai departe.

S-ar fi putut însă la fel de bine ca paznicii să-l înşface şi, o dată trântit la pământ, ar fi spus adio superiorităţii pe care,

în anumite privinţe, o mai păstra totuşi asupra lor. De aceea preferă să aştepte soluţia mai puţin nesigură, pe care desfăşurarea firească a lucrurilor avea s-o aducă neapărat, şi se întoarse în camera sa fără ca el sau paznicii să mai adauge vreun cuvânt.

Acolo, se trânti pe pat şi luă de pe noptieră un măr frumos pe care şi-l pregătise de cu seară pentru micul dejun. Altceva în afară de măr nu mai avea şi, oricum, după ce muşcă cu poftă îşi dădu seama că mărul era de preferat gustării pe care, din mila paznicilor, ar fi putut s-o capete de la cafeneaua aceea murdară. Acum se simţea mai bine dispus şi mai sigur pe sine; fireşte, ratase o dimineaţă de lucru, dar, dat fiind postul relativ important pe care îl ocupa la bancă, absenţa avea să-i fie uşor motivată. S-o explice spunând adevărul? Aşa avea de gând să facă. Iar dacă n-aveau să-l creadă — ceea ce ar fi fost normal, date fiind împrejurările — putea s-o ia ca martor pe doamna Grubach sau chiar pe cei doi bătrâni, care acum probabil că porniseră spre cealaltă fereastră. Privind lucrurile din punctul de vedere al paznicilor, pe K. îl mira cel mai mult faptul că fusese trimis în camera lui şi lăsat singur acolo unde avea la îndemână atâtea posibilităţi de sinucidere. Totodată, judecind din punctul lui de vedere, se întreba ce motiv l-ar fi putut determina să se sinucidă. Nu cumva faptul că doi oameni, aflaţi în încăperea de alături, îi mâncaseră micul dejun? Sinuciderea în asemenea condiţii i se părea atât de absurdă încât, chiar dacă ar fi vrut să-şi pună capăt zilelor, l-ar fi împiedicat stupizenia ei. Dacă cei doi paznici n-ar fi fost, vădit, nişte oameni cu mintea atât de mărginită, s-ar fi putut presupune că şi lor, din aceleaşi motive, nu li se părea deloc primejdios să-l lase singur. N-aveau decât să-l privească, dacă aveau chef. L-ar fi văzut îndreptându-se spre dulăpiorul din perete în care îşi păstra sticla cu rachiu vechi si bun, l-ar fi văzut golind un pahar ca să-şi înlocuiască micul dejun, şi apoi umplându-şi încă unul ca să-şi facă curaj, dar numai din prudenţă, pentru cazul puţin probabil în care ar fi avut nevoie de curaj.

În clipa aceea, un glas din camera de alături îl făcu să tresară de spaimă şi să-şi ciocnească dinţii de pahar.

— Te cheamă inspectorul, îi strigă cineva.

Dar numai strigătul îl sperie, strigătul scurt, tăios, cazon, pe care nici în ruptul capului n-ar fi bănuit că ar fi în stare să-l scoată paznicul Franz. Ordinul în sine îi făcu plăcere; K. strigă şi el „În sfârşit!”, cu un ton de uşurare, închise dulăpiorul din perete şi porni grăbit spre salon. Acolo dădu peste cei doi paznici care îl goniră imediat înapoi, în camera lui, de parcă lucrul acesta ar fi fost cât se poate de firesc!

— Ia te uită ce-i dă prin minte! strigară ei. Nu cumva ai de gând să apari în cămaşă, în faţa inspectorului? Pesemne că vrei să ne cotonogească şi pe dumneata, şi pe noi.

— Mai lăsaţi-mă dracului! strigă K. pomenindu-se îmbrâncit înapoi, până la dulapul de haine. Dacă daţi buzna peste mine când dorm, n-oţi fi vrând să mă găsiţi în ţinută de gală.

— N-avem încotro, spuseră paznicii care, de câte ori K. ridica tonul, se linişteau şi deveneau aproape trişti, iar din această cauză el fie că se simţea dezorientat, fie că se mai dezmeticea puţin.

— Stupid protocol, mai bombăni K.; dar luând o haină de pe spătarul unui scaun, o ridică o clipă cu amândouă mâinile şi o ţinu aşa de parcă ar fi vrut să afle părerea paznicilor. Ei clătinară din cap:

— Trebuie haină neagră.

K. aruncă atunci haina pe jos şi spuse, fără să ştie nici el cum au să-l înţeleagă:

— Doar n-are loc dezbaterea principală. Paznicii zâmbiră, dar îşi menţinură pretenţia.

— Trebuie neapărat haină neagră.

— Dacă asta accelerează lucrurile, n-am nimic împotrivă, declară K.; apoi, deschizând singur dulapul, răscoli îndelung printre haine, alese cel mai frumos costum negru, o jachetă a cărei croială pe talie aproape că stârnise vâlvă printre cunoscuţii săi, scoase şi o cămaşa curată, şi începu să se

îmbrace cu grijă. In sinea lui, se gândea chiar că accelerase mersul lucrurilor, făcându-i pe paznici să uite că ar fi trebuit să-l oblige să facă baie. Şi-i privi, căutând să-şi dea seama dacă n-aveau să-i amintească de baie; dar ei, fireşte, erau departe de a se gândi la asta; în schimb, Willem nu uită să-l trimită pe Franz la inspector pentru a-i raporta că arestatul se îmbracă.

După ce termină cu îmbrăcatul, K. trebui să treacă prin salon, urmat la un pas de Willem, ca să ajungă în camera următoare, a cărei uşă cu două canaturi era larg deschisă. În camera aceea, după cum K. ştia prea bine, locuia de curând o domnişoară, Bürstner, dactilografă, care pornea de cu zori la lucru şi nu se întorcea decât foarte târziu; cu domnişoara Bürstner, K. abia dacă schimbase câteva cuvinte de salut în treacăt. Acum, noptiera aflată de obicei la căpătâiul patului fusese împinsă în mijlocul camerei, ca să-i servească drept birou inspectorului care se instalase în dosul ei. Inspectorul şedea picior peste picior şi-şi ţinea un braţ pe spătarul scaunului. Într-un colţ al camerei, trei tineri priveau fotografiile domnişoarei Bürstner, prinse pe perete peste o mică rogojină. O bluză albă atârna pe mânerul ferestrei deschise. La fereastra din faţă se aflau cei doi bătrâni, veniţi să vadă; zăceau amândoi rezemaţi de pervaz, dar grupul li se mărise acum; în spatele lor, depăşindu-i cu mult în înălţime, se afla un bărbat cu cămaşa descheiată la piept; bărbatul îşi răsucea cu două degete bărbiţa roşcovană.

— Josef K.? Întrebă inspectorul, poate numai ca să atragă asupra sa privirea distrată a lui K.

El dădu din cap, afirmativ.

— Eşti foarte surprins de cele petrecute în dimineaţa asta, nu-i aşa? spuse inspectorul, mutînd cu amândouă mîinile puţinele lucruri aflate pe noptieră — lumânarea, chibriturile, o carte şi perniţa cu ace de cusut — ca si cum ar fi fost nişte unelte neapărat necesare pentru ancheta[7].

— Fireşte, spuse K. mulţumit că se aflâ în faţa unui om inteligent si că poate, în sfîrşit, să discute cu el despre cele

petrecute. Fireşte, sunt surprins, dar n-aş putea spune că sunt foarte surprins.

— Nu eşti foarte surprins? Întrebă inspectorul punând lumânarea la vechiul ei loc, în mijlocul măsuţei, şi regrupând celelalte obiecte în jurul ei.

— Poate că-mi înţelegeţi greşit sensul cuvintelor, se grăbi să explice K. Vreau să spun... (aici K. se întrerupse să-şi caute un scaun.) Pot să mă aşez?

— Nu e obiceiul, îi răspunse inspectorul.

— Vreau să spun, repetă K. fără să se mai întrerupă, că sunt, fireşte, foarte surprins, dar că atunci când te afli de treizeci de ani pe lume şi când ai fost nevoit să răzbaţi singur, aşa cum mi s-a intîmplat mie, te imunizezi şi nu iei prea în tragic surprizele. Mai ales pe cea de astăzi.

— De ce mai ales pe cea de astăzi?

— Nu vreau să spun că socotesc toată întîmplarea drept o farsă, căci mijloacele folosite pentru ea mi se par prea importante. Ca să fie farsă ar însemna să participe fa ea toţi ai casei, plus dumneavoastră, ceea ce ar depăşi limitele unei farse. Nu vreau să spun deci că e o farsă.

— Exact, spuse inspectorul, numărând chibriturile din cutie.

— Dar pe de altă parte, continuă K. adresîndu-se tuturor — i-ar n plăcut ca şi cei trei amatori de fotografii să se întoarcă spre el şi să-l asculte — dar pe de altă parte, mi se pare că e vorba de ceva nu prea grav. Deduc asta din faptul că, deşi sunt acuzat, nu izbutesc să-mi găsesc nici cea mai mică vină pentru care să pot fi dat în judecată. Dar nici asta n-are importanţă; întrebarea esenţială este de cine sunt acuzat? Ce autoritate conduce procesul? Sunteti funcţionari? Nici unul dintre dumneavoastră nu poartă uniformă, dacă nu cumva numiţi uniformă costumul acesta — şi arătă îmbrăcămintea lui Franz — care e mai degrabă un costum de voiaj. Iată punctele asupra cărora doresc să fiu lămurit şi sunt convins că după clarificarea lor ne vom putea lua un rămas bun cât se poate de cordial.

Inspectorul trânti pe masă cutia de chibrituri.

— Te înşeli profund, spuse el. Şi domnii aceştia, şi eu jucăm un rol cu totul secundar în procesul dumitale. Aproape că nu ştiu nimic despre el. Şi chiar dacă am purta cele mai reglementare uniforme, situaţia dumitale n-ar fi deloc mai bună. N-aş putea să spun că eşti acuzat, sau mai bine zis, nu ştiu dacă eşti. Adevărul e că eşti arestat, mai mult nu ştiu. Dacă paznicii ţi-au spus altceva, să ştii că au trăncănit pur şi simplu. Dar deşi nici eu nu-ţi răspund la întrebări, te-aş putea sfătui totuşi să te gândeşti mai puţin la noi şi la ceea ce-o să ţi se întîmple, şi să te supraveghezi mai mult. Şi-apoi, nu mai tot da zor cu sentimentul dumitale de nevinovăţie, fiindcă strici impresia mai degrabă bună pe care, altminteri, o faci. De asemenea, fii mai reţinut la vorbă; chiar dacă te-ai fi mulţumit să spui doar câteva cuvinte, din atitudinea dumitale am fi putut deduce tot ce-ai explicat adineauri şi care, de altfel, nu pleda deloc în favoarea dumitale.

K. îl privi cu ochi mari. Omul acesta, mai tînăr poate decât el, ii dădea lecţii ca unui şcolar. Era mustrat pentru sinceritatea lui. Si nu izbutea să afle nimic nici despre motivul arestării, nici despre autoritatea care emisese mandatul.

Enervat, K. începu să se plimbe de colo-colo si nimeni nu-l împiedică să facă asta; îşi împinse manşetele la locul lor, în mâneci, îşi pipăi plastronul, îşi trecu degetele prin păr, spuse trecând pe lângă cei trei domni: „E complet absurd” — din care pricină cei trei se întoarseră şi-l priviră atenţi — apoi se opri din nou în fata măsuţei inspectorului.

— Procurorui Hasterer îmi e prieten bun, spuse el, pot să-i telefonez?

— Fireşte, spuse inspectorul, deşi nu prea văd ce sens ar avea, dacă tiu cumva ţii să discuţi cu el vreo chestiune particulară.

— Ce sens? strigă K. mai mult uluit decât mâniat. Dar cine sunteţi dumneavoastră care pretindeţi că o convorbire

telefonică să aibă sens şi, în schimb, înscenaţi stupizeniile cele mai lipsite de sens? E nemaipomenit! Mai intâi daţi năvală peste mine, apoi mă ţineţi încercuit şi începeţi demonstraţiile de înaltă şcoală. Ce sens ar avea să-i telefonez unui procuror, când mi se spune că sunt arestat? Bine, n-am să telefonez.

— Ba da, spuse inspectorul arătînd cu mâna spre vestibul, unde se afla telefonul, te rog să telefonezi.

— Nu, nu mai vreau, declară K. îndreptîndu-se spre geam.

Peste drum, cei trei spectatori stăteau neclintiţi la fereastra lor şi nu părură tulburaţi decât în clipa când „K. veni să-i privească. Bătrânii vrură să se ridice, dar bărbatul care se afla m spatele lor îi linişti.

— Avem nişte spectatori grozavi, spuse K. destul de tare şi se întoarse spre inspector, arătînd cu degetul spre fereastră. Ştergeţi-o de acolo! strigă el apoi.

Cei trei se retraseră imediat cu câtiva paşi; bătrânii încercară chiar să se ascundă în spatele bărbatului care îi acoperi cu trupul lui lat şi, judecind după mişcarea buzelor, spuse ceva, de neînţeles din pricina distanţei. Dar nu dispărură de tot; păreau că aşteptă momentul cîrid vor putea să revină la fereastră fără să fie văzuţi.

— Oameni agasanţi şi lipsiţi de bun-simţ, spuse K. şi se întoarse cu spatele la ei. Aruncându-i o privire inspectorului, i se păru că acesta îi aprobă părerea. Dar se putea prea bine ca el nici să nu-l fi auzit măcar, căci îşi pusese o mână pe masă şi părea ocupat să-şi compare lungimea degetelor. Cei doi paznici se aşezaseră pe un cufăr acoperit cu un covor şi-şi frecau genunchii cu palmele. Cei trei tineri îşi puseseră mîinile în şolduri şi priveau în gol. În cameră domnea o linişte adîncă şi grea ca într-un birou uitat.

— Domnilor, spuse K. — şi i se păru o clipă că-i duce pe toţi în spinare — judecând după atitudinea dumneavoastră aş putea conchide că ancheta s-a terminat. Cel mai bun lucru ar fi, cred, să nu ne mai gândim dacă procedeul dumneavoastră a fost sau nu îndreptăţit şi să încheiem toată

povestea printr-o strângere de mână paşnică şi reciprocă. Dacă şi dumneavoastră sunteţi de aceeaşi părere, poftiţi!

Şi se apropie, cu mâna întinsă, de masa inspectorului.

Inspectorul ridică din sprâncene, îşi muşcă buzele şi privi mâna întinsă pe care K. tot mai credea că i-o va strânge. Apoi se ridică, îşi luă pălăria-melon de pe patul domnişoarei Bürstner şi şi-o puse cu mare grijă pe cap, folosind ambele mîini, aşa cum se face când probezi o pălărie nouă.

— Cât de simple ţi se par lucrurile! Îi spuse el, în acelaşi timp, lui K. Ai fi de părere să încheiem frumuşel toată povestea? Nu, nu. E imposibil. Asta nu înseamnă însă că trebuie să disperi. De ce ai dispera? Eşti numai arestat, nimic mai mult. Eu asta am avut să-ţi comunic; mi-am făcut datoria, am văzut cum ai primit comunicarea. Îmi ajunge pentru astăzi si putem să ne despărţim, provizoriu, bineînţeles. Acum fără îndoială că vrei să mergi la bancă, nu?

— La bancă? Întrebă K. Credeam că sunt arestat.

K. vorbea cam de sus căci, deşi inspectorul îl lăsase cu mâna întinsă, se simţea din ce în ce mai independent fată de oamenii aceştia, mai ales de când inspectorul se ridicase în picioare. Se juca cu ei. Avea intenţia să-i urmeze până la poartă, dacă plecau, şi să-i îndemne să-l aresteze. De aceea repetă:

— Cum aş putea să mă duc la bancă, din moment ce sunt arestat?

— Va să zică asta e, spuse inspectorul care tocmai ajunsese lângă uşă, m-ai înţeles greşit. Eşti arestat, fireşte, dar nimeni nu te împiedică să-ţi vezi mai departe de slujbă. De asemenea, nimeni nu te împiedică să-ţi duci mai departe traiul dumitale obişnuit.

— Atunci nu-i chiar atât de rea situaţia de arestat, spuse K. apropiindu-se de inspector.

— Sunt de aceeaşi părere, răspunse inspectorul.

— În asemenea condiţii, comunicarea arestării mi se pare că nici n-ar fi fost necesară, adăugă K., apropiindu-se şi mai

mult.

Ceilalţi se apropiară şi ei. Formau acum lângă uşă un grup foarte strâns.

__Mi-am făcut datoria, spuse inspectorul.

— O datorie stupidă, spuse K. necruţător.

— Tot ce se poate, răspunse inspectorul, dar n-avem

timp de pierdut cu asemenea discuţii. Îmi închipuiam că ai vrea să te duci la bancă. Fiindcă nu-ţi scapă nici cele mai neînsemnate cuvintele, adaug că nu te oblig să te duci; credeam doar că doreşti asta şi, ca să-ţi uşurez întoarcerea la birou, ca s-o fac să atragă cât mai puţin atenţia, ţi-i adusesem pe aceşti trei domni, care îţi sunt colegi de birou, rugându-i să-ţi stea la dispoziţie.

— Cum? strigă K., privindu-i mirat pe cei trei.

Tinerii aceştia, şterşi şi anemici, pe care memoria lui nu-i înregistra încă decât grupaţi în jurul fotografiilor domnişoarei Bürstner, erau funcţionari ai băncii la care lucra şi el, nu colegi — cuvântul coleg însemna prea mult şi se datora numai unei lacune în atotştiinţa inspectorului — dar erau într-adevăr funcţionari mărunţi ai băncii. Cum de nu băgase de seamă? Ce mult îl impresionaseră inspectorul şi paznicii dacă nu-i recunoscuse pe cei trei tineri! Iată-l pe Rabensteiner cel băţos, care dădea mereu din mîini, şi pe blondul Kullich, cu ocfiii înfundaţi adînc în orbite, şi pe Kaminer care, din pricina unui tic nervos, avea mereu pe buze un zâmbet insuportabil.

— Bună dimineaţa, domnilor, spuse K. după o clipă şi le întinse mâna celor trei tineri care se înclinară corect. Nu vă recunoscusem. Mergem la slujbă, nu?

Domnii aprobară dînd din cap şi rîzând cu mult zel, ca si cum de la început n-ar fi aşteptat decât asta; iar când K. observă că îşi uitase pălăria în camera lui, dădură fuga unul după altul s-b caute, ceea ce arăta o oarecare jenă. K. rămase liniştit locului şi se uită după ei prin cele două uşi larg deschise; ultimul porni, fireşte, nepăsătorul Rabensteiner, adoptînd un fel de trap mărunt şi elegant, dar

numai de formă. Kaminer îi aduse pălăria si, pe cmd i-o dădea, K. se văzu silit să-şi spună cu tot dinadinsul, cum îsi spunea şi în orele de serviciu, ca să se poată stăpâni, că zimbetul lui Kaminer nu era intenţionat, ba chiar că bietului Kaminer i-ar fi fost imposibil să zambească vreodată intenţionat. În vestibul, doamna Grubach, care părea că nu-şi dă seama de vinovăţia ei, deschise uşa pentru întregul grup. K. îi privi ca de obicei panglica de la şorţ, care îi tăia pântecul puternic până la o adîncime într-adevăr fără rost. Ajuns afară, K. se uită la ceas şi hotărî să ia o maşină ca să nu-şi mărească inutil întârzierea de o jumătate de oră. Kaminer dădu fuga spre colţul străzii, după maşină, pe când ceilalţi doi făceau, vizibil, toate eforturile ca să-l distreze pe K.; deodată, Kullich arătă spre poarta casei de peste drum unde tocmai se ivise bărbatul cel înalt, cu barbişonul blond; în prima clipă, omul, puţin stînjenit că se arăta acum în toată lungimea lui, se trase brusc înapoi şi se rezemă de perete. Bătrânii probabil că se mai aflau încă pe scară. K. simţi că-l cuprinde ciuda împotriva lui Kullich, fiindcă îi atrăsese atenţia asupra individului pe care el îl văzuse încă dinainte şi la a cărui apariţie se aşteptase chiar.

— Nu vă uitaţi într-acolo, izbucni K. fără să ţină seama de faptul că asemenea observaţii nu-şi aveau rostul faţă de nişte cetăţeni în stare să ştie singuri ce au de făcut.

Dar maşina, care sosi tocmai atunci, îl scuti de explicaţii; se urcară toţi şi porniră la drum. Abia atunci K. îşi aminti că nu-l văzuse plecând pe inspector si pe cei doi paznici; inspectorul îi acoperise pe cei trei funcţionari; acum, ei îl acopereau pe inspector. Cum faptul acesta îi dovedea că n-ayusese prezenţa de spirit, K. se hotărî să se supravegheze mai atent în această privinţă. Totuşi, neputîndu-se stăpâni, se mai întoarse o dată şi se aplecă spre spatele maşinii, ca să poată vedea eventual plecarea inspectorului şi a paznicilor. Dar reveni îndată la loc, fără să încerce măcar să-i caute cu privirea, şi se rezemă comod de perna maşinii. În ciuda aparentelor, ar fi avut mare nevoie să fie încurajat în clipa aceea, dar domnii care îl însoţeau păreau obosiţi;

Rabensteiner se uita spre dreapta, Kullich spre stînga şi numai Kaminer rămăsese disponibil, cu neclintitul lui rânjet despre care, din păcate, omenia nu îngăduia nici un fel de glumă.

CONVORBIRI CU DOAMNA GRUBACH.

APOI DOMNIŞOARA BÜRSTNER.

În primăvara acelui an, după ce rămânea de obicei la birou până pe la orele nouă, K. obişnuia să-şi petreacă serile în felul următor: dacă putea, ficea mai întâi o mică plimbare, fie singur, fie cu vreun coleg, apoi intra într-o berărie unde stătea până pe la unsprezece, la o masă rezervată, împreună cu cîţiva domni mai în vîrstă. Dar existau şi abateri de la programul acesta: directorul băncii, care îi aprecia foarte mult puterea de muncă şi seriozitatea, îl lua uneori la o plimbare cu maşina sau îl invita să cineze în vila sa. În plus, K. se mai ducea o dată pe săptămână la o fată numită Elsa, care servea toată noaptea într-o circiumă, iar ziua nu primea vizite decât în pat.

În seara aceea — ziua trecuse repede datorită muncii asidue şi numeroaselor felicitări respectuoase şi amicale primite cu ocazia zilei de naştere — K hotărî să se întoarcă imediat acasă.

La asta se gândise mereu în scurtele pauze pe care i le îngăduise munca; i se părea, fără să-şi dea exact seama de ce, că evenimentele din cursul dimineţii trebuie neapărat să fi provocat o mare dezordine în casa doamnei Grubach, şi că prezenţa lui era necesară ca să restabilească ordinea. Cu aceasta , orice urmă a incidentelor de dimineaţă avea să dispară, iar viaţa avea să-şi reia cursul ei obişnuit. Din partea celor trei funcţionari ai băncii n-avea de ce să se teamă: se scufundaseră toţi trei în oceanul funcţionărimii şi nimic nu părea schimbat în atitudinea lor. Kîi convocase de mai multe ori în biroul lui, fie separat, fie împreună, numai ca să-i observe. Şi de fiecare dată le dăduse drumul satisfăcut.

La nouă şi jumătate seara, când sosi acasă, K. descoperi în gang un flăcău care stătea acolo cu picioarele răscrăcărate şi-şi fuma liniştit pipa.

— Cine eşti dumneata? Îl întrebă K imediat, apropiindu-şi cât putea mai mult faţa de el, căci în penumbra gangului nu se vedea prea clar.

— Sunt fiul portarului, domnule, îi răspunse flăcăul scoţîndu-şi pipa din gură şi făcându-i loc.

— Fiul portarului? Întrebă K , izbind nerăbdător în pământ cu vîrful bastonului.

— Domnul doreşte ceva? Să-l chem pe tata?

— Nu, nu, spuse K. şi vocea îi sună oarecum iertătoare, de parcă flăcăul ar fi săvîrşit cine ştie ce faptă rea. E bine, adăugă el pornind, dar înainte de-a pune piciorul pe prima treaptă a scării se mai întoarse o dată.

Ar fi putut să se ducă direct în camera lui, dar fiindcă voia să stea de vorbă cu doamna Grubach bătu mai întâi la uşa ei. Doamna Grubach stătea pe-un scaun şi cîrpea un ciorap, lângă o masă pe care se mai afla un maldăr de ciorapi vechi. K. se scuză în treacăt că o vizita atât de târziu, dar doamna Grubach se arătă foarte înţelegătoare şi nici nu vru să audă de scuze; cu el era oricând dispusă să stea de vorbă; ştia doar foarte bine că era chiriaşul ei cel mai bun, la care ţinea cel mai mult. K. cercetă cu privirea întreaga cameră, care îşi recăpătase acum, până la cele mai mici amănunte, vechiul ei aspect; până şi vesela pentru micul dejun, aflată azi-dimineaţă pe măsuţa de lângă fereastră, fusese strânsă. „Câte lucruri nu fac mîinile femeilor fără să le auzi”, se gândi K. El, unul, de pildă, ar fi fost în stare să spargă vesela acolo unde se afla, dar în nici un caz n-ar fi putut s-o ducă la locul ei. Şi o privi pe doamna Grubach cu oarecare recunoştinţă.

— De ce lucraţi atât de târziu? Întrebă el.

Şedeau acum amândoi la masă, şi K îşi îngropa din când în când palmele în maldărul de ciorapi.

— Am atât de lucru, spuse ea. În timpul zilei sunt la dispoziţia chiriaşilor; dacă vreau să-mi văd şi de treburile mele, nu-mi rămân decât serile.

— Astăzi v-am dat mai multă bătaie de cap decât de obicei.

— Cum aşa? Întrebă ea, însufleţindu-se; şi-şi lăsă în poală ciorapul la care lucra.

— Mă refeream la domnii care au fost azi-dimineaţă aici.

— A, la asta vă referiţi! spuse doamna Grubach recăpătîndu-şi liniştea obişnuită. Da de unde! N-a fost nici o bătaie de cap.

K. o privi tăcut cum îşi relua ciorapul. „Pare mirată că vorbesc despre asta, gândi el; ba chiar ai zice că mă dezaprobă; e un motiv în plus să vorbesc. Numai cu o femeie în vîrstă aş putea discuta asemenea lucruri."

— Totuşi, spuse el după câteva clipe, povestea de azi-dimineaţă v-a dat niţică bătaie de cap, dar n-o să se mai repete.

— Sigur, nu poate să se mai repete, aprobă ea, zâmbind

cu un aer aproape trist.

— Credeţi asta serios? Întrebă K.

— Da, spuse ea aproape în şoaptă, dar mai întâi nu trebuie să luaţi lucrurile prea în tragic. Câte nu se întîmplă pe lume! Fiindcă-mi arătaţi atâta încredere, domnule K , am să vă mărturisesc că am tras niţel cu urechea la uşă. Şi-apoi, cei doi paznici mi-au făcut şi ei unele confidenţe. E vorba de fericirea dumneavoastră, şi la lucrul acesta eu ţin din toată inima, poate mai mult chiar decât s-ar cuveni, căci nu vă sunt decât gazdă. Aşadar, am auzit câte ceva, dar nimic despre care să se poată spune că ar fi prea grav. Asta nu! Ce-i drept, sunteţi arestat, dar nu cum e arestat un hoţ. Când eşti arestat ca hoţ, e grav, pe când arestarea dumneavoastră... mi se pare un lucru savant — iertaţi-mă dacă spun prostii — mi se pare un lucru savant, pe care nu-l înţeleg, ce-i drept, dar nici nu trebuie înţeles.

— Nu e nici urmă de prostie în ce-aţi spus, doamnă Grubach, răspunse K. Vă împărtăşesc în mare măsură părerea, dar merg ceva mai departe decât dumneavoastră; nu e nici măcar ceva savant, ci un haos ridicol. Am fost victima unei agresiuni, atâta tot. Dacă m-as fi dat jos din pat imediat ce m-am trezit, fără să mă las amăgit de lipa Annei,

dacă aş fi pornit să vă caut, fără să mă sinchisesc de ce mi-a ieşit în cate, dacă mi-as fi luat micul dejun de data aceasta în bucătărie, dacă aş fi lăsat să-mi aduceţi dumneavoastră hainele din cameră, într-un cuvânt dacă aş fi acţionat raţional, nu s-ar fi întîmplat nimic şi totul ar fi fost înăbuşit încă din faşă. Dar omul e atât de puţin pregătit! La bancă, de pildă, sunt totdeauna gata; acolo ar n imposibil să mi se întimple asemenea lucruri; am la îndemână un om de serviciu, special pentru mine, şi apoi am pe birou, în faţa mea, telefonul pentru exterior şi telefonul interior. Şi vin mereu oameni, clienţi sau funcţionari, şi mai ales sunt mereu prins în iureşul muncii, de aceea am toată prezenţa de spirit; ar fi o adevărată plăcere să mă pomenesc acolo în faţa unei întîmplări cum a rost cea de azi-dimineaţă. Ei, dar s-o lăsăm, acum a trecut şi, de fapt, nici n-am vrut să discut despre ea; voiam doar să vă aflu părerea, părerea unei femei cu judecată, şi sunt fericit când văd că suntem de acord. Acum daţi-mi mâna ; un asemenea acord trebuie întărit printr-o st rângere de mână.

„O să-mi dea oare mâna? se gândi el. Inspectorul nu mi-a dat-o.” Şi o privi pe doamna Grubach altfel decât până atunci, atent şi cercetător. Cum el se ridică de pe scaun, doamna Grubach se ridică şi ea, puţin jenată, căci nu tot ce-i explicase K. fusese pe înţelesul ei. Şi jena aceasta o făcu să spună un lucru nedorit şi nelalocul lui:

— N-o luaţi prea în serios, domnule K.

Doamna Grubach avea lacrimi în glas şi, fireşte, uitase de strângerea de mână.

— Pe cât se pare n-o iau prea în serios, spuse K. simţin-du-se deodată obosit şi înţelegând inutilitatea încurajărilor acestei femei.

La uşă o mai întrebă:

— Domnişoara Bürstner e acasă?

— Nu, răspunse doamna Grubach şi zâmbi cu un fel de compătimire întârziată şi justificată pe când îi dădea

informaţia aceasta seacă: E la teatru. Aveţi treabă cu ea? Să-i transmit eu ceva?

— Voisem doar să schimb câteva cuvinte cu domnişoara Bürstner.

— Din păcate, nu ştiu când vine; de obicei, când se duce la teatru vine destul de târziu...

— N-are nici o importanţă, spuse K., îndreptîndu-se spre uşă cu capul plecat şi dînd apoi să iasă; voiam pur şi simplu să-i cer scuze că i-am împrumutat azi-dimineaţă camera.

— Nu e nevoie, domnule K., sunteţi prea atent, domnişoara nu ştie nimic, azi a plecat cu noaptea în cap de-acasă şi toate au fost puse din nou la locul lor, după cum puteţi vedea şi dumneavoastră.

Şi se duse să deschidă uşa odăii domnişoarei Bürstner.

— Mulţumesc, vă cred pe cuvânt, spuse K., ducându-se totuşi să se uite.

Luna lumina slab camera întunecoasă. Pe cât se putea vedea, toate se aflau într-adevăr la locul lor; bluza nu mai atârna de minerul ferestrei, pernele din pat păreau uimitor de înalte, luminate în parte de razele lunii.

— Domnişoara se întoarce de multe ori foarte târziu, spuse K şi o privi pe doamna Grubach de parcă ea ar fi fost vinovată de întârzieri.

— Aşa-i tinereţea, spuse doamna Grubach pe un ton de scuză.

— Fireşte, fireşte, spuse K , dar asta poate să ducă departe.

— Sigur, spuse doamna Grubach, câtă dreptate aveţi, domnule K.! Poate chiar că a şi dus cam prea departe. N-aş vrea deloc s-o bîrfesc pe domnişoara Bürstner, e o fată bună, drăguţă, cuviincioasa, amabilă, ordonată şi harnică; îi preţuiesc toate calităţile acestea; dar, ce-i drept, ar trebui să fie mai mândră şi mai rezervată; am văzut-o de două ori în luna asta pe nişte străduţe dosnice, şi de fiecare dată cu alt bărbat. Mi-e penibil şi, zău, nu vă povestesc asta decât dumneavoastră, domnule K., dar n-o să am încotro şi-am să

discut si cu domnişoara. De altfel, nu e singurul lucru care mă face s-o suspectez.

— Sunteţi pe-un drum cu totul greşit, spuse K. furios şi aproape incapabil să-şi ascundă mânia ; de altfel e vădit că mi-aţi înţeles pe dos remarca în privinţa domnişoarei. Nu voiam să spun ce-aţi înţeles; vă sfătuiesc chiar, sincer, să nu-i vorbiţi deloc domnişoarei. Vă aflaţi într-o mare eroare. Eu o cunosc foarte bine; nimic din tot ce spuneţi nu-i adevărat. Dar poate că merg prea departe, n-aş vrea să vă împiedic, spuneţi-i ce poftiţi. Noapte bună.

— Domnule K., spuse doamna Grubach cu glas rugător, alergând lângă uşa pe care el o şi deschisese, nu mai am deloc intenţia să-i vorbesc domnişoarei; fireşte, trebuie în primul rând s-o supraveghez mai departe; numai că dumneavoastră v-am încredinţat ce ştiam. La urma urmei, vreau să-mi păstrez pensiunea fără pată numai în interesul chiriaşilor. Şi chiar asta mă străduiesc să fac.

— Fără pată! mai strigă K. înainte de-a închide uşa; dacă aţi vrea să vă păstraţi pensiunea fără pată ar trebui mai întâi de toate să mă daţi afară pe mine.

Apoi trânti uşa şi nu luă în seamă bătaia uşoară care se auzi imediat după aceea.

Totuşi, fiindcă n-avea deloc chef să doarmă, se hotărî să nu se culce; în felul acesta putea totodată să constate şi la ce oră se întoarce domnişoara Bürstner. Poate că atunci ar mai fi putut să schimbe şi câteva cuvinte cu ea, oricât de deplasat ar fi părut. Cum stătea la fereastră, se gândi o clipă, în oboseala lui, s-o pedepsească pe doamna Grubach convingând-o si pe domnişoara Bürstner să se mute o dată cu el. Imediat însă procedeul acesta i se păru îngrozitor de exagerat şi se bănui pe sine că urmăreşte să-şi schimbe locuinţa din cauza incidentului întâmplat de dimineaţă. Nimic n-ar fi fost mai stupid şi în primul rând mai inutil şi mai demn de dispreţuit.

Când se plictisi să tot privească strada pustie, se întinse pe canapea, după ce avu grijă să crape puţin uşa dinspre

vestibul, ca să poată vedea din prima clipă pe oricine ar fi intrat în apartament. Şi rămase aşa, întins pe canapea, fumând liniştit o ţigară de foi, cam până pe la unsprezece. Apoi, pierzându-şi răbdarea, ieşi să se plimbe puţin prin vestibul, ca şi cum ar fi putut să grăbească astfel întoarcerea domnişoarei Bürstner. Nu-i era dor de ea — de fapt nici nu putea măcar să-şi aducă aminte cum arăta la faţă —, dar ţinea acum să-i vorbească şi-l enerva faptul că întârzierea ei îi aducea o notă de nelinişte şi dezordine la sfârşitul zilei. Şi apoi, tot din vina domnişoarei Bürstner nu luase masa în seara aceea, iar în timpul zilei nu se dusese în vizită la Elsa. La drept vorbind, ca să-şi recupereze şi cina şi vizita, n-ar fi avut decât să se ducă acum la cârciuma unde servea Elsa. Şi chiar aşa avea de gând să facă, imediat ce-o vorbi cu domnişoara Bürstner.

Era trecut de unsprezece si jumătate când se auziră paşi pe scări. Absorbit de gânduri, K. se plimba de colo-colo, prin vestibul, făcând un zgomot de parcă s-ar fi plimbat la el în odaie; auzind paşi, se pomeni surprins şi se refugie după uşa camerei lui. Sosise domnişoara Bürstner. Pe când încuia uşa de la intrare, zgribulindu-se de frig, îşi aruncă un şal do mătase pe umerii înguşti. Domnişoara Bürstner era gata-gata să intre din clipă în clipă în camera ei, unde K., fireşte, nu putea s-o viziteze la miezul nopţii; trebuia deci să-i vorbească imediat; dar, din nefericire, K. uitase să-şi aprindă lumina şi dacă ar fi ieşit din odaia întunecată ar fi părut un tâlhar care se năpusteşte, iar fata s-ar fi putut speria groaznic. Neştiind ce să facă şi cum nu mai avea timp de pierdut, K. şopti prin crăpătura uşii:

— Domnişoară Bürstner!

Şoapta lui semăna mai mult a rugă decât a chemare.

— E cineva aici? Întrebă domnişoara Bürstner, privind mirată în jurul ei.

— Eu sunt, spuse K. înaintând.

— A, domnule K., zâmbi domnişoara Bürstner, bună

seara, domnule. Şi-i întinse mâna.

— Aş dori să stăm puţin de vorbă. Îmi permiteţi, acum?

— Acum? se miră domnişoara Bürstner. E neapărată

nevoie să stăm de vorbă chiar acum? Nu vi se pare cam ciudat?

— Vă aştept de la nouă.

— Zău, am fost la teatru şi n-aveam cum să ştiu...

— Motivele pentru care vreau să vă vorbesc s-au ivit

abia astăzi.

— Ei, în principiu, n-as avea nimic împotrivă să stăm de vorbă, numai că sunt frântă de oboseală. Intraţi o clipă la mine. Nu putem discuta aici: i-am putea trezi pe toţi, şi asta ar fi mai neplăcut pentru mine decât pentru ceilalţi. Aşteptaţi aici şi stingeţi lumina în vestibul, imediat ce aprind la mine.

K. făcu aşa cum i se ceruse, ba chiar zăbovi o clipă în plus; până la urmă, domnişoara Bürstner îl chemă pe şoptite în camera ei:

— Luaţi loc, îi spuse ea, arătându-i un divan.

Ea însăşi rămase în picioare, sprijinită de tăblia patului, în ciuda oboselii despre care vorbise; şi nici nu-şi scoase măcar pălăriuţa împodobită din belşug cu flori.

— Ce doriţi de la mine? Zău că sunt curioasă să aflu. Şi îşi încrucişa niţeluş picioarele.

— O să spuneţi poate că motivele nu erau atât de urgente, încât să trebuiască să vă vorbesc acum, începu K., dar...

— Nu ascult niciodată introducerile, îl întrerupse domnişoara Bürstner.

— Asta îmi uşurează sarcina, spuse K. Azi-dimineaţă, camera dumneavoastră a fost puţin deranjată, din vina mea oarecum; nişte străini au făcut asta, împotriva voinţei mele, dar totuşi din pricina mea, după cum v-am spus: iată de ce voiam să vă cer scuze.

— Camera mea? Întrebă domnişoara Bürstner şi în loc să se uite prin cameră se uită atentă la faţa lui K..

— Trebuie să recunosc, spuse K.

Se priviră amândoi în ochi, pentru prima oară.

— Felul în care s-au petrecut lucrurile nu merită să fie discutat în sine.

— Si totuşi e cel mai interesant.

— Da de unde! spuse K.

— Dacă e aşa, răspunse domnişoara Bürstner, nu vreau să vă împing la confidenţe, să admitem că nu e deloc interesant, n-o să am nimic împotrivă. Cât despre scuzele pe care mi lecereţi, le primesc bucuroasă, cu atât mai uşor cu cât nu văd nici urmă de deranj.

Domnişoara Bürstner îşi lăsă ceva mai Jos pe şolduri palmele întinse şi făcu astfel ocolul camerei. Dar când ajunse în faţa micii rogojini de care erau prinse fotografiile, se opri.

— Ia te uită! exclamă ea, fotografiile mi-au fost într-adevăr deranjate. Asta e urât! Cineva care n-avea dreptul a pătruns într-adevăr în camera mea?

K dădu din cap aprobativ şi-l blestemă în gând pe funcţionarul Kaminer, care nu putea să-şi stăpânească niciodată neastâmpărul inutil şi stupid.

— E ciudat, continuă domnişoara Bürstner, că sunt obligată să vă interzic un lucru pe care singur ar trebui să vi-l interziceţi şi că mă văd silită să vă spun să nu intraţi niciodată aici în lipsa mea.

— Dar v-am explicat, domnişoară, spuse K., apropiindu-s« şi el ca să privească fotografiile, v-am explicat că nu eu le-am deranjat; fiindcă văd că nu mă credeţi, sunt silit să *vi* mărturisesc că anchetatorii au adus cu ei trei funcţionari de la bancă, şi unul dintre funcţionari şi-a permis să se atingă de fotografii; am să-l dau afară, la prima ocazie. Da, domnişoară, a fost aici o comisie de anchetă, continuă K., văzând că domnişoara Bürstner îl privea întrebătoare.

— Pentru dumneavoastră?

— Sigur, răspunse K.

— Ei, nu! făcu domnişoara Bürstner izbucnind în râs.

— Da, da! spuse K. Dumneavoastră mă socotiţi nevinovat?

— Ei, nevinovat! făcu domnişoara Bürstner. N-aş vrea să mă pripesc dându-mi o părere ca re ar putea să aibă consecinţe grave, şi-apoi nici nu vă cunosc; dar mi se pare totuşi că nu i se trimite cuiva pe cap o comisie de anchetă decât dacă a săvârşit cine ştie ce crimă şi, cum dumneavoastră sunteţi liber — căci, judecind după calmul pe care-l aveţi, nu s-ar zice că aţi evadat din închisoare —, îmi permit să cred că n-aţi săvârşit o crimă prea mare.

— Comisia de anchetă putea foarte bine să recunoască după ce-a venit că sunt nevinovat sau măcar că sunt mai puţin vinovat decât se credea, spuse K.

— Fireşte că putea, spuse domnişoara Bürstner, devenind dintr-o dată foarte atentă.

— Vedeţi, spuse K., n-aveţi prea multă experienţă în chestiunile juridice.

— Într-adevăr, n-am, recunoscu domnişoara Bürstner, si-am regretat asta de multe ori, căci aş vrea să ştiu de toate, iar chestiunile juridice mă interesează în mod deosebit, justiţia are o ciudată putere de atracţie, nu vi se pare şi dumneavoastră? De altfel, cu siguranţă că îmi voi completa cunoştinţele în domeniul acesta, începând de luna viitoare, când voi intra să lucrez la un birou de avocatură.

__Excelent! spuse K. Poate o să mă ajuţi şi pe mine

puţin, în legătură cu procesul.

— De ce nu? spuse domnişoara Bürstner. Îmi place să-mi utilizez cunoştinţele.

— Eu vorbesc serios, spuse K., sau măcar pe jumătate

serios, cum vorbiţi şi dumneavoastră. Chestiunea e prea măruntă ca să recurg la un avocat, dar un sfătuitor mi-ar fi binevenit.

— Ca să pot juca rolul de sfătuitoare, spuse domnişoara Bürstner, ar trebui măcar să ştiu despre ce e vorba.

— Tocmai aici e încurcătura, spuse K. Nici eu însumi nu ştiu.

— Va să zică v-aţi bătut ioc de mine, spuse domnişoara Bürstner cumplit de dezamăgită. Pentru asta vă puteaţi alege altă oră, mai puţin târzie.

Şi se depărta de fotografiile în faţa cărora stătuseră atâta vreme unul lângă altul.

— Dar eu nu glumesc deloc, domnişoară! spuse K. Iar dumneavoastră nu vreţi să mă credeţi f V-am spus tot ce ştiam, ba chiar mai mult decât ştiu, fiindcă poate nici n-a fost o comisie de anchetă; i-am dat eu denumirea asta, fiindcă nu ştiu alta. N-a avut loc nici un fel de anchetă; am fost pur şi simplu arestat, dar de-o întreagă comisie.

Domnişoara Bürstner, care se aşezase pe canapea, începu iar să râdă:

— Cum s-au petrecut lucrurile? Întrebă ea.

— A fost îngrozitor, spuse K. Dar acum se gândea la cu totul altceva; îl tulbura înfăţişarea domnişoarei Bürstner care, cu cotul lăsat pe perna canapelei şi cu capul sprijinit într-o mână, îşi mângâia cu cealaltă mână, agale, şoldul.

— E prea general, spuse domnişoara Bürstner.

— Ce e prea general? Întrebă K. Apoi îşi aminti şi întrebă:

— Vreţi să vă arăt cum s-au petrecut lucrurile?

Voia să facă puţină mişcare, dar fără să plece.

Sunt prea obosită, spuse domnişoara Bürstner.

V-aţi întors atât de târziu, spuse K.

Acum îmi mai faceţi reproşuri! spuse domnişoara Bürstner. La urma urmei, aveţi dreptate, nu trebuia să vă las să intraţi: de altfel, după cum se pare, nici n-ar fi fost necesar.

Era necesar, o să vedeţi imediat, spuse K. îmi daţi voie să trag puţin noptiera de lângă pat?

Ce v-a apucat? se miră domnişoara Bürstner. Fireşte că nu vă dau voie.

— Atunci n-o să vă pot arăta nimic, spuse K. mâhnit, de parcă i s-ar fi făcut o mare nedreptate.

— Dacă e nevoie pentru explicaţii, atunci mutaţi-o un pic se învoi domnişoara Bürstner; apoi adăugă, ceva mai încet: astă-seară sunt atât de obosită, încât vă îngădui mai mult decât s-ar cuveni.

K. împinse noptiera până în mijlocul camerei şi se aşeză în spatele ei.

— Trebuie să vă imaginaţi exact poziţia actorilor. Asta e foarte interesant. Eu îl reprezint pe inspector, cei doi paznici stau acolo, pe cufăr, iar cei trei tineri sunt colo, în fata fotografiilor. De mânerul ferestrei atârnă o bluză albă, pe care n-o menţionez decât în treacăt. Si acum, începe. Ah, era să uit de mine, personajul cel mai important! Eu, deci, mă aflu aici, în picioare, în faţa noptierei. Inspectorul sade cât poate mai comod, picior peste picior, cu o mână atârnată peste spătarul scaunului, după cum am să vă arăt. Un bădăran nemaipomenit. Si acum, începe cu adevărat. Inspectorul zbiară de parcă ar fi nevoie să mă scoale din somn, scoate un adevărat răcnet; dar din păcate, ca să vi-l imaginaţi exact, trebuie să încep să răcnesc şi eu; de altfel, inspectorul nu făcea decât să-mi rostească numele.

Domnişoara Bürstner, care asculta râzând explicaţiile, duse un deget la buze ca să-l oprească pe K. să strige, dar era prea târziu; K. se şi simţea intrat în pielea personajului pe care îl juca. Şi strigă rar: „Josef K. , ceva mai încet decât ameninţase, dar suficient totuşi ca strigătul, o dată lansat, să se împrăştie treptat prin cameră.

Şi atunci, cineva bătu de câteva ori în uşa camerei de alături, puternic, scurt, ritmic. Domnişoara păli şi-şi duse mâna la inimă. K. se sperie cu atât mai mult cu cât mai rămăsese câteva clipe incapabil să se gândească la altceva decât la evenimentele din dimineaţa aceea şi la fata căreia i le prezenta. Dar imediat ce se linişti, alergă la domnişoara Bürstner şi-i luă mâna:

— Nu vă temeţi, şopti el. Aranjez eu totul. Dar cine poate să fie? Acolo e salonul şi nu doarme nimeni.

— Ba da, îi şopti la ureche domnişoara Bürstner, de ieri doarme în salon un nepot de-al doamnei Grubach, un căpitan, fiindcă nu mai e nici o cameră liberă. Şi eu uitasem. Cine v-a pus să strigaţi aşa! Vai, ce nefericită sunt!

— N-aveţi nici un motiv să fiţi nefericită, spuse K. şi o sărută pe frunte, pe când ea se lăsa să cadă pe perne. Dar domnişoara Bürstner sări în picioare:

— Plecaţi de-aici! Plecaţi imediat! Plecaţi odată! Ce mai vreţi? El ascultă la uşă şi aude tot. Vai, cum mă chinuiţi!

— N-am să plec până nu vă mai calmaţi un pic, spuse K. Veniţi în celălalt colţ, acolo n-o să ne poată auzi.

Domnişoara Bürstner se lăsă dusă în celălalt colţ al camerei.

— Poate e neplăcut ce vi s-a întâmplat, dar nu vă paşte nici un pericol. Ştiţi bine că doamna Grubach, de care depinde totul în privinţa aceasta, are un adevărat cult pentru mine şi ia drept literă de evanghelie tot ce-i spun. Iar căpitanul e nepotul ei. De altfel, o am la mână, căci i-am împrumutat o sumă destul de mare de bani. Vă făgăduiesc să-i justific întâlnirea noastră cum veţi dori, numai să fie utilă justificarea, şi mă oblig s-o fac pe doamna Grubach nu numai să pară convinsă faţă de ceilalţi că mă crede, ci chiar să mă creadă într-adevăr; pe mine nu trebuie să mă cruţaţi deloc; dacă vreţi să se spună că am dat buzna peste dumneavoastră, aşa am să-i spun doamnei Grubach, şi ea o să creadă, fără să-şi piardă încrederea în mine, într-atât îmi e de ataşată.

Domnişoara Bürstner se ghemuise pe scaun şi privea tăcută podeaua.

— De ce n-ar crede doamna Grubach că am intrat cu forţa la dumneavoastră? adăugă K.

Vedea în faţa lui părul roşcat şi aspru al fetei, uşor înfoiat Şi pieptănat cu cărare. Se gândea că domnişoara Bürstner o

să-şi întoarcă privirea spre el, însă ea îi spuse fără să-şi schimbe poziţia:

— Iertaţi-mă, dar m-a speriat mai mult bătaia neaşteptată în uşă, decât toate consecinţele pe care le-ar putea avea prezenţa căpitanului. Se făcuse atâta linişte după ce-aţi strigat! Şi în liniştea aceea s-a auzit deodată ciocănitura. De-asta m-am speriat aşa tare, mai ales că mă aflam lângă uşă; a bătut chiar lângă mine. Vă mulţumesc pentru propunerile dumneavoastră, dar nu le pot accepta; ce se întâmplă lamine în cameră mă priveşte şi n-am de dat socoteală nimănui; mă mir că nu observaţi ce e jignitor în propunerile pe care mi le-aţi făcut, cu toate bunele intenţii pe care, evident, vi le recunosc. Dar plecaţi o dată şi lăsaţi-mă singură; acum am nevoie mai mult decât oricând să fiu singură. Cele câteva minute pe care mi le-aţi cerut au devenit peste jumătate de oră.

K. îi prinse mai întâi braţul, apoi încheietura mâinii.

— Sunteţi supărată pe mine? Întrebă el.

Domnişoara Bürstner îi dădu mâna la o parte şi-i răspunse:

— Nu, nu; nu mă supăr niciodată, pe nimeni.

Îi prinse din nou încheietura mâinii; de data aceasta ea îl lăsă şi-l conduse aşa până la uşă. K. era hotărât să plece.

Dar când ajunse acolo şovăi de parcă nu s-ar fi aşteptat să întâlnească o uşă în cale; domnişoara Bürstner folosi prilejul ca să-şi elibereze mâna, să deschidă uşa şi să se strecoare în vestibul de unde îi şopti:

— Veniţi o dată, vă rog. Vedeţi si arătă uşa căpitanului pe sub care trecea o dâră de lumină — si-a aprins lumina si se distrează pe socoteala noastră.

— Vin imediat, spuse K., ieşind grăbit.

Şi prinzând-o în braţe, o sărută pe gură, apoi pe toată faţa, ca un animal însetat care hăpăie cu limba apa izvorului, găsită în sfârşit. La urmă o mai sărută odată pe gât, lângă beregată, ţinându-şi îndelung buzele lipite de

pielea ei. Un zgomot venit din camera căpitanului îl întrerupse.

— Acum mă duc, spuse el.

Ar fi vrut să-şi ia rămas bun de la domnişoara Bürstner alintând-o cu numele ei mic, dar nu i-l ştia. Ea clătină din cap, obosită si pe jumătate întoarsă, gata să plece, îi lăsă mina să i-o sărute ca şi cum nici n-ar fi ştiut ce se întâmplă apoi intră, cu spinarea încovoiată, în camera ei.

K. se culcă şi el foarte curând şi adormi repede; înainte de a se cufunda în somn, se mai gândi o clipă la felul cum se purtase. Se simţi mulţumit, dare se miră că nu e încă şi mai mulţumit; prezenţa căpitanului îl îngrijora serios pentru domnişoara Bürstner.

PRIMUL INTEROGATORIU

K, fu anunţat telefonic că duminica următoare avea să aibă loc o mică anchetă în legătură cu cazul lui. I se atrase atenţia că instrucţia îşi urma cursul şi că de acum înainte asemenea anchete aveau să aibă loc regulat, dacă nu în fiecare săptămână, totuşi destul de des. Era necesar ca procesul să se încheie cât mai repede, în interesul tuturor, dar asta nu însemna că interogatoriile n-aveau să fie cât mai minuţioase cu putinţă, rămânând însă destul de scurte ca să cruţe excesul de oboseală datorat prea marii încordări care îl însoţeşte.

Iată de ce fusese ales sistemul interogatoriilor scurte şi dese.

Cât despre fixarea zilelor de interogatoriu, se dăduse preferinţă duminicilor, pentru ca nu cumva K. să fie stânjenit în activitatea lui profesională. Se presupusese că el va fi de acord; dacă dorea totuşi alte termene, se va încerca, pe cât posibil, să i se facă această concesie, luându-i-se interogatorii noaptea, de pildă; dar un asemenea sistem nu era prea bun, pentru că noaptea K. n-ar fi fost suficient de odihnit; rămâneau deci duminicile, atâta timp cât el n-avea nimic de obiectat. Fireşte că trebuia să se prezinte neapărat; în privinţa aceasta orice insistenţă era inutilă. I se dădu numărul casei unde trebuia să vină, un imobil situat pe-o stradă dintr-un cartier mărginaş, în care K. nu mai fusese niciodată până atunci.

Când primi comunicarea, K. puse receptorul în furcă fără să răspundă; era hotărât ca duminică să se ducă la adresa indicată; i se părea absolut necesar să procedeze aşa, acum când acţiunea fusese pornită şi când el trebuia să facă faţă situaţiei. Trebuia ca acest prim interogatoriu să fie şi ultimul. Şi rămase gânditor lângă aparat până când auzi în spatele lui vocea directorului-adjunct care ar fi vrut să telefoneze dacă nu l-ar fi împiedicat el.

— Veşti proaste? Întrebă într-o doară directorul-adjunct, nu ca să afle ceva, ci pur şi simplu ca să-l îndepărteze Pe K. de lângă aparat.

— Nu, nu, răspunse K. şi se dădu la o parte, dar plecă.

Directorul-adjunct luă receptorul şi-i spuse peste umăr lui K., pe când aştepta legătura:

— O întrebare, domnule K.; vrei să-mi faci plăcerea să participi duminică dimineaţa la o plimbare cu iahtul meu; O să fie multă lume şi sunt sigur că ai să-ţi găseşti multe cunoştinţe printre oaspeţi. Printre alţii, vine şi procurorii Hasterer. Vrei să vii? Hai, spune da.

K. încercă să fie atent la ce-i spunea directorul-adjunct. Invitaţia era aproape un eveniment, căci însemna o tentativă de împăcare din partea superiorului său, cu care el nu se avusese niciodată prea bine, şi dovedea importanţa locului pe care K. îl ocupa în bancă; ea arăta preţul pe care al doilea conducător al băncii îl punea pe prietenia lui K. sau, cei puţin, imparţialitatea acestuia. Deşi directorul rostise invitaţia pe când aştepta legătura telefonică şi fără să lase receptorul din mână, ea constituia o umilire pentru rangul lui superior; dar K. îl făcu să îndure şi a două umilire răspunzându-i:

— Vă mulţumesc foarte mult, dar din păcate duminică dimineaţă n-am timp, am de îndeplinit o obligaţie luată dinainte.

— Păcat, spuse directorul-adjunct întorcându-se spre telefon, căci obţinuse legătura.

Urmă o convorbire destul de lungă, dar K., distrat rămase tot timpul lângă telefon. Abia când directorul-adjunct puse receptorul în furcă, tresări şi spuse, ca să-şi scuze cât de cât prezenta inutilă:

— Mi s-a telefonat să mă duc undeva, dar s-a uitat să mi se comunice la ce oră.

— Mai cheamă o dată, spuse directorul-adjunct.

— Nu e chiar atât de important, spuse K., deşi afirmaţii lui diminua valoarea, şi aşa insuficientă, a scuzei de adineauri .

Directorul-adjunct mai schimbă câteva cuvinte cu el înainte de-a pleca şi K. se sili să-i răspundă, deşi se gândea la cu totul altceva. Îşi spunea că, duminica, ar fi fost cel mai bine să se prezinte la ora nouă, căci în zilele de lucru asta e ora la care încep să lucreze tribunalele.

Duminică, vremea fu mohorâtă. K. se simţi foarte obosit, fiindcă în ajun stătuse până târziu la restaurant, unde avusese loc sărbătorirea unuia dintre cunoscuţii de la masa la care obişnuia să se aşeze, iar dimineaţa se trezise târziu. De aceea nu mai avu timp să chibzuiască şi să-şi combine diversele „planuri făcute în timpul săptămânii, ci se îmbrăcă repede şi porni grăbit, fără să-şi mai ia micul dejun, spre cartierul care îi fusese indicat. Deşi pe drum nu prea avu timp să se uite în jurul lui, dădu cu ochii — în mod ciudat — de Rabensteiner, de Kullich şi de Kaminer, cei trei funcţionari ai băncii, amestecaţi în procesul lui. Pe primii doi îi zări într-un tramvai care-i tăia drumul; dar cel de-al treilea, Kaminer, şedea pe terasa unei cafenele împrejmuită cu o balustradă, şi se plecă, plin de curiozitate, când *K.* trecu prin faţa lui. Toţi trei îl urmăriseră cu privirea, miraţi că-şi văd superiorul alergând atât de grăbit; dintr-un fel de spirit de bravadă, K. refuzase să ia tramvaiul; simţea că i-ar fi silă să folosească pentru proces cel mai mic ajutor, din partea oricui ar fi venit; nu voia să recurgă la nimeni, ca să fie sigur că nu iniţiază pe nimeni în tainele lui; în fine, n-avea deloc chef să se umilească în faţa comisiei de anchetă printr-un exces de punctualitate. Până una, alta, făcea tot posibilul să ajungă la ora nouă, deşi nu fusese convocat la o oră precisă.

Crezuse că o să recunoască de departe casa, după vreun indiciu despre care nici el nu ştia nimic precis sau după vreo mişcare mai deosebită în faţa intrării. Dar strada Julius, pe care trebuia să se afle imobilul şi la capătul căreia K. se opri o clipă, avea pe ambele părţi câte un şir lung de clădiri înalte, uniforme şi cenuşii, un soi de cazărmi închiriate şi locuite de oameni săraci. În dimineaţa asta de duminică, majoritatea ferestrelor erau ocupate de bărbaţi care stăteau în cămăşi, cu mânecile suflecate şi fumau, sau îşi rezemau

cu grijă şi cu duioşie pruncii de marginea pervazelor. La celelalte ferestre se înălţau maldăre de cearşafuri, plăpumi, pături şi perne, peste care se ivea din când în când capul zburlit al vreunei femei. Locatarii se strigau sau glumeau între ei, de pe o parte pe alta a străzii; o astfel de glumă stârni hohote de râs deasupra lui K. De-a lungul imobilelor, la intervale regulate, se aflau mici prăvălioare cu fructe, carne sau legume, aşezate ceva mai jos de nivelul străzii; ca să ajungi la ele trebuia să cobori câteva trepte. În faţa lor era un neîntrerupt dute-vino de femei; câteva dintre ele se opreau pe trepte, ca să flecărească. Un vânzător ambulant, care-şi striga marfa către ferestrele de sus, la fel de neatent ca si K., aproape că-l răsturnă cu căruciorul lui plin de fructe şi legume. La un moment dat, un gramofon, care-şi trăise traiul prin alte cartiere mai bogate, începu să cânte, hârâind îngrozitor.

K. înainta agale pe stradă, ca şi cum n-ar mai fi avut de ce să se grăbească, sau ca şi cum judecătorul de instrucţie l-ar fi văzut prin vreo fereastră şi ar fi ştiut că e prezent. Era ora nouă şi câteva minute. Casa indicată se afla cam depărtişor, avea o faţadă neobişnuit de lungă şi, mai ales, o poartă de-o lăţime şi de-o înălţime uriaşă. Se vedea cât de colo că poarta fusese construită pe măsura vehiculelor cu mărfuri ale diverselor magazine închise la ora aceea, dar care împrejmuia curtea şi aveau firme cunoscute lui K. prin legătura lor cu banca. Contrar obiceiului, K. studie minuţios toate amănuntele acestea, ba chiar se opri o clipă înainte de-a intra în curte. Lângă el, pe-o ladă, un bărbat desculţ citea ziarul. Mai încolo, doi băieţi se dădeau în leagăn într-o roabă. În faţa cişmelei stătea în picioare o fată firavă, îmbrăcată într-un fel de cămaşă de noapte, şi se uita la K. în timp ce apa îi umplea găleata. Într-un colţ al curţii, pe o frânghie prinsă între doua geamuri, o familie îşi întindea rufele; jos, sub frânghie, se afla un bărbat care dirija munca aceasta prin strigăte.

K. se şi apropiase de-o scară, convins că pe-acolo trebuia să fie drumul spre camera de anchetă, când se opri deodată

observând că, în afară de scara aceea, mai existau în curte încă trei scări, plus un mic gang care probabil răspundea într-o a doua curte. Şi se enervă la gândul că nu-i fusese indicat cu precizie locul unde trebuia să meargă; oricum, fusese tratat cu o neglijenţă ciudată şi cu o indiferenţă revoltătoare; lucrul acesta avea de gând să-l spună tare şi răspicat. Până la urmă, porni totuşi pe prima scară, repetându-şi în gând expresia paznicului Willem care-i spusese că justiţia „e atrasa de delicte”, din care ar fi reieşit că biroul căutat trebuia neapărat să se afle la capătul scării aleasă din întâmplare de el.

Pe când urca scara, K. deranjă câţiva copii care se jucau pe palier şi-l priviră urât când trecu printre ei.

„Dacă mai vin pe-aci, îşi spuse el, trebuie sau să le aduc bomboane ca să-i îndulcesc, sau să-mi aduc bastonul ca să-i bat.”

Cu puţin înainte de-a ajunge la primul etaj, K. trebui chiar să aştepte până când o bilă îşi încheie traiectoria; doi băieţaşi, care aveau de pe acum feţe de vagabonzi maturi, îl siliră să stea locului, ţinându-l de pantaloni; ca să se descotorosească de ei, K. ar fi trebuit să-i lovească şi se temea de ţipetele lor.

Adevărata căutare începu însă abia la primul etaj. Cum nu putea să întrebe de biroul comisiei de anchetă, K. inventă un tâmplar Lanz — numele acesta îi veni în minte fiindcă nepotul doamnei Grubach, căpitanul, se numea Lanz — şi se hotărî să întrebe la toate uşile dacă nu locuia acolo un tâmplar Lanz, ca să aibă astfel un pretext să se uite înăuntru. Dar îşi dădu seama că de cele mai multe ori putea să facă asta mult mai uşor decât s-ar fi aşteptat, căci aproape toate uşile erau deschise şi copiii alergau de colo-colo. Prin uşile deschise se puteau vedea, în general, nişte odăiţe cu câte o singură fereastră. Odăiţele acelea serveau şi de bucătărie şi de dormitor. Femeile, cu prunci în braţe, se îndeletniceau cu cratiţele de pe plite. Fetele ceva mai mărişoare, îmbrăcate doar cu câte un simplu şorţ, alergau harnice, părând că rezolvă toate treburile gospodăriei. În

unele camere paturile mai erau încă ocupate de bolnavi, de cei care nu se treziseră încă din somnul de peste noapte, sau de cei care se odihneau îmbrăcaţi. Când întâlnea vreo uşă încuiată, K. bătea în ea şi întreba dacă nu locuia acolo tâmplarul Lanz. Cel mai adesea îi deschidea vreo femeie; după ce-i asculta întrebarea, femeia se adresa cuiva care se ridica în coate, pe pat:

— Domnul întreabă dacă nu locuieşte aici un tâmplar Lanz.

— Un tâmplar Lanz? Întreba cel din pat.

— Da, răspundea K., deşi comisia nu se afla acolo şi deci nu mai avea ce căuta la uşa aceea.

Mulţi credeau că el ţine cu tot dinadinsul să-l găsească pe tâmplarul Lanz, de aceea se gândeau îndelung şi-i spuneau până la urmă unde locuia vreun tâmplar, pe care însă nu-l chema Lanz, sau îi spuneau vreun nume vag asemănător cu al lui Lanz, sau întrebau vecinii, sau îl conduceau pe K. până la cine ştie ce uşă depărtată unde, după părerea lor, s-ar fi putut să locuiască un asemenea om ca subchiriaş, sau unde locuia cineva-care ar fi putut să-i dea indicaţii mai precise. Până la urmă, K. aproape că nu mai trebui să întrebe; binevoitorii îl târâră din etaj în etaj. K. începuse chiar să regrete că folosise metoda aceasta care la început i se păruse atât de bună. De aceea, înainte de a urca la etajul cinci se hotărî să nu mai caute, îşi luă rămas bun de la tînărul lucrător care ţine cu multă amabilitate să-l ducă sus, şi coborî. Dar se întoarse imediat, mâhnit de inutilitatea încercărilor de până atunci, şi bătu la o uşă de la etajul cinci. Primul lucru pe care-l văzu prin uşa deschisă fu o pendulă care arăta că se şi făcuse ora zece.

— Aici locuieşte tâmplarul Lanz? Întrebă K.

— Poftiţi înauntru. Îi spuse o femeie tânără, cu ochi negri, care tocmai clătea într-un lighean rufele unui copil; şi-i arătă cu mâna plină de săpun, uşa deschisă a camerei de-alături.

— K. crezu că nimerise la o întrunire publică. O mulţime de oameni, cât se poate de feluriţi, umplea o încăpere nu

prea mare, cu două ferestre, înconjurată, la mică distanţă de tava, de-o galerie, înţesată şi ea de lume, şi unde spectatorii nu puteau sta decât încovoiaţi, cu cefele şi spinările lipite de plafon. Nimeni nu se sinchisi de intrarea lui.

Găsind ca aerul e prea greu, K. ieşi din încăpere şi-i spuse femeii care, făfă îndoială, îl înţelesese greşit:

— V-am întrebat de un anume Lanz, tâmplar de meserie.

— Sigur, îi răspunse femeia. Vă rog să intraţi.

K. n-ar fi ascultat-o dacă ea n-ar fi apucat tocmai atunci clanţa uşii şi nu i-ar fi spus:

— După dumneata trebuie să încui; nu mai are voie nimeni să intre.

— Foarte cuminte, spuse K., dar încăperea e şi aşa plină. Apoi intră, totuşi. Printre doi bărbaţi care discutau în dreptul uşii — unul făcea cu amândouă mâinile gestul numărării banilor, celălalt îl privea drept în ochi — o mână îl prinse pe K. Era mâna unui băieţaş cu bujori în obraji.

— Vino, vino, îi spuse el.

K. se lăsă condus; observă că în furnicarul de lume exista un spaţiu liber, destul de îngust, care poate că despărţea două tabere; lucrul acesta părea cu atât mai verosimil cu cât în primele rânduri, atât în dreapta cât şi în stânga, nu văzu nici o faţă întoarsă spre el, ci numai spatele unor oameni ale căror gesturi şi cuvinte se adresau doar celor din tabăra lor. Cei mai mulţi dintre ei erau îmbrăcaţi în negru şi purtau redingote lungi, de ceremonie, care le atârnau lălâi pe corp.

Pe K. numai îmbrăcămintea aceasta îl deruta; dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi crezut la o întrunire politică de cartier.

La celălalt capăt al sălii, unde îl conduse băieţaşul, de-a curmezişul unei estrade mici şi înţesate de lume, fusese aşezată o măsuţă; în dosul măsuţei, lîngă marginea estradei, stătea un bărbat mărunt, gras şi fornăit, care tocmai vorbea — în mijlocul unor hohote de rîs asurzitoare — cu un alt bărbat care stătea în spatele lui, cu picioarele încrucişate şi cu coatele sprijinite de spătarul scaunului interlocutorului său. Din cînd în cînd îşi mişca braţele în aer de parcă ar fi

vrut să deseneze caricatura cuiva. Băieţaşul care îl condusese pe K. izbuti cu greu să-şi ducă la capăt misiunea. încercase de două ori, zadarnic,'ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor, să-şi anunţe vizitatorul, fără ca omuleţul cel gras şi fornăit să-1 ia în seamă. Abia cînd una dintre persoanele de pe estradă îi atrase atenţia, omuleţul se întoarse spre băiat şi ascultă, aplecîndu-se, comunicarea pe care acesta i-o făcu în şoaptă. Apoi îşi scoase ceasul şi-i aruncă lui K. o privire scurtă.

— Ar fi trebuit să vă prezentaţi acum o oră şi cinci minute, spuse el.

K. vru să-i răspundă ceva, dar n-avu timp, căci de îndată ce omuleţul sfîrşi de vorbit, un murmur general se ridică din jumătatea dreaptă a sălii.

— Ar fi trebuit să vă prezentaţi acum o oră şi cinci minute, repetă omuleţul ridicînd glasul şi privind spre public. Murmurul se intensifică imediat, apoi însă, cum omuleţul nu mai zise nimic, se stinse, treptat. Acum, în sală era mai multă linişte decît la intrarea lui K. Numai cei de la galerie continuau să facă observaţii. Atît cît se putea distinge în penumbra, praful şi fumul de sus, cei de la galerie păreau mult mai prost îmbrăcaţi decît cei de jos. Mulţi dintre ei îşi aduseseră perne, pe care şi le puseseră între cap şi plafon, ca să nu-şi lovească ţestele.

K., hotărît mai mult să observe decît să vorbească, renunţă să se justifice pentru pretinsa lui întîrziere şi se mulţumi doar să spună:

— S-ar putea să fi venit tîrziu, dar acum sînt aici.

În partea dreaptă a sălii se auziră din nou aplauze.

„Oamenii aceştia sînt uşor de cîştigat," se gîndi K-, îngrijorat acum numai de jumătatea stîngă a sălii, în faţa căreia se afla şi de la care nu auzi decît aplauze izolate. Şi se întreba ce-ar fi trebuit să spună ca să-i cîştige pe toţi odată sau, dacă asta nu era posibil, să atragă măcar pentru cîtva timp şi simpatia celor care nu-1 aplaudaseră.

— Da, îi răspunse omuleţul, dar acum nu mai sunt obligat să te anchetez.

Murmurul reîncepu, dar de data aceasta ar fi putut să fie greşit interpretat, căci omuleţul continuă să vorbească, în timp ce le făcea oamenilor semn cu mîna să tacă :

— Totuşi, astăzi, în mod excepţional, am să te anchetez. Dar altă dată să nu se mai repete întîrzterea. Şi acum, apropie-te.

Cineva sări jos de pe estradă lăsînd astfel un loc liber. Ocupîndu-1, K. se pomeni atît de lipit de marginea mesei si împins cu atîta putere de învălmăşeala celor din spate, încît se văzu silit să se încordeze ca să nu răstoarne masa judecătorului de instrucţie şi poate chiar persoana acestuia.

Dar judecătorului de instrucţie puţin îi păsa; el stătea comod pe scaun şi, după ce-i şopti ceva omului din spatele său, luă un mic registru, singurul obiect aflat pe măsuţă. Registrul părea un caieţel de şcoală, vechi şi făcut ferfeniţă de mult ce fusese răsfoit.

— Aşadar, începu judecătorul de instrucţie întorcînd paginile registrului şi adresîndu-se lui K. pe un ton de constatare, dumneata'eşti zugrav.

— Nu, spuse K., sînt prim-procurist la o mare bancă. Răspunsul acesta fu salutat de jumătatea dreaptă a sălii

cu un rîs atît de cordial, încîl K. nu se putu împiedica să nu rîdă şi el. Oamenii îşi puseră palmele pe genunchi şi se scuturau de parcă i-ar fi apucat un acces grav de tuse; cîţiva de la galerie începură şi ei să rîdă ; judecătorul de instrucţie, furios şi neputînd, fără îndoială, să le facă nimic celor de jos, căută să se despăgubească pe spinarea galeriei şi o ameninţă, sărind în picioare şi încruntîndu-şi sprîncenele care, dacă de obicei nu se prea observau, în clipa aceea, de furie, i se zburliseră, negre şi cumplite, deasupra ochilor.

Jumătatea stîngă a sălii îşi păstră întreg calmul; cei aflaţi acolo stăteau perfect aliniaţi, cu feţele întoarse spre estradă şi ascultau la fel de liniştiţi şi gălăgia de sus, şi vacarmul de-alături; ba chiar, din cînd în cînd, le îngăduiau unora dintre

ei să iasă din rînduri şi să se amestece cu cei din partida adversă. Oamenii aceştia din jumătatea stîngă, de fapt mai puţin numeroşi, poate că în fond nu erau mai tari decît cei din dreapta, dar calmul purtării lor le dădea mai multă autoritate. Cînd K. începu să vorbească, era convins că-i are de partea lui.

— M-aţi întrebat, domnule judecător, dacă sînt zugrav; sau, mai bine zis, nu m-aţi întrebat nimic, ci mi-aţi trîntit constatarea dumneavoastră ca pe un adevăr indiscutabil; iată un lucru semnificativ pentru întreaga procedură a procesului intentat împotriva mea. Aţi putea obiecta că, de fapt, nu e vorba de nici un proces. în cazul acesta, v-aş da de-o sută de ori dreptate: procedeele dumneavoastră nu constituie o procedură decît dacă eu le recunosc ca atare. Şi le recunosc pentru moment, dar oarecum numai din milă; căci numai mila ar putea îndemna pe cineva să le dea vreo atenţie. Nu spun că ele reprezintă o abatere de la justiţie, dar îmi place să vă ofer expresia aceasta, ca să vă vină şi dumneavoastră în minte dacă vă veţi gîndi mai adînc.

K. se întrerupse apoi ca să privească sala. Cuvintele lui fuseseră aspre, mai aspre decît intenţionase să le spună, dar rămîneau, totuşi, adevărate. Ar fi meritat aprobarea şi a unei tabere şi a celeilalte, dar toată lumea tăcu; era vădit că oamenii aşteptau cu cea mai mare încordare urmarea; poate că se pregătea pe ascuns o izbucnire care să pună capăt întregii dezbateri. De aceea K. se simţi contrariat văzînd cum se deschide uşa de la capătul sălii şi cum spălătoreasă cea tînără — care probabil îşi terminase treburile — veni să asiste la spectacol; cu toate precauţiile luate ca să nu tulbure adunarea, ea tot făcu să se întoarcă vreo rîteva capete. Singur judecătorul de instrucţie îi pricinui lui K. o adevărată bucurie, căci părea trăsnit de cele auzite. Surprins de interpelarea lui K. tocmai în clipa cînd se ridicase să apostrofeze galeria, judecătorul o ascultase stînd în picioare, pînă la capăt. Şi profită de întrerupere ca să se aşeze cît mai neluat în seamă, ca şi cum ar fi trebuit să nu i se observe gestul.

Apoi, probabil ca să-şi recapete ţinuta necesară, luă din nou caieţelul.

— Asta nu vă ajută cu nimic, domnule judecător, continuă K. Iar registrul dumneavoastră nu face decît să-mi confirme spusele.

Mulţumit că nu-şi aude decît vocea lui calmă în adunarea aceasta străină, K. îndrăzni chiar să ia imediat registrul ju decătorului de instrucţie, să-1 ridice şi să-1 agite în aer, ţinîndu-1 cu două degete de-o filă de la mijloc, ca şi cum i-ar fi fost scîrbă să-1 atingă; şi etala astfel, în văzul tuturor, filele gălbejite, care atîrnau de ambele părţi, rupte şi pline de pete.

— Iată documentele domnului judecător de instrucţie, spuse K., lăsînd registrul să cadă pe masă. Continuaţi să-1 pigăliţi mai departe, domnule judecător, eu nu mă tem de caietelul acesta, deşi îmi e inaccesibil, căci nu pot să-1 apuc decît cu vîrful degetelor şi nu l-aş lua în mînă.

Judecătorul de instrucţie luă registrul aşa cum picase pe masă, încercă să-1 netezească puţin cu palma, şi reîncepu să-1 citească. Gestul lui era un semn de adîncă umilire, sau cel puţin trebuia interpretat ca atare.

Cei din primele rînduri îşi întinseră spre K. feţele pline de atîta curiozitate, încît el zăbovi o clipă ca să-i privească. Erau, în genere, oameni vîrstnici, mulţi dintre ei aveau bărbi albe; poate că totul depindea de bătrîmi aceştia, poate că ei ar fi izbutit cel mai bine să influenţeze adunarea pe care umilirea judecătorului de instrucţie nu reuşise s-o scoată din impasibilitatea în care căzuse după cuvîntarea lui K.

— Ceea ce mi s-a întîmplat mie, continuă K. mai încet decît înainte şi neslăbind o clipă din ochi feţele bătrînilor din primele rînduri, din care pricină părea că vorbeşte ca distrat — ceea ce mi s-a întîmplat mie e numai un caz izolat n-ar avea deci mare importanţă şi nu l-aş lua în serios da n-ar rezuma felul în care se procedează şi împotriva mult altora. Pentru ei vorbesc eu aici, şi nu pentru mine.

Fără să vrea, ridicase glasul. Cineva din sală îl aplaudă c braţele ridicate, strigînd:

— Bravo! De ce nu ? Bravo şi iar bravo!

Pe ici, pe colo, cîte un bătrîn din primele rînduri îşi mîngîia barba, dar strigătul nu făcu pe nimeni să se întoarcă. Nici K. nu-i dădu importanţă, dar se simţi, totuşi, încurajat; acum nu mai socotea necesar să fie aplaudat de toţi; era suficient ca majoritatea să înceapă să cugete şi numai din cînd în cînd să fie convins vreun ins.

— Nu caut succese de orator, continuă K., urmîndu-şi firul gîndurilor; de altfel, nici nu le-aş putea dobîndi Domnul judecător de instrucţie vorbeşte fără îndoială mul mai bine decît mine, aşa cum îi cere meseria. Vreau pur şi simplu să supun dezbaterii publice o anomalie publică.

Ascultaţi-mă: am fost arestat acum zece zile — arestarea în sine mă face să rîd, dar nu despre asta e vorba. Am fost luat prin surprindere, dimineaţa, din pat; poate că — judecînd după spusele judecătorului de instrucţie nu mi s-ar părea exclus — poate că se dăduse ordin să fie arestat vreun zugrav, la fel de nevinovat ca şi mine, dar, în orice caz, am fost ales eu pentru treaba aceasta. Camera vecină cu a mea a fost ocupată de doi paznici grosolani. Nici pentru un tîlhar periculos nu s-ar fi putut lua mai multe măsuri de prevedere. În plus, paznicii, erau nişte canalii, fără pic de moralitate, care mi-au împuiat urechile cu trăncăneala lor, cerîndu-mi să-i mituiesc, încercînd să capete prin escrocherie hainele şi rufăria mea; mi-au cerut bani ca să-mi aducă, după cum spuneau, micul-dejun, după ce-au înghiţit fără ruşine, sub ochii mei, propria mea gustare de dimineaţă. Şi asta nu-i totul. M-au dus în faţa inspectorului, într-o a treia încăpere a apartamentului. Camera aceea e a unei doamne pe care o stimez foarte mult; şi a trebuit să văd cum, din pricina mea, deşi fără vina mea, camera i-a fost pîngărită de prezenţa paznicilor şi a inspectorului. Cu greu mi-am putut păstra sîngele rece. Dar am izbutit şi l-am întrebat pe inspector, cît se poate de calm — dacă s-ar afla aici, inspectorul ar fi nevoit să recunoască el însuşi asta — de ce fusesem arestat.

Ce credeţi că mi-a răspuns inspectorul, pe care parcă-1 văd şi acum în faţa mea, stînd pe scaunul doamnei, ca un simbol al celui mai stupid orgoliu ? Nu mi-a răspuns, în fond, nimic, domnilor; poate pentru că într-adevăr nici el nu ştia nimic; mă arestase şi atîta îi era de ajuns. Ba, mai mult chiar, adusese în camera doamnei aceleia trei funcţionari inferiori de la banca unde lucrez, toţi trei preocupaţi să privească fotografiile aparţinînd doamnei şi să le răvăşească. Prezenţa acestor funcţionari avea, fireşte, şi un alt scop: ca şi gazda mea, ca şi servitoarea casei, ei trebuiau să răspîndească zvonul arestării, să-mi strice reputaţia, şi, mai ales, să-mi zdruncine poziţia la bancă. Dar nimic din toate acestea n-a i euşit, cît de cît măcar; însăşi gazda mea, o persoană foarte simplă — ţin să-i rostesc numele aici, în semn de omagiu, ea se numeşte doamna Grubach — însăşi doamna Grubach deci, a fost destul de rezonabilă ca să spună că o asemenea arestare n-are mai multă importanţă decît un atac în plină stradă săvîrşit de nişte derbedei. Toate acestea, repet, mie personal nu mi-au adus decât neplăceri şi supărări trecătoare, dar consecinţele n-ar fi putut oare să fie mult mai grave?

Întrerupându-se ca să-i arunce o privire judecătorului deinstrucţie, K. observă că acesta tocmai îi făcea cu ochiul cuiva din sală. De aceea zâmbi şi spuse:

— Domnul judecător de instrucţie, aflat lângă mine tocmai îi făcea cuiva dintre dumneavoastră un semn secret. Există deci printre dumneavoastră oameni care sunt dirijaţi de-aici, de sus. Nu ştiu dacă semnul trebuie să provoace huiduieli sau aplauze, şi, deoarece îl dau în vileag, renunţ să-i aflu semnificaţia. Îmi e perfect indiferent şi-i las deplină libertate domnului judecător de instrucţie să comande cu glas tare oamenilor pe care îi plăteşte, şi să nu folosească semne secrete. N-are decât să le spună deschis: „Acum fluieraţi!” sau „Acum aplaudaţi!”

Fie din jenă, fie din nerăbdare, judecătorul de instrucţie se foia de colo-colo pe scaun. Omul din spatele lui, cu care stătuse de vorbă şi mai înainte, se plecă din nou spre el, o

să-l încurajeze în general, sau ca să-i dea vreun sfat mai deosebit. Jos, oamenii vorbeau în şoaptă, dar cu însufleţire Cele două tabere, care până mai adineauri păreau animate di păreri atât de diferite, se amestecară; câţiva ii arătau cu degetul pe K.; alţii arătau spre judecătorul de instrucţie. Fumul ş praful stârnit formau acum o ceaţă nespus de supărătoare şi-făceau aproape invizibili pe cei aflaţi în fundul sălii. Şi mai ales, probabil că-i incomodau grozav pe cei de la galerie cari erau nevoiţi, ca să se ţină la curent cu desfăşurarea dezbaterii să-i întrebe pe cei de jos, şi nu făceau asta decât pe şoptite după ce în prealabil priveau neliniştiţi spre judecătorul di instrucţie. Iar răspunsurile veneau la fel de şoptite, de dup: palmele cu care cei întrebaţi îşi acopereau gura.

— Am să termin imediat, spuse K. şi, fiindcă lipsei clopoţelul, izbi cu pumnul în masă.

Tresărind de spaimă la auzul zgomotului, judecătorul di instrucţie şi omul cu care se sfătuia îşi despărţiră cât ai clip capetele.

— Chestiunea aceasta nu mă priveşte nici cât negru sub unghie, de aceea judec cu sânge rece şi, presupunând că da! vreo importanţă acestui pretins tribunal, vă e de mare folos să mă ascultaţi. Vă rog, deci, să vă amânaţi pentru mai târziu părerile asupra spuselor mele, căci nu prea mai am timp şi-am să plec curând.

Se făcu imediat linişte, într-atât reuşise K. să-şi stăpânească ascultătorii. Nu se mai striga ca la început, ba chiar nici nu se mai aplauda şi oamenii păreau de pe acum convinşi sau pe cale de a fi convinşi.

— Nu există îndoială, domnilor, continuă K., foarte încet, căci îl bucura atenţia încordată a mulţimii — În liniştea care domnea se iscase un fel de zumzet, mai excitant decât cele mai entuziaste aplauze — nu există îndoială, domnilor, că în dosul manifestărilor acestui tribunal, în dosul arestării mele deci, ca să vorbesc despre mine, şi în dosul interogatoriului la care sunt supus astăzi, se află o mare organizaţie, o

organizaţie care plăteşte nu numai paznici venali, inspectori şi judecători de instrucţie nerozi, dar mai întreţine şi judecători de rang înalt şi foarte înalt, cu numeroasa şi inevitabila lor suită de valeţi, de scribi, jandarmi şi alţi auxiliari, poate chiar şi călăi, nu mă sfiiesc să rostesc cuvântul. Iar sensul acestei mari organizaţii, domnii mei, în ce constă? În a aresta oameni nevinovaţi cărora li se intentează procese stupide — ca în cazul meu — adesea fără nici un rezultat. Şi cum s-ar putea oare, dat fiind nonsensul total al unui asemenea sistem, să fie evitată cea mai reprobabilă corupţie a funcţionărimii care-l slujeşte? E cu neputinţă, domnilor, să fie evitată. Nici cel mai mare judecător n-ar putea s-o facă, atunci când el este în cauză. Iată de ce paznicii caută să fure hainele de pe oameni, iată de ce inspectorii se introduc prin efracţie în locuinţe străine, iată de ce nevinovaţii sunt siliţi să se vadă dezonoraţi în faţa unor adunări întregi, în loc să fie interogaţi normal. Paznicii nu mi-au vorbit decât despre magazii în care sunt aduse lucrurile aparţinând arestaţilor; tare aş dori să văd şi eu aceste magazii unde bunurile arestaţilor, agonisite cu atâta trudă, putrezesc fără rost, aşteptând să fie furate de nişte funcţionari necinstiţi.

Întrerupt de un urlet venit din celălalt capăt al sălii, K. îşi puse palma streaşină la ochi ca să poată privi într-acolo, căci lumina tulbure a zilei dădea un ton albicios cetii din sală şi te orbea când încercai să vezi. Urletul venea din direcţia spălătoresei pe care K. o bănuise, încă de când intrase în sală, ca va fi un serios element de dezordine. Totuşi, ar fi fost greu 4e spus dacă acum ea era vinovată sau nu. K. vedea doar că un bărbat o înghesuia în colţul de lângă uşă şi o strângea în braţe. Dar nu spălătoreasă urla, ci bărbatul care îşi căscase larg gura şi privea spre tavan.

În jurul lor se formase un mic cerc, iar spectatorii de la galerie păreau încântaţi că diversiunea aceasta punea capăt seriozităţii pe care K. o adusese în adunare.

Sub imboldul primei impresii, K. vru să se repeadă imediat într-acolo şi să restabilească ordinea, gândindu-se mai întâi

că toţi vor fi interesaţi să-l susţină sau măcar să gonească perechea din sală; dar se ciocni de primele rânduri ale mulţimii, care nu se clintiră şi nu-l lăsară să treacă. Dimpotrivă, toţi căutau să-l împiedice, oameni în vârstă întindeau braţele, ba chiar o mână — K. n-avu timp nici măcar să se întoarcă — Îl înşfacă de guler. K. încetă să se mai gândească la perechea care provocase dezordinea; acum i se păru că se încearcă un atentat la libertatea lui şi că arestarea devenea într-adevăr serioasă, de aceea, fără să mai ţină seama de nimic, sări jos de pe estradă. Şi se pomeni faţă în faţă cu mulţimea. Apreciase oare cum trebuie oamenii? Nu contase prea mult pe efectele discursului ţinut? Iar ei se prefăcuseră tot timpul cât vorbise şi acum, când trebuia să se treacă la fapte, îşi lepădau măştile? Ce mutre vedea în jurul lui! Ochi mici şi negri licărind în penumbră, obraji buhăiţi, atârnând ca la beţivi, bărbi lungi, ţepene şi rare pe care dacă le apucai aveai impresia că zgârii vidul cu degetele şi nu că atingi nişte bărbi. Sub bărbi însă — şi aceasta fu adevărata descoperire făcută de K. — pe gulerele hainelor, luceau insigne de diferite culori şi mărimi. Toţi purtau asemenea insigne, după cât se putea vedea, toţi erau o apă şi-un pământ, şi cei din dreapta şi cei din stânga ; întorcându-se brusc, K. văzu aceleaşi insigne şi pe gulerul judecătorului de instrucţie care, cu mâinile încrucişate pe pântec, privea liniştit sala.

— Aşa! strigă K. ridicând braţele spre cer, căci descoperirea aceasta neaşteptată cerea spaţii ca să se exprime, sunteţi toţi, după câte văd, funcţionari ai justiţiei, faceţi toţi parte din banda coruptă împotriva căreia vorbeam adineauri, v-aţi adunat toţi aici ca să mă auziţi şi să mă spionaţi, v-aţi prefăcut că sunteţi împărţiţi în două tabere ca să mă înşelaţi; m-aţi aplaudat numai ca să mă puneţi la probă: aţi vrut sa învăţaţi cum trebuie ademeniţi cei nevinovaţi. Ei bine, v-aţi ostenit degeaba: sau v-aţi amuzat văzând cum cineva aştepta la voi să-i apăraţi nevinovăţia, sau (dă-mi drumul că te pocnesc! Îi strigă K. unui bătrân tremurător care se vârâse prea mult în el) aţi învăţat

realmente ceva. Oricum, vă felicit pentru frumoasa voastră meserie.

Si, luându-şi repede pălăria aflată pe marginea mesei, K. se grăbi să ajungă la ieşire în liniştea desăvârşită a sălii, linişte care nu se putea explica decât prin faptul că surpriza fusese totală. Dar judecătorul de instrucţie se dovedi a fi şi mai rapid, căci îl aştepta la uşă.

— O clipă, îi spuse el.

K. se opri, fără să-l privească; n-avea ochi decât pentru uşa a cărei clanţă o şi apucase.

— Vreau numai să-ţi atrag atenţia, îi spuse judecătorul, că astăzi te-ai păgubit singur, fără să-ţi dai seama, de avantajul pe care un interogatoriu îl reprezintă oricând pentru un arestat.

K. râse, privind spre uşă.

— Bandă de golani! strigă el, vă dăruiesc toate interogatoriile!

Apoi deschise uşa şi porni în goană pe scări. In urma lui, auzi cum creşte vuietul adunării ce se reînsufleţea ca să discute evenimentele, ca o clasă care comentează un text.

ÎN SALA GOALĂ. STUDENTUL.

BIROURILE TRIBUNALULUI

În săptămâna care urmă, K. aşteptă zi de zi o nouă convocare; nu-şi putea închipui că renunţarea la interogatorii îi fusese socotită ca definitivă şi, cum nu primi nimic până sâmbătă seară, presupuse că ar fi convocat în mod tacit pentru duminică, la aceeaşi oră şi în acelaşi loc. De aceea, duminică dimineaţa se duse din nou acolo, folosind de data aceasta scările şi culoarele cele mai directe; câţiva locatari care îşi mai aminteau de el îl salutară din prag, dar el nu mai trebui să întrebe pe nimeni încotro să se îndrepte şi ajunse curând la uşa care se deschise imediat ce bătu în ea. Fără sa mai stea să privească femeia care îi deschise — aceeaşi ca şi data trecută — şi care rămase lângă uşă, K. vru să treacă imediat în încăperea vecină.

— Azi nu e şedinţă, îi spuse femeia.

— Şi de ce n-ar fi? Întrebă el neîncrezător.

Dar femeia îl convinse deschizându-i uşa sălii. Sala era într-adevăr goală şi, în goliciunea ei, părea şi mai jalnică decât duminica trecută. Pe masa aşezată tot pe estradă, se aflau câteva cărţi.

— Pot să mă uit la cărţile astea? Întrebă K., nu din curiozitate, ci doar ca să-şi poată spune că nu venise degeaba acolo.

— Nu, îi răspunse femeia, şi închise uşa, nu e voie. Cărţile sunt ale judecătorului de instrucţie.

— Aşa! spuse K , şi clătină din cap; pesemne că astea sunt codurile, iar justiţia noastră cere cu tot dinadinsul să te condamne nu numai nevinovat, dar şi fără să cunoşti legea.

— Tot ce se poate, spuse femeia, care nu prea îl înţelesese.

— Bine, atunci mă duc, spuse K.

— Să-i spun ceva domnului judecător de instrucţie? Întrebă femeia.

— Îl cunoşti? Întrebă K.

— Fireşte, spuse femeia, soţul meu e aprod la tribunal.

K. remarcă abia atunci că vestibulul în care duminica trecută nu se afla decât un hîrdău pentru spălat rufe, era cuffl complet mobilat, ca o cameră de locuit. Femeia îi observă mirarea şi-i spuse:

— Da, avem aici locuinţa gratuită, numai că trebuie să

golim camera în zilele de şedinţă. Slujba soţului meu are şi unele incoveniente.

— Nu mă miră atât camera, spuse K. privind-o răutăcios, cât mai ales faptul că eşti măritată.

— Faci aluzie la întîmplarea din şedinţa trecută, cu care am întrerupt cuvântarea.

— Evident, spuse K.; acum s-a terminat şi aproape că am uitat-o, dar atunci mă înfuriasem grozav. Şi spui că eşti măritată!

— Nu ţi-am făcut deloc rău că te-am întrerupt. Şi aşa te-au judecat cu destulă asprime după ce ai plecat.

— Se prea poate, spuse K. făcându-se că nu-i aude ultimele cuvinte, dar asta nu te scuză deloc.

— Faţă de toţi cei care mă cunosc sunt scuzată, spuse femeia; bărbatul care m-a îmbrăţişat duminica trecută se ţine de capul meu de multă vreme. Poate că n-oi fi părând prea ispititoare, dar pentru el aşa sunt. Şi nu se poate face nimic împotriva lui, soţul meu a trebuit să se împace cu ideea asta; dacă vrea să-şi păstreze slujba trebuie să îndure, căci băiatul acela e student şi pesemne că o să ajungă la un post înalt. Se ţine mereu după mine; când ai intrat dumneata, el tocmai plecase.

— Nu mă miră deloc, spuse K., se potriveşte şi el, de minune, cu toţi ceilalţi.

— Vrei cumva să schimbi lucrurile pe-aici? Întrebă agale femeia, privindu-l cercetătoare, ca şi cum ar fi spus ceva primejdios atât pentru ea cât şi pentru K. Asta am şi înţeles din cuvintele dumitale care mie, uneia, mi-au plăcut foarte mult, deşi n-am ascultat decât o parte, căci începutul l-am

pierdut, iar când ai ajuns la sfîrşit zăceam cu studentul pe podea. Dezgustător mai e aici! adăugă ea după o clipă, apucând mâna lui K. Crezi că o să poţi aduce îmbunătăţiri?

K. zâmbi şi îşi suci puţin mâna în palmele moi ale femeii.

— La drept vorbind, spuse el, nu m-a angajat nimeni ca să aduc aici îmbunătăţiri, cum le spui dumneata, şi dacă o să-i vorbeşti cuiva despre asta, de pildă judecătorului de instrucţie, o să rîdă de dumneata sau o să te pedepsească; nu m-aş jj amestecat din proprie iniţiativă în asemenea treburi, i$_a$, nevoia de-a aduce îmbunătăţiri justiţiei nu mi-ar fi tulburai niciodată somnul. Dar prin faptul că am fost arestat, căci sîu$_t$ arestat, m-am văzut silit să mă amestec, ce-i drept, pentru propriul meu interes. Dacă însă cu prilejul acesta aş putea să-ţi fiu în vreun fel de folos, aş face-o, fireşte, cu mare plăcere, nu numai din dragoste faţă de aproape, ci şi pentru că, la rândul dumitale, mi-ai putea fi de folos.

— Cum aş putea? Întrebă femeia.

— Arătîndu-mi, de pildă, acum, cărţile de pe masă.

— Nici vorbă să nu ţi le arăt, strigă femeia şi-l trase grăbită după ea.

Cărţile erau de fapt nişte gioarse vechi, uzate; una dintre ele avea coperţile făcute ferfeniţă, iar peticele cotorului abia i se mai ţineau în câteva aţe.

— Ce murdar e aici totul, spuse K. şi clătină din cap. Femeia şterse cărţile cu poala şorţului, înainte de a-l lăsa

să le atingă. K. luă volumul de deasupra, îl deschise şi dădu cu ochii de-o gravură indecentă: un bărbat şi o femeie şedeau goi pe o canapea; intenţia gravorului fusese vădit obscenă, dar stîngăcia desenului făcea să se vadă doar un bărbat şi-o femeie exagerat de ţepeni, care păreau că ies din cadru şi nu izbuteau decât cu greu să se privească, din pricina perspectivei greşite.

K. nu răsfoi volumul mai departe, ci deschise un altul, la pagina titlului; avea acum în faţă un roman intitulat: *Torturile pe care Grete le-a îndurat de la soţul ei Hans.*

— Aşadar, iată cărţile legii studiate aici, spuse K. Iată ce fel de oameni trebuie să mă judece.

— Am să te ajut, vrei? spuse femeia.

— Poţi, într-adevăr, să faci asta fără să te vîri singură în primejdie? Mai adineauri spuneai că soţul dumitale se teme de superiori.

— Am să te ajut totuşi, spuse femeia; vino, trebuie s2 stăm de vorbă. Nu mai pomeni de primejdii; nu mă tem de ele decât când vreau eu.

Îi arătă estrada şi-l rugă să se aşeze lângă ea, pe treaptă.

— Ai ochi frumoşi, negri, spuse ea, după ce se aşezară, privind de jos în sus faţa lui K. Mi s-a spus că şi eu am ochi frumoşi, dar ai dumitale sunt mult mai frumoşi. Am observat asta din prima clipă, atunci când ai venit întâia oară; ba chiar din pricina ochilor dumitale am intrat apoi în sala de şedinţie, lucru pe care nu-l fac niciodată şi, într-o oarecare măsură, mie interzis.

„Iată deci care era tot misterul, se gândi K. Femeia asta mi se oferă, e şi ea la fel de coruptă ca toţi cei de-aici; fiindcă s-a săturat de oamenii justiţiei, lucru, altminteri, lesne de înţeles, se leagă de primul venit, lăudîndu-i frumuseţea ochilor."

Şi se ridică fără să spună un cuvânt, ca şi cum ar fi gândit cu gîastare Ş* astfel i-ar fi explicat femeii atitudinea lui.

— Nu cred că m-ai putea ajuta, spuse el; ca să mă poţi ajuta cu adevărat ar trebui să ai relaţii cu funcţionarii superiori; iar dumneata probabil că nu cunoşti decât slujbaşii mărunţi care mişună cu duiumul pe-aici. Pe aceştia nu mă îndoiesc că-i cunoşti foarte bine şi că ai putea obţine câte ceva de la ei, dar cele mai mari servicii pe care ţi le-ar putea ei face n-ar avea nici o importanţă pentru deznodământul final al procesului; n-ai reuşi decât să-ţi pierzi cîţiva prieteni, şi eu nu doresc asta. Păstrează-ţi relaţiile pe care le-ai avut până acum cu ei; mi se pare că- ţi sunt absolut necesare; nu ţi-o spun fără regret căci, ca să-ţi răspund la compliment, ţi-aş mărturisi că şi dumneata îmi

placi, mai ales când mă priveşti ca în clipa asta, cu atâta tristeţe, de altfel nemotivată prin nimic. Aparţii grupului de oameni împotriva cărora trebuie să lupt, dar te simţi foarte bine în el şi chiar îl iubeşti pe student sau, dacă nu-l iubeşti, măcar îl preferi soţului dumitale. Asta se poate vedea uşor din cuvintele pe care le spui.

— Nu, strigă ea rămânând mai departe pe treaptă şi apucă mâna lui K., pe care acesta nu izbuti să şi-o tragă destul de repede. Să nu pleci acum; n-ai dreptul să pleci cu o părere greşită. Ai fi într-adevăr în stare să pleci chiar în momentul ăsta? Sunt chiar atât de neînsemnată încât să nu vrei să-mi faci măcar plăcerea de-a mai rămâne o clipă cu mine?

— M-ai înţeles greşit, spuse K. aşezându-se din nou pe treaptă. Dacă ţii într-adevăr să mai rămân, o fac cu plăcere; timp am suficient, doar am venit pentru interogatoriu. Cuvintele mele de adineauri aveau doar scopul să te roage să iu întreprinzi nimic în favoarea mea. N-a existat nimic jignitor ta ele, mai ales dacă ţii seama că deznodământul procesului îmi este absolut indiferent şi că o condamnare m-ar face sj rîd, presupunând, fireşte, că s-ar ajunge în mod real la u, sfîrşit al procesului, ceea ce mi se pare însă foarte îndoieli^ Mai degrabă cred că lenea, neglijenţa sau chiar teanij funcţionarilor justiţiei a şi dus la întreruperea acţiunii, saj va duce în curând; fireşte, mai există posibilitatea ca ei $j continue procesul, sperând să se aleagă cu o mită serioasă a la mine; dar au să-şi piardă vremea de pomană, pot s-o spu, de pe acum, fiindcă n-am să dau mită nimănui. Mi-ai pute; face un mare serviciu comunicându-i judecătorului & instrucţie sau oricărei alte persoane căreia îi place si răspândească veştile mai importante că niciodată, nici unu din trucurile pe care domnii aceştia le posedă din belşug n-t să mă poată îndupleca să dau mită vreunuia dintre ei. Îş pierd vremea de pomană, le poţi spune asta deschis. Dt altfel, poate că şi-au şi dat singuri seama, iar dacă nu şi-at dat, n-au decât să afle acum. Astfel, au să-şi mai scutească t parte din muncă. E drept că şi eu aş fi scutit

de câteva mic neajunsuri pe care însă le-aş suporta cu plăcere dacă aş şti ci fiecare dintre ele înseamnă în acelaşi timp şi o contralovitur! dată împotriva lor. Şi aş avea grijă ca aşa să fie. Îl cunoşti pt judecătorul de instrucţie?

— Fireşte, spuse femeia, la el mă gândeam în primul rând când ţi-am oferit ajutorul meu. Nu ştiam că e toi funcţionar inferior, dar dacă spui dumneata, aşa trebuie si fie. Totuşi, cred că raportul pe care îl trimite mai-marilor să; are o oarecare influenţă. Şi scrie atâtea rapoarte! Spui ci funcţionarii sunt leneşi, dar asta nu-i adevărat pentru toţi şi mai ales pentru judecătorul nostru de instrucţie, care scrie enorm. Duminica trecută, de pildă, şedinţa a durat până seara Toată lumea plecase, dar el a rămas aici; i-a trebuit lumini şi eu n-aveam decât o lampă mică, de bucătărie, dar el s-> mulţumit şi cu ea şi a început imediat să scrie. Soţul meu care duminică tocmai era liber, a venit şi el între timp; ne-afl dus amândoi după mobile şi am aranjat camera la loc; pe urmă au mai venit nişte vecini şi-am mai stat împreună de vorbă, la lumina luminării. Ce să-ţi mai spun, uitasem de judecător şi ne-am dus la culcare. Deodată, în bezna nopţii — trebuie că era foarte târziu — mă trezesc şi-l văd pe judecător lângă pat, cu palma pusă în faţa lămpii ca să nv cadă lumina peste soţul meu; precauţia lui n-avea nici un rost căci soţul meu doarme atât de adînc, încât lumina nu-l trezeşte niciodată. M-am speriat aşa de tare, că era cât pe-aci ţip; dar judecătorul de instrucţie a fost amabil, m-a -ndemnat să fiu prudentă, mi-a şoptit că scrisese până atunci, că-mi aducea lampa înapoi, şi că n-o să uite niciodată cum arăt când dorm. Îţi povestesc toate astea numai ca să-ţi spun ca judecătorul de instrucţie scrie cu adevărat multe rapoarte, mai ales despre dumneata, căci interogatoriul dumitale a fost, desigur, punctul principal al şedinţei de duminică. Iar rapoartele atât de lungi nu pot trece totuşi, fără să fie luate în seamă; apoi, din cele povestite, poţi vedea că judecătorul îmi face curte şi că pot avea o mare influenţă asupra lui, mai ales acum, la început, căci am impresia că si-a pus ochii pe mine abia de câteva

zile. Mai am şi alte dovezi că ţine mult la mine. Chiar ieri mi-a trimis prin student, care e omul de încredere şi colaboratorul lui principal, o pereche de ciorapi de mătase, fiindcă fac curăţenie în sala de şedinţe; dar curăţenia sălii e un pretext, căci soţul meu e obligat s-o facă şi e plătit pentru asta. Sunt nişte ciorapi frumoşi, ia priveşte-i — şi ridică fusta până peste genunchi, întinzând picioarele ca să şi-i admire singură — sunt nişte ciorapi frumoşi, ba prea fini chiar, şi nu mi se potrivesc deloc mie.

Deodată se întrerupse, puse mâna pe mâna lui K. de parcă ar fi vrut să-l liniştească şi-i şopti:

— Atenţie, Berthold ne priveşte.

K. îşi ridică ochii, încet. În uşa sălii de şedinţe stătea un tînăr mărunt, cu picioarele strâmbe şi cu o barbă scurtă, rară şi roşcată, prin care îşi trecea tot timpul degetele, încercând astfel să capete o oarecare demnitate. K. îl privi curios; era prima oară când întîlnea de la om la om, ca să zicem aşa, un student specializat în ştiinţa aceasta juridică pe care o ignora complet, un bărbat care probabil că într-o bună zi avea să ocupe o slujbă înaltă. Studentul, dimpotrivă, părea că nu-i dă nici o atenţie lui K.; scoţîndu-şi pentru o clipă un deget <lin barbă, îi făcu semn femeii, apoi se duse la fereastră ; femeia se aplecă spre K. şi-i şopti:

— Nu fi supărat. Te rog foarte mult. Şi nu gândi rău despre mine; trebuie să mă duc la el, la individul ăsta oribil; uită-te oumai ce picioare strâmbe are! Dar am să mă întorc imediat Şi atunci am să merg unde ai să mă duci; am să te urmez unde vrei şi-ai să poţi face cu mine tot ce doreşti; nu cer decât să plec pentru cit mai multă vreme de aici şi aş fi fericită dacă nu m-aş mai întoarce niciodată.

Mai mângîie o clipă mâna lui K., apoi se ridică grăbită şi alergă spre fereastră.

Cu un gest reflex, făcut în gol, K. încercă zadarnic să-i prindă mâna. Femeia aceasta îl tenta cu adevărat; şi, în ciuda tuturor gândurilor ce-l frământau, nu găsea nici un motiv serios care să-l poată face să nu cedeze tentaţiei. O

clipă îi trecu prin minte că ea căuta poate să-l prindă în mreje ca să-l dea mai bine pe mâna justiţiei, dar înlătură uşor obiecţia aceasta. Cum l-ar fi putut prinde? Nu rămânea el oare, mereu, îndeajuns de liber ca să poată strivi cu o singură lovitură întreaga justiţie, cel puţin în ceea ce îl privea? Şi să nu aibă măcar atâta încredere în sine? Şi-apoi, femeia părea că-i cere în mod sincer ajutor, şi asta putea să-i fie util. Poate că nu exista mijloc mai bun de-a se răzbuna pe judecător şi pe şleahta lui decât răpindu-le femeia şi luînd-o pentru sine. Se putea întîmpla atunci ca, istovit după munca îndelungată la rapoartele mincinoase asupra lui K., judecătorul de instrucţie să găsească, la mijlocul nopţii, patul femeii gol. Şi gol pentru că ea îi aparţinea lui K., pentru că femeia aceasta care stătea acum la fereastră, corpul acesta lung, suplu şi cald, îmbrăcat într-o rochie neagră de stofă grea şi groasă, îi aparţinea pe de-a-ntregul numai lui K.

După ce-şi risipi astfel îndoielile în privinţa ei, K. găsi că dialogul tăcut de la fereastră dura cam prea mult şi începu să bată în estradă, mai întâi cu degetele, apoi cu pumnul. Studentul îl privi o secundă peste umărul femeii, dar nu se deranja deloc şi se lipi şi mai strâns de ea. Femeia îşi pled mult capul, de parcă l-ar fi ascultat cu mare atenţie, şi el profită de gestul acesta ca s-o sărute cu zgomot pe gât, fără să se oprească din vorbă. Lui K. i se păru că vede astfel o confirmare a spuselor femeii cu privire la tirania pe care studentul o exercita asupra ei şi, ridicându-se, începu să umble de colo-colo, prin sală. Prîvindu-l pieziş pe student, se gândi cum ar putea să-l alunge cât mai repede de-acolo; de-aceea se simţi întrucâtva satisfăcut când studentul, enervat fără doar şi poate de umbletul lui care degenera uneori în tropăit, îi spuse:

— Dacă eşti nerăbdător, nu te împiedică nimeni să pleci. Ai fi putut s-o faci mai de mult şi nimeni nu ţi-ar fi regretat lipsa; ar fi trebuit s-o ştergi de cum am intrat eu, şi încă rapid.

Cu toată furia pe care o manifesta, izbucnirea studentului mai vădea în ea şi întreaga aroganţă a viitorului funcţionar al justiţiei care îi vorbeşte unui acuzat rău-văzut. K. se opri chiar lâng el şi-i spuse zâmbitor:

— Sunt nerăbdător, e drept, dar cel mai uşor mijloc de a-mi calma nerăbdarea e s-o ştergi de-aici. Dacă ai venit să studiezi — căci am auzit că eşti student — atunci îţi cedez cu plăcere locul şi plec cu femeia. Pesemne că va trebui să mai studiezi mult până să ajungi judecător; nu prea mă pricep eu la treburile voastre judiciare, dar cred că nu sunt suficiente numai discursurile grosolane pe care ştii să le ţii cu atâta neruşinare.

— Nu trebuia lăsat liber, spuse studentul ca şi cum i-ar fi dat femeii o explicaţie pentru cuvintele jignitoare ale lui K. A fost o greşeală, i-am spus judecătorului de instrucţie, între interogatorii, trebuia măcar ţinut în camera lui. Sunt momente când nu-l mai înţeleg deloc pe judecător.

— Mai lasă vorbele, spuse K. întinzând mâna spre femeie. Dumneata, vino cu mine.

— Aşa! spuse studentul. Nu, nu, pe ea n-o s-o ai.

Şi, cu o putere pe care nimeni nu i-ar fi bănuit-o, ridică într-o singură mână femeia, apoi, cu spatele încovoiat, porni spre uşă, privindu-şi drăgăstos povara. Deşi plecarea aceasta vădea neîndoielnic o oarecare frică faţă de K., studentul avu totuşi îndrăzneala să-l aţîţe şi mai mult, mângîind şi ciupind cu mâna liberă braţul femeii. K. alergă după el cîţiva paşi, gata să-l înşface şi, la nevoie, să-l sugrume, dar spălătoreasă îi spuse:

— Nu-i nimic de făcut, judecătorul de instrucţie a trimis după mine. N-am voie să merg cu dumneata — şi-şi trecu palma peste faţa studentului — pocitania asta n-o să-mi dea drumul.

)a— Şi dumneata nu vrei să fii eliberată? strigă K. punând pe umărul studentului o mână pe care acesta încercă s-o apuce cu dinţii.

— Nu, nu, strigă femeia, împingându-l cu amândouă fflîinile pe K., nu, nu, mai ales asta nu! Ce gândeşti? Aş fi Pierdută! Lasă-l, te rog, lasă-l! Studentul nu face decât să îndeplinească ordinul judecătorului de instrucţie şi să mg ducă la el.

— S-o şteargă dracului, atunci; iar pe dumneata să nu te mai văd niciodată, spuse K. înnebunit de dezamăgire şi-trase studentului un pumn în spate, de-l făcu să se clatine.

Dar studentul, fericit că nu căzuse, începu doar să ţopăie şi mai repede cu povara lui în braţe.

K. porni încet după ei; îşi dădea seama că asta fusese prima înfrângere de netăgăduit pe care o suferise din partea oamenilor justiţiei. Dar n-avea de ce să se teamă: suferise înfrângerea numai fiindcă provocase lupta. Dacă ar rămâne acasă şi şi-ar duce viaţa obişnuită, ar fi atunci de-o mie de ori superior fiecăruia dintre eişi-ar putea să-i măture din drum cu o simplă lovitură de picior. Şi îşi imagina frumoasa scenă plină de grotesc pe care ar crea-o, de pildă, priveliştea studentului acestuia jalnic, a mucosului acestuia umflat de orgoliu, a pocitaniei acesteia purtătoare de barbă, stînd în genunchi la patul Elsei şi împreunându-şi mîinile ca să ceară iertare. Imaginea îi plăcu atât de mult fui K. încât îl hotărî, dacă va avea vreodată prilejul, să-l ducă neapărat pe student la Elsa.

Din curiozitate, K. alergă spre uşă; voia să vadă încotro era dusă femeia, căci studentul n-avea s-o poarte totuşi în braţe, pe străzi. Dar nu trebui să-i caute prea mult; chiar în faţa uşii se zărea o scară îngustă, de lemn, care probabil că ducea spre pod (din pricina unei cotituri, nu i se vedea capătul de sus). Pe scara aceasta pornise studentul cu femeia în braţe, şi urca încet, răsuflând greu, căci alergătura de până atunci îl obosise. Femeia îi făcu lui K. un semn cu mâna şi căută să-i arate, ridicând de câteva ori din umeri, că nu e de loc vinovată pentru răpire, dar gesturile ei nu exprimau prea mult regret. K. o privi fără expresie, ca pe o necunoscută; nu voia nici să-şi arate decepţia, nici să lase să se vadă că ar putea uşor s-o învingă.

Cei doi dispăruseră şi K. tot mai stătea singur în uşă. Era nevoit să recunoască acum nu numai că femeia îl înşelase, dar şi că-l minţise dublu spunându-i că e dusă la judecătorul de instrucţie; doar n-avea să stea şi s-o aştepte judecătorul de instrucţie într-un pod! Scara de lemn nu putea să explice nimic, oricât ar fi fost întrebată. Apoi K. observă un bilet prins în perete, la capătul scării, şi grăbindu-se într-acolo citi următorul aviz, scris cu stîngăcie, parcă de-o mână de copil: „Scara spre birourile judiciare”. Birourile tribunalului se „aseau deci aici, în podul unei clădiri cu apartamente şi camere de închiriat! Instalarea aceasta nu prea avea darul să insufle respect, şi nimic nu putea fi mai liniştitor pentru un acuzat decât să vadă cât de puţine resurse băneşti stăteau la dispoziţia acestui tribunal care era nevoit să-şi adăpostească birourile acolo unde locatarii casei, ei înşişi cât se poate de săraci, îsi aruncau zdrenţele inutile. La drept vorbind, n-ar fi fost exclus ca tribunalul să aibă destui bani, dar funcţionarii să se repeadă asupra lor înainte de-a putea fi utilizaţi în scopuri judiciare. După experienţa de până acum a lui K., lucrul acesta părea chiar foarte posibil, dar o asemenea decădere a justiţiei, deşi oarecum înjositoare pentru un acuzat, era în fond şi mai liniştitoare decât ar fi fost sărăcia justiţiei. K. înţelese acum că justiţia se jenase să cheme acuzatul într-un pod, la primul interogatoriu, şi preferase să-l deranjeze în propria lui casă. Câtă superioritate avea K. faţă de-un judecător instalat într-un pod, el care la bancă avea o cameră mare, cu vestibul, prevăzută cu o fereastră imensă prin care putea să privească în piaţa cea mai animată a oraşului! În schimb nu se bucura, fireşte, de venituri suplimentare provenite din mită sau din fraudă şi nici nu-i putea cere omului de serviciu să-i aducă în braţe o femeie la el în birou. Dar la asemenea bucurii K. renunţa cu plăcere, cel puţin în viaţa aceasta.

K. se mai afla încă pironit în faţa avizului când un bărbat urcă scara, se uită prin uşa deschisă în camera din care se zărea sala de şedinţe şi-l întrebă, în cele din urmă, dacă nu văzuse cu câteva clipe mai înainte o femeie.

— Dumneata eşti aprodul, nu-i aşa? Îl întrebă K.

— Sigur, îi răspunse omul, dar dumneata nu eşti acuzatul K.? Acum te recunosc şi eu. Fii binevenit.

Şi-i întinse mâna, spre marea mirare a lui K

— Astăzi nu e şedinţă, adăugă omul, văzându-l că tace.

I — Ştiu, spuse K privind costumul civil al aprodului — omul nu purta altă insignă profesională în afara celor doi nasturi auriţi, care păreau smulşi de pe o veche manta ofiţerească şi cusuţi lângă ceilalţi nasturi ai hainei. Am vorbit cu soţia dumitale, acum o clipă; însă nu mai e aici, studentul a dus-o la judecătorul de instrucţie.

— Zău aşa, spuse aprodul, tot timpul mi-o ia câte cineva, Şi doar azi e duminică. Nu sunt obligat să fac nici un fel de serviciu, dar mă trimit tot timpul cu fel de fel de comunicări inutile, numai ca să mă îndepărteze de aici. Şi mai au grija, pe deasupra, să nu mă trimită prea departe, ca să mai pot spera că am să mă întorc la timp. Iar eu mă grăbesc cât pot, îmi strig comunicarea, prin uşa întredeschisă, celui la care sunt trimis, fac asta gîfîind, aşa că bietul om abia dacă pricepe despre ce-i vorba, şi mă întorc cât pot de repede. Dar studentul a ajuns şi mai repede decât mine, fiindcă drumul lui e mai scurt; el n-a avut decât să coboare scara podului. Dacă aş fi fost mai puţin sclav, de multă vreme l-aş fi strivit de perete, aici, lângă aviz. Visez asta tot timpul. Îl şi văd aici, pe podea, stîlcit, cu braţele întinse, cu degetele răşchirate, cu picioarele lui strâmbe, în mijlocul petelor de sînge care se întind în jur. Dar până acum totul n-a rămas decât un vis.

— Şi altă soluţie nu mai există? Întrebă K. zâmbind.

— Nu văd alta, răspunse aprodul. Şi acum e şi mai rău: până azi se mulţumea s-o ducă pe nevastă-mea la el, dar acum, aşa cum mă aşteptam de mult, *i-o* duce şi judecătorului de instrucţie.

— Soţia dumitale nu e deloc vinovată pentru tot ce se întîmplă? Întrebă K. încercând cu greu să se stăpânească, într-atât de tare îl rodea şi pe el gelozia.

— Ba este, sigur că este, răspunse aprodul. Ea e cea mai vinovată. Ea i s-a aruncat de gât. El se dă în vânt după toate fustele. Numai în casa asta a fost zvîrlit pe uşă din cinci apartamente în care se strecurase. Ce-i drept, nevastă-mea e cea mai frumoasă femeie din tot imobilul şi tocmai eu n-am posibilitatea să mă apăr.

— Dacă e aşa, spuse K., fireşte că nu-i nimic de făcut.

— Şi de ce nu? Întrebă aprodul. Ar trebui să-i trag într-o bună zi studentului, care e un laş, o asemenea mamă de bătaie, când ar încerca să se atingă de nevastă-mea, încât să nu mai îndrăznească altă dată. Dar eu n-am dreptul şi nimeni nu vrea să-mi facă plăcerea asta, căci toţi se tem de puterea lui. Numai un om ca dumneata ar putea.. .

— De ce tocmai eu? Întrebă K. mirat.

— Păi fiindcă dumneata eşti acuzat, răspunse aprodul.

— Fireşte, spuse K., dar tocmai fiindcă sunt acuzat rebuie să mă tem ca nu cumva să se răzbune influenţînd, dacă nu deznodământul procesului, cel puţin mersul anchetei.

— Sigur, spuse aprodul ca şi cum punctul de vedere al lui K. Ar fi fost la fel de just ca şi al lui. De regulă însă la noi nu se intentează procese care să nu ducă la nimic.

— Nu sunt de părerea dumitale, spuse K., dar asta n-o să mă împiedice să mă ocup de student când se va ivi prilejul.

— Ţi-aş fi foarte recunoscător, spuse aprodul oarecum ceremonios, deşi nu prea părea să creadă că visul lui cel mai scump s-ar putea realiza.

— Poate că mai există şi alţi funcţionari aici care ar

merita acelaşi lucru, spuse K. Poate că toţi l-ar merita.

— Sigur, sigur, răspunse aprodul ca şi cum ar fi fost vorba despre ceva de la sine înţeles.

Apoi îl privi cu mai multă încredere pe K., lucru pe care nu-l făcuse până atunci, deşi se purtase atât de prietenos, şi adăugă:

— Toată lumea se răzvrăteşte acum.

Dar discuţia părea că-i devenise neplăcută, căci o întrerupse spunând:

— Trebuie să mă prezint la birou. Vrei să vii cu mine?

— N-am ce căuta acolo, spuse K.

— Poţi să vizitezi birourile; nimeni n-o să se ocupe de dumneata.

— E ceva care merită să fie văzut? Întrebă K., şovăind încă, deşi grozav ar fi vrut să accepte.

— De, spuse aprodul, credeam că o să te intereseze.

— Fie, spuse K. în cele din urmă. Merg cu dumneata. Şi începu să urce scara, mult mai grăbit decât aprodul.

La intrare, fu cât pe-aci să cadă, căci mai exista o treaptă dincolo de prag.

— Aici nu se ţine seama de public, spuse el.

— Nu se ţine deloc seama, spuse aprodul, priveşte numai sala de aşteptare.

Sala de aşteptare era un gang destul de lung din care dădeau, spre diverse împărţituri ale podului, mai multe uşi grosolane. Deşi lumina zilei nu pătrundea pe nicăieri direct, întunericul nu era totuşi complet, căci, în loc să fie despărţite de gang printr-un perete ermetic, multe birouri aveau în partea aceasta doar un soi de grilaje din scânduri care lăsau să intre un pic de lumină şi prin care se putea vedea ici-colo câte un funcţionar scriind la masa lui, sau stând în picioare lângă ochiurile grilajului şi observând oamenii din gang, Probabil fiindcă era duminică, în sala de aşteptare se afla un public destul de restrâns, care părea într-adevăr foarte modest; aşezaţi la distanţe aproape egale, pe băncile de lemn puse de-o parte şi de alta a gangului, toţi oamenii aceştia erau îmbrăcaţi neglijent, deşi cei mai mulţi dintre ei, judecind după fizionomie, după ţinută, după felul cum îşi tăiau barba şi după multe alte semne sigure, dar greu de observat, aparţineau păturilor de sus ale societăţii. Fiindcă nu existau cuiere, fiecare îşi pusese pălăria pe bancă, urmând fără doar şi poate exemplul celor veniţi mai înainte. Când îi văzu intrând pe K. şi pe aprod, cei aşezaţi

mai aproape de uşă se ridicară să-i salute, iar ceilalţi se socotiră şi ei datori *k* facă acelaşi lucru, aşa că la trecerea celor doi nou-veniţi se ridicară toţi. De altfel, nimeni nu se ridică de tot; stăteau toţi cu spinările încovoiate şi cu genunchii îndoiţi şi semănau leit cu cerşetorii de pe străzi. K. aşteptă o clipă să-l ajungă din urmă aprodul şi-i spuse:

— Câte umilinţe trebuie să fi îndurat!

— Da, spuse aprodul, sunt acuzaţi; toţi oamenii pe care îi vezi aici sunt acuzaţi.

— Adevărat? spuse K. Atunci sunt colegii mei.

Şi adresându-se celui mai apropiat de el, un bărbat înalt, slab şi aproape cărunt, îl întrebă politicos:

— Ce aşteptaţi aici, domnule?

Dar întrebarea lui pusă pe neaşteptate îl tulbură pe cel căruia îi era adresată şi avu un efect cu atât mai penibil cu cât se vedea bine că omul avea destulă experienţă, că oriunde în altă parte ar fi ştiut să se stăpânească şi n-ar fi renunţat uşor la superioritatea dobândită asupra altora. Aici însă, nu ştiu să răspundă unei întrebări atât de simple şi începu să-i privească pe ceilalţi de parcă ei ar fi fost obligaţi să-i sară în ajutor, şi nimeni n-ar fi putut să-i pretindă un răspuns atâta vreme cât ajutorul cerut nu-i venea. Atunci interveni aprodul şi-i spuse, ca să-l liniştească şi să-i dea curaj:

— Dumnealui te-a întrebat numai ce aştepţi. Răspunde-i. Vocea aprodului, fără îndoială mai familiară pentru cel

Întrebat, avu un efect mai bun:

— Aştept, începu omul, şi se opri deodată.

Era vădit că-şi alesese începutul acesta ca să răspundă mai exact la întrebare, dar nu mai ştia cum să continue. Câţiva acuzaţi se apropiară şi ei, înconjurând grupul; aprodul le spuse:

— Ştergeţi-o de aici. Lăsaţi trecerea liberă.

Ei se dădură puţin înapoi, fără să se întoarcă la vechile locuri. Între timp, cel întrebat avusese răgaz să-şi vină în fire, şi chiar zâmbi când răspunse:

— Am înaintat acum o lună nişte întâmpinări tribunalului şi aştept rezolvarea lor.

— Se pare că-ţi dai multă silinţă, spuse K.

— Îmi dau, răspunse omul; doar e procesul meu.

— Nu toată lumea gândeşte ca dumneata, spuse ; iată, şi eu, de pildă, sunt acuzat; dar, pe cât e de adevărat că-mi doresc mântuirea sufletului, pe-atât e de adevărat că n-am făcut niciodată întâmpinări şi nici n-am întreprins nimic asemănător. Crezi că sunt necesare?

— Nu ştiu precis, spuse omul, din nou descumpănit. Credea, vizibil, că întrebarea îi fusese pusă în glumă; ar

fi preferat fără doar şi poate să-şi repete primul răspuns de teamă să nu mai facă vreo greşeală, dar în faţa privirii nerăbdătoare a lui K. se mulţumi să spună:

— Eu, unul, am făcut propunerile de probe.

— Nu prea pari să crezi că aş fi acuzat, spuse K.

— Ba vă cred, domnule, cum să nu vă cred! făcu omul, dându-se puţin la o parte, dar în vocea lui răsuna mai mult teama decât convingerea.

— Deci, nu mă crezi? Întrebă K.

Şi, provocat fără voia lui de purtarea umilă a celuilalt, îl apucă de braţ, vrând parcă să-l convingă cu forţa. Nu voia să-i facă nici un rău şi abia dacă îl atinsese, dar omul ţipă de parcă l-ar fi apucat nu cu două degete, ci cu un cleşte înroşit în foc. Ţipătul acesta ridicol îl dezgustă cu totul pe K. ; la urma urmei cu atât mai bine dacă omul nu credea că e acuzat; poate chiar că îl socotea şi pe el judecător; şi, în semn de rămas bun, îl strânse şi mai tare, îl împinse până la bancă, apoi porni mai departe.

— Majoritatea acuzaţilor este grozav de sensibilă, spuse aprodul.

Aproape toţi cei aflaţi în spatele lor se strânseseră în jurul omului, care încetase să ţipe, şi păreau că-l interoghează amănunţit asupra incidentului. K. văzu apoi venind spre el un gardian, uşor de recunoscut mai ales după sabia a cărei teacă, judecând cel puţin după culoare, părea făcută din

aluminiu. Pe K. îl mira atât de tare teaca aceasta, încât o pipăi chiar, ca să-şi dea mai bine seama din ce era făcută, Gardianul, care fusese atras de ţipetele acuzatului, întrebă ce se întâmplase. Aprodul încercă” să-l liniştească prin câteva cuvinte, dar gardianul declară că trebuie să cerceteze personal cele întâmplate, salută si porni cu paşi grăbiţi şi mărunţi; fără îndoială că guta îl silea să calce atât de mărunt.

K. uită curând şi de gardian şi de ceilalţi căci descoperi, pe la jumătatea gangului, un loc de trecere fără uşă, care i-ar n îngăduit să cotească spre dreapta. Îl întrebă deci pe aprod dacă pe-acolo era drumul cel bun; aprodul îi răspunse dând din cap afirmativ, şi K. porni imediat spre dreapta. Îl plictisea nespus faptul că era mereu nevoit să meargă cu un pas sau doi înaintea aprodului, căci felul acesta de-a merge putea sa facă să se creadă, cel puţin aici, că ar fi un inculpat dus la anchetă. De aceea se oprea deseori ca să-l aştepte pe aprod, dar el rămânea imediat ceva mai în urmă. Ca să pună capăt plictiselii pricinuite de felul cum mergeau, K. sfârşi prin a spune:

— Am văzut destul; acum aş dori să plec.

— Încă n-ai văzut tot, spuse aprodul cu o candoare dezarmantă.

— Nu ţin deloc să văd tot, spuse K. simţindu-se, de altfel, într-adevăr obosit Vreau să plec. Cum se ajunge la ieşire?

— Nu cumva te-ai şi rătăcit? Îl întrebă aprodul, mirat; n-ai decât să coteşti la dreapta şi să mergi de-a lungul gangului, până la ieşire.

— Vino cu mine, spuse K.; arată-mi drumul, să nu mă mai rătăcesc. Sunt atâtea drumuri pe-aici!

— Păi ăsta e singurul drum, spuse aprodul în al cărui glas începuse să se simtă o urmă de reproş. Nu pot să mă întorc cu dumneata, trebuie să raportez îndeplinirea serviciului şi am pierdut şi aşa o mulţime de timp din cauza dumitale.

— Hai cu mine! strigă K. atât de tăios de parcă, în sfârşit, l-ar fi prins pe aprod cu minciuna.

— Nu striga aşa, îi şopti aprodul. Aici sunt birouri pretutindeni. Dacă nu vrei să te întorci singur, mai mergi puţin cu mine sau aşteaptă-mă aici până raportez de îndeplinire şi-atunci te însoţesc cu plăcere.

— Nu, nu! strigă K., eu nu aştept; trebuie să vii cu mine, imediat.

K. nu avusese încă timp să cerceteze încăperea în care se afla; abia când văzu deschizându-se una din numeroasele uşi de lemn care îl înconjurau, privi mai atent în jurul său. În uşa aceea se ivi o fată, atrasă fără îndoială de tonul ridicat cu gare vorbise mai adineauri, şi-l întrebă:

— Ce doreşte domnul?

În spatele ei se zărea, departe, în semiîntunericul încăperii, un bărbat care se apropia şi el. K. se uită la aprod; individul acesta îi declarase că nimeni n-o să se ocupe de el şi iată că se şi pomenise cu doi funcţionari; încă puţin şi toţi funcţionarii justiţiei aveau să dea buzna peste el ca să-l întrebe ce făcea acolo. Singura explicaţie plauzibilă a prezenţei lui ar fi fost faptul că era acuzat şi că dorea să afle data viitorului interogatoriu; dar tocmai explicaţia aceasta nu voia s-o dea, mai ales că nu corespundea realităţii, căci venise acolo din curiozitate sau — ceea ce ar fi fost şi mai greu de explicat — venise mânat de dorinţa de-a constata dacă justiţia era la fel de respingătoare înlăuntrul ei pe cât era în formele de manifestare exterioară; şi i se părea că avusese dreptate în presupunerile lui; mai departe nu voia să meargă; îi era de ajuns, se simţea destul de opresat de cele văzute până atunci; n-ar mai fi fost în stare să facă faţă situaţiei dacă ar fi întîlnit pe vreunul dintre funcţionarii superiori care puteau să se ivească oricând, la prima uşă ieşită în cale; acum voia să plece, să plece cu aprodul sau, la nevoie, singur.

Dar tăcerea lui pesemne că era neobişnuită, căci fata şi aprodul începuseră să-l vadă dinţr-o clipă în alta suferind b transformare profundă, al cărei spectacol nu voiau să-l piardă; omul pe care K. îl văzuse de departe ajunsese şi el

lângă uşă şi, cu palmele sprijinite de bîrna de sus a pervazului, se balansa pe vîrful picioarelor ca un spectator care şi-a pierdut răbdarea. Fata, dîndu-şi cea dintâi seama că atitudinea lui K. se datora unei uşoare indispoziţii, îi aduse un scaun şi-l întrebă:

— Nu vrei să stai jos?

K. se aşeză imediat şi, ca să se ţină mai bine, îşi sprijini coatele de cele două rezemătoare ale scaunului.

— Eşti un pic ameţit, nu-i aşa? Îl întrebă fata.

K. îi vedea acum faţa, aproape lipită de-a lui şi având întipărită pe ea expresia aceea severă pe care o au multe femei în floarea tinereţii.

— Nu te nelinişti, îi spuse fata, ameţeala dumitale nu-i deloc neobişnuită; aproape orice om face o asemenea criză când calcă pentru prima dată pe-aici. E prima dată când nu-i aşa? Atunci, sigur, totul e foarte firesc. Soarele grozav de tare şi bîrnele acoperişului sunt încinse; din ^ asta aerul devine greu şi apăsător. Nu prea e un loc potrivit pentru birouri, cu toate avantajele pe care, altminteri, le-a$_t$ putea avea. Uneori, în zilele când au loc şedinţele maj mari — şi asta se înţîmplă destul de des — aerul devine aproape irespirabil. Şi dacă te mai gândeşti că aproape toţi locatarii vin să-şi întindă rufele aici — doar nu poţi să le interzici asta cu desăvîrşire — atunci n-o să te mai miri ca ti s-a făcut rău. Dar pâna la urma te obişnuieşti perfect cu atmosfera locului. Când o să revii a doua sau a treia oară, aproape că n-ai să mai simţi cât de apăsător e aerul; nu te simţi de pe acum mai bine?

K. nu-i răspunse; faptul că se afla la cheremul oamenilor acestora, datorită slăbiciunii lui subite, îi dădea o senzaţie penibilă; de altfel, de când aflase cauza ameţelii nu se simţea mai bine, ba, dimpotrivă, îi era chiar ceva mai rău. Fata observă imediat cum stau lucrurile şi, ca să-l mai înviorеze puţin, luă un fel de harpon pus acolo, lângă perete, şi deschise cu el lucarna aflată exact deasupra lui K. şi care dădea afară, la aer liber. Dar prin lucarnă căzu atâta

funingine, încât fata o închise imediat şi trebui să şteargă cu batista ei mîinile lui K., prea slăbit ca să facă el însuşi acest efort; K. ar fi rămas cu plăcere acolo, pe scaun, aş teptînd liniştit să-i revină puterile ca să poată pleca, şi asii s-ar fi întîm plat cu atât mai repede cu cât nimeni nu s-ar fi ocupat de el. Dar, dinadins parcă, fata îi spuse tocmai atunci:

— Aici nu poţi rămâne; împiedici circulaţia.

K. ridică din s prâncene ca şi cum ar fi vrut să întrebe ce fel de circulaţie ar fi putut împiedica.

— Am să te duc la infirmerie, dacă vrei; ajută-mă, te rog, îi spuse ea omului din uşă, care se apropie imediat.

Dar K. nu voia să fie dus la infirmerie; tocmai asta ţinea Si evite: să nu fie dus mai departe, căci fiecare pas făcut în interiorul clădirii nu putea decât să-l facă să se simtă şi mai rău.

— Acum pot să merg, spuse el şi se ridică cu greu, anchilozat cum era de îndelungata şedere pe scaun.

Dar nu izbuti să se ţină pe picioare.

— Nu merge, recunoscu el, clătinând din cap.

Şi se aşeză din nou, oftînd. Îsi aminti apoi de aprodul care l-ar fi putut conduce cu atita uşurinţă, dar aprodul probabil de mult, căci oricât îl căută K. din ochi lângă şi oarbatul din faţa lui, nu izbuti să-l zărească. J- Cred, spuse bărbatul — care altminteri era elegant racat şi se remarca mai ales prin vesta lui cenuşie, ale gjrei colţuri ascuţite se terminau în coadă de rândunică — cred că starea dumnealui se datoreşte atmosferei de-aici; cel mai bun lucru deci, pentru domnia-sa ca şi pentru noi, ar fi nu atât să-l ducem la infirmerie cât, mai ales, să-l scoatem din birouri.

— Aşa e! strigă K. şi, de bucurie, aproape că nu-l mai lăsă pe celălalt să vorbească; am să mă simt imediat mai bine; de altfel, nici nu mă simt atât de slăbit; am nevoie doar să mă tină cineva de subsuoară, n-o să vă dau prea multă bătaie de cap, şi-apoi drumul nu e prea lung; dacă mă duceţi până la uşă şi mă aşez pe trepte, îmi revin imediat. Mă miră foarte mult slăbiciunea asta a mea, căci până acum n-am

mai avut niciodată asemenea stări. Ca funcţionar, sunt şi eu obişnuit cu aerul greu din birouri, dar aici, după cum singuri spuneţi, e într-adevăr exagerat. Vreţi să fiţi buni şi să mă conduceţi un pic? Mă apucă ameţeala şi mi se face rău când mă ridic singur.

Şi-şi ridică umerii ca să poată fi mai uşor apucat de subsuori.

Dar bărbatul, netinând seama de rugămintea lui, rămase locului, cu amândoui mîinile vîrâte în buzunare, şi începu să rîdă zgomotos:

— Vezi că ghicisem? Îi spuse el fetei. Dumnealui numai aici nu se simte bine; în altă parte e perfect sănătos.

Fata zâmbi şi ea, dar îl lovi uşurel pe bărbat peste braţ, cu vîrfurile degetelor, ca si cum şi-ar fi permis să meargă prea departe cu gluma faţă d”e K.

— Dar ce-ţi închipui?! spuse bărbatul continuînd să rîdă; nu vreau altceva decât să-l conduc pe dumnealui.

— Atunci e bine, spuse fata aplecându-şi o clipă capul drăgălaş. Nu da importanţă râsului, adăugă ea adresindu-i-se lui K., pe când acesta, din nou întristat, privea fix înainte şi nu părea să aibă nevoie de explicaţii. Domnul — dă-mi voie să ţi-l prezint (domnul făcu semn cu mâna că e de acord), domnul e funcţionarul nostru cu informaţiile. El dă inculpaţilor toate informaţiile de care au nevoie, şi, cum metodele noastre de procedură nu sunt prea cunoscute populaţiei, i se cer foarte multe informaţii. El are răspunsuri la toate întrebările. N-ai decât să-l pui la încercare, dacă doreşti. În aceasta constă, în primul rând, superioritatea lui. Dar mai $_t$ şi foarte elegant. Noi (şi când spun „noi” înţeleg ceilalţi funcţionari) ne-am gând it că funcţionarul cu informaţii^!trebuie îmbrăcat foarte elegant ca să* facă impresie bună, căci totdeauna inculpaţii au mai întâi a face cu el. Noi, ceilalţi suntem, vai! mult mai prost îmbrăcaţi; uită-te la mine şi ai să-ti dai imediat seama, moda nu ne interesează deloc; de altfel, n-ar avea nici un rost să ne cheltuim banii pe îmbrăcă-minte când stăm aproape tot

timpul în birouri, ba chiar şi dormim acolo. Dar, cum îţi spuneam, pentru funcţionarii) nostru cu informaţiile am socotit că un costum frumos t absolut necesar. Din păcate însă, administraţia, cam ciudata în privinţa asta, n-a vrut să procure ea costumul; atunci am făcut noi o colectă — inculpaţii au contribuit şi ei — şi aşa am putut să-i cumpărăm colegului nostru frumosul costum pe care îl vedeţi şi încă vreo câteva în plus. Ar avea deci cu ce gfi facă o impresie bună, dacă n-ar strica totul cu râsul acesta care sperie oamenii.

— Aşa e felul meu, spuse ironic funcţionarul cu informaţiile ; dar nu prea văd, domnişoară, ce nevoie ai să-i povesteşti dumnealui, sau mai bine zis să-i vîri pe gât toate I intimităţile noastre, căci nu tine deloc să le afle; priveşte-l: e cu totul absorbit de propriile lui treburi.

K. nu mai avea chef nici măcar să-l contrazică; poate că j intenţia fetei fusese foarte bună; poate că ea urmărise doar i să-l distreze ca să-i dea timp să-şi revină, dar, oricum, îşi ratase scopul.

— Trebuia să-i explic râsul dumitale, spuse fata. Era jignitor.

— Cred că domnul mi-ar ierta jigniri mult mai grave, dacă l-aş conduce la ieşire.

K. nu mai spuse nimic, nici nu-şi ridică măcar privirea; admitea să se vorbească despre el ca despre un obiect; ba chiar prefera să fie aşa, dar, deodată, simţi mâna funcţionarului pe un braţ şi mâna fetei pe celălalt.

— Hai, ridică-te, om slab, spuse funcţionarul cu infor-l maţiile.

— Vă mulţumesc foarte mult, la amândoi, spuse K plăcut surprins, apoi se ridică încet si puse el însuşi mîinile celor doi la locul unde avea mai multă nevoie de sprijin.

— Ai putea crede, îi şopti fata la ureche pe când se i apropiau de gang, ai putea crede că tin cu tot dinadinsul să ţi-l înfăţişez într-o lumină bună pe funcţionarul nostru cu informaţiile; n-ai decât să crezi ce vrei, eu nu caut decât să

spun adevărul; să ştii că n-are deloc inimă rea; nu-l obligă nimeni să conducă până la ieşire inculpaţii care nu se simt bine şi totuşi, după cum vezi, face bucuros asta; poate că nici unul dintre noi n-are inimă rea; poate că am n dispuşi să ajutăm pe toată lumea, dar, ca funcţionari judiciari, dăm adesea impresia că suntem oameni răi şi că nu vrem să ajutăm pe nimeni. Lucrul acesta mă face literalmente să sufăr.

— Nu vrei să te aşezi puţin aici? Întrebă funcţionarul cu informaţiile.

Ajunseseră în gang, chiar în faţa inculpatului cu care K. vorbise la venire. K. aproape roşi fa gândul că e nevoit să se arate într-un asemenea hal omufui în faţa căruia stătuse mai adineauri atât de drept; acum, îl sprijineau două persoane; funcţionarul cu informaţiile îi ducea şi pălăria, fnvîrtind-o întruna pe vîrful degetelor; părul i se zburlise si-i atârna peste fruntea plină de sudoare. Dar inculpatul părea că nu observă nimic din toate acestea; stătea umil, în picioare, în faţa funcţionarului cu informaţiile — care parcă nici nu-l vedea — şi căuta să-şi scuze prezenţa.

— Ştiu, spuse el, că astăzi nu se poate ocupa nimeni de rezolvarea cererii mele. Dar am venit, totuşi, gândindu-mă că aş putea să aştept aici; azi e duminică, am destul timp, şi nu deranjez pe nimeni.

— Nu-i nevoie să te scuzi atâta, spuse funcţionarul cu informaţiile, grija dumitale e cât se poate de lăudab ilă; fireşte, ocupi inutil un loc în sala de aşteptare, dar atâta timp cât asta nu mă deranjează, nu vreau să te împiedic să-ţi urmăreşti pas cu pas mersul procesului; când ai văzut, ca mine, atîţia inculpaţi care îşi neglijează în mod ruşinos îndatoririle, înveţi să fii răbdător cu oameni ca dumneata. Ia loc.

— Aşa-i că ştie să le vorbească inculpaţilor? Îi şopti lui K. fata.

K. dădu din cap aprobator, dar tresări când îl auzi deodată pe funcţionarul cu informaţiile întrebîndu-l din nou:

— Nu vrei să te aşezi puţin?

— Nu, răspunse K., nu vreau să mă odihnesc aici.

Şi spuse asta cu toată hotărîrea, deşi în realitate ar fi vrut grozav să se aşeze. Se simţea cuprins parcă de rău de mare. Avea impresia că se află pe-un vapor, în mijlocul unei mări agitate, că apa năvăleşte cu furie izbind pereţii de lemn, că din adîncul gangului aude crescând un vuiet ca al unui val care, curând, o să-i treacă peste cap; i se părea că gangul se clatină şi că inculpaţii care aşteptau de-o parte şi de alta se ridicau şi se coborau ritmic. E)în pricina aceasta, calmul fetej si al bărbatului care îl conducea părea şi mai de neînţeles. Soarta lui K. se afla în mîinile lor; dacă îi dădeau drumul avea să cadă ca o scândură. Le simţea privirile tăioase aruncate ici-colo; le auzea paşii cadenţaţi, fără să-i poată urma, căci era aproape târât de cei doi. Până la urmă observă chiar că îi vorbeau, dar nu izbuti să înţeleagă nimic; auzea doar vuietul asurzitor care părea că umple tot spaţiul şi, prin el, un fel de şuierat ascuţit, ca de sirenă.

— Mai tare, şopti el cu capul plecat, rusinându-se de ceea ce spunea, căci ştia foarte bine că, în fond, cei doi vorbeau destul de tare.

În sfîrşit, ca şi cum zidul s-ar fi spart deodată, un val de aer proaspăt îi năvăli în faţă şi auzi spunându-se lângă el:

— Mai întâi ţine să plece cu orice preţ şi apoi, când îi spui că ieşirea e aici, poţi să repeţi de sute de ori că tot nu se clinteşte.

K. văzu atunci că se afla la ultima uşă, pe care fata i-o deschisese. Simţi cum îi revin, dintr-o dată, toate forţele şi, ca să guste cu o” clipă mai devreme senzaţia libertăţii, trecu imediat pe prima treaptă şi-şi luă de-acolo rămas bun de la însoţitorii săi, care se aplecaseră spre el.

— Vă mulţumesc foarte mult, repetă el.

Le strânse mâna de câteva ori la rând şi se opri doar când: îşi dădu seama că însoţitorii lui, obişnuiţi cu atmosfera birourilor, suportau cu greu aerul ceva mai proaspăt care j venea de pe scară. Cei doi abia mai puteau să răspundă şi

dacă nu s-ar fi grăbit K. să închidă uşa, fata s-ar fi prăbuşit chiar. K. mai zăbovi o clipă acolo, îşi scoase oglinjoara din buzunar şi-şi aranja părul, îşi luă pălăria care zăcea cu o treaptă mai jos — pesemne că acolo o aruncase funcţionarul cu informaţiile — şi coborî scara vioi, cu sărituri atât de mari, încât se sperie singur de transformarea aceasta atât de i bruscă. Sănătatea lui solidă nu-i jucase niciodată asemenea farse. Nu cumva, tocmai când începuse să suporte destul de uşor plictiselile procesului, propriul lui trup voia să se răzvrătească şi să-i producă alte soiuri de plictiseli? Poate că ar trebui să se arate, cu prima ocazie, unui medic. În orice caz, îşi promitea ca pe viitor să-şi folosească mai bine duminicile.

BĂTĂUŞUL

Într-una din zilele următoare, pe când K. traversa coridorul aflat între biroul lui şi scara principală — În seara aceea era ultimul care pleca acasă şi în toată banca nu mai rămăseseră decât doi oameni de serviciu ocupaţi cu expedierea corespondenţei la lumina rotundă a unui bec — auzi nişte gemete în dosul unei uşi unde fusese convins dintotdeauna că se afla o simplă cămăruţă pentru depozitarea vechiturilor. Mirat, K. se opri locului şi mai ascultă o dată, ca să fie sigur că nu se înşelase; o clipă, nu se mai auzi nimic, apoi gemetele reîncepură. Primul gând al lui K. fu să cheme pe vreunul dintre oamenii de serviciu, pentru cazul când ar avea nevoie de martor; dar se simţi cuprins de o curiozitate atât de puternică, încât împinse uşa care zbură, literalmente, în faţa lui. Aşa cum bănuise, acolo se afla o cameră pentru vechituri; pragul era ticsit de imprimate inutilizabile şi de călimări vechi, de lut, răsturnate pe podea; dar în mijlocul încăperii, la lumina unei lumînări prinse de-un raft, stăteau trei bărbaţi cu spinările încovoiate din pricina tavanului scund.

— Ce faceţi aici? Întrebă K. pe care emoţia îl făcu să vorbească grăbit, dar aproape în şoaptă.

Unul dintre ei, care părea că-i domină pe ceilalţi doi şi-i atrăsese de la bun început privirea, purta un soi de vestă din piele de culoare închisă, foarte decoltată şi care-i lăsa braţele descoperite. El nu-i răspunse nimic. Dar ceilalţi doi strigară:

— O să fim bătuţi, domnule, fiindcă te-ai p lâns de noi judecătorului de instrucţie.

Abia atunci K. îi recunoscu pe cei doi paznici, Frank şi Willem, şi văzu că omul cu vesta de piele ţinea într-adevăr b nuia în mână, gata să-i bată.

— Cum asta? spuse K. făcând ochii mari, eu nu m-am Plâns, am arătat pur şi simplu ce s-a petrecut la mine, unde

voi nu v-aţi purtat deloc ireproşabil.

— Domnule, spuse Willem, pe când Franz căuta să se ascundă după el ca să se apere de cel de-al treilea bărbat — dacă aţi şti ce prost suntem plătiţi, nu ne-aţi mai judeca aşa.

Eu am o întreagă familie de hrănit, iar Franz voia să se însoare. Omul încearcă să agonisească aşa cum poate şi nu. mai prin muncă nu izbuteşte, chiar dacă ar trage ca un bou. Lenjeria dumitale fină m-a ispitit; fireşte, paznicii n-au voie să procedeze aşa; am greşit. Dar e o tradiţie ca lenjeria să ne rămână nouă; aşa a fost totdeauna, credeţi-mă; de altfel, aşa e şi normal, căci la ce i-ar mai putea folosi asemenea lucruri celui care are nenorocul de-a fi arestat? Sigur, dacă afla toată lumea cum stau lucrurile, atunci urmează pedeapsa.

— Habar n-aveam de toate astea şi n-am avut deloc intenţia să cer să fiţi pedepsiţi; pentru mine, era doar o chestiune de principiu.

— Nu ţi-am spus eu, Franz, că domnul n-a cerut să fim pedepsiţi? Îi spuse Willem colegului său. Acum e limpede: habar n- avea că o să fim pedepsiţi.

— Nu te lăsa înduioşat de vorbele lor, spuse cel de-al treilea bărbat, adresîndu-i-se lui K.; pedeapsa e pe cât de; justă, pe atât de inevitabilă.

— Nu-l asculta, spuse Willem întrerupându-se numai ca să-şi ducă la gură mâna peste care primise o lovitură de nuia, suntem pedepsiţi numai pentru că ne-ai denunţat, altfel n-am fi păţit nimic, chiar dacă s-ar fi aflat ce-am făcut. Asta e dreptate? Am dovedit totdeauna, mai ales eu, că suntem; paznici buni. Trebuie să recunoşti că şi faţă de dumneata ne-am făcut bine datoria, din punct de vedere al autorităţilor.! Te-am păzit cum trebuie. Aveam perspectiva să avansăm şi am fi devenit şi noi, în mod sigur, purtători de nuia ca dumnealui, care a avut norocul să nu fie niciodată denunţat — căci asta se întîmplă, într-adevăr, foarte rar — şi acum, domnule, totul e pierdut, cariera ni s-a încheiat, o să fim I folosiţi doar la munci şi mai mizerabile decât paza

inculpaţilor j şi, în plus, mai avem de căpătat şi bătaia asta cumplit de dureroasă.

— Oare poate nuiaua să producă asemenea dureri? Întrebă K. examinând unealta de pedepsire pe care bătăuşul o clătina în faţa lui.

— Păi trebuie să ne dezbrăcăm la piele, spuse Willem.

— În cazul acesta..., admise K. şi-l privi pe bătăuşul care j era bronzat ca un marinar şi-avea un cap feroce şi hotărât, nu există vreo posibilitate să-i scuteşti de lovituri? Îl întrebă el.

— Nu, răspunse bătăuşul şi clătină din cap, zâmbitor. pezbrăcaţi-vă, le porunci apoi paznicilor. Şi, adresîndu-se lui K-> adăugă: Nu trebuie să crezi tot ce-ţi spun ei; teama je bătaie i-a îndobitocit puţin; tot ce povesteşte ăsta, de pildă, despre cariera lui — şi-l arătă cu degetul pe Willem — e absolut ridicol. Uită-te numai ce gras e; primele lovituri de nuia au să i se piardă în osînză. Ştii cum s-a îngrăşat aşa? fnfulecând mâncarea tuturor celor pe care i-a arestat. Nu ţi-a mâncat-o şi pe-a dumitale? Ce-ţi spuneam eu! Un om cu un pântec ca al lui n-o să ajungă în vecii vecilor bătăuş. E absolut imposibil.

— Ba există şi bătăuşi care seamănă cu mine, spuse Willem desfăcându-şi cureaua de la pantaloni.

— Nu, spuse bătăuşul trecându-i nuiaua peste gât în aşa fel încât celălalt se cutremură, treaba ta nu e să asculţi, ci să te dezbraci.

— Te-aş răsplăti bine dacă le-ai da drumul, spuse K. scoţîndu-şi portofelul, fără să-l privească pe bătăuş, căci e mai bine să tratezi asemenea afaceri cu ochii plecaţi.

— Ai vrea să mă denunţi şi pe mine, spuse bătăuşul, şi să mă vezi bătut, ca pe ei. Nu, nu...

— Fii rezonabil, spuse K.; dacă aş fi vrut să fie pedepsiţi, crezi că aş căuta acum să-i scap de pedeapsă? N-aş avea decât să trântesc uşa, pur şi simplu, ca să nu văd şi să n-aud, şi să plec acasă; vezi bine că nu fac asta, ba, dimpotrivă, ţin să-i scap; dacă as fi bănuit cât de cât că au

să fie pedepsiţi sau măcar că ar fi posibilă pedepsirea, nu le-aş fi rostit niciodată numele, căci nu-i socotesc deloc vinovaţi! Vinovată e instituţia, vinovaţi sunt funcţionarii superiori.

— Aşa e! strigară paznicii şi primiră imediat câte o lovitură de nuia peste spinările acum goale.

— Dacă ai avea aici, sub nuia, vreun înalt magistrat, spuse K. aplecând, în timp ce vorbea, nuiaua pe care bătăuşul o ridicase din nou, pe legea mea că nu te-aş împiedica să loveşti, ba, dimpotrivă, te-aş plăti ca să capeţi forte pentru o treabă atât de bună.

— Ceea ce spui pare demn de crezare, spuse bătăuşul, dar eu nu mă las mituit. Sunt plătit ca să bat, aşa că bat.

Paznicul Franz care, aşteptîndu-se poate ca intervenţia ii K. să aibă succes, stătuse până atunci ceva mai la o parte, veni acum spre uşă, îmbrăcat numai cu pantalonii, şi înge. nunchind în faţa lui K., să agăţă de braţul lui şi-i şopti:

— Dacă nu poţi să ne scapi pe amândoi, încearcă să fiu eu cruţat. Willem e mai bătrân decât mine, e mai puţin sensi-bil în toate privinţele şi a mai încasat o dată, acum cîţiva ani, o pedeapsă uşoară , pe când eu n-am fost încă dezonorat şi n-am greşit decât îndemnat de Willem, fiindcă el mă învaţă şi i_a bine şi la rău. Biata mea logodnică aşteaptă deznodământul, jos, îiî faţa băncii, şi-mi vine să intru în pământ de ruşine.

Cu poala hainei lui K., Franz îşi şterse faţa plină de lacrimi.

— Gata, nu mai aştept, spuse bătăuşul apucând cu amândouă mîinile nuiaua şi lovindu-l pe Franz, pe când Wii-lem, ghemuit într-un colţ, privea pe furiş fără a îndrăzni măcar să-şi mişte capul; şi atunci ţîşni ţipătul lui Franz, neîntrerupt, pe un singur ton, scos parcă nu de-un om ci de-o maşină de suferinţă; ţipătul acesta care umplu coridorul, probabil că făcea să răsune întreaga clădire.

— Nu mai ţipa aşa, strigă K., scos din fire.

Şi, privind încordat în direcţia de unde trebuiau să vină oamenii de serviciu, îl îmbrânci pe Franz, nu prea tare, dar

suficient ca acesta să se prăbuşească; Franz căzu grămadă şi, o clipă, îşi agită mîinile, ca într-un spasm, căutînd podeaua; dar nu scăpă de bătăuş; nuiaua îl găsi şi pe jos; vîrful ei se ridica şi se cobora ritmic, pe când el se tăvălea de durere.

Ţipătul făcu să se şi ivească unul dintre cei doi oameni de serviciu, urmat la cîţîva paşi de celălalt. K. abia apucă să închidă uşa, apoi alergă către o fereastră care dădea spre curte, şi o deschise. Acum, ţipătul încetase de tot. Ca să-i împiedice pe cei doi oameni de serviciu să se apropie, K. le strigă:

— Eusunt!

— Bună seara, domnule procurist, răspunseră ei. S-a întîmplat ceva?

— Nu, nu, răspunse K. A urlat un cîine, în curte. Dar, cum cei doi nu se clinteau din loc, adăugă:

— Vedeţi-vă mai departe de treburile voastre.

Şi, ca să nu fie nevoit să înceapă o discuţie cu ei, se aplecă spre curte.

Peste o clipă, când se uită din nou pe coridor, nu-i mai văzu pe cei doi. K. mai zăbovi un timp la fereastră; nu îndrăznea să se întoarcă în camera cu vechituri şi nici acasă nu voia să se ducă. Curtea pe care o privea era mică, pătrată j înconjurată de birouri; toate ferestrele erau întunecate; cele de la etajele superioare reflectau, totuşi, lumina slabă a lunii- K. încercă să desluşească într-un ungher întunecat roabele care trebuiau să se afle acolo, vîrâte unele într-altele. Îl chinuia gândul că nu izbutise să-i scape de bătaie pe cei doi paznici; dar nu era el de vină; dacă Franz n-ar fi ţipat — fireşte, loviturile dureau cumplit, dar în momentele hotărâtoare trebuie să ştii să te stăpâneşti — dacă Franz n-ar g ţipat, K. poate că ar fi găsit alt mijloc să-l convingă pe bătăuş. Dacă toţi funcţionarii inferiori ai justiţiei erau nişte canalii, de ce ar fi făcut excepţie tocmai bătăuşul, care avea funcţia cea mai neomenească? K. văzuse bine cum îi licăriseră ochii de poftă când îi arătase bancnotele. Bătăuşul,

vădit lucru, lovise numai ca să ridice suma destinată mitei şi K. nu s-ar fi zgîrcit, căci ţinea din toată inima să-i scape de bătaie pe paznici. Din moment ce începuse lupta împotriva corupţiei justiţiei, i se părea firesc să intervină şi în cazul de faţă!

Dar din clipa când Franz începuse să ţipe, lui K. îi fusese cu neputinţă să mai încerce ceva, căci nu putea să rişte ca oamenii de serviciu, şi poate încă mulţi alţii, să-l surprindă negociind mituirea, în camera cu vechituri. Un asemenea sacrificiu nimeni n-ar fi avut dreptul să i-l ceară. Dacă ar fi să se sacrifice pe sine, ar fi putut s-o facă mult mai simplu; n-ar fi avut decât să se dezbrace el însuşi şi să-şi ofere spinarea, încasînd bătaia în locul paznicilor. Dar bătăuşul nici vorbă că n-ar fi acceptat o substituire care, pe lângă că nu i-ar fi adus nici un profit, ar fi fost o gravă abatere de la îndatoririle slujbei, ba încă o abatere dublă căci, pe toată durata procedurii judiciare, K. devenise persoană inviolabilă pentru toţi salariaţii justiţiei. Fireşte, s-ar fi putut să existe şi în privinţa aceasta unele dispoziţii cu caracter explicativ. Oricum însă, K. nu putuse decât să închidă uşa, dar şi aşa nu înlăturase întregul pericol. Faptul că la sfîrsit îl îmbrâncise pe Franz era regretabil şi nu putea fi explicat decât prin emoţia care îl cuprinsese.

Departe, se auziră paşii oamenilor de serviciu; ca să nu fie observat, K. închise atunci fereastra şi se îndreptă spre scara principală. Când ajunse lângă camera cu vechituri, se °pri o clipă şi ascultă; dinspre cameră nu venea nici un zgomot; bătăuşul putuse foarte bine să-i ucidă în bătaie pe cei doi paznici; nu erau ei oare cu totul la cheremul lui? K. se şi pomeni întinzând mâna spre clanţă, dar şi-o trase imediat înapoi. Nu mai putea să ajute pe nimeni, oamenii de serviciu aveau să sosească dintr-o clipă într-alta. În schimb, îşi făgădui să vorbească despre cele întîmplate şi să facă, pe cât îi va sta în putere, să fie pedepsiţi adevăraţii vinovaţi, adică funcţionarii superiori, dintre care nici unul nu îndrăznise încă să i se arate. Ajuns în stradă privi atent, de pe scara cea mare, toţi trecătorii; dar oricât de departe se

uită, nu văzu nici o fată care să aştepte pe cineva. Afirmaţia lui Franz că l-ar fi aşteptat logodnica se dovedea deci a fi o minciună, scuzabilă, e drept, căci nu urmărea decât să-i sporească mila. A doua zi, amintirea paznicilor îl obseda tot timpul. Din pricina ei, nu izbuti să se concentreze şi, ca să-şi termine lucrările, se văzu nevoit să rămână la birou ceva mai mult decât în ajun. La plecare, pe când trecea prin faţa camerei cu vechituri, obsesia îl împinse să deschidă uşa, iar ceea ce văzu în locul întunericului la care se aştepta îl făcu să-şi iasă din minţi. Totul era exact cum fusese în seara trecută, când deschisese uşa: imprimatele vechi, călimările, bătăuşul cu nuiaua în mână, cei doi paznici complet îmbrăcaţi încă şi luminarea de pe raft. Iar paznicii începură să se vaite şi să strige ca în ajun:

— Dumnule, domnule!...

K. închise imediat uşa, bătu chiar cu pumnii în ea, ca şi cum ar fi vrut s-o ţintuiască definitiv. Apoi, aproape plângând, intră în odaia în care cei doi oameni de serviciu lucrau calmi la maşina de multiplicat; ei se opriră miraţi din lucru.

— Curăţaţi o dată şi camera cu vechituri! le strigă K. Te îneci în murdărie!

Cei doi oameni de serviciu îi spuseră că au s-o cureţe a doua zi; K. aprobă dînd din cap, căci, într-adevăr, era prea târziu ca să-i oblige să cureţe camera, cum avusese de gând. Se aşeză o clipă lângă ei ca să-i aibă sub ochi, răsfoi un teanc de copii crezând că astfel va părea că se interesează de ele, apoi plecă năuc şi obosit, dîndu-şi seama că bieţii oameni nu vor îndrăzni să plece acasă o dată cu el.

UNCHIUL. LENI

Într-o după-amiază — tocmai la ora de primire a corespondenţei, când era foarte ocupat — K. îl văzu intrând pe unchiul său, un mic proprietar agricol atunci sosit de la ţară, şi care pătrunse în birou strecurându-se printre cei doi oameni de serviciu, în momentul când aceştia aduceau hîrtiile. Când fl văzu, K. se simţi mai puţin speriat decât fusese acum câtăva vreme când se gândise că unchiu-său va trebui să sosească. De vreo lună ştia că vine. Atunci îl văzuse parcă aievea, puţin adus de spate, cu panamaua în mâna stîngă şi întinzându-i de departe mâna dreaptă, căci unchiul obişnuia să-i întindă mâna repezind-o brutal pe deasupra biroului şi răsturnând tot ce-i stătea în cale. Unchiul se grăbea totdeauna, urmărit de ideea nefericită că trebuie să-şi rezolve, în scurta lui trecere de-o zi prin capitală, tot ce- şi propusese şi, în plus, să nu scape nici o întîlnire de afaceri sau de plăcere care i s-ar fi ivit. Pentru că unchiul îi fusese tutore, K., simţindu-se foarte îndatorat, trebuia să-l ajute în toate acestea şi , pe deasupra, să-l şi găzduiască la el peste noapte. De aceea îşi poreclise unchiul „Fantoma de la ţară”.

După primele cuvinte de salut, unchiul, care nici nu apucase să se aşeze pe fotoliul oferit de nepotu-său, îl rugă pe K. să-i acorde b scurtă convorbire între patru ochi.

— E necesar, spuse el înghiţind din greu, e necesar pentru liniştea mea.

K. îi concedie imediat pe cei doi oameni de serviciu, spunându-le să nu lase pe nimeni să intre la el.

— Ce-am auzit, Josef? strigă unchiul de cum rămaseră singuri, şi se aşeză pe masă, vîrându-şi sub el, ca să stea mai bine, tot felul de acte la care nici nu se uită măcar.

K. tăcea; ştia ce-o să urmeze, dar, ieşit brusc dintr-o muncă istovitoare, se lăsă fără voie prins* de-o toropeală plăcută şi privi pe fereastră spre partea cealaltă a străzii

unde nu putea să vadă, de pe scaunul lui, decât o porţiune triunghiulară a unui perete gol, între două vitrine.

— Te uiţi pe fereastră! strigă unchiul ridicând braţele; pentru Dumnezeu, răspunde-mi, Josef! Spune-mi, te rog, e adevărat? Poate să fie adevărat?

— Dragă unchiule, spuse K. smulgându-se din toropeala care îl cuprinsese, nici nu ştiu măcar ce doreşti de la mine.

— Josef, spuse unchiul cu un ton de avertizare, după câte ştiu mi-ai spus totdeauna adevărul. Să iau ultimele tale cuvinte drept un semn de schimbare?

— Bănuiesc puţin la ce te gândeşti, spuse K. supus: fără îndoială că ai auzit de procesul meu.

— Aşa e, răspunse unchiul clătinând încet din cap, am auzit de proces.

— De la cine ai auzit? Întrebă K.

— Mi-a scris Erna, răspunse unchiul; tu n-o vezi mai deloc, puţin îţi pasă de ea! Dar ea a aflat, totuşi; astăzi am primit scrisoarea şi am venit, fireşte, imediat, încoace; n-aveam alt motiv să vin, dar văd că şi acesta e de ajuns. Pot să-ţi citesc partea din scrisoare care te priveşte — unchiul scoase scrisoarea din buzunar — iată, aici, Erna îmi scrie: „Pe Josef nu l-am mai văzut de mult; săptămâna trecută m-am dus să-l văd la bancă, dar era atât de ocupat încât nu m-a primit; am aşteptat aproape o oră, pe urmă am fost nevoită să mă duc acasă, fiindcă aveam lecţia de pian. Mi-ar fi plăcut să schimb o vorbă cu el, dar poate o să am prilejul curând. De ziua mea, Josef mi-a trimis o cutie mare cu ciocolată; drăguţ din partea lui, nu-i aşa? Uitasem să-ţi scriu atunci şi nu mi-am adus aminte decât acum, când m-ai întrebat. Asta numai fiindcă la pension ciocolata dispare ca prin farmec; cum se află de existenţa ei, a şi zburat. Dar în privinţa lui Josef aş vrea să-ţi mai spun încă ceva; după cum ţi-am scris mai sus, n-am putut să-l văd la bancă fiindcă tocmai ducea nişte tratative cu un domn. După ce am aşteptat liniştită un timp, am întrebat omul de serviciu dacă tratativele vor mai dura mult. El mi-a spus că s-ar putea să dureze, căci era vorba,

probabil, despre procesul înaintat domnului procurist. L-am întrebat despre ce proces poate fi vorba şi dacă nu cumva se înşală; omul mi-a răspuns că nu se înşală deloc, că există un proces, ba încă unul grav, dar că mai mult nu ştie nici el. Spunea că ar fi vrut cu dragă inimă să-l ajute pe domnul procurist care e bun şi drept, dar că nu ştie ce-ar putea să facă şi ar fi de dorit ca nişte oameni mai cu influenţă să se ocupe de lucrul acesta.

De altfel, era convins că chiar aşa o să se întîmple şi toate se vor termina cu bine dar, până una-alta, judecind după starea sufletească a domnului procurist, lucrurile nu păreau să stea «rea bine. Fireşte, n-am dat prea mare importanţă vorbelor lui şi am încercat să-l liniştesc pe bietul naiv; i-am interzis să mai repete asemenea lucruri pe care eu le socotesc simple palavre. Totuşi, dragă tată, poate că ar fi bine, la viitoarea vizită, să vezi şi tu despre ce e vorba; n-o să-ţi fie greu să afli amănunte şi să intervii, dacă va fi cazul, doar ai atîţia prieteni cu influenţă. Dacă n-o să fie nevoie, ceea ce mi se pare mai probabil, vizita aceasta o să-i dea măcar fiicei tale un prilej să te îmbrăţişeze, ceea ce o va bucura mult."

— Copil bun! spuse unchiul când termină de citit, şi îşi şterse câteva lacrimi.

K. clătină din cap, gânditor; supărările din ultima vreme îl făcuseră s-o uite de tot pe Erna; ba chiar neglijase s-o felicite de ziua ei. Povestea cu ciocolata era, evident, inventată ca să-l apere de mustrările unchiului şi ale mătuşii. Înduioşător gest, pe care el n-o să-l poată răsplăti pe cât ar fi meritat; fireşte, o să-i trimită de-acum încolo Ernei, în mod regulat, bilete de teatru; dar să facă, în situaţia în care se găsea, vizite la pension şi conversaţii cu o liceana de şaptesprezece ani, nu se simţea în stare.

— Ei, tu ce spui? Întrebă unchiul care, din cauza scrisorii, îşi uitase graba şi emoţia şi părea dispus să mai citească o dată.

— Ce să spun? răspunse K. Totul e adevărat.

— Adevărat? strigă unchiul. Ce e adevărat? Ce fel de proces? Doar nu un proces penal!

— Ba un proces penal, spuse K.

— Şi stai aici liniştit, când ai pe cap un proces penal? strigă unchiul din ce în ce mai nervos.

— Cu cât sunt mai liniştit, cu atât e mai bine, spuse K. obosit. Nu-ţi fie teamă.

— Asta nu mă poate linişti! strigă unchiul. Gândeşte-te la tine, Josef, la rudele tale, la bunul nostru nume! Tu ne-ai fost până acum mândria şi onoarea; n-ai dreptul să devii ruşinea noastră. Atitudinea ta nu-mi place — şi unchiul, plecându-şi capul spre umăr, îşi privi nepotul; nu aşa se poartă un acuzat fără vină, care mai e în plină putere.

Spune-mi repede despre ce e vorba, ca să te pot ajuta. Desigur, e în legătură cu banca.

— Nu, spuse K., ridicându-se; dar tu vorbeşti prea tare, unchiule dragă; sunt sigur că omul de serviciu stă după uşă şi trage cu urechea; asta mi-e foarte neplăcut; mai bine să plecăm şi am să-ţi răspund atunci la toate întrebările; ştiu foarte bine că sunt dator să dau socoteală familiei.

— Perfect, spuse unchiul, perfect. Grăbeşte-te, Josef, grăbeşte-te.

— O secundă, să dau câteva dispoziţii, spuse K. şi-şi chemă la telefon locţiitorul care veni imediat.

În agitaţia lui, unchiul îi arătă cu mâna locţiitorului că nu el, ci K., îl chemase, lucru pe care nimeni nu-l punea la îndoială.

În picioare în faţa biroului, vorbind încet şi arătînd diferite hîrtii, K. îi explică locţiitorului ce trebuia să facă în lipsa lui; tînărul îl ascultă atent, dar rezervat. Unchiul începu să devină stingheritor: la început stătu ca împietrit holbîndu-şi ochii şi mişcându-şi nervos buzele, fără să asculte, dar părând c-o face; pe urmă începu să umble de colo-colo prin cameră oprindu-se din când în când în faţa ferestrei sau vreunui tablou şi exclamând: „Eu, unul, nu înţeleg nimic!” sau: „Tare aş vrea să ştiu ce-o să iasă din toate astea!”

Tînărul se prefăcu că nu observă nimic, ascultă liniştit, până la capăt, dispoziţiile date de K., luă câteva note şi plecă după ce făcu o scurtă plecăciune spre K., apoi spre unchiul care, din păcate, tocmai atunci se întorsese cu spatele ca să se uite pe geam şi să mototolească cu amândouă mîinile colţurile perdelei.

— În sfîrşit, a plecat marioneta! Acum putem să facem şi noi ca el, strigă unchiul, aproape înainte ca uşa să se închidă.

Pe când străbăteau holul unde mişunau funcţionarii şi oamenii de serviciu şi pe unde directorul adjunct trecea tocmai în momentul acela, nici o metodă nu se dovedi aptă, din păcate, să-l facă pe unchi să-şi întrerupă întrebările cu privire la proces.

— Hai, Josef, începu unchiul, răspunzând cu un uşor salut la plecăciunile celor care treceau pe lângă ei, acum spune-mi deschis despre ce fel de proces e vorba.

K. îi răspunse prin câteva banalităţi, chiar râse puţin şi abia când ajunseră pe scară îi explică unchiul că nu voise să vorbească de faţă cu ceilalţi.

— Foarte bine, spuse unchiul, dar acum, vorbeşte.

Şi se pregăti să asculte, cu capul plecat, pufăind grăbit din ţigară.

— Mai întâi de toate, unchiule, trebuie să-ţi spun că nu e vorba de un proces în faţa unui tribunal obişnuit.

— Asta e rău, făcu unchiul.

— Cum? Întrebă K. privindu-l.

— Am spus că e rău, repetă unchiul.

În clipa aceea se aflau amândoi pe scara peronului, în faţa intrării şi, pentru că portarul părea că trage cu urechea, K. îşi duse repede unchiul până jos, pe trotuar. Acolo, animaţia străzii îi învălui îndată. Unchiul, care se agăţase de braţul lui K., îşi mai slăbi întrebările; un timp, merseră chiar fără să schimbe o vorbă.

— Dar cum de s-a întîmplat? Întrebă în cele din urmă unchiul, oprindu-se atât de brusc, încât trecătorii din spate îi

ocoliră speriaţi. Doar asemenea lucruri nu vin pe neaşteptate ; ele sunt pregătite vreme îndelungată. Tu n-ai observat nici un fel de indicii? Şi de ce nu mi-ai scris? Ştii bine că fac totul pentru tine; îţi sunt încă oarecum tutore, şi până azi m-am mândrit cu asta. Fireşte, şi acum sunt gata să te ajut, numai că e foarte greu după ce procesul a fost pornit. Cel mai bine ar fi să-ţi iei un mic concediu şi să vii la noi, la ţară. Observ că ai cam slăbit. La ţară te-ai întări si ţi-ar prinde bine, căci te mai aşteaptă încă multe osteneli. În plus, concediul te-ar smulge puţin şi din mîinile justiţiei. Aici, au la îndemână toate mijloacele de constrângere posibilă, şi au să le folosească neapărat împotriva ta; asta se întîmplă în mod automat. La ţară ar fi nevoiţi mai întâi să trimită oameni după tine sau să te cheme prin scris, telegrafic sau telefonic. O să-ţi fie în orice caz mai uşor şi dacă în felul acesta nu te eliberezi, în schimb mai poţi să răsufli un pic.

— Dar s-ar putea să-mi interzică să plec, spuse K. atras oarecum de raţionamentul unchiului său.

— Nu cred s-o facă, îi răspunse unchiul, gânditor; le mai rămâne destulă putere de constrângere, chiar dacă îţi îngăduie să pleci.

— Credeam că tu ai să dai şi mai puţină importanţă întregii poveşti, spuse K. luîndu-şi unchiul de braţ ca să -i împiedice să se oprească; dar văd că tu iei lucrurile şi mai în serios.

— Josef! strigă unchiul căutînd să scape de strânsoarea lui ca să se poată opri, te-ai schimbat, Josef; ai avut totdeauna o judecată sigură şi tocmai acum începi să n-o mai ai? Vrei să pierzi procesul? Ştii ce-ar însemna asta? Ai fi pur şi simplu şters din societate, împreună cu toate rudele tale; în orice caz, ar fi cea mai cumplită umilire. Josef, adună-ţj minţile, te rog; nepăsarea ta mă înnebuneşte. Cine te vede, aproape că ar putea să dea crezare zicalei: „Când ai un asemenea proces înseamnă de fapt că l-ai şi pierdut”.

— Unchiule dragă, spuse K., te enervezi şi enervarea nu ne e deloc folositoare, nici ţie, nici mie. Procesele nu se cîştigă enervîndu-te; dă-mi voie să mă bizui puţin pe experienţa mea, doar ştii bine că şi eu ascult şi respect experienţa ta, chiar când mă surprinde uneori. Fiindcă spui că şi rudele vor avea de suferit de pe urma procesului, lucru pe care eu, personal, nu-l prea înţeleg — dar asta n-are prea multă importanţă — aş vrea să fac tot ce m-ai sfătuit, dar şederea la ţară n-o socotesc avantajoasă în sensul în care te gândeşti tu, căci fuga ar însemna şi recunoaşterea vinovăţiei. De altfel, dacă rămânând aici sunt mai expus urmăririlor, în schimb pot să mă apăr mult mai bine.

— Perfect, spuse unchiul pe-un ton care parcă arăta mai multă căldură, ţi-am făcut propunerea asta numai fiindcă te vedeam compromiţîndu-ţi cauza aici, prin indiferenţa ta, şi fiindcă socoteam că ar fi mai bine să mă ocup eu de ea, în locul tău; dar dacă vrei să-ţi dai tu însuţi toată osteneala, fireşte că e mult mai bine.

— Iată-ne deci de acord în privinţa aceasta, spuse K. Şi acum, ai putea să-mi spui ce s-ar cuveni să fac, în primul rând?

— Ar trebui să-mi dai un răgaz să mă gândesc, spuse unchiul ; nu uita că sunt douăzeci de ani de când trăiesc aproape numai la ţară; în asemenea condiţii îţi cam pierzi flerul şi nu prea ştii la ce uşă să baţi. Relaţiile noastre cu personalităţile care probabil ar fi dat de rostul întregii chestiuni s-au cam slăbit de la sine. Trăiesc retras la ţară, după cum ştii, şi doar în asemenea ocazii se observă asta . Pe de altă parte, procesul tău a picat cu totul pe neaşteptate pentru mine, deşi scrisoarea Ernei mă făcuse să bănuiesc ceva, iar întîlnirea cu tine mi-a confirmat bănuielile. Dar asta n-are nici o importanţă; principalul, acum, e să nu pierdem nici un minut.

În timp ce vorbea, unchiul se ridică pe vîrfurile picioarelor şi făcu semn unui taxi; apoi, pe când îi striga o adresă şoferului, îl trase pe K. după el, în maşină.

— Merg chiar acum la avocatul Huld, spuse el; e unul dintre foştii mei colegi de şcoală; sunt sigur că ai auzit de el. Nu? Curios lucru! Are totuşi o mare faimă ca apărător şi ca avocat al săracilor. Dar mie îmi inspiră încredere mai ales ca om.

— Sunt de acord cu tine pentru tot ce faci, spuse K., deşi graba şi brutalitatea cu care acţiona unchiul îl cam indispunea.

Pentru un acuzat, nu prea era plăcut să meargă la avocatul săracilor.

— Nu ştiam că se poate lua un avocat pentru asemenea chestiuni.

— Vai de mine! spuse unchiul, asta se înţelege de la sine. De ce n-ai lua? Şi acum povesteşte-mi ce s-a întîmplat până azi, ca să fiu la curent cu întreaga afacere.

K. începu imediat să-i povestească, fără să treacă nimic sub tăcere, sinceritatea lui totală fiind singurul protest pe care şi-l putea permite faţă de părerea unchiului că procesul e o mare ocară. Nu rostidecât o dată, şi în treacăt, numele domnişoarei Bürstner; dar discreţia aceasta nu-i ştirbea cu nimic sinceritatea, căci domnişoara Bürstner n-avea nici o legătură cu procesul. Uitîndu-se pe fereastră în timp ce povestea, observă că se apropiau de mahalaua în care se aflau birourile tribunalului şi-i atrase atenţia unchiului său, dar acestuia coincidenţa nu i se păru deloc curioasă. Maşina se opri în faţa unei clădiri întunecoase. Unchiul sună la prima uşă de la parter şi, pe când aşteptau să li se răspundă, zâmbi arătîndu-şi dinţii lui mari şi-i şopti nepotului:

— E opt, o oră cam nepotrivită pentru primirea clienţilor ; dar Huld n-o să mi-o ia în nume de rău.

Doi ochi mari, negri, se iviră în vizorul uşii, priviră o clipă spre nou-veniţi şi dispărură; dar uşa nu se deschise. Unchiul şi K. îşi confirmară reciproc faptul că văzuseră cei doi ochi.

— E o servitoare nouă, care se teme de străini, spuse unchiul şi mai bătu o dată.

Cei doi ochi se iviră iar; păreau puţin trişti chiar, dar poate că impresia aceasta era doar o iluzie optică pricinuită de flacăra gazului care ardea suierând deasupra capetelor ce. lor doi, luminând totuşi destul de slab.

— Deschide, strigă unchiul lovind cu pumnii în uşă, suntem prieteni ai domnului avocat.

— Domnul avocat e bolnav, şopti cineva în spatele lor. În pragul unei uşi, la celălalt capăt al culoarului, stătea în

picioare un domn mărunţel, îmbrăcat într-un halat de casă; el vorbise, cu o voce extrem de înceată. Înfuriat de aşteptarea care începuse să i se pară exagerată, unchiul se întoarse brusc şi strigă:

— Bolnav? Spui că e bolnav? şi se îndreptă spre el cu un aer atât de ameninţător de parcă domnul acela ar fi reprezentat boala însăşi.

— Vi s-a deschis, spuse domnul arătînd uşa avocatului; apoi îşi strânse halatul pe corp şi dispăru.

Uşa fusese într-adevăr deschisă. O fată — K. recunoscu ochii de adineauri, negri si puţin bulbucaţi — o fată îi aştepta în vestibul, înfăşurată fntr-un şorţ alb şi lung, şi cu o luminare în mână.

— Altă dată să deschizi ceva mai repede, spuse unchiul în loc de salut, pe când fata făcea o uşoară plecăciune. Hai, Josef, îi spuse el apoi lui K.

— Domnul avocat e bolnav, spuse fata văzând că unchiul se şi îndrepta spre una din uşi, fără să mai stea s-o întrebe.

K. o privea lung, uimit, deşi ea se întorsese cu spatele, ca să închidă uşa. Fata avea un cap ca de păpuşă, complet rotund ; nu numai obrajii palizi şi bărbia, ci şi tîmplele îi erau rotunde, şi marginile frunţii.

— Josef! strigă unchiul din nou; apoi o întrebă pe fată: boala de inimă, nu-i aşa?

— Cred că da, spuse fata care trecu înaintea lor cu luminarea şi le deschise uşa.

Într-un colţ al camerei, unde razele lumânării nu ajungeau încă, o faţă împodobită cu o barbă lungă se săltă puţin pe

pat:

— Cine e, Leni? Întrebă avocatul care, orbit de lumină, nu-şi recunoscu musafirii.

— E Albert, vechiul tău prieten, spuse unchiul.

— Vai, Albert! oftă avocatul, lăsîndu-se să cadă iar pe perne, ca şi cum n-ar fi avut de ce să se prefacă faţă de acest vizitator.

— Eşti chiar atât bolnav? Întrebă unchiul, aşezându-se pe marginea patului. Eu nu prea cred; ai o criză de inimă, cum ai mai avut de-atâtea ori, şi o să-ţi treacă, aşa cum ţi-au trecut şi celelalte.

— S-ar putea, spuse încet avocatul, dar de data aceasta e mai rău decât a fost până acum; abia pot să respir, nu mai dorm şi-mi pierd zi de zi puterile.

— Aşa! făcu unchiul apăsîndu-şi cu mâna lui mare panamaua pe genunchi; iată nişte vesti rele! Eşti, măcar, îngrijit ca lumea? E atât de trist şi de întunecat aici! E mult de când n-am mai fost pe la tine, dar mi se pare că odinioară locuinţa ta arăta ceva mai vesel. Şi domnişoara asta e destul de tristă, dacă nu cumva se preface.

Fata stătea nemişcată, lângă uşă, cu luminarea în mână şi, judecind după vagul privirii, părea că-l priveşte mai degrabă pe K. decât pe unchi, chiar acum când acesta din urmă vorbea despre ea.

K. se rezemase de-un scaun pe care îl împinsese aproape de fată.

— Când eşti bolnav ca mine, spuse avocatul, ai nevoie de odihnă; pentru mine liniştea aceasta nu e tristă. Şi adăugă, după o clipă: Şi-apoi, Leni mă îngrijeşte bine; se poartă foarte drăguţ cu mine.

Dar unchiul nu păru deloc convins; vădit lucru, era pornit împotriva tinerei infirmiere; cu toate că nu-i răspunse nimic bolnavului, n-o slăbi o clipă din ochi şi o privi cu asprime când ea se apropie de pat, puse luminarea pe noptieră şi se plecă spre bolnav ca să-i şoptească ceva la ureche în timp ce-i aranja pernele.

Uitînd aproape cu totul că ar fi trebuit să-l menajeze pe bolnav, unchiul se ridică şi începu să umble de colo-colo în spatele infirmierei; părea atât de furios, încât K. nu s-ar fi mirat deloc dacă l-ar fi văzut apucând-o pe fată de fustă şi topingând-o departe de pat; cât despre K., el privea totul cu linişte; boala avocatului nu i se părea chiar o nenorocire căci, neputîndu-se opune zelului pe care unchiul ţinea să-l desfăşoare pentru proces, accepta bucuros ca zelul acesta să fie atenuat fără intervenţia lui.

Poate numai ca s-o jignească pe infirmieră, unchiul spuse:

— Domnişoară, lasă-ne singuri o clipă, te rog: am de discutat o chestiune personală cu prietenul meu.

Infirmiera, care tocmai netezea marginea dinspre perete a cearşafului şi era, deci, mult aplecată peste bolnav, întoarse doar capul şi răspunse cu un ton liniştit, care contrasta ciudat cu vorbele când bolborosite furios, când rostite curgător, ale unchiului:

— Vedeţi bine că domnul e atât de bolnav încât nu poate discuta nici un fel de chestiuni în momentul de faţă.

Fără îndoială că repetase expresia unchiului numai din comoditate, dar răspunsul ei putea să pară ironic chiar şi unei persoane indiferente; de aceea unchiul sări ca ars:

— Ce diavoliţă! bîigui el cu vocea înecată de primele sufocări ale furiei.

K. se sperie, deşi se aşteptase la o asemenea izbucnire, şi se repezi spre unchiu-său cu intenţia precisă de a-i astupa gura cu amândouă mîinile; dar, din fericire, silueta bolnavului se înălţă în clipa aceea de după fată; unchiul se strâmbă groaznic, de parcă ar fi înghiţit ceva dezgustător, apoi spuse puţin mai liniştit:

— Nu mi-am pierdut încă minţile, domnişoară. Dacă lucrul pe care ţi l-am cerut n-ar fi posibil, nu ţi l-aş fi cerut. Acum lasă-ne, te rog.

Infirmiera stătea în picioare, la căpătâiul patului, cu capul spre unchi; lui K. i se păru că o vede mângîind mâna avocatului:

— Poţi să spui tot faţă de Leni, şopti bolnavul cu glas rugător.

— Ceea ce vreau să spun nu mă priveşte pe mine şi nu e vorba de-un secret al meu, vorbi unchiul şi se răsuci de parcă ar fi vrut să arate că nu mai voia să discute, dar că-i mai acorda celuilalt un minut de gândire.

— De cine e vorba atunci? Întrebă avocatul, cu voce stinsă, culcându-se la loc.

— De nepotul meu, spuse unchiul. L-am adus şi pe el. Şi-l prezentă: domnul procurist Josef K.

— Of! făcu bolnavul ceva mai înviorat, şi-i întinse mâna lui K.; scuzaţi-mă, nu vă observasem. Du-te, Leni, îi spuse el apoi infirmierei care nu se împotrivi deloc, şi-i întinse mâna ca şi cum s-ar fi despărţit de ea pentru multă vreme.

— N-ai venit deci, îi spuse unchiului care se apropiase, mai împăcat, n-ai venit deci să vizitezi un bolnav, ci pentru afaceri.

Ideea că veniseră să-l vadă ca pe-un bolnav părea că-l paralizase până atunci, într-atât păru de viguros începând din clipa aceea. Rămase tot timpul sprijinit într-un cot, ceea ce nu se putea să nu fie obositor, şi-şi frământă tot timpul o şuviţă din barbă.

— Ai şi început să arăţi mai bine de când a ieşit vrăjitoarea, începu unchiul. Dar se întrerupse şi şopti: Fac prinsoare că ascultă, şi se repezi la uşă.

Dar după uşă nu se afla nimeni şi unchiul se întoarse, nu dezamăgit, căci absenţa infirmierei i se părea un lucru şi mai rău, ci enervat.

— Te înşeli în privinţa ei, spuse avocatul fără s-o apere mai mult — poate vrând să arate astfel că infirmiera n-avea nevoie de apărare. Apoi continuă pe-un ton ceva mai prietenos: Cât despre afacerea nepotului dumitale, fireşte că m-aş socoti fericit să mă pot ocupa de ea, dacă puterile îmi vor îngădui o sarcină atât de dificilă; tare mă tem însă că nu sunt la înălţimea cerinţelor, dar n-am să mă dau în lături de la nimic ; dacă n-am să pot face faţă situaţiei, o să putem

angaja oricând încă un coleg. Sincer vorbind, afacerea în cauză mă interesează prea mult ca să renunţ dinainte să mă ocup personal de ea. Dacă inima n-o să-mi reziste până la capăt, măcar o să aibă un prilej demn să-şi înceteze bătăile.

K. se gândea că nu înţelege un cuvânt din tot ce-şi spuneau ei; îşi privea întruna unchiul, sperând să găsească la el vreun sens, dar acesta ţinea lumânarea de pe noptiera de unde o sticluţă cu medicamente se şi rostogolise pe covor; unchiul aproba clătinând din cap tot ce spunea avocatul, se arăta de acord asupra tuturor punctelor şi-şi privea din când în când nepotul, cerându-i parcă aceeaşi aprobare. Îi vorbise cumva unchiul, mai înainte, avocatului, despre proces? Nu; ar fi fost imposibil, căci tot ce se petrecuse adineauri anula o asemenea presupunere. De aceea spuse:

— Nu înţeleg nimic.

— Să mă fi înşelat oare? Întrebă avocatul, la fel de mirat şi de stînjenit ca şi K.; să mă fi dus graba pe o cale greşită?

— Despre ce doriţi să-mi vorbiţi? Credeam că e vorba despre procesul dumneavoastră.

— Despre proces, fireşte, spuse unchiul şi-l întrebă pe K.: atunci ce doreşti?

— Dar de unde ştiţi oare cât de cât despre mine şi despre procesul meu? Întrebă K.

— A! Asta era! zâmbi avocatul. Doar ştiţi bine că sunt avocat: frecventez cercuri juridice în care se vorbeşte totdeauna despre procese şi le reţin pe cele mai neobişnuite, mai ales când e vorba de nepotul unui prieten. Cred că nu-i nimic de mirare în asta.

— Ce doreşti? Îl întrebă unchiul pe K. Pari neliniştit.

— Frecventaţi cercuri juridice? Întrebă K.

— Sigur că da, spuse avocatul. Iar unchiul adăugă:

— Întrebi ca un copil.

— Cu cine să mă văd, spuse avocatul, dacă nu cu colegii mei de breaslă?

Tonul lui era atât de convingător, încât K. nu-i răspunse nimic.

„Lucraţi totuşi, ar fi vrut el să spună — dar nu izbuti să-şi învingă reţinerea de-a rosti cuvintele, lucraţi totuşi pentru justiţia obişnuită şi nu pentru cea din pod.

— Gândiţi-vă, continuă avocatul cu tonul cuiva care explică printr-o paranteză un lucru de la sine înţeles, gândiţi-vă că asemenea relaţii aduc mari avantaje clientelei mele, în multe privinţe. Asta nici n-ar mai fi nevoie să v-o spun. Fireşte, pentru moment boala mă stinghereşte destul, dar am încă printre oamenii justiţiei cîţiva prieteni care vin să mă vadă şi de la care mai aflu ce e nou. Ba poate că aflu mai repede chiar decât unii perfect sănătoşi, care stau toată ziua la tribunal. Aşa se face că am, chiar în clipa de faţă, un oaspete care mi-e foarte drag.

Şi arătă spre un colţ întunecos al încăperii.

— Unde? Întrebă K. aproape cu grosolănie, din pricina uimirii.

Şi se uită nedumerit în jurul lui; fişia de raze a luminării era departe de-a răzbate până la peretele din faţă. Dar, într-adevăr, ceva începu să se mişte în colţul acela. Iar când unchiul ridică luminarea, descoperiră acolo un domn în vîrstă, aşezat lângă o măsuţă. Pesemne că domnul acela îşi ţinuse până şi răsuflarea ca să poată rămâne atâta vreme neobservat; acum , el se ridică ceremonios şi vădit supărat că se atrăsese atenţia asupra lui. Şi îşi agită mîinile ca pe nişte aripioare, ca să arate că refuză orice prezentare şi orice plecăciune, că nu tine cu nici un chip să-i deranjeze pe ceilalţi şi că-i roagă să-l lase în întuneric şi să-i uite prezenţa. Dar lucrul acesta nu mai era cu putinţă.

— Ne-aţi luat prin surprindere, spuse avocatul, ca să se explice.

Şi, cu un gest, îl încuraja pe domnul cel vîrstnic să se apropie, iar domnul se apropie încet, privind în jurul lui, extrem de şovăitor, dar cu oarecare demnitate.

— Domnule şef de birou... Ah, dar iertaţi-mă! nu v-am prezentat încă. Iată-l pe prietenul meu Albert K. şi pe nepotul său, domnul procurist Josef K.; iar dumnealui e domnul sef de birou. Domnul şef de birou a avut amabilitatea să vină să mă vadă. Un profan nu şi-ar putea da seama de valoarea unei asemenea vizite; ca s-o poţi aprecia trebuie să fii iniţiat, trebuie să cunoşti mulţimea de treburi care îl copleşesc pe domnul şef de birou. Dar el a venit totuşi, şi eram pe cale de-a sta de vorbă liniştit, atât cât îmi îngăduie slăbiciunea pricinuită de boală. De fapt nu-i interzisesem lui Leni să deschidă uşa eventualilor vizitatori, pentru că nu aşteptam pe nimeni, credeam că o să rămânem singuri. Şi tocmai atunci, dragul meu Albert, ai început tu să baţi cu pumnii în uşă, iar domnul şef de birou s-a retras într-un colţ cu scaunul şi cu măsuţa; dar observ că, dacă am vrea, am avea un subiect de discuţie comun; să ne adunăm deci la un loc... Domnule şef de birou..., adăugă el înclinându-şi capul cu un zâmbet slugarnic şi arătînd un fotoliu de lângă pat.

— Din păcate, vai! nu pot să rămân decât câteva clipe, spuse şeful de birou, amabil, adîncindu-se în fotoliu şi uitîndu -se la ceas. Treburile nu-mi dau răgaz. Dar nu vreau să scap prilejul de-a face cunoştinţă cu prietenul unui prieten de-al meu; şi dădu uşurel din cap către unchiul care păru foarte satisfăcut de noua lui cunoştinţă; la drept vorbind, temperamentul îl împiedica pe unchi să-şi exprime sentimentele ; de aceea însoţi cu un râs pe cât de zgomotos pe atât de jenat cuvintele şefului de birou. Oribil tablou! K. putu să-l privească în voie, căci de el nu se ocupa nimeni! Şeful de birou, din moment ce fusese chemat să ia parte la discuţie, prelua, după cum îi era obiceiul, frîiele convorbirii. Avocatul, a cărui slăbiciune de mai adineauri poate că avusese doar rostul de-ai alunga pe noii oaspeţi, începu să as. culte atent, cu mâna pîlnie la ureche, iar unchiul, care nu lăsase luminarea — o balansa pe pulpă şi avocatul privea adesea, îngrijorat, jocul acesta — unchiul uită curând orice urmă de jenă şi se lăsă cu totul cucerit de încântarea pe care

i-o produceau elocinţa şefului de birou şi gesturile unduitoare cu care acesta îşi însoţea cuvintele. Rezemat de tăblia patului, K. se pomeni cu totul neglijat, poate chiar dinadins, de şeful de birou, şi nu le mai servi decât ca auditor bătrânilor domni. De altfel, abia dacă ştia despre ce vorbeau ei şi-si lăsă gândurile să-i rătăcească în voie, când la infirmieră, cind la purtarea grosolană a unchiului faţă de ea, când la întrebarea dacă-l mai văzuse vreodată pe şeful de birou. Nu cumva se aflase şi el în publicul venit la primul lui interogatoriu? S-ar putea să se înşele; oricum, şeful de birou s-ar fi putut perfect situa printre bătrânii cu bărbi rare aflaţi în primul rând al publicului.

La aceasta se gândea K. în clipa când un zgomot ca de porţelan spart îi făcu pe toţi să ciulească urechile, atenţi.

— Mă duc să văd ce s-a întîmplat, spuse K. şi porni încet, vrând parcă să le dea celorlalţi posibilitatea de a-l reţine.

Abia ieşise în vestibul şi tocmai încerca să se orienteze în beznă, când o mână mică se aşeză pe mâna lui, care încă nu dăduse drumul clanţei, şi închise încetişor uşa. Era mâna infirmierei, care îl aştepta acolo.

— Nu s-a întîmplat nimic, îi şopti ea. Am aruncat doar o farfurie în perete, ca să te scot de-acolo.

Stingherit, K. îi spuse:

— Şi eu mă gândeam la dumneata.

— Cu atât mai bine, spuse infirmiera. Vino!

După cîţiva paşi ajunseră în faţa unei uşi de sticlă mată, pe care tînăra o deschise.

— Intră, spuse ea.

Se aflau, fără îndoială, în biroul avocatului. Atât cât se putea desluşi la lumina lunii care lumina un mic pătrat pe podea în faţa celor două ferestre mari, încăperea era mobilată cu lucruri masive şi grele.

— Aici, spuse infirmiera arătînd un fel de ladă întunecată, cu un spătar de lemn sculptat.

De îndată ce se aşeză, K. îşi continuă cercetarea; se afla într-o sală înaltă, în mijlocul căreia clientela avocatului

săracilor pesemne că se simţea absolut pierdută. I se păru că şi vede câtiva clienţi apropiindu-se cu paşi mărunţi de biroul imens, bar uită imediat senzaţia aceasta şi nu mai avu ochi decât pentru tînăra care se ghe muise lângă el şi aproape că-l strivea de spătar.

— Credeam, spuse ea, că ai să vii singur, fără să te chem. E ciudat, totuşi: mai întâi, când ai intrat, nu ţi-ai mai luat ochii de la mine, şi acum mă faci să te aştept. Spune-mi Leni, adăugă ea repede, ca şi cum n-ar fi trebuit să piardă nici o secundă a întîlnirii.

— Cu plăcere, îi răspunse K., dar ciudăţenia despre care vorbeai, Leni, e foarte uşor de explicat. Mai întâi trebuia să ascult pălăvrăgeala bătrânilor şi nu puteam pleca fără motiv; apoi, nu sunt obraznic de felul meu, am o fire mai mult timidă, şi nici dumneata, Leni, nu pari să te laşi cucerită de la prima vedere.

— Asta nu, spuse Leni punând mâna pe spătar şi privindu-l pe K. drept în ochi, asta nu, dar nu ţi-am plăcut şi probabil că nu-ţi plac nici acum.

— Să-mi placi, spuse K. ocolind un răspuns direct, să-mi placi ar fi cam puţin.

— Oh! zâmbi ea.

Spusele lui K.., urmate de exclamaţia aceasta, îi dădeau lui Leni o oarecare superioritate. De aceea K. tăcu un timp. Şi, pentru că se obişnuise cu întunericul din încăpere, putu să distingă unele amănunte ale mobilierului. Remarcă, mai ales, un tablou imens atârnat în dreapta uşii şi se aplecă înainte să-l vadă mai bine. Tabloul înfăţişa uri bărbat în robă de judecător, stînd pe un jilţ înalt, a cărui poleială aurie părea că împroaşcă întreaga pânză. Partea ciudată a portretului o constituia însă atitudinea judecătorului: în loc să stea în jilţ, cu demnitate calmă, judecătorul îşi apăsa cu putere braţul stîng pe spătarul şi pe braţul jilţului, pe când braţul drept îl ţinea complet degajat, sprijinit doar cu palma de una din rezemătoarele laterale, de parcă s-ar fi pregătit să ţîşnească în sus, împins de o violentă indignare, ca să

spună un lucru decisiv, poate chiar să rostească sentinţa definitivă.

Acuzatul trebuia presupus la picioarele scării ale cărei trepte de sus, acoperite cu un covor galben, se desluşeau destul de bine.

— Poate că e judecătorul meu, spuse K. arătînd cu degetul tabloul.

— Eu îl cunosc, spuse Leni, privind şi ea tabloul. Vine destul de des pe aici. Portretul e din tinereţe, dar nu se poate să-i fi semănat vreodată; în realitate, judecătorul este extrem de mărunt. Asta nu-l împiedică să ceară portrete în care să arate ca un personaj imens, căci e cumplit de vanitos, cum de altfel suntem toţi aici. Şi eu sunt vanitoasă, şi sunt foarte supărată că nu-ţi plac.

La cuvintele ei, K. îi răspunse cuprinzând-o în braţe şi trăgând-o cât mai aproape. Leni îşi rezemă, tăcută, capul pe umărul lui. Iar K., mereu cu gândul la judecător, o întrebă:

— Ce grad are?

— E judecător de instrucţie, îi răspunse ea apucându-i mâna cu care K. îi cuprinsese talia şi jucându-se cu degetele lui.

— Şi el e tot un simplu judecător de instrucţie, spuse K., dezamăgit. Funcţionarii superiori se ascund, iar el s-a instalat într-un jilţ!

— Nu-i nimic adevărat, spuse Leni cu faţa culcată pe palma lui K. în realitate, judecătorul stă pe- un scaun de bucătărie, peste care se aşază o pătură veche, de grajd, împăturită în patru. Dar nu te mai poţi gândi şi la altceva, în afară de procesul dumitale? adăugă ea, încet.

— Îmi e cu neputinţă, spuse K. Ba chiar cred că mă gândesc prea puţin la el.

— Nu prin asta greşeşti, spuse Leni. Am auzit însă că eşti grozav de îndărătnic.

— De la cine ai auzit? Întrebă K.

Îi simţea pe piept apăsarea trupului şi privea bogatul şi densul şuvoi al părului ei brun.

— Nu pot să-ţi spun mai mult, îi răspunse Leni. Nu-mi cere nume, ci înlătură-ţi defectul, nu fi atât de încăpăţînat; tribunalului acestuia nu i te poţi opune şi eşti silit să mărturiseşti. Mărturiseşte, deci, la prima ocazie. Abia după aceea ai să poţi încerca să găseşti vreo posibilitate de scăpare. Abia după aceea. Şi nici atunci n-o să izbuteşti, decât dacă o să-ţi cineva în ajutor. Dar nu-ţi face griji: am să mă ocup eu de asta.

— S-ar părea că ştii multe despre tribunal şi despre toate tertipurile necesare aici, spuse K. şi şi-o aşeză pe Leni pe genunchi, căci se lipise prea tare de el.

— Aşa e bine, spuse Leni instalându-se comod pe genunchii liii, după ce-şi netezise pliurile fustei şi-şi aranjase bluza.

Apoi i se agăţă cu amândouă mîinile de gât, îşi lăsă capul pe spate şi-l privi îndelung.

— Dacă nu mărturisesc, nu mă poţi ajuta? o întrebă el, ca s-o încerce. Şi se gândi, aproape mirat: la te uită! Îmi recrutez ajutoare; mai întâi domnişoara Bürstner, apoi nevasta aprodului şi acum această mică infirmieră care s-ar părea că are o ciudată nevoie de mine. Şi îmi stă pe genunchi de parcă aici ar fi adevăratul ei loc!

— Nu, îi răspunse Leni clătinând încet din cap, dacă nu mărturiseşti n-am să te pot ajuta. Dar dumneata nu-mi doreşti deloc ajutorul, puţin îţi pasă de el, eşti îndărătnic şi nu te laşi convins... Ai o iubită? Îl întrebă ea peste o clipă.

— Nu, răspunse K.

— Ba ai! făcu Leni.

— Da, e-adevărat, spuse K., tăgăduiam şi, totuşi, îi port fotografia în buzunar.

Şi, la rugămintea lui Leni, îi arătă o fotografie a Elsei; ghemuită pe genunchii lui K., Leni privi poza: un instantaneu. Elsa fusese fotografiată după unul din dansurile vijelioase pe care îi plăcea să le danseze în localul unde servea; fusta îi unduia în aer, din pricina piruetelor ;

mîinile şi le ţinea pe şolduri şi rîdea, cu gâtul întins; în poză nu se putea vedea spre cine rîde.

— Poartă corset şi se strânge prea tare, spuse Leni arătînd locul unde, după părerea ei, lucrul acesta se vedea clar; nu-mi place; e vulgară şi neîndemânatică. Dar poate că faţă de dumneata e blândă şi drăguţă, aşa s-ar părea din fotografie. Adeseori, fetele acestea solide ştiu să fie blânde şi drăguţe; dar să se sacrifice pentru dumneata, ar fi în stare?

— Nu, spuse K., nu e nici blândă, nici drăguţă, şi nici n-ar fi capabilă să se sacrifice pentru mine. De altfel, nu i-am cerut niciodată asemenea lucruri şi nici măcar fotografia n-am privit-o până acum atât de atent, ca dumneata.

— Asta fiindcă nu ţii prea mult la ea, spuse Leni. Deci nu-ţi este iubită.

— Ba da, spuse K. Nu-mi retrag cuvintele.

— Acum, s-ar putea să-ţi fie iubită, dar n-ai regreta-$_0$ prea mult dacă ai pierde-o sau dacă ai înlocui-o cu alta, de pildă cu mine.

— Fireşte, poţi gândi aşa, spuse K. zâmbind, dar Elsa are un mare avantaj fată de dumneata; ea nu ştie nimic despre procesul meu, şi chiar dacă ar şti ceva nu s-ar gândi niciodată la el. Şi n-ar căuta niciodată să mă convingă să cedez.

— Asta nu-i deloc un avantaj, spuse Leni; dacă nu mai are şi altele, pot să sper. Are vreun defect fizic?

— Un defect fizic? Întrebă K.

— Da, spuse Leni, eu am un mic defect fizic. Iată-l. Şi-şi depărta degetul mijlociu de inelarul mîinii drepte:

Între aceste două degete pielea crescuse până la jumătatea celei de-a doua falange.

Din pricina întunericului, K. nu observă imediat ce voia să-i arate, dar Leni îi conduse mâna, orbeşte, şi-l făcu să-i pipăie pieliţa.

— Ce ciudăţenie! se miră K.

Şi, după ce-i privi toată mâna, adăugă:

— Drăguţă gheară!

Leni acceptă ca un fel de mândrie mirarea lui K.; acesta îi lipi şi-i dezlipi de nenumărate ori cele două degete; în cele din urmă, i le sărută înainte de-a le da drumul.

— Oh! strigă ea atunci, m-ai sărutat.

Grăbită, cu gura deschisă, se cocoţă cu genunchii pe genunchii lui. K. o privea uluit. Acum, când erau atât de aproape, observă că Leni răspândea un parfum amar şi iute, o aromă ca de piper; ea îi luă capul şi i-l culcă pe sîni, se aplecă deasupra lui, apoi îi muşcă şi-i sărută gâtul, ba îşi trecu dinţii şi prin părul lui.

— M-ai luat pe mine în schimb! gemea Leni din când în când; bagă de seamă, m-ai luat pe mine în schimb!

Dar genunchiul îi alunecă şi, cu un uşor ţipăt, Leni aproape se prăbuşi pe covor. Ca s-o ţină, K. o prinse de talie, dar se pomeni şi el tras în cădere.

— Acum eşti al meu, spuse Leni. Iată cheia casei. Vino când vrei, îi mai şopti ea, ca încheiere.

Şi-i mai aruncă, din fugă, o sărutare, pe când el pleca.

Afară, începuse să cadă o burniţă măruntă. K. se gândea să se ducă în mijlocul străzii ca s-o mai vadă pe Leni, încă o dată, la fereastră, când unchiu-său ţîşni dintr-un automobil care aştepta în faţa casei şi pe care el, distrat, nu-l observase; unchiul îşi apucă nepotul de braţ şi-l împinse spre poartă, ca şi cum ar fi vrut să-l ţintuiască acolo.

— Cum ai putut să faci una ca asta! Îi strigă el. Ai dăunat enorm procesului tău, care se urnise pe calea cea bună! Te duci şi te ascunzi cu scîrnăvia aia mică şi stricată care, culmea, mai e, fireşte, şi amanta avocatului; lipseşti ore întregi, şi nu cauţi măcar un pretext, nu ascunzi nimic, faci totul pe faţă, dai fuga la ea şi rămâi cu ea! Şi ne uiţi acolo pe toţi trei: pe unchiul care se speteşte alergând pentru tine, pe avocatul care-ţi trebuie ca să cîştigi, şi mai ales pe şeful de birou, personajul acesta atât de puternic, de care depinde întregul tău proces în faza actuală! Noi căutăm un mijloc ca să te ajutăm; eu mă văd silit să discut cât se poate de

prudent cu avocatul; avocatul, la rândul său, nu ştie cum să se mai poarte cu şeful de birou; în faţa atâtor greutăţi, datoria ta ar fi măcar să mă susţii pe cât posibil! Iar tu rămâi cu ea! Şi vine, vrând-nevrând, momentul când lucrul acesta nu mai poate fi tăinuit! Fireşte, oamenii sunt politicoşi şi nu pomenesc nimic despre lipsa ta, încearcă să mă cruţe; dar până la urmă nu se mai pot stăpâni, şi fiindcă nu putem vorbi despre ce ne interesează, nu mai scot un cuvânt! Am stat un sfert de ceas fără să ne spunem nimic, ascultînd dacă nu cumva te întorci. Degeaba! Până la urmă, şeful de birou, care zăbovise mai mult decât ar fi dorit, s-a ridicat să-şi ia rămas bun; se vedea cât de colo că-i părea rău pentru mine, dar n-avea cum să mă ajute; şi a mai întârziat câteva clipe la uşă, cu o amabilitate de necrezut, apoi s-a dus. Îţi închipui ce mult m-a uşurat plecarea lui: simţeam că mă sufoc. Iar avocatul, care e bolnav, a suferit şi mai mult din pricina ta; omului acestuia cumsecade aproape că-i pierise graiul când mi-am luat rămas bun de la el. Probabil că ai contribuit la prăbuşirea lui totală, ai grăbit moartea unui om de care aveai nevoie. Iar pe mine, unchiul tău, mă laşi să te aştept aici, în ploaie, ore şi ore. Pune mâna să vezi ce ud sunt.

AVOCATUL, INDUSTRIAŞUL ŞI PICTORUL

Într-o dimineaţă de iarnă — afară ningea, în lumina tulbure a zilei — K. şedea la birou; deşi era încă devreme, se simţea extrem de obosit. Ca să scape de funcţionarii mai mărunţi, îi spusese omului de serviciu că are de terminat o lucrare mai importantă şi-i poruncise să nu lase pe nimeni să intre. Dar, în loc să lucreze, se frământa pe scaun şi muta de colo-colo obiectele de pe masă; în cele din urmă îşi întinse, fără să-şi dea seama, mîinile pe masă şi rămase aşa, fără mişcare, cu capul plecat.

Ideea procesului nu-l slăbea o clipă; se întrebase adeseori dacă n-ar fi fost mai bine să se apere întocmind un raport scris pe care să-l trimită tribunalului: şi-ar fi expus în el biografia, pe scurt, şi ar fi explicat, în legătură cu toate evenimentele cât de cât importante din viaţa lui, motivele care îl determinaseră să procedeze aşa cum procedase, judecind apoi motivele acestea după opiniile lui actuale; în încheiere, ar fi arătat motivele acestei ultime hotărîri. Un asemenea raport i se părea cu mult superior faţă de obişnuita metodă de apărare a avocaţilor pe care, de altfel, îi socotea cam dubioşi, într-adevăr, K. nici nu ştia ce întreprinde avocatul; fără îndoială că nu făcea mare lucru, din moment ce trecuse mai mult de-o lună de când maestrul Huld încetase să-l mai cheme şi, de altfel, nici la consultaţiile precedente nu avusese deloc impresia că omul acesta ar fi putut să-l ajute prea mult. Maestrul Huld aproape că nu-l întrebase nimic, deşi ar fi avut atâtea întrebări de pus. Întrebările acestea erau esenţiale. K. simţea el însuşi ce-ar fi fost necesar să fie întrebat. Dar avocatul, în loc să-l întrebe, se lansa în discursuri interminabile, sau stătea ca mut în faţa lui, plecându-se uşor peste masă, probabil din cauză că îi slăbise auzul, şi îşi frământa o şuviţă din barbă, privind desenele de pe covor, în locul unde K. se culcase cu Leni. Din când în când îi dădea nişte sfaturi seci, cum se dau

copiilor. Discuţii pe cât de lungi pe atât de plictisitoare, pentru care K. se gândea să nu dea nici un ban când va veni vremea plăţii. Când avocatul socotea că-l umilise îndeajuns, încerca, de obicei, să-l mai îmbărbăteze un pic. Şi-i povestea atunci că mai cîştigase, total sau în parte, multe procese asemănătoare şi că procesele acelea, deşi în realitate mai puţin dificile, păreau totuşi mai disperate decât procesul lui. Are lista lor aici, în sertar — şi lovea în masă — dar secretul profesional îl împiedică, din nefericire, să arate dosarele. Marea experienţă dobîndită în cursul dezbaterilor o să-i folosească neapărat lui K.; fireşte că a şi început imediat, să lucreze: prima întîmpinare e gata făcută. Întîmpinarea aceasta e foarte importantă, căci întreg procesul depinde, adeseori, de prima impresie pe care o face apărarea. Din păcate — şi asupra acestui lucru trebuie în orice caz să-i atragă de pe acum atenţia lui K. — se întîmplă destul de des ca primele întîmpinări să nu fie citite de tribunal. Sunt pur şi simplu clasate, sub cuvânt că interogatoriul acuzatului e, până una alta, mai important decât toate întîmpinările scrise. Tribunalul mai spune chiar, uneori, atunci când inculpatul stăruie prea mult, că întîmpinarea îi va fi citită o dată cu toate celelalte acte, înaintea hotăririi definitive, când dosarul va fi complet. Dar, din păcate, lucrul acesta nu e totdeauna adevărat, adăuga avocatul; în genere, prima întîmpinare zace în vreun sertar, sau până la urmă se pierde şi, chiar dacă e păstrată, de obicei nu e citită, după cum a aflat el, deşi, cinstit vorbind, din surse nu prea autorizate. Situaţia aceasta e regretabilă, dar îşi are temeiurile ei. K. nu trebuie să piardă din vedere că dezbaterile nu sunt publice, că pot deveni publice dacă tribunalul socoteşte necesar, dar că legea nu prevede acest caracter public. De aceea dosarele tribunalului, şi mai ales actul de acuzare, rămân secrete şi pentru acuzat, şi pentru apărătorul său, prin urmare, în genere, e greu de ştiut împotriva cui trebuie îndreptată prima întîmpinare, şi nu i se permite, în fond, întîmpinării acesteia să furnizeze elementele utile, decât prin vreo întîmplare fericită. Întîmpinări cu adevărat utile nu

se pot face decât ceva mai târziu, în cursul interogatoriilor, dar întrebările puse inculpatului lasă să se întrevadă sau să se ghicească diferitele capete de acuzare şi motivele pe care sunt întemeiate. În asemenea condiţii apărarea se găseşte, nici vorbă, într-o situaţie foarte defavorabilă, ba chiar penibilă, dar asta şi intenţionează tribunalul. Legea nu admite în mod expres apărarea, ci doar o îngăduie, şi se poate pune chiar întrebarea dacă paragraful din lege care pare că o îngăduie, o îngăduie şi în realitate. De aceea nu există propriu-zis avocaţi recunoscuţi de tribunalul în cauză; toţi cei care se prezintă la bară nu sunt decât avocaţi de contrabandă. Evident, faptul acesta dezonorează întreaga breaslă; K. n-are decât să privească sala rezervată avocaţilor, data viitoare când s-o duce în birourile tribunalului, şi probabil că o să se îngrozească văzându-i pe cei adunaţi acolo; numai aspectul odăiţei rezervate avocaţilor ar fi suficient să arate dispreţul tribunalului pentru oamenii aceştia. Odăiţa e luminată printr-un ochi de geam mic şi atât de înalt încât ca să priveşti prin el — respirând fumul hornului aşezat alături şi mânjindu-ţi faţă cu funingine — trebuie mai întâi să găseşti un confrate pe” ai cărui umeri să te poţi cocoţa; în plus — şi asta numai ca un exemplu pentru starea în care se află încăperea — podeaua are de mai bine de-un an o gaură prin care poate că un om n-ar izbuti să treacă, dar e suficient de mare, totuşi, ca să ţi se scufunde piciorul în ea; şi cum sala avocaţilor se află la etajul al doilea al podului, dacă se nimereşte ca vreunul dintre avocaţi să calce în gaură, piciorul îi atârnă prin tavanul primului etaj al podului, exact deasupra culoarului în care aşteaptă inculpaţii.

Avocaţii nu exagerează deci când declară că situaţia aceasta este de-a dreptul ruşinoasă. Reclamaţiile lor n-au însă nici un fel de audienţă în faţa administraţiei. Şi le e strict interzis să facă vreo modificare pe cheltuiala lor; altminteri, există motive temeinice ca avocaţii să fie trataţi aşa: tribunalul caută să elimine pe cât posibil apărarea şi ţine ca acuzatul să răspundă el însuşi de toate. In fond,

punctul acesta de vedere nu e rău: dar să se tragă de aici concluzia inutilităţii avocaţilor pentru inculpat, în faţa acestui tribunal, ar fi cât se poate de greşit. Dimpotrivă, nicăieri avocaţii nu le pot fi mai de folos, căci, în genere, dezbaterile nu sunt secrete numai pentru public, ci şi pentru acuzat; fireşte, în măsura în care secretul e posibil, dar într-o largă măsură, totuşi, într-adevăr, acuzatul n-are dreptul să vadă dosarele tribunalului, iar după interogări ar fi foarte dificil de ghicit ce conţin dosarele, mai ales pentru acuzatul intimidat şi copleşit de grijile care-i sustrag atenţia. Aici intervine apărarea. De obicei, avocaţii n-au dreptul să asiste la întrevederile cu judecătorul de instrucţie, de aceea sunt nevoiţi să-l descoasă pe acuzat imediat după interogatoriu şi pe cât se poate chiar în uşa încăperii unde se iau interogatoriile, ca să poată descifra, din explicaţiile lui adesea confuze, ce-ar putea deveni util pentru apărare. Dar nici cele aflate nu sunt prea importante, căci, în condiţiile date, nu se poate afla mare lucru, deşi, la drept vorbind, un om competent s-ar descurca mai bine decât un novice. Atuul principal îl constituie relaţiile personale ale avocatului; pe ele se bazează adevărata valoare a apărării. Din propriile lui experienţe, K. şi-a dat seama că organizarea tribunalului lasă de dorit în ceea ce priveşte gradele inferioare, că printre salariaţii mărunţi se află destui venali şi coruptibili; în privinţa aceasta, zidul justiţiei are numeroase spărturi. La spărturile acestea se înghesuie majoritatea avocaţilor, aici mituiesc, aici trag cu urechea şi spionează ; aici au avut loc, cel puţin în trecut, furturi de acte. Şi e de netăgăduit că unii apărători obţin în felul acesta rezultate de moment, uimitor de favorabile acuzatului; ele constituie mândria avocaţilor şi momeala cu care îşi atrag clienţii noi; dar asemenea rezultate nu înseamnă nimic sau aproape nimic pentru evoluţia ulterioară a proceselor. Numai relaţiile personale cinstite, şi anume cu funcţionarii mai importanţi — fireşte, funcţionari superiori ai instanţelor inferioare — pot avea o reală valoare; la început pe nesimţite, iar mai apoi din ce în ce mai vădit. Sigur, puţini avocaţi izbutesc pe calea aceasta;

iată de ce alegerea lui K. fusese cât se poate de fericită. Nu există, spunea doctorul Huld, apărătorul său, decât unul sau doi avocaţi care să se poată lăuda cu relaţii ca ale lui. Acestora puţin le pasă, fireşte, de cunoştinţele pe care le-ar putea face în camera avocaţilor; cu oamenii de acolo ei nu vor să aibă a face; dar cu funcţionarii tribunalului au relaţii cât se poate de strânse. Maestrul Huld nu mai avea nevoie să pândească apariţia veşnic problematică a judecătorilor de instrucţie în anticamerele domniilor lor, ca să încerce să obţină de la ei, după cum aveau chef, răspunsuri aproape totdeauna mincinoase şi fanteziste. Nu, K. însuşi putuse să constate că funcţionarii — şi câteodată chiar unii de rang înalt — vin din proprie iniţiativă să-l informeze pe faţă, sau măcar într-un fel uşor interpretabil, şi discută cu el despre viitoarea evoluţie a dezbaterilor ; în unele cazuri izolate, ei se lasă chiar convinşi şi adoptă uneori părerile avocatujuj.jn privinţa aceasta însă e bine să n-ai prea multă încredere în ei; oricât de categoric şi-ar exprima noua poziţie favorabilă apărării, imediat după aceea se întorc, poate, la birou ca să dea, pentru dezbaterile din ziua următoare directive cu totul diferite şi câteodată mult mai severe pentru acuzat decât fuseseră cele de până atunci, datorate tocmai punctului de vedere pe care pretindeau ca l-au lepădat definitiv. Împotriva unor asemenea lucruri nu se poate întreprinde nimic, căci promisiunile făcute între patru ochi rămân mai departe promisiuni făcute între patru ochi şi nu pot impune nici un fel de obligaţie, chiar dacă apărarea n-ar fi obligată să păstreze relaţii cât mai bune cu domnii funcţionari. Ar mai trebui spus de asemenea că atunci când domnii funcţionari intră în legătură cu apărătorii — şi când au a face cu oameni competenţi — nu fac asta numai din prietenie sau din filantropie, ci pentru că, într-o anumită privinţă, depind şi ei de avocaţi.

Tocmai aici iese la iveală defectul unui organism al justiţiei care decretează de la bun început judecarea secretă. Funcţionarii sunt lipsiţi de contactul cu societatea; pentru procesele obişnuite, ei sunt bine înarmaţi; asemenea

procese pot să se desfăşoare aproape de la sine, pe făgaşul cunoscut, şi abia dacă e nevoie să se intervină pe K i, pe colo, uşurel, pentru ca lucrurile să meargă normal; dar în faţa cazurilor fie extrem de simple, fie deosebit de dificile, funcţionarii se pomenesc adeseori dezorientaţi; trăind zi şi noapte închistaţi în literele legii, ei sfîrşescprin a pierde sensul exact al relaţiilor umane, şi pierderea aceasta îi face să dea greş în cazurile mai sus-pomenite. Şi atunci vin să ceară sfat avocaţilor, urmaţi de vreun servitor care poartă actele de obicei atât de secrete. La fereastra aceasta ai putea vedea mulţi domni, şi ultimii pe care te-ai aştepta să-i vezi, privind pe stradă cu un aer deznădăjduit, în timp ce avocatul cercetează dosarele de pe masa lui ca să le poată da un sfat. În asemenea ocazii se vede bine, de altfel, cât de serios îşi privesc domniile lor meseria şi la ce disperare îi împing piedicile pe care prin însăşi natura lor nu le pot învinge.

In orice caz, adăuga avocatul, situaţia lor nu e prea uşoară şi nu trebuie să le faci nedreptatea de-a o socoti astfel. Ierarhia justiţiei este infinită şi printre treptele ei chiar iniţiaţii abia dacă se descurcă. Şi cum, în genere, dezbaterile tribunalelor rămân secrete atât pentru funcţionarii mai mărunţi cât şi pentru public, ele nu pot fi niciodată urmărite până la capăt; procesele intră deci adeseori în resortul vreunei instanţe, fără să se ştie de unde vin, şi dispar fără să se ştie încotro. De aceea funcţionarii sunt lipsiţi de învăţămintele pe care le-ar putea trage din studiul diverselor faze ale unui proces, din verdict şi din motivările lui. Ei n-au dreptul să se preocupe decât de partea procedurii pe care le-o rezervă legea şi, adeseori, ştiu despre ce urmează, adică despre rezultatele propriei lor munci, mai puţin chiar decât ştie apărarea care, în genere, rămâne în contact cu acuzatul până la sfârşitul dezbaterilor. Deci şi în privinţa aceasta funcţionarii justiţiei au multe de învăţat de la avocaţi. În faţa unei asemenea situaţii, cum mai poate să se mire K. văzând iritabilitatea funcţionarilor, care se manifestă adeseori jignitor la adresa acuzaţilor — căci fiecare face experienţa

aceasta? Toţi funcţionarii sunt veşnic iritaţi, chiar dacă par calmi. Fireşte, de pe urma acestui fapt au mult de suferit avocaţii mărunţi. În legătură cu asta se povesteşte chiar o anecdotă care pare cât se poate de adevărată: un vechi funcţionar, altminteri om liniştit şi de treabă, studiase o zi şi o noapte, fără întrerupere — căci funcţionarii aceştia sîrit extrem de sîrguincioşi — o afacere judiciară dintre cele mai dificile şi încîlcită mai ales de întîmpinările avocaţilor. Dimineaţa, după douăzeci şi patru de ore de muncă ingrată, funcţionarul nostru se aşază la pândă în dosul uşii şi-i aruncă în josul scării pe toţi avocaţii care voiau să intre. Avocaţii se adunară pe unul din paliere ca să se sfătuiască ce-i de făcut; pe de-o parte, n-aveau dreptul real de-a intra în tribunal, şi asta îi împiedica să întreprindă vreo acţiune legală împotriva funcţionarului — pe care, de altfel, aveau tot interesul să-l menajeze, după cum s-a mai arătat; dar, pe de altă parte, cum fiecare zi petrecută în afara tribunalului era complet pierdută pentru ei, ţineau grozav să intre. Până la urmă căzură de acord că trebuia să-l istovească pe bătrânul funcţionar. Urcară deci, pe rând, treptele; ajuns sus, fiecare dintre ei se lăsa aruncat jos, după o lungă rezistenţă pasivă; la capătul scării, avocatul era cules de colegii săi. Jocul acesta dură cam o oră, după care bătrânul domn, obosit şi de munca de peste noapte, se simţi într-adevăr istovit şi se întoarse în biroul unde lucra. Cei de jos ţinură mai întâi să se convingă că bătrânul plecase. De aceea îl trimiseră pe unul dintre ei cu misiunea de-a cerceta dacă locul era într-adevăr gol. Şi nu intrară în sală decât după reîntoarcerea celui trimis, fără să îndrăznească a spune un cuvânt, căci avocaţii nu ţin deloc să aducă vreo îmbunătăţire sistemului judiciar, pe când oricare dintre acuzaţi, chiar şi cel mai slab la minte — şi lucrul acesta e foarte semnificativ — de la primul contact cu justiţia începe totdeauna să se gândească la proiecte de reforme, risipindu-şi astfel timpul şi energia pe care le-ar putea folosi pentru sine într-un mod cu mult mai folositor. Singura metodă cuminte, spunea maestrul Huld, e să iei lucrurile aşa cum

sunt. Chiar dacă ar fi posibilă îmbunătăţirea unor aspecte mărunte — ceea ce, de fapt, ar însemna o neghiobie — În cel mai fericit caz nu s-ar putea obţine rezultate decât pentru procesele viitoare, iar faptul că atragi asupra ta atenţia unor funcţionari ranchiunoşi îţi este extrem de dăunător. Trebuie să eviţi pe cât posibil să fii remarcat, să stai liniştit chiar dacă lucrul acesta e împotriva raţiunii, să încerci să înţelegi că imensul organism judiciar va rămâne totdeauna oarecum în aer şi dacă încerci din proprie iniţiativă să-l schimbi cât de cât, îţi tai singur craca de sub picioare şi te poţi prăbuşi, pe când imensul organism poate cu uşurinţă — totul ţinându-se legat în sistemul lui — să-şi găsească o rotiţă de schimb şi rămâne cum a fost, dacă nu cumva — şi lucrul acesta e cel mai probabil — devine mai viguros, mai atent, mai sever şi mai rău. Cel mai bun lucru e deci să-l laşi pe avocat să-şi vadă de treaba lui şi nu să-l deranjezi. Reproşurile, sigur, sunt aproape cu totul inutile, mai ales când nu-i poţi face pe oameni să înţeleagă întreaga lor importanţă, dar lui K. se vedea silit totuşi să-i spună că îşi păgubise propria cauză purtîndu-se aşa cum se purtase faţă de şeful de birou. De acum înainte numele omului aceluia influent aproape că trebuia şters de pe lista celor care ar fi putut să facă ceva pentru K.; orice aluzie la proces, cât de uşoară, şeful de birou se prefăcea dinadins că n-o aude, asta era clar. În multe privinţe, funcţionarii justiţiei se poartă ca nişte copii. Cel mai nevinovat lucru — şi, din păcate, atitudinea lui K. nu putea fi socotită ca atare — putea uneori să-i rănească atât de mult încât să-i facă să nu mai vorbească nici cu cei mai buni prieteni, să le întoarcă spatele când îi întîlnesc şi să lucreze cât pot împotriva lor. Dar se mai întîmplă câteodată ca o glumă de doi bani, riscată când crezi că totul e pierdut, să-i facă să rîdă fără nici un motiv si să-i împace brusc, în modul cel mai neaşteptat. Relaţiile cu ei sunt, totodată, şi foarte complicate şi foarte simple; nici un principiu nu le-ar putea reglementa.

In asemenea condiţii, ar fi de mirare să-ţi ajungă o viaţă de om ca să admiţi că ai putea izbuti din când în când. Şi,

nici vorbă, ai ore de melancolie, ca toţi oamenii, ore când crezi că nu ţi-a izbutit nimic, când ţi se pare că n-ai cîştigat decât procesele destinate de când lumea să fie cîştigate şi care ar fi ajuns şi fără tine la bun sfîrşit, pe câtă vreme celelalte procese le-ai pierdut pe toate, în ciuda zbuciumului, a grijilor şi a succeselor aparente care te-au bucurat atât. Şi în asemenea momente ţi se pare că nu trebuie să te încrezi în nimic şi că, de-ar trebui să răspunzi la unele întrebări precise, n-ai îndrăzni măcar să negi faptul că atâtea procese care ar fi ajuns de la sine la un deznodământ favorabil, au fost, cu cele mai bune intenţii din lume, îndrumate de tine pe căi greşite. Fireşte, până şi în sentimentul acesta mai există un soi de certitudine, dar ea e singura care-ţi mai rămâne. Crizele acestea de scepticism — căci, evident, nu sunt decât nişte crize — ti ameninţă pe avocaţi mai ales când li se ia din mână un proces pe care îl duseseră destul de departe şi în mod satisfăcător. Iată, fără îndoială, cel mai rău lucru care i se poate întîmplă unui avocat. O asemenea nenorocire nu e pricinuită niciodată din vina acuzatului; un inculpat care şi-a ales apărătorul e silit să-l păstreze orice s-ar întîmplă. Căci, altfel, cum s-ar putea descurca singur după ce a recurs la apărător? Asta nu se întîmplă niciodată, dar se întîmplă uneori ca procedura să ia o direcţie pe care avocatul nu mai are dreptul s-o urmeze! Şi i se retrage în acelaşi timp şi procesul, şi acuzatul, şi totul; cele mai utile relaţii nu-i mai folosesc atunci la nimic, căci funcţionarii înşişi ignoră cele petrecute. Procesul intră într-o fază în care nu mai există dreptul la apărător, şi se află în mîinile unor instanţe inaccesibile, iar avocatul nu-l mai poate vedea pe inculpat Iar într-o bună zi, când te întorci acasă, găseşti pe masă toate întîmpinările pe care le-ai redactat cu atâta rîvnă şi cu cele mai justificate speranţe; ele ţi-au fost înapoiate fiindcă nu mai au dreptul să figureze în noua fază a procesului. Acum, au devenit simple petice de hîrtie, fără nici o valoare. Asta nu înseamnă însă că şi procesul e pierdut, sau cel puţin nu există nici un motiv categoric ca să admiţi o asemenea presupunere: atâta doar

că nu se mai ştie nimic despre proces şi nu se va mai şti niciodată nimic. Din fericire, cazurile de acest fel nu sunt decât excepţii şi chiar dacă procesul lui K. o să intre vreodată pe o asemenea cale, pentru moment e încă departe de ea şi îi lasă avocatului destul teren de activitate. K. putea fi sigur că ocazia n-o să fie pierdută. După cum i s-a spus, întîmpinarea n-a fost încă trimisă, dar nu-i nici o grabă căci, în momentul de faţă, e mult mai important să se stabilească primele contacte cu funcţionari competenţi, ceea ce s-a şi făcut — cinstit vorbind, nu totdeauna cu prea mult succes — şi e mult mai bine, deocamdată, să nu fie divulgate amănunte care nu l-ar putea influenţa pe K. decât într-un sens nefavorabil, dîndu-i prea multe speranţe sau speriindu-l prea tare; se ştie doar că unii funcţionari se arătaseră foarte binevoitori şi alţii se arătaseră mai puţin favorabili, dar nu refuzaseră să-l ajute. În total, rezultatul era deci cât se poate de satisfăcător, dar nu trebuiau încă trase concluzii pe baza aceasta, căci toate negocierile preliminare începeau la fel şi numai desfăşurarea ulterioară a dezbaterilor putea să arate în ce măsură fuseseră de folos. În orice caz, nimic nu e încă pierdut şi dacă, în ciuda celor întîmplate, vom reuşi să-l cîştigăm pe şeful de birou — câteva încercări fuseseră făcute în acest sens — rana va fi curată, cum spun chirurgii, şi vom putea aştepta liniştiţi viitoarea desfăşurare a lucrurilor!

Când se lansa în asemenea discursuri, avocatul nu mai isprăvea. Şi, la fiecare vizită, le lua de la capăt. Existau mereu progrese, dar în ce constau ele n-avea voie să spună. Lucra de zor la prima întîmpinare, dar încă n-o terminase, fapt care se dovedea a fi cât se poate de favorabil la consultaţia următoare, căci momentul — imposibil de prevăzut — ar fi fost rău ales pentru trimiterea întîmpinării. Iar când, obosit de-atâtea vorbe, K. observa că lucrurile merg extrem de încet, chiar ţinând seama de toate dificultăţile existente, avocatul îi răspundea că ele merg binişor pe micul lor făgaş, dar că, fireşte, ar fi ajuns mult mai departe dacă el, K., i s-ar fi adresat mai devreme. Din păcate, întârziase, şi

neglijenţa aceasta avea să-i mai aducă pe viitor şi alte necazuri, mult mai mari decât simpla pierdere de timp.

Singura întrerupere binefăcătoare a consultaţiilor era venirea lui Leni, care ştia totdeauna să potrivească în aşa fel lucrurile încât să-i aducă maestrului Huld ceaiul de câte ori K se afla la el. Leni rămânea apoi în spatele lui K., având aerul că-l priveşte pe avocat — care se apleca foarte mult deasupra ceştii ca să-şi toarne ceaiul şi să-l soarbă cu lăcomie. Şi, pe furiş, ea îşi lăsa mâna în mâna lui K. Atunci se făcea linişte deplină; avocatul bea, K. îi strângea mâna lui Leni, iar Leni îndrăznea uneori să mângîie încetişor părul lui K.

— Mai eşti aici, Leni? Întreba avocatul când termina.

— Voiam să duc ceaşca, spunea Leni.

Urma apoi o ultimă strângere de mână; avocatul se ştergea la gură şi începea, cu puteri noi, să-i vorbească lui K.

Ce voia oare? Să-l încurajeze? Sau să-l aducă la disperare? K. nu-şi dădea seama; dar, curând, un lucru îi apăru vădit: apărarea lui nu se afla în mîini bune.

S-ar fi putut foarte bine ca avocatul să spună adevărul, deşi se vedea cât de colo că vrea să-şi dea aere şi că nu mai avusese niciodată ocazia să se ocupe de-un proces atât de important pe cât părea să fie cel al lui K. Dar relaţiile pe care le scotea mereu în evidenţă păreau, într-adevăr, suspecte; oare le folosea numai pentru K.? Avocatul nu uita niciodată să spună că era vorba de funcţionari inferiori, deci de slujbaşi extrem de mărunţi şi cărora desfăşurarea procesului putea, într-o anumită măsură, să le favorizeze avansarea. La urma urmei, n-ar fi fost posibil ca tocmai ei să-l folosească pe avocat ca să îndrume procesul după dorinţa lor, pe căi cu totul nefavorabile inculpatului? Poate că nu acţionau aşa în toate procesele, fireşte, un asemenea lucru n-ar fi fost posibil; cu siguranţă că existau şi cazuri în care funcţionarii dădeau o mână de ajutor avocatului, ca să-l răsplătească pentru serviciile aduse, căci aveau tot interesul să-i păstreze reputaţia; dar dacă lucrurile stăteau într-adevăr aşa, în ce

sens interve-neau ei în procesul lui K., proces extrem de spinos, după cum spunea maestrul Huld, menit să constituie un eveniment senzaţional şi care atrăsese de la bun început întreaga atenţia a tribunalului? Din păcate, în privinţa aceasta nu prea încăpeau multe îndoieli. Se vedea clar că prima întîmpinare nu fusese înaintată, deşi procesul dura de luni de zile. După spusele avocatului, totul se afla încă la început; Şreşte, metoda era excelentă, dacă urmau să-l adoarmă pe inculpat şi să-l menţină inactiv, ca să-l atace prin surprindere cu verdictul, sau măcar cu rezultatele anchetei, când i se va aduce la cunoştinţă că au fost defavorabile şi că procesul va fi trimis în faţa unei instanţe superioare.

Era absolut necesar să intervină inculpatul însuşi. Convingerea că trebuie să acţioneze el însuşi devenea imperioasă pentru K., mai ales când se simţea foarte obosit, ca în dimineaţa aceasta de iarnă, când totul i se părea atât de nesigur. Uitase dispreţul pe care-l avea la început faţă de proces; dacă ar fi fost singur pe lume, şi-ar fi putut foarte uşor neglija procesul, admiţînd că i-ar fi fost intentat, ceea ce cu siguranţă că nu se putea întîmpla într-un asemenea caz. Acum însă unchiul îl şi dusese la avocat, obligaţiile familiale intrau în joc; situaţia lui încetase de-a mai fi cu totul independentă de evoluţia procesului, avusese el însuşi imprudenţa să le vorbească unor cunoscuţi, cu o inexplicabilă satisfacţie, despre cele întîmplate; alţii aflaseră, nu se ştie cum; relaţiile cu domnişoara Bürstner păreau rămase în suspensie, ca şi procesul ; pe scurt, nu mai avea de ales dacă să accepte sau să refuze procesul; se afla engrenat în el din plin şi trebuia să se apere; dacă obosea, putea să ajungă rău.

Pentru moment, n-avea de ce să fie prea îngrijorat. Izbutise într-un timp relativ scurt şi fără să-şi cruţe eforturile să ocupe un post însemnat la bancă; ştiuse să se menţină în postul acesta înconjurat de stima tuturor, şi acum nu trebuia, deci, decât să-i consacre procesului o parte din calităţile care îi înlesniseră ascensiunea; şi atunci, fără doar

şi poate că totul avea să se termine cu bine; dacă voia să ajungă la ţintă era mai ales necesar să elimine *a priori* orice idee de culpabilitate. Nu exista delict, procesul nu era altceva decât o mare afacere aidoma afacerilor pe care le tratase adeseori în mod avantajos pentru bancă, o afacere în cadrul căreia, ca de obicei, te pândeau diferite primejdii ce trebuiau parate. Prin urmare, nu-i era îngăduit să-şi fixeze mintea la ideea că s-ar putea să aibă vreo vină, ci trebuia să se gândească numai la propriul său interes. În privinţa aceasta era necesar să-i retragă avocatului dreptul de a -l reprezenta şi, cu cât ar fi făcut-o mai curând, poate chiar în seara aceea, cu atât ar fi fost mai bine; faptul în sine ar fi constituit poate, după cum spunea avocatul, un lucru nemaiauzit şi-un gest extrem de jignitor, dar K. nu putea admite ca eforturile pentru proces să i se ciocnească de obstacole provenite de la propriul său apărător. O dată descotorosit de avocat, trebuia să depună urgent întîmpinarea şi să insiste hotărât, chiar zilnic dacă putea, să fie luată în considerare. Pentru asta, fireşte, n-o să fie deloc suficient să se aşeze lângă ceilalţi inculpaţi, pe gang, şi sa-şi pună pălăria pe bancă; va trebui să-i sîcîie zilnic pe funcţionari, să-i asedieze cu ajutorul femeilor sau al altor persoane, să-i constrângă să se aşeze la birou şi să-i studieze întîmpinarea, în loc să se uite în gang printre gratiile de lemn. N-avea dreptul să-şi cruţe nici o clipă eforturile, totul trebuia organizat şi supravegheat perfect. Trebuia ca justiţia să întîlnească odată un inculpat care ştia să se folosească de drepturile lui.

Dar deşi K. avea destulă încredere în sine pentru îndeplinirea acestui program, dificultăţile întocmirii primei întîmpinări îl copleşeau. Cu o săptă mână înainte mai roşea încă la gândul că ar putea fi obligat într-o bună zi să scrie cu mina lui documentul, dar că o să-i mai fie şi greu să-l redacteze, nu se gândise niciodată. Îşi amintea că într-o dimineaţă, când avea enorm de lucru, lăsase totul baltă şi, pe neaşteptate, îşi luase blocnotesul ca să încerce schiţarea planului unei întîmpinări destinate greoiului său avocat, şi

că exact în clipa aceea uşa se deschisese şi directorul-adjunct intrase în biroul lui, rîzând cu hohote.

Râsul acesta fusese cât se poate de penibil pentru K., deşi, fireşte, n-avea nici o legătură cu întîmpinarea despre care directorul-adjunct habar n-avea, ci se datora unei anecdote despre bursă, auzită tocmai atunci. Ca să facă înţeleasă gluma fusese nevoie de-un desen şi directorul-adjunct, aplecându-se peste masa de lucru a lui K. şi luîndu-i creionul din mână, executase desenul pe hîrtia pregătită pentru întîmpinare.

Astăzi, K. nu mai simţea nici pic de ruşine; întîmpinarea trebuia făcută. Dacă n-o izbuti să găsească timp la birou pentru ea, ceea ce părea foarte probabil, o s-o redacteze acasă, noaptea. Iar dacă nici nopţile n-au să-i fie de ajuns, o să ceară un concediu. Esenţial era să evite jumătăţile de măsură, căci metoda aceasta e cea mai rea, nu numai în afaceri, ci totdeauna şi pretutindeni. Întîmpinarea constituia, nici vorbă, o muncă aproape interminabilă. Chiar dacă ai fi fost cât se poate de optimist, tot ţi-ai fi dat lesne seama că o s*-ţi fie cu neputinţă s-o duci vreodată la capăt. Nu din lene sau din neîncredere (asemenea motive puteau să-l împiedice doar pe maestrul Huld), ci pentru că, ignorând cu totul natura delictului şi a tuturor complicaţiilor posibile, trebuia să-tj recapitulezi întreaga viaţă, până la cele mai mici amănunte, şi s-o expui cu toate colţişoarele ei, s-o discuţi sub toate aspectele. Iar pe deasupra, cât de jalnică era o asemenea muncă! Poate ar fi fost bună pentru mintea senilă a unui pensionar, căruia să-i ajute să-şi treacă zilele prea lungi. Dar acum, când K. avea nevoie să-şi adune toate forţele cerebrale pentru muncă, acum, când fiecare oră trecea prea repede — căci era în plină ascensiune şi începuse să reprezinte un pericol pentru directorul-adjunct — acum, când voia să se bucure, ca orice tînăr, de serile şi de nopţile prea scurte, tocmai acum trebuia să înceapă redactarea întîmpinării! K. începu să se tînguie, în gând. Şi ca să pună capăt frământărilor, apăsă fără să-şi dea seama pe butonul soneriei electrice instalată în anticameră. Când

făcu gestul acesta, dădu cu ochii de pendulă. Era ora unsprezece: pierduse deci două ore, un timp enorm de preţios, gândindu-se şi visînd, iar acum fireşte că se simţea mai obosit decât înainte. Dar, la urma urmei, nu-şi pierduse timpul de pomană; în orele acestea luase hotărîri care puteau să-i fie foarte utile. Oamenii de serviciu îi aduseră, o dată cu corespondenţa, şi două cărţi de vizită ale unor domni care îl aşteptau de multă vreme pe K. Iar cei doi domni făceau parte dintre clienţii cei mai importanţi ai băncii, pe care K, n-ar fi trebuit în nici un caz să-i lase să aştepte. De ce picaseră într-un moment atât de nepotrivit? Şi de ce — asta păreau că întrebă şi ei, de dincolo de uşa închisă — de ce sîrguinciosul K. risipea cele mai bune ore de muncă, ocupându-se de treburile lui personale? Istovit de grijile de până atunci şi plictisit dinainte de cele care aveau să urmeze, K. se ridică ş i-l întîmpină pe primul vizitator.

Noul venit era un omuleţ vioi, un industriaş pe care îl cunoştea bine. Se scuză că-l deranjează pe K. de la o muncă atât de importantă, iar K. se scuză, la rândul său, că-l lăsase să aştepte. Dar o făcu atât de distrat şi cu un ton atât de nepotrivit, încât industriaşul ar fi observat, fără doar şi poate, dacă n-ar fi fost prea absorbit de propriile lui probleme. Industriaşul începu să scoată de prin toate buzunarele hîrtii cu calcule şi cu tabele şi le etala în faţa lui K. explicându-i câteva cifre; îndreptă apoi o mică greşeală de calcul care-i sărise în ochi în ciuda examinării rapide şi, amintindu-i lui K. o afacere similară încheiată cu el anul trecut, menţiona, în treacăt, că de data aceasta o altă bancă ţinea cu tot dinadinsul să se ocupe de ea, după care tăcu, vrând să afle părerea lui fc. Acesta urmărise la început cu mult interes cuvintele industriaşului ; înţelesese importanţa afacerii şi ideea îi absorbise atenţia, dar din păcate pentru prea puţină vreme; curând, încetase să mai asculte şi începuse să dea pur şi simplu din cap la fiecare exclamaţie a celuilalt, apoi nu mai făcu nici gestul acesta, ci se mărgini să privească ţeasta cheală, aplecată peste hîrtii, şi să se întrebe când o să-şi dea seama omul din faţa lui că vorbeşte în gol.

De aceea, când industriaşul tăcu, K. rămase un timp convins că tăcerea aceasta n-avea alt rost decât să-i permită lui să-şi recunoască incapacitatea de-a asculta. Dar după privirea atentă a industriaşului — vizibil gata la orice răspuns — observă, cu regret, că trebuia să continue discuţia. K. îşi înclină deci fruntea, ca şi cum ar fi primit un ordin, şi începu să-şi plimbe agale creionul peste hîrtii, oprindu-se din când în când ca să puncteze vreo cifră oarecare. Industriaşul încercă să-i ghicească obiecţiile; poate că cifrele nu erau exacte, poate că nu erau convingătoare, în orice caz acoperi hîrtiile cu palma şi, apro-piindu-se foarte mult de K., reîncepu expunerea generală a afacerii.

— E dificil, spuse K. strâmbînd din buze.

Nemaiavînd de ce să se agate, din moment ce hîrtiile erau acum acoperite, se lăsă, istovit, să cadă în braţele fotoliului. Şi abia dacă ridică privirea când uşa direcţiei se deschise şi directorul-adjunct se ivi, nedesluşit, ca prin ceaţă. O clipă, K. îşi uită preocupările, cu gândul numai la rezultatul imediat al intervenţiei acestuia care îl uşura enorm, căci industriaşul, ridicând u-se dintr-un salt, pornise grăbit în întîmpinarea directorului-adjunct. Temându-se ca directorul-adjunct să nu dispară aşa cum se ivise, K. ar fi dorit ca industriaşul să se grăbească de zece ori mai mult. Dar teama lui se dovedi a fi neîntemeiată, căci cei doi domni se întîlniră, îşi strânseră mîinile şi se apropiară împreună de biroul lui. Industriaşul se plânse de lipsa de interes a procuris-tului faţă de afacerea propusă şi arătă spre K.; acesta se -adînci din nou în studierea hîrtiilor, sub privirea directorului-adjunct. Când cei doi domni se plecară peste masa lui de lucru şi când industriaşul se porni să-i explice directorului-adjunct cât de interesante îi erau propunerile, lui K. i se păru că amândoi — şi-i vedea acum exagerat de mari — duc pe deasupra lui tratative privind propria-i persoană; de aceea, ridicând ochii prudent şi încercând cu încetul să vadă ce se petrece sus, luă la întîmplare una dintre hîrtiile de pe birou, o puse pe latul palmei şi le-o întinse, ridicându-se domol şi fără grabă. Gestul nu corespundea nici unei necesităţi; K. se supunea

pur şi simplu sentimentului că aşa va trebui să facă atunci când, în sfirşit, va termina marea întîmpinare care avea să-l dezvinovăţească total. Directorul-adjunct, atent la discuţie, abia dacă aruncă o privire distrată spre hîrtie — ceea ce era important pentru K. n-avea mare importanţă pentru el — luă pur şi simplu hîrtia din mâna lui K. şi spuse: „Mulţumesc, ştiu despre ce-i vorba”, şi o puse liniştit la locul ei, pe masă; amărât, K îl privi pieziş, dar directorul-adjunct nu observă nimic, sau, dacă observă, se simţi încurajat, căci râse de câteva ori cu hohote, îl puse în încurcătură pe industriaş printr-un răspuns subtil, apoi îl scoase imediat din încurcătură făcându-şi singur o nouă obiecţie, după care îşi invită clientul la el în birou ca să discute încheierea afacerii.
— E un lucru deosebit de important, îi spuse el industriaşului, îmi dau perfect seama. Domnul procurist — şi chiar în momentul acela directorul-adjunct i se adresă tot numai industriaşului — domnul procurist va fi, desigur, încântat să-l scăpăm de grija aceasta, căci afacerea cere să fie gândită cu mintea limpede, iar el pare astăzi mai mult decât obosit; de altfel, îl şi aşteaptă în anticameră câteva persoane, cam de multă vreme.

K. mai avu suficientă prezenţă de spirit să-şi întoarcă faţa de la directorul-adjunct şi să nu-i adreseze decât industriaşului un zâmbet destul de amabil, deşi îngheţat; altceva nu mai făcu, ci rămase aplecat înainte, cu amândouă mîinile sprijinite de birou, ca un funcţionar la masa de luau, şi-i privi pe cei doi domni care luară hîrtiile de sub ochii lui, continuînd să vorbească şi dispărând în biroul direcţiei. La uşă, industriaşul se mai întoarse o dată şi-i spuse că nu-şi ia încă rămas bun fiindcă avea de gând să revină ca să-l informeze pe domnul procurist despre rezultatele negocierii. De altfel, adăugă el, avea să-i facă o mică comunicare.

K. rămase, în sfirşit, singur; nu-i trecu nici o clipă prin minte să primească alţi clienţi şi nu se gândi decât vag la şansa de care profita: cei de afară credeau că el mai discută încă cu industriaşul, şi nimeni, nici chiar omul de serviciu, n-avea să-şi permită să intre. K. se îndreptă spre fereastră, se

aşeză pe pervaz, ţinându-se cu mâna de-un ivăr, şi privi piaţa. Zăpada continua să cadă, cerul nu se înseninase deloc.

Şezu aşa multă vreme, fără să ştie exact ce-l neliniştea; nu se întorcea decât din când în când, cu o uşoară teamă, spre aşa vestibulului, atunci când i se părea că aude vreun zgomot. Dar, cum nu intră nimeni, se calmă, se duse la lavabou, se spălă cu apă rece şi reveni din nou la fereastră, cu capul ceva mai limpede. Hotărîrea pe care o luase, de-a se apăra singur, i se părea mult mai grea decât îşi închipuise la început. Atâta vreme cât lepădase grija apărării pe spinarea avocatului, nu se simţise, de fapt, decât foarte puţin atins de proces; îl privise de la distanţă, fără contact direct; avusese timp suficient să-i examineze în voie desfăşurarea sau să se dezintereseze de el. Dar acum, când îşi asumase el însuşi sarcina de-a se apăra, trebuia să se expună singur la toate loviturile tribunalului, cel puţin provizoriu. Rezultatul urma să fie, mai apoi, liberarea totală şi definitivă; până atunci însă trebuia să facă faţă unei primejdii cu mult mai mari decât cele de până acum. Dacă nu crezuse că va fi aşa, întîlnirea de astăzi cu industriaşul şi cu directorul-adjunct putea să-i dovedească din plin contrariul. Şi el, cum se purtase, buimăcit numai la ghidul că luase hotărîrea de-a se apăra singur! Ce-o să mai fie? Ce viitor îşi pregătea? O să găsească oare calea cea bună, calea care să-l scoată la liman, în ciuda tuturor obstacolelor? O apărare atentă şi minuţioasă — altfel, nici n-ar fi avut sens — n-o să-i ceară neapărat să renunţe la orice fel de activitate? O să poată face faţă? Iar banca în cel fel o să reacţioneze? Nu era vorba numai de întîmpinarea pentru care un concediu poate că i-ar fi ajuns, deşi o cerere de concediu i se părea riscantă în momentul de faţă; era vorba de-un întreg proces, cu o durată imposibil de prevăzut. Ce piedică, ivită pe neaşteptate, în cariera lui K.!

Şi trebuia să lucreze pentru bancă! Îşi privi biroul. Să primească acum clienţi şi să discute cu ei? În timp ce procesul lui continua, în timp ce, sus, în pod, funcţionarii

tribunalului rămâneau aplecaţi peste dosarul procesului, el trebuia să aibă grijă de afacerile băncii! Nu era asta oare un fel de tortură aprobată de tribunal, ca un adaos la proces? Şi-o să ţină cineva seama, la bancă, de situaţia lui specială, atunci când îi va aprecia munca? Nimeni! Niciodată! Procesul lui era mai mult sau mai puţin cunoscut aici. Dar de cine? Şi în ce măsură? Existau speranţe ca directorul-adjunct să nu 6 aflat încă nimic; altminteri, să fi văzut numai cum l-ar fi folosit împotriva lui K.! Fără pic de omenie sau de colegialitate. Dar directorul? Sigur, avea intenţii bune faţă de K.; dacă zvonul despre proces ar fi ajuns până la el, probabil că ar fi încercat să-i uşureze munca, atât cât i-ar fi fost posibil, dar nici vorbă că până la urmă n-ar fi răzbit; căci acum când contragreutatea reprezentată de K. începea să slăbească, directorul se afla din ce în ce mai mult sub influenţa directo-rului-adjunct, care exploata în profitul lui starea precară a sănătăţii conducătorului băncii. Ce putea deci să spere K.? Rumegându-şi astfel gândurile, poate că nu făcea decât să-şi slăbească puterea de rezistenţă; dar era cât se poate de necesar să nu se amăgească singur şi să vadă lucrurile cât mai clar cu putinţă.

Fără nici un motiv special, ci pur şi simplu ca să mai zăbovească puţin înainte de-a începe lucrul, K. încercă să deschidă fereastra. Ivărul se lăsă greu şi trebui să-l apuce cu amândouă mîinile. De afară năvăli vălul de ceaţă amestecată cu fum şi răspândi în cameră un uşor miros de ars. Cîţiva fulgi de zăpadă intrară şi ei, împinşi de vânt.

— Urâtă toamnă! spuse, în spatele lui K., industriaşul care intrase neobservat, întorcându-se de la directorul-adjunct.

K. aprobă clătinând din cap şi privi neliniştit servieta din care industriaşul se pregătea să-şi scoată hîrtiile ca să-i comunice rezultatul negocierilor cu directorul-adjunct. Dar industriaşul, care-i urmărise privirea, izbi cu palma în servietă şi spuse, fără s-o deschidă:

— Vreţi să ştiţi rezultatele? Am contractul gata sau aproape gata. Directorul dumneavoastră adjunct e un om încântător. Numai că nu-i bine să te încrezi prea mult în el.

Şi începu să rîdă, strângându-i mâna lui K., vrând să-l facă şi pe el să rida. Dar K. găsi acum suspect faptul că nu voia să-i arate hîrtiile; iar în observaţia industriaşului nu i se păru nimic de râs.

— Domnule procurist, îi spuse acesta, cu siguranţă că suferiţi din pricina vremii. Astăzi păreţi cam prost dispus.

— Da, spuse K. ducându-şi palmele la tîmple, am dureri de cap, necazuri familiale.

— Exact, spuse industriaşul care era un om nerăbdător şi nu izbutea să asculte niciodată o frază până la capăt. Fiecare om îşi are de purtat crucea...

Fără să-şi dea seama, K. făcu un pas spre uşă ca şi cum ar fi vrut să-şi conducă vizitatorul, dar acesta continuă să-i vorbească:

— Aş mai avea ceva de spus, domnule procurist. Tare mă tem să nu vă necăjesc vorbindu-vă despre asta tocmai astăzi, dar am mai trecut de două ori pe aici în ultima vreme şi am uitat de fiecare dată. Iar dacă mai amân, cine ştie dacă o să mai aibă rost să vă spun vreodată. Şi poate ar fi păcat căci, la urma urmei, comunicarea mea s-ar putea să aibă oarecare valoare.

Până să apuce K. să-i răspundă, industriaşul se apropie de el cât putu mai mult, îl lovi cu latul degetului peste piept şi-l întrebă încet:

— Aveţi un proces, nu-i aşa? K. se dădu înapoi strigând:

— Asta v-a spus-o directorul-adjunct!

— Da de unde! răspunse industriaşul. Cum ar putea directorul-adjunct să afle?

— Dar dumneavoastră? Întrebă K., mai stăpân pe sine.

— Mie mi se mai întîmplă să aflu, ici-colo, câte ceva de la tribunal, spuse industriaşul. Tocmai în legătură cu asta aş vrea să vă spun câteva cuvinte.

— Atîţia oameni au legătură cu tribunalul! spuse K. plecându-şi fruntea.

Şi îl conduse pe industriaş spre birou. După ce se aşezară ca mai înainte, industriaşul începu:

— Din păcate, ceea ce am să vă comunic poate că nu e prea important. Dar în asemenea chestiuni, nimic nu trebuie neglijat. Şi apoi, ţineam şi eu să vă fac un serviciu, oricit de neînsemnat ar fi el. Nu ne-am înţeles oare noi doi totdeauna în afaceri? Ei bine...

K. vru atunci să-şi ceară scuze pentru felul în care se purtase, dar industriaşul, neadmiţînd nici o întrerupere, îşi săltă servieta sub braţ ca să arate că era grăbit şi continuă:

— Am auzit vorbindu-se despre procesul dumneavoastră de la un oarecare Titorelli. Un pictor. Titorelli e pseudonimul lui, habar n-am cum îl cheamă în realitate. Dar de ani de zile vine din când în când să mă vadă la birou şi-mi aduce nişte mici tablouri — e aproape cerşetor — şi-i dau totdeauna un fel de pomană. Altminteri, tablourile sunt drăguţe, cîmpii, peisaje, în sfîrşit, vă închipuiţi cum. Târgul ăsta, cu care ne obişnuisem amândoi, mergea totdeauna cât se poate de bine; până la urmă însă, pictorul a început să mă viziteze cam prea des şi i-am spus-o. Aşa am început să discutăm ; eram curios să ştiu cum poate trăi numai din pictură, şi-atunci am aflat, spre marea mea mirare, că se întreţine mai ales din portrete. Mi-a spus că lucrează pentru tribunal. L-am întrebat pentru care. Şi atunci a început să vorbească despre lucrurile acestea. Dumneavoastră sunteţi mai în măsură decât oricine să vă daţi seama cât m-au uimit povestirile lui. De-atunci aflu mereu, la fiecare vizită de-a lui, noutăţi de la tribunal şi încet, încet, am căpătat o oarecare experienţă în privinţa aceasta. La drept vorbind Titorelli e cam palavragiu şi de multe ori trebuie să-i închid gura nu numai fiindcă e mincinos, ci mai ales pentru că un om de afaceri ca mine, care abia poate să-şi ducă povara propriilor lui griji, n-are timp să se ocupe şi de poveştile altora. Dar să lăsăm asta. Mi-am spus că Titorelli v-ar putea fi de folos; cunoaşte mulţi judecători şi cu toate că el, personal, nu poate avea mare influenţă, v-ar putea sfătui asupra modului cel mai sigur de-a ajunge la unii magistraţi cu influenţă. Şi chiar dacă

sfaturile lui n-ar fi hotărâtoare, părerea mea este că dumneavoastră tot aţi putea trage mari foloase din ele. Căci sunteţi aproape avocat. Eu totdeauna am spus: domnul procurist K. e aproape avocat. Zău, nu-mi fac deloc griji în privinţa procesului dumneavoastră. Vreţi să vă duceţi la Titorelli? Recomandarea mea o să-l decidă să facă tot ce-i va sta în putinţă. Cred că ar trebui, într-adevăr, să vă duceţi. Nu neapărat astăzi; când doriţi, ocazional. De altfel, faptul că vă sfătuiesc eu nu vă obligă deloc să vă duceţi la pictor. Dacă socotiţi că e mai cuminte să vă lipsiţi de el, fireşte că e mai bine să-l lăsaţi încolo. Poate că v-aţi şi trasat un plan precis, pe care Titorelli ar putea să-l strice. În cazul acesta, nu vă duceţi la el, vă rog. De altfel, trebuie să-ţi învingi sila ca să-i ceri sfaturi unei asemenea pramatii. În fine, faceţi cum doriţi. Iată o scrisoare de recomandare şi adresa pictorului.

Dezamăgit, K. luă scrisoarea şi o vîrî în buzunar. Avantajul pe care i l-ar fi putut aduce recomandarea însemna, în cel mai fericit caz, o nimica toată pe lângă plictiseala pricinuită de faptul că industriaşul aflase despre proces şi că pictorul putea oricând să răspândească zvonul. De aceea, abia dacă izbuti să-şi învingă sila şi să-i mulţumească, prin câteva cuvinte, industriaşului care se şi îndrepta spre uşă. — Am să mă duc, spuse el pe când îşi lua, la uşă, rămas bun de la industriaş, sau am să-i scriu să treacă pe la birou să mă vadă, căci sunt prea ocupat în momentul de faţă.

— Ştiam că veţi găsi soluţia cea mai bună, spuse industriaşul. La drept vorbind, credeam că aţi prefera să evitaţi venirea la bancă a unor oameni de teapa lui Titorelli şi discuţiile cu ei, aici, despre proces. Şi să ştiţi că nu e niciodată bine să laşi scrisori în mîinile unor asemenea personaje. Dar cu siguranţă că aţi cântărit totul şi ştiţi mai bine ce trebuie să faceţi.

K- dădu din cap şi-l conduse pe industriaş până în anticameră. Dar, deşi părea liniştit, începuse să se teamă. De fapt, nu spusese că o să-i scrie lui Titorelli decât ca să-i arate industriaşului că-i aprecia recomandarea si că ţinea să se gândească pe loc la posibilitatea de a-l întâini pe pictor; dar,

dacă i s-ar fi părut util ajutorul pictorului, n-ar fi şovăit să-i scrie imediat. Ca să-şi dea seama însă de primejdiile la care l-ar fi putut duce această scrisoare, fusese nevoie de remarca industriaşului. Trebuia deci să aibă atât de puţină încredere în propria lui putere de judecată? Dacă era posibil să invite cu bună ştiinţă la bancă un individ dubios şi să-i vorbească despre proces, la doi paşi de uşa directorului - adjunct, nu era posibil, ba chiar foarte probabil, să treacă şi pe lângă alte primejdii fără să bage de seamă şi să dea buzna în capcane invizibile? Doar nu se afla totdeauna lângă el câte cineva care să-l prevină. Şi tocmai acum, când voia să-şi adune toate puterile ca să intre în luptă, tocmai acum începuse, ca niciodată, să aibă îndoieli asupra propriei sale vigilenţe. Era necesar ca dificultăţile întîlnite în munca profesională să constituie piedici şi pentru proces? Nu mai înţelegea deloc cum de-i trecuse prin minte să-i scrie lui Titorelli şi să-l invite la bancă.

K. mai clătina încă din cap când omul de serviciu se apropie de el ca să-i atragă atenţia asupra a trei domni care stăteau pe-o banchetă, în antecameră. Domnii aşteptau demult să fie primiţi. Văzând că omul de serviciu vorbeşte cu K., se ridicară toţi trei, căutînd fiecare prilejul să se strecoare primul. Fiindcă banca îi trata cu atâta nepăsare, făcându-i să-şi piardă vremea prin antecamere, nu mai voiau nici ei să ţină seama de nimic.

— Domnule procurist! Începu să strige unul dintre ei. Dar K. ceru servitorului să-i aducă paltonul şi le

răspunse celor trei, pe când se îmbrăca:

— Vă rog să mă iertaţi, domnilor, îmi pare foarte rău că nu vă pot primi în clipa de faţă. Vă cer mii de scuze, dar am de rezolvat nişte treburi foarte urgente şi sunt nevoit să plec chiar acum în oraş. Aţi văzut singuri cât am fost reţinut. Vreţi să fiţi amabili şi să reveniţi mîine sau în altă zi? Dacă nu cumva preferaţi să aranjăm telefonic treburile. Dacă doriţi, puteţi să-mi spuneţi şi acum, în două cuvinte, despre ce e vorba şi-am să vă trimit prin poştă răspunsurile amănunţite . Fireşte, cel mai bine ar fi să treceţi iar pe aici.

Propunerile lui K. provocară atâta uimire în rândurile domnilor care aflau că aşteptaseră degeaba, încât aceştia se uitară unul la altul fără să poată scoate o vorbă.

— Atunci suntem de acord, nu-i aşa? Întrebă K. întorcându-se spre omul de serviciu care îi aducea pălăria.

Prin uşa deschisă a biroului se vedea zăpada care cădea tot mai din belşug. De aceea K. îşi ridică gulerul paltonului şi-şi încheie nasturele de sub bărbie.

Tocmai atunci, directorul-adjunct ieşi din camera vecină, privi zâmbind cum K., îmbrăcat în palton, discuta cu domnii din antecameră, şi-l întrebă:

— Plecaţi acum, domnule procurist?

— Da, spuse K. îndreptîndu-şi spinarea, afacerile mă cheamă în oraş.

Dar directorul-adjunct se şi întoarse spre cei trei domni:

— Şi dumnealor? Întrebă el. Cred că vă aşteaptă demult.

— Ne-am şi înţeles, spuse K.

Dar domnii păreau cu totul nesatisfăcuţi; îl încercuiră toţi trei pe K. şi-i spuseră că n-ar fi aşteptat atâtea ore dacă treburile lor n-ar fi fost urgente şi n-ar fi cerut să fie discutate imediat, pe îndelete şi între patru ochi. Directorul-adjunct îi ascultă o clipă, apoi îl privi pe K. Acesta rămăsese locului, ţinându-şi pălăria în mână şi ştergând-o din când în când, pe ici, pe colo, de praf.

— Există o soluţie foarte simplă, domnii mei, spuse în cele din urmă directorul-adjunct. Dacă vă mulţumiţi cu mine, îmi iau bucuros sarcina de-a vă primi în locul domnului procurist. Toate acestea trebuiesc rezolvate imediat, fireşte. Suntem oameni de afaceri, ca şi dumneavoastră, şi ştim să preţuim timpul. Vreţi să poftiţi aici?

Şi le deschise uşa care dădea în anticamera biroului său.

Cum mai ştia directorul-adjunct să ia în primire tot ce se vedea silit să sacrifice K.! Dar nu sacrifica oare K. mai mult decât ar fi fost absolut necesar? În timp ce el se pregătea să alerge la un pictor necunoscut ca să satisfacă cerinţele unei Speranţe nesigure şi minime, după cum singur trebuia să

recunoască, prestigiul lui suferea aici pagube ireparabile. Fără îndoială că ar fi făcut mai bine să-şi scoată paltonul şi să-i recîştige de partea lui măcar pe cei doi domni care pesemne mai aşteptau încă în odaia de alături. Şi K. poate ar fi încercat s-o facă dacă nu l-ar fi zărit, chiar în clipa aceea, pe directorul-adjunct care căuta ceva în clasor, ca şi cum ar fi umblat în hîrtiile lui. Când K. se apropie iritat de uşă, directorul-adjunct îi strigă:

— Ah! n-ai plecat încă!

Şi întoarse spre K. o faţă ale cărei riduri păreau să arate .nu vîrsta, ci forţa. După care continuă imediat să scotocească printre hîrtii.

— Caut, explică el, copia unui contract care trebuie să se afle la dumneavoastră, după cum spune reprezentantul firmei. Vreţi să-mi daţi o mână de ajutor?

K. făcu un pas, dar directorul-adjunct îi spuse:

— Mulţumesc, am şi găsit-o.

Şi se întoarse în biroul său, ducând un teanc de hîrtii care conţineau nu numai copia contractului, dar şi multe alte acte.

„Acum nu mă pot măsura cu ei, îşi spuse K., dar imediat ce voi termina cu necazurile personale o să fie primul care o să simtă de ce sunt în stare, şi încă amarnic de tot.”

Oarecum calmat de gândul acesta, K. îi ceru omului de «erviciu, care ţinea cam de multişor uşa deschisă pentru el, *ă-i comunice directorului, dacă va avea ocazia, că el ieşise în oraş pentru nişte afaceri, şi părăsi banca aproape fericit că se va putea ocupa un timp numai de treburile lui personale.

Afară, luă o maşină şi porni imediat spre pictorul care locuia într-un cartier diametral opus celui în care se aflau birourile tribunalului. Cartierul acesta era şi mai sărăcăcios decât cel al tribunalului, cu case şi mai întunecoase, cu străzi pline de gunoaie care înnegreau zăpada topită. Poarta mare a casei în care locuia pictorul era deschisă numai pe jumătate; în zid se afla o spărtură; când se apropie K., din

spărtură tîşni pe neaşteptate un lichid oribil, galben şi fu-megând; lichidul puse pe fugă câtiva şobolani care se îndreptară spre canalul din apropiere. Lângă treapta de jos a scării plângea un ţînc, culcat cu burta la pământ; dar plânsetul lui abia dacă se* auzea din pricina zgomotului asurzitor ieşit din atelierul de tinichigerie aflat pe cealaltă parte a gangului. Uşa atelierului era deschisă; înăuntru se puteau vedea trei lucrători grupaţi în semicerc în jurul nu se ştie cărui obiect pe care îl loveau cu ciocanele. O placă mare de tinichea, atârnată de perete, arunca o lumină palidă printre doi din cei trei tinichigii, luminându-le feţele şi şorţurile de lucru. K. privi doar în treacăt tabloul acesta; voia să termine cât mai repede cu putinţă, să schimbe câteva cuvinte cu pictorul, încercând să afle în ce măsură i-ar putea fi de folos, şi să se întoarcă imediat la bancă. Cel mai mic succes obţinut aici i-ar fi influenţat în bine întreaga muncă de la bancă din ziua aceea.

La etajul trei se văzu nevoit să-şi încetinească pasul, începuse să gîfîie. Scara, ca şi etajele, era neobişnuit de înaltă, iar pictorul locuia sus de tot, într-o mansardă. Aerul era înăbuşitor; nu exista curte interioară, scara, strânsă de ambele părţi între ziduri, avea doar câteva lucarne minuscule. Împrăştiate ici-colo, pe partea cea mai de sus a pereţilor. In clipa când K. se opri, câteva fetiţe ieşiră în goană prin uşa unui apartament şi începură să urce treptele, rîzând. K. le urmă încet, ajunse din urmă o fetiţă care se împiedicase şi o întrebă, pe când celelalte continuau să urce în grup:

— Stă în casa asta un pictor Titorelli?

Fetiţa, o puştoaică de vreo treisprezece ani, niţeluş cocoşată, îl lovi uşurel cu cotul şi-l privi galeş, dintr-o parte. Nici vîrsta fragedă şi nici infirmitatea nu putuseră s-o ferească de cea mai completă depravare. Acum nici nu zâmbea măcar, ci, gravă, îl examina pe K. privindu-l fix şi provocator. Făcându-se că nu-i observă purtarea, K. o întrebă din nou:

— Îl cunoşti pe pictorul Titorelli?

Fetiţa dădu din cap afirmativ, şi întrebă la rândul ei:

— Ce treabă ai cu el?

K. se gândi că n-ar fi rău să se informeze rapid despre Titorelli.

— Vreau să-mi facă portretul.

— Portretul? Întrebă fetiţa deschizând gura cât putea mai mare şi lovindu-l pe K., uşor, peste mână, de parcă ar fi spus un lucru deosebit de surprinzător sau de stîngaci; apoi îşi săltă cu amândouă mîinile fusta, şi aşa destul de scurtă, şi porni în goană după celelalte fetite, ale căror strigăte începuseră să se piardă în susul scării. Dar la primul cot al scării K- le regăsi pe toate. Fuseseră, fără îndoială, informate de cocoşată asupra intenţiei lui, şi-l aşteptau acolo, de-o parte şi de alta a scării, lipindu-se de pereţi, ca să-i facă loc să treacă printre ele, şi netezindu-şi cu palmele cutele şorţurilor. Feţele şi atitudinea lor exprimau un amestec de puerilitate şi depravare. Rîzând, fetiţele se regrupară în jurul lui K. şi porniră după el. În fruntea lor mergea cocoşată, care luase comanda. Datorită ei, K. găsi îndată drumul cel bun; fără ea, ar fi urcat drept înainte; dar cocoşată îi atrase atenţia că trebuie să apuce pe-o scară laterală ca să ajungă la Titorelli. Scara aceasta, şi mai îngustă, foarte lungă şi aproape dreaptă, vizibilă în toată lungimea ei, se oprea direct la uşa pictorului. Uşa, relativ luminată, în contrast cu restul scării, primea lumina printr-o lucarnă strâmbă şi era făcută din scânduri nevopsite pe care se etala numele lui Titorelli, pictat în roşu cu latul pensulei. Nici n-apucase K. împreună cu alaiul lui să ajungă la mijlocul scării, când uşa se deschise şi un bărbat, îmbrăcat numai într-o cămaşă de noapte şi atras fără îndoială de tropăitul atâtor paşi, se ivi sus, la capătul scării.

— Oh! strigă el dînd cu ochii de întreaga mulţime, şi dispăru imediat.

Cocoşată cea mică bătu din palme de plăcere, iar celelalte fetiţe se îmbulziră în spatele lui K. silindu-l să înainteze mai repede. Fetiţele nu apucaseră încă să ajungă sus când

pictorul deschise larg uşa şi-l invită pe K. să intre, cu o adîncă reverenţă. Apoi le făcu semn fetiţelor să plece şi nu lăsă pe nici una înăuntru, cu toate rugăminţile şi cu toate încercările lor de a pătrunde în cameră fără voie. Numai cocoşată cea mică reuşi să se strecoare înăuntru trecând pe sub braţul pe care Titor elli îl întinsese de-a curmezişul uşii, dar pictorul se repezi după ea, o prinse de fustă, o răsuci în jurul lui şi-o duse afară, lângă celelalte fetiţe, care nu îndrăzniseră, totuşi, să treacă peste prag în timpul scurtei lui absenţe.

K. nu mai ştia ce să creadă despre scena aceasta: într-adevăr, părea că totul se petrece în modul cel mai amical din lume. Din prag, fetiţele ridicau bărbiile una în spatele alteia şi-i adresau pictorului tot felul de glume din care K. nu înţelegea nimic; Titorelli rîdea şi el balansînd-o în braţe pe mica cocoşată. Apoi închise uşa, se mai înclină o dată în faţa lui K., îi întinse mâna şi-i spuse:

— Pictorul Titorelli.

K. îi răspunse arătîndu-i uşa în dosul căreia fetiţele şuşoteau:

— Pari foarte agreat în casă.

— Ah, ştrengăriţele! spuse pictorul şi încercă zadarnic să-şi încheie la gât cămaşa de noapte.

Altminteri, era şi desculţ şi nu apucase să-şi pună pe el decât o pereche de p antaloni largi din pânză gălbuie, prinşi la brîu cu un şiret, şi care i se bălăbăneau pe lângă călcîie, fiin-du-i prea lungi.

— Monştrii ăştia mici mă istovesc, continuă el re-nunţînd să-şi încheie cămaşa de noapte al cărei ultim nasture se rupse tocmai atunci.

Apoi căută un scaun şi-l invită pe K. să se aşeze.

— Am făcut odată portretul uneia dintre ele — azi nici măcar nu e aici — şi de-atunci se ţin toate scai de mine. Când sunt acasă, nu intră decât dacă le dau voie; dar când nu sunt, atunci găseşti măcar una înăuntru. Şi-au făcut o cheie de la uşa mea şi şi-o împrumută una alteia; nu vă

puteţi închipui ce pacoste e asta. Vin acasă, de exemplu, cu o doamnă căreia trebuie sa-i fac portretul, descui uşa, şi-o găsesc acolo, lângă măsuţă, pe cocoşată care îşi vopseşte buzele cu pensula, în timp ce fraţii şi surorile ei mai mici, pe care îi are în grijă, se zbenguiesc prin cameră şi fac murdărie prin toate colţurile. Sau se mai întîmplă, ca ieri seară, să mă întorc târziu acasă — iată motivul pentru care, ţinând seama şi de starea sănătăţii mele e atâta dezordine aici, şi vă rog să mă scuzaţi — ieri seară, deci, mă întorc târziu acasă şi mă vîr în aşternut, când simt că mă ciupeşte cineva de picior; mă uit sub pat şi scot de-acolo pe una dintre fetiţele astea. De ce m-or fi hărţuind atâta, habar n-am; aţi putut observa că eu nu caut să le atrag. Fireşte că mă deranjează şi în muncă. Dacă nu mi-ar fi fost pus la dispoziţie gratuit atelierul acesta, m-aş fi mutat de mult.

Exact în clipa aceea, de după uşă se auzi un glăscior suav care întrebă cu teamă:

— Titorelli, putem intra?

— Nu, răspunse pictorul.

— Şi nici eu singură n-am voie? Întrebă din nou glăsciorul.

— Nici tu, spuse pictorul.

Si se duse să încuie uşa cu cheia.

Intre timp, K. examina încăperea; nu i-ar fi venit niciodată ideea că odăiţa aceasta sărăcăcioasă ar putea fi numită atelier; n-ai fi putut face acolo nici măcar doi paşi, în lung sau în lat. Totul era din lemn, pereţii, podelele, tavanul. Fire subţiri de lumină străbăteau prin crăpăturile dintre scânduri. În faţa lui K., la perete, se afla patul, încărcat cu cearşafuri, perne şi cuverturi de culori diferite. În mijlocul odăiţei, pe un şevalet, se afla un tablou acoperit cu o cămaşă ale cărei mâneci atârnau până la podea. In spatele lui K. era o fereastră, dar din pricina cetii nu se putea vedea decât până la acoperişul casei vecine, plin de zăpadă.

Scrîşnetul cheii în broască îi aminti lui K. intenţia de a nu rămî ne mult la pictor; de aceea, scoţînd din buzunar biletul industriaşului, i-l întinse lui Titorelli şi-i spuse:

— V-am aflat adresa de la domnul acesta pe care îl cunoaşteţi şi după al cărui sfat am venit să vă văd.

Pictorul citi scrisoarea în grabă şi o aruncă pe pat. Dacă industriaşul n-ar fi afirmat cu atâta siguranţă că-l cunoştea pe Titorelli şi n-ar fi vorbit despre el ca despre un nenorocit, silit să trăiască din pomeni, ai fi putut crede într-adevăr că Titorelli nu-l cunoştea deloc sau cel puţin că nu-şi aducea aminte de el. Şi, ca o culme, pictorul întrebă:

— Doriţi să cumpăraţi tablouri sau să vă fac portretul?

K. îl privi mirat. Oare ce scria în bilet? Fireşte, îşi închipuise că industriaşul îi explica lui Titorelli că el venea pentru proces. Aşadar, prea se grăbise să vină aici şi nu chibzuise înainte de-a porni. Dar trebuia să-i răspundă pictorului şi, aruncând o privire spre şevalet, îl întrebă:

— Aţi început un nou tablou?

— Da, spuse pictorul aruncând peste scrisoare, pe pat, şi cămaşa care acoperea şevaletul. E un portret. E o lucrare bună, dar n-am terminat-o încă.

Soarta părea că-l favorizează pe K.; n-ar fi putut găsi ocazia mai favorabilă să vorbească despre tribunal, căci portretul era al unui judecător. De altfel, tabloul semăna grozav cu cel pe care K. îl văzuse în cabinetul maestrului Huld. Fără îndoială, aici era vorba de-un cu totul alt judecător (un bărbat gras, cu o barbă neagră, stufoasă, care-i înghiţea obrajii), de asemenea, în timp ce tabloul avocatului era o pictură în ulei, cel de aici nu era decât o schiţă făcută din dteva trăsături. Dar restul era asemănător: şi aici judecătorul părea gata să se ridice ameninţător de pe jilţul căruia îi şi apucase braţele. K. era cât pe-aci să spună: „E un judecător!” dar se stăpâni o clipă şi se apropie de tablou ca şi cum ar fi voit să-l studieze amănunţit. Spătarul jilţului era împodobit cu silueta unui mare personaj alegoric al cărui sens nu şi-l putea explica. De aceea îl întrebă pe Titorelli. Pictorul îi răspunse că personajul mai trebuia finisat, se duse să ia o cretă colorată de pe măsuţă şi

sublinie cu ea, destul de uşor, marginile siluetei, fără ca prin aceasta s-o facă mai explicită pentru K.

— E justiţia, spuse el apoi.

— Într-adevăr, acum încep s-o recunosc, răspunse K. Iată legătura de la ochi şi iată şi cumpăna. Dar parcă ar avea aripi la călcîie şi-ar alerga.

— Exact, spuse pictorul. E o comandă pe care a trebuit s-o execut aşa: mi s-a cerut să înfăţişez în acelaşi timp şi Justiţia şi Victoria.

— E o alianţă dificilă, spuse K. zâmbind. Justiţia trebuie să stea nemişcată, altfel cumpăna oscilează şi nu mai poate cântări drept.

— Am făcut-o cum a cerut clientul, spuse pictorul.

— Fireşte, spuse K. ţinând să nu jignească pe nimeni. Aţi pictat alegoria aşa cum e reprezentată ea de obicei, stînd pe jilţul ei adevărat.

— Nu, spuse pictorul, n-am văzut niciodată nici alegoria I şi nici jilţul, am pictat din imaginaţie, dar după unele indicaţii.

— Cum? Întrebă K. prefăcându-se dinadins că nu înţelege. Nu e, totuşi, un judecător cel care stă pe jilţul acesta?

— Ba da, spuse pictorul, dar nu e unul dintre cei mari şi n-a stat niciodată pe-un asemenea jilţ.

— Şi vrea să fie pictat într-o atitudine atât de solemnă? Are ţinuta unui preşedinte de tribunal.

— Da, domnii aceştia sunt destul de vanitoşi, spuse pictorul. Dar au aprobare de sus ca să fie pictaţi aşa. Fiecăruia i se prescrie exact cum are dreptul să fie pictat. Din păcate, tabloul de faţă nu permite observarea detaliilor costumului şi nici a podoabelor jilţului. Pastelul nu prea se potriveşte genului acestuia.

— Adevărat, spuse K., mi se pare curios că aţi folosit pastelul.

— Aşa mi-a cerut judecătorul, spuse pictorul. E destinat unei doamne.

Examinarea tabloului părea că-i deschisese pofta de lucru ; Titorelli îşi suflecă deci mânecile si luă câteva creioane, iar K. văzu formându-se în jurul capului judecătorului, sub vîrfurile tremurătoare ale creioanelor, o umbră roşcată, a cărei aureolă se pierdea spre marginea tabloului. Încetul cu încetul, jocul acesta de umbre înconjura capul cu un fel de cunună sau de podoabă de mare distincţie. În schimb, cu o slabă diferenţă de ton, totul rămase luminos în jurul imaginii alegorice; din pricina aceasta ea căpătă un relief deosebit, dar nu prea mai semăna nici cu zeiţa Justiţiei, nici cu zeiţa Victoriei; acum semăna perfect cu zeiţa Vînătorii. Munca pictorului îl atrăgea pe K. mai mult decât ar fi dorit; până la urmă îşi reproşa faptul că zăbovise atâta fără să întreprindă nimic în legătură cu propria lui afacere?

— Cum se numeşte judecătorul? Întrebă el pe neaşteptate.

fi — N-am voie să spun, răspunse pictorul.

Aplecat cu totul peste tablou, Titorelli îşi neglija în mod vizibil oaspetele pe care la început îl primise atât de respectuos. K. îi luă purtarea drept o toană şi se necăji din cauza timpului pierdut.

— Sunteţi, desigur, un om de încredere al tribunalului nu-i aşa? Întrebă el.

Titorelli lăsă imediat pastelurile la o parte, se ridică, îşi frecă mîinile şi-l privi zâmbind pe K.

— E bine totdeauna să începi cu adevărul, spuse el. Aţi venit ca să vă vorbesc despre tribunal, după cum scria şi în recomandare, si-aţi început prin a mă linguşi, vorbindu-mi despre tablourile mele. Dar nu v-o iau în nume de rău; n-a-veaţi de unde să ştiţi că la mine asemenea lucruri nu prind. Nu, vă rog! adăugă el ca să taie categoric obiecţia pe care K. se pregătea s-o facă.

Şi continuă:

— De altfel, aveţi perfectă dreptate. Sunt un om de încredere al tribunalului.

Făcu o pauză ca pentru a-i lăsa lui K. timp să se acomodeze cu acest fapt. În dosul uşii fetiţele se făcură din nou auzite. Pesemne că se înghesuiau să se uite prin gaura cheii; în cameră poate că se mai vedea şi prin crăpăturile uşii. K. nu se scuză deloc, ca să nu-l abată pe pictor de la adevăratul subiect al conversaţiei; dar cum nu voia nici ca Titorelli să exagereze şi să devină astfel inaccesibil, îl întrebă simplu:

— Postul dumneavoastră este recunoscut oficial?

— Nu, răspunse scurt pictorul, ca şi cum întrebarea lui K. l-ar fi împiedicat să continue. Dar K. nu voia să-l lase să tacă; de aceea adăugă:

— Adeseori posturile acestea nerecunoscute oficial sunt mult mai influente decât cele oficiale.

— Aşa e şi cu postul meu, spuse pictorul clătinând din cap şi încrun tîndu-şi sprâncenele. Ieri, pe când discutam cu industriaşul respectiv despre cazul dumneavoastră, el m-a întrebat dacă n-aş putea să vă ajut; i-am răspuns: „N-are decât să treacă pe la mine”, şi sunt fericit să constat că v-aţi grăbit să veniţi. Chestiunea pare să vă apese pe inimă şi asta fireşte că nu mă miră. Dar n-aţi vrea mai întii să vă scoateţi paltonul?

Deşi avusese intenţia să rămână cât mai puţin aici, K. socoti binevenită invitaţia pictorului. Aerul devenise din ce în ce mai înăbuşitor. Până acum, K. privise de câteva ori, mirat, sobiţa de tuci aflată într-un colţ al odăii: sobiţa aceasta n-a-vea foc în ea; zăpuşeala din cameră era inexplicabilă. Pe când îşi scotea paltonul — Îşi descheie până şi haina — pictorul îi spuse ca să se scuze:

— Am nevoie de căldură. E foarte plăcut aici, nu-i aşa? (n privinţa asta, camera e foarte bine aşezată.

K. nu-i răspunse nimic; de fapt, nu căldura îl jena, ci mai de grabă aerul greu care aproape îl împiedica să respire; odaia probabil că nu mai fusese aerisită de multă vreme. Şi neplăcerea lui K. deveni şi mai mare când pictorul îl rugă să ia loc pe pat în timp ce el însuşi se aşeză în faţa şevaletului,

pe singurul scaun din încăpere. Titorelli păru chiar că nu înţelege de ce K. rămânea pe marginea patului; îi spuse să nu se jeneze, să se aşeze confortabil şi, văzându-l că ezită, îl împinse el însuşi între perne şi pilote. Apoi se întoarse la scaunul lui si puse în sfîrşit, pentru prima dată, o întrebare la obiect care ii făcu pe K. să uite de tot restul:

— Sunteţi nevinovat? Întrebă el.

— Da, spuse K.

Se simţi fericit să răspundă la întrebarea aceasta, cu atât mai mult cu cât nu se adresa unei persoane oficiale şi deci nu se angaja cu nimic. Până acum nimeni nu-l întrebase atât de deschis. Ca să-şi savureze şi mai mult plăcerea, K. repetă: — Sunt complet nevinovat, f — Aşa! făcu pictorul plecând gânditor capul.

Apoi îl ridică deodată şi spuse: I — Dacă sunteţi nevinovat, chestiunea e foarte simplă.

Privirea lui K. se încruntă. Acest presupus om de încredere al tribunalului vorbea ca un copil neştiutor.

— Nevinovăţia mea nu simplifică nimic, spuse K. Apoi, neputîndu-şi stăpâni un zâmbet, dădu încet din cap si adăugă: Există atâte a subtilităţi în care se pierde justiţia! Şi, până la urmă, descoperă o crimă acolo unde iniţial n-a fost nimic.

— Fireşte, fireşte, spuse pictorul, ca şi cum K. i-ar fi deranjat inutil şirul gândurilor. Dar sunteţi nevinovat?

— Da, spuse K.

— Acesta e esenţialul, spuse pictorul.

Obiecţiile nu-l influenţau deloc, dar, deşi avea un ton atât de hotărât , nu-ţi puteai da seama dacă vorbea aşa din convingere sau numai* din indiferenţă.

Dorind mai întâi să elucideze punctul acesta, K. îi spuse: [1] — Dumneavoastră, desigur, cunoaşteţi tribunalul mult ftai bine decât mine; eu nu ştiu niciodată decât ceea ce aud despre el de la persoane cu totul diferite. Dar toată lumea de acord că nici o acuzaţie nu e adusă fără să fie bine dntărită şi că, atund dnd acuză, justiţia e ferm convinsă de vinovăţia

acuzatului; iar convingerea aceasta, pe dt se pare, e foarte greu să i-o zdruncini.

— Greu? Întrebă pictorul repezindu-şi o mână în sus. Ai putea spune mai degrabă că tribunalul nu renunţă nid în ruptul capului la ea. Dacă i-as picta aid pe toţi judecătorii, unul lângă altul, şi te-ai apăra în faţa pânzei acesteia, cu siguranţă că ai avea mai mult succes decât în faţa adevăratului tribunal.

— Da, spuse pentru sine, uitînd că singurul lui scop fusese să afle dte ceva de la pictor.

În dosul uşii, o fetiţă începu iar să întrebe:

— Titorelli! N-are de gând să plece o dată?

— Tăceţi din gură, strigă pictorul spre uşă. Nu vedeţi că discut cu dumnealui?

Dar fetiţa nu se mulţumi cu atât şi întrebă iar:

— Vrei să-i fad portretul?

Şi cum pictorul nu-i răspunse, adăugă:

— Te rog, nu i-l face! E prea urât!

Pe scări se stârni o adevărată hărmălaie de strigăte aprobatoare. Pictorul se năpusti la uşă, o deschise puţin — prin crăpătură se vedeau mîinile fetiţelor întinse rugător — şi spuse:

— Dacă nu staţi liniştite, vă arunc pe toate jos. Aşezaţi-vă aici, pe trepte, şi staţi cuminţi.

Fetiţele se vede că nu-l ascultară imediat, căd trebui să le mai ordone o dată:

— Hai, mai repede, aşezaţi-vă. Abia atund se făcu tăcere.

— Vă cer mii de scuze, spuse pictorul revenind lângă K.

Dar acesta abia dacă se întorsese spre uşă; îi lăsase pictorului deplină libertate de a-i lua sau nu apărarea si de-a alege ce mijloace voia. Şi rămase la fel de indiferent când Titorelli se aplecă spre el şi-i şopti la ureche, ca să nu fie auziţi de-afară:

— Fetiţele aparţin şi ele justiţiei.

— Cum? Întrebă K. întordnd capul şi privindu-l mirat. Dar Titorelli se aşeză din nou pe scaun şi spuse în glumă, ca pentru a se explica:

— Doar totul purcede de la justiţie!

— Asta n-o observasem încă, răspunse K., scurt. Caracterul general al observaţiei pictorului înlătura tot ce putea fi neliniştitor în remarca lui cu privire la fetiţe. Cu toate acestea K. privi lung spre uşa în dosul căreia fetiţele şedeau acum liniştite. Numai una dintre ele vîrâse printr-o crăpătură un pai pe care îl tot plimba încet când în sus, dnd In jos.

— S-ar părea că nu prea cunoaşteţi bine justiţia, spuse pictorul (îşi depărtase mult picioarele şi bătea cu vîfful degetelor în podea). De altfel, nici n-aveţi nevoie să o cunoaşteţi, din moment ce sunteţi nevinovat; numai eu am să vă scot din încurcătură.

— Cum veţi proceda? Întrebă K. Nu spuneaţi mai adineauri că justiţia nu admite nici un fel de probe?

— Justiţia nu admite probe în faţa tribunalului, spuse pictorul rididndu-şi degetul arătător ca pentru a-l face pe K. să remarce o subtilă deosebire; dar lucrurile stau cu totul altfel dnd probele se produc neoficial, în sala de deliberare, pe culoare sau, de pildă, aici, în atelier.

Ceea ce explica pictorul acum nu i se părea neverosimil lui K., dimpotrivă, se potrivea perfect cu cele auzite de la alţii. Şi era totodată foarte încurajator. Dacă judecătorii puteau fi influenţaţi prin relaţii personale atât de uşor pe cât spusese maestrul Huld, atunci relaţiile pictorului cu magistraţii vanitoşi puteau fi extrem de importante; nu trebuia ded să le treacă cu vederea. Titorelli îşi putea găsi locul firesc printre ajutoarele pe care K. le strângea încet, încet, în jurul lui.

Oare nu erau lăudate, la bancă, talentele de organizator ale domnului procurist? Iată că i se ivize ocazia să le pună la încercare, acum, când nu se bizuia decât pe sine. Pictorul încercă un timp să-şi dea seama de efectul pe care

explicaţiile lui îl făcuseră asupra lui K.; apoi spuse uşor neliniştit:

— Vă surprinde că vorbesc aproape ca un jurist? E rezultatul contactului meu permanent cu domnii de la tribunal. De pe urma lui trag mari foloase, dar îmi şi pierd într-o mare măsură elanul artistic.

— Cum aţi intrat în relaţii cu judecătorii? Întrebă K. vrând să cîştige încrederea lui Titorelli înainte de a-l lua direct în slujba lui.

— Cât se poate de simplu, răspunse pictorul. Am moştenit relaţiile. Tata era şi el pictor al tribunalului. Situaţia aceasta se moşteneşte totdeauna. Nou-veniţii n-au ce căuta în ea. Ţinând seama de gradele ierarhice, te afli, într-adevăr, când e vorba să pictezi magistraţi, în faţa unor reguli atât de diferite, de multiple şi mai ales atât de secrete. Încât nimeni nu le cunoaşte, în afara unor anumite familii. In sertarul pe care-l vedeţi acolo, jos, de exemplu, am regulamentul moştenit de la tata şi pe care nu-l arăt nimănui. Şi trebuie să-l cunoşti cât se poate de bine ca să fii autorizat să faci portretele judecătorilor. Chiar dacă l-aş pierde, ştiu pe de rost atâtea lucruri, încât nimeni n-ar fi în stare să-mi ia locul. Orice judecător, vă daţi seama, vrea să fie pictat ca marii judecători de odinioară, şi numai eu ştiu să fac asta.

— Iată ceva de invidiat, spuse K, gândindu-se la postul lui de la bancă. Aveţi deci o situaţie de neclintit.

— Da, de neclintit, spuse pictorul îndreptîndu-şi mândru spinarea. De aceea îmi pot permite din când în când să ajut vreun biet inculpat.

— Şi cum faceţi asta? Întrebă K. de parcă n-ar fi observat că eî era cel pe care pictorul îl numise „biet inculpat”.

Dar Titorelli nu lăsă discuţia să se abată, ci spuse:

— În cazul dumneavoastră, fiindcă sunteţi complet nevinovat, iată ce-aş face.

Pe K. începuse să-l supere faptul că se pomenea întruna despre nevinovăţia lui. I se părea uneori că pictorul făcea din achitare condiţia unei colaborări care devenea astfel

inutilă prin însăşi premisa ei. Dar se stăpâni şi nu-l întrerupse. Nu voia să renunţe la ajutorul pictorului, era ferm hotărât în privinţa aceasta; de altfel, ajutorul lui Titorelli nu i se părea deloc mai problematic decât al avocatului. Ba chiar îl prefera celuilalt, fiindcă i se oferea mai inocent şi mai pe faţă.

Pictorul îşi trase scaunul lângă pat şi continuă în şoaptă:

— Am uitat să vă întreb mai întâi ce fel de achitare doriţi. Există trei posibilităţi: achitare reală, achitare aparentă şi tărăgănarea la infinit. Achitarea reală este, fireşte, cea mai bună, dar n-am pic de influenţă pentru soluţia aceasta. După părerea mea nu există nimeni care să poată determina o achitare reală. Probabil că numai nevinovăţia acuzatului o poate provoca. Şi cum dumneavoastră sunteţi nevinovat, ar fi într-adevăr posibil să vă bizuiţi numai pe factorul nevinovăţiei. Dar în acest caz n-aveţi nevoie nici de ajutorul meu, nici de al altcuiva.

La început, K. se simţi complet uluit de expunerea aceasta metodică, dar, revenin du-şi, spuse la fel de încet ca şi pictorul:

— Cred că vă contraziceţi.

— Cum aşa? Întrebă pictorul, răbdător.

Şi-şi lăsă capul pe spate, zâmbind. Zâmbetul lui trezi în K. sentimentul că ar trebui să descopere contrazicerile nu în cuvintele pictorului, ci în înseşi procedeele justiţiei. Totuşi, nu dădu înapoi şi spuse:

— Mi-aţi atras atenţia mai adineauri că justiţia nu admite probe, mai apoi aţi restrâns valabilitatea afirmaţiei acesteia spunând că nu e vorba decât de tribunalul oficial, iar acum ati ajuns să spuneţi că un nevinovat se poate lipsi de ajutor, tată o primă contrazicere. În plus, aţi mai afirmat că judecătorii pot fi influenţaţi pe calea relaţiilor personale, iar acum negaţi faptul că achitarea reală, după cum o numiţi, ar putea fi obţinută pe calea relaţiilor: iată o a doua contrazicere.

— Amândouă contrazicerile sunt uşor de explicat, spuse pictorul. E vorba de două lucruri diferite, de ceea ce spune legea, pe de-o parte, şi de ceea ce am aflat eu, personal, pe de altă parte: feriţi-vă să le confundaţi. Legea, deşi n-am citit-o, prevede, fireşte, achitarea nevinovatului, dar nu arată că judecătorii pot fi influenţaţi. Iar eu, unul, am aflat tocmai contrariul: nu cunosc nici o achitare reală, dar cunosc, în schimb, numeroase cazuri de influenţare. Evident, s-ar putea ca în toate cazurile pe care le cunosc să nu fi existat nici un nevinovat, dar o asemenea presupunere nu vi separe neverosimilă? Nici un nevinovat, în atâtea cazuri? Încă de pe când eram copil îl auzeam pe tata povestind acasă despre procese; judecătorii care veneau la atelier colportau intîmplări şi fapte de la tribunal; de altfel, în mediul nostru nu se vorbeşte decât despre asta. De cum am avut eu însumi posibilitatea să merg la tribunal, am folosit-o întruna; am asistat la toate dezbaterile mai importante, am urmărit, atât cât s-a putut, numeroase procese şi, trebuie să vă mărturisesc, n-am văzut niciodată o achitare reală.

— Aşadar, nici o achitare reală! spuse K. de parcă ar fi vorbit propriilor lui speranţe. Asta confirmă părerea pe care o şi aveam despre justiţie. Şi în direcţia aceasta nu există nici o şansă. Un singur călău ar putea înlocui tot tribunalul.

— Nu trebuie să generalizaţi, spuse pictorul nemulţumit; eu n-am vorbit decât despre experienţa mea personală.

— Şi ea nu e de ajuns? spuse K. Aţi auzit vorbindu-se cumva despre achitări pronunţate în vremurile de demult?

— Se spune că ar fi existat asemenea achitări, răspunse pictorul. Dar e foarte greu de ştiut precis; sentinţele tribunalului nu sunt publicate niciodată; judecătorii înşişi n-au voie să le vadă, de aceea nu s-au păstrat decât legende asupra justiţiei din trecut. Ele vorbesc despre achitări reale, în majoritatea cazurilor, şi nimic nu ne împiedică să le credem; dar, pe de altă parte, nimic nu le poate dovedi veracitatea. Cu toate acestea, nu se poate să le neglijăm complet; un pic de adevăr trebuie să fie în ele; altminteri,

sunt foarte frumoase, eu însumi am pictat câteva tablouri care aveau ca temă asemenea legende.

— Nişte simple legende, spuse K-, n-au să-mi schimbe părerea. Nu e voie să apelezi la ele în faţa tribunalului, nu-i aşa?

Pictorul râse:

— Nu, nu e voie.

— Atunci e inutil să mai vorbim de ele.

Deocamdată, K. ţinea să accepte toate părerile pictorului, chiar dacă i se păreau neverosimile sau dacă vedea cum contrazic alte păreri; acum n-avea timp nici să verifice ce i se spunea; socotea că ar obţine un mare succes dacă l-ar putea hotărî pe pictor să-l ajute în vreun fel oarecare, măcar printr-o intervenţie cu rezultat îndoielnic. De aceea spuse:

— Să lăsăm deci la o parte achitarea reală; aţi mai pomenit şi alte două soluţii.

— Da: achitarea aparentă şi tărăgănarea la infinit. Numai despre ele poate fi vorba. Dar n-aţi vrea să vă scoateţi haina, înainte de-a le discuta? Probabil că vă este foarte cald.

— Adevărat, spuse K. Până în clipa aceea, atent numai la explicaţiile pictorului, uitase de căldură; acum însă, când i se amintea de ea, simţi cât de tare îi transpirase fruntea. Adevărat, e o căldură aproape insuportabilă, adăugă el.

Pictorul dădu din cap, ca şi cum i-ar fi înţeles foarte bine indispoziţia.

— N-am putea deschide fereastra? Întrebă K.

— Nu, spuse pictorul; acolo nu-i o fereastră, ci un simplu geam prins în ramă. Nu se poate deschide.

K. îşi dădu abia atunci seama că sperase tot timpul, de la început, să-l vadă pe pictor ridicându-se şi deschizând larg fereastra ; se gândise chiar că ar putea el să facă asta. Ar fi fost gata să respire cu toată gura până şi ceaţa cea mai densă. Senzaţia că-i complet lipsit de aer în încăperea aceea îi producea ameţeală. Lovi deci uşor cu palma pilota de lângă el şi spuse cu glas slab:

— E foarte neplăcut şi foarte nesănătos.

— Da de unde, spuse pictorul, dornic să se apere; deşi nu-i decât un simplu geam, fiindcă nu poate fi deschis niciodată, căldura e păstrată mult mai bine decât cu o fereastră dublă. Iară dacă vreau să aerisesc, ceea ce nu prea e necesar, căci aerul pătrunde prin toate crăpăturile, n-am decât să deschid una din uşi, sau chiar pe amândouă.

K., puţin consolat de explicaţia aceasta, se uită în jur ca să găsească o a doua uşă. Pictorul îl observă şi-i spuse:

— E în spatele dumneavoastră; am fost nevoit s-o blochez cu patul.

Abia atunci văzu K. uşa cea mică din perete.

— Da, totul e prea mic aici pentru un atelier, spuse pictorul ca şi cum ar fi vrut să preîntîmpine o mustrare din partea lui K. A trebuit să mă instalez cum s-a putut. Evident, patul e foarte prost plasat în faţa uşii. De fiecare dată când vine judecătorul pe care-l pictez acum, se izbeşte de pat. I-am dat o cheie a uşii acesteia ca să mă poată aştepta aici când nu sunt acasă; dar de obicei vine cu noaptea în cap, când eu încă mai dorm şi fireşte că mă smulge din somnul cel mai adînc deschizându-mi uşa la căpătâiul patului. Aţi pierde orice respect faţă de judecători dacă aţi auzi înjurăturile cu care îl primesc când trece peste patul meu, dimineaţa. Mi-ar fi uşor să-i iau cheia, dar cu asta aş înrăutăţi şi mai mult situaţia. Aici, cu o lovitură de cot scoţi toate uşile din ţîţîni.

Încă de când pictorul începuse să-şi ţină discursul, K. se întreba dacă să-şi scoată sau nu haina ; în cele din urmă îşi dădu seama că n-o să mai poată rezista dacă n-o scoate imediat ; o dezbrăcă deci, dar o păstră pe genunchi ca s-o poată pune imediat ce s-o termina convorbirea. Abia rămăsese în cămaşă, când una dintre fetiţe strigă:

— Şi-a scos şi haina.

Şi se auzi zgomotul tuturor fetiţelor care se înghesuiau la crăpăturile uşii ca să vadă cu ochii lor spectacolul.

— Fetiţele cred că vă fac portretul şi că pentru asta v-am pus să vă dezbrăcaţi, spuse pictorul.

— Aşa! făcu K., fără chef, căci nu se simţea deloc mai bine decât înainte, deşi era mai uşor îmbrăcat.

Şi întrebă, morocănos:

— Cum numeaţi celelalte două feluri de achitare? Uitase deja termenii pictorului.

— Achitare aparentă şi tărăgănare la nesBrşit, răspunse Titorelli. Rămâne ca dumneavoastră să alegeţi. Eu vă pot ajuta pentru amândouă, dar, fireşte, nu fără strădanie: singura diferenţă din punctul acesta de vedere este că achitarea aparentă cere un efort puternic şi concentrat, iar tărăgănarea la nesfîrşit cere un efort slab şi continuu. Să vorbim mai întâi, dacă doriţi, despre achitarea aparentă. Dacă pe ea o preferaţi, am să vă scriu pe-o coală de hîrtie o dovadă de nevinovăţie. Formula dovezii mi-a fost transmisă de tata şi e total inatacabilă. O dată scrisă dovada, dau o raită pe la toţi judecătorii pe care îi cunosc. Încep, de pildă, prin a-i arăta astă-seară dovada scrisă judecătorului căruia îi fac portretul, când va veni să-mi pozeze. Îi întind hîrtia, îi explic că sunteţi nevinovat şi garantez eu însumi pentru nevinovăţia dumneavoastră. Garantarea aceasta nu e un simplu angajament formal, ci o adevărată cauţiune, un lucru care obligă.

Privirea pictorului exprima un fel de reproş faţă de omul care îl silea să-şi ia povara unei asemenea garanţii.

— Ar fi foarte amabil din partea dumneavoastră, spuse K, dar în felul acesta judecătorul v-ar crede şi totuşi nu m-ar achita în mod real?

— După cum vă spuneam. De altfel nu e deloc sigur că au să mă creadă toţi. Cîţiva dintre ei s-ar putea să-mi ceară să vă prezint lor mai întâi. Si atunci va trebui să mergeţi cu mine. La drept vorbind, cind se întîmplă aşa cauza e pe jumătate cîştigată, mai ales dacă vă învăţ dinainte cum trebuie să vă purtaţi faţă de ei. O să ne vină mai puţin uşor cu cei care mă vor refuza din principiu, şi fără îndoială că

vom întîlni şi dintre aceştia. Deşi sunt hotărât să facem toate încercările posibile, va trebui să renunţăm la ei. De altfel, n-o să fie nimic grav, căci cîţiva judecători izolaţi nu pot să decidă într-o asemenea chestiune. Când voi strânge semnături suficiente pe dovada de nevinovăţie, mă voi duce să-l văd pe

[judecătorul care se ocupă personal de procesul dumneavoastră. S-ar putea ca până atunci să am şi semnătura lui pe

dovadă; în acest caz lucrurile se vor desfăşura şi mai rapid. Dar, în general, când operaţiile ajung acolo, nu mai întîlneşti nici un fel de obstacole; e perioada în care acuzatul capătă cea mai mare încredere. Căci — e ciudat să constaţi, dar nu se poate să nu admiţi — oamenii au în momentul acela mai multă încredere decât după achitare. O dată ajuns acolo, nu mai e mare lucru de făcut. Judecătorul are pe dovadă garanţia câtorva alţi judecători, şi poate să vă achite fără teamă, ceea ce va şi face, sigur, după împlinirea unor formalităţi, de dragul meu şi ca să-i oblige pe ceilalţi cunoscuţi. Cât despre dumneavoastră, veţi spune adio tribunalului şi veţi fi liber.

— Şi voi fi liber? Întrebă K. şovăitor.

— Da, spuse pictorul, dar numai în aparenţă sau, mai bine zis, în mod provizoriu. De fapt, judecătorii inferiori, cum sunt cei pe care îi cunosc eu, n-au dreptul să pronunţe o achitare definitivă; dreptul acesta nu aparţine decât tribunalului suprem, care vă e inaccesibil şi dumneavoastră, şi mie, şi oricărei alte persoane. Ce se petrece acolo nu ştim şi, între noi fie vorba, nici nu vrem să ştim. Judecătorii pe care vom încerca să-i prindem în joc n-au marele drept de a şterge acuzarea inculpatului, ci numai pe acela de a-l elibera. Cu alte cuvinte, modul acesta de achitare înlătură provizoriu acuzarea, dar n-o împiedică să rămână mai departe atârnată deasupra capului dumneavoastră, cu toate consecinţele care pot surveni dacă intervine un ordin de sus. Relaţiile mele îmi permit să vă explic cum se manifestă practic deosebirea dintre cele două moduri de achitare. Pentru o achitare reală,

toate actele procesului trebuie distruse şi dispar total din arhivele tribunalului; e distrus totul, nu numai actul de acuzare, ci şi celelalte piese ale procesului, până şi actul de achitare. Nimic nu rămâne. În cazul achitării aparente, lucrurile stau cu totul altfel. Hotărîrea nu introduce în proces nici o altă modificare în afara îmbogăţirii dosarului cu dovada de nevinovăţie, cu textul achitării şi cu temeiurile lui. În rest, procedura se continuă. E înaintată mai departe, spre instanţele superioare, e readusă la cele inferioare, după cum cere continuitatea circularii actelor în birouri, şi nu încetează să treacă prin tot soiul de urcuşuri şi coborîşuri, cu oscilaţii mai mult sau mai puţin ample şi cu stagnări mai mult sau mai puţin mari. Nu poţi să ştii niciodată drumul pe care îl va urma. Privind dinafară, poţi să-ţi închipui uneori că totul a fost uitat, că actele s-au pierdut şi că achitarea e definitivă ; dar cei iniţiaţi ştiu bine că nu- i aşa. Nu există hîrtie care să se piardă, iar justiţia nu uită niciodată. Şi într-o bună zi — când nimeni nu se mai aşteaptă — un judecător oarecare priveşte cu mai multă atenţie actul de acuzare, vede că nu şi-a pierdut valabilitatea, şi ordonă imediat arestarea. Fireşte, am presupus că între achitarea aparentă şi noua arestare s-a scurs timp destul de îndelungat, ceea ce e posibil, şi aş putea cita câteva asemenea cazuri, dar e la fel de posibil ca, în ziua când se întoarce de la tribunal, achitatul să şi găsească oamenii care îl aşteaptă pe trotuar să-l aresteze încă o dată. Atunci, evident, adio libertate.

— Şi procesul reîncepe? Întrebă K. aproape neîncrezător.

— Fireşte, răspunse pictorul, procesul reîncepe, dar rămâne mai departe posibilitatea dobîndirii unei noi achitări aparente; atunci trebuie să reîncepi să-ţi aduni toate forţele; nu trebuie niciodată să capitulezi.

Poate că pictorul rostise ultimele cuvinte sub impresia descurajării care începuse să-l copleşească pe K.

— Dar a doua achitare nu-i mai greu de obţinut decât prima? Întrebă K. vrând parcă să preîntîmpine anumite destăinuiri eventuale ale pictorului.

— În privinţa asta nu se poate spune nimic precis, răspunse pictorul. Vă imaginaţi cumva că judecătorii ar fi influenţaţi în defavoarea acuzatului prin cea de-a doua arestare? Asemenea lucruri nu se întîmplă. În momentul achitării, judecătorii au şi prevăzut cea de-a doua arestare. Ea nu-i influenţează, deci. Dar li se poate schimba dispoziţia sufletească, o mulţime de alte motive pot modifica opinia asupra acuzaţiei, de aceea trebuie să te adaptezi noilor circumstanţe ca să obţii a doua achitare; de aceea ţi se cer eforturi la fei de mari ca şi pentru prima.

— Şi nici ea nu e, totuşi, definitivă? spuse K., negând el însuşi printr-o clătinare a capului.

— Se înţelege că nu, spuse pictorul. După a doua achitare vine a treia arestare, după a treia achitare a patra arestare, şi aşa mai departe. Aceasta decurge din natura achitării pare nte! K. tăcu.

— Achitarea aparentă, spuse pictorul, s-ar părea că nu vă convine prea mult. Poate că preferaţi tărăgănarea la infinit. Să vă explic esenţa tărăgănării?

K. făcu semn că da.

Pictorul se instalase comod pe scaun, cu cămaşa de noapte desfăcută la piept şi, cu o mână trecută pe sub cămaşă, îşi mângîia coastele.

— Tărăgănarea la infinit... spuse el oprindu-se o clipă să privească drept înainte ca şi cum ar fi căutat o explicaţie perfect inteligibilă, tărăgănarea la infinit menţine permanent procesul în prima lui fază. Ca s-o obţii, e necesar ca acuzatul şi apărătorul lui, dar mai ales apărătorul, să rămână în contact permanent cu justiţia. Pentru aceasta, repet, nu e nevoie să cheltuieşti atâtea forţe ca pentru achitarea aparentă, dar e nevoie deşi mai multă atenţie. N-ai voie să scapi din vedere procesul, trebuie să te prezinţi la intervale regulate în faţa judecătorului, să-l mai vizitezi şi în ocazii speciale şi să cauţi tot timpul să-i păstrezi bunăvoinţa; dacă nu-l cunoşti personal, trebuie să faci presiuni asupra lui prin judecătorii pe care-i cunoşti, fără a renunţa la

convorbirile directe. Dacă nu neglijezi nimic, se poate spune cu destulă certitudine că procesul nu va ieşi din prima fază. Nu se stinge, nici vorbă, dar acuzatul poate fi aproape la fel de sigur că n-o să fie condamnat pe cât e atunci când se află în libertate. Faţă de achitarea aparentă, tărăgănarea la infinit are avantajul că-i asigură inculpatului un viitor mai puţin nesigur; ea îl apără de spaima unei arestări neaşteptate; cu ea, acuzatul e ferit de teama de-a se pomeni din tr-o dată silit să facă demersuri penibile şi să îndure eforturile şi enervările pe care le cere totdeauna achitarea aparentă, tocmai în momentele cele mai puţin favorabile lui. Evident, tărăgănarea la infinit are pentru inculpat şi unele dezavantaje, care nu trebuie subapreciate. Nu mă gândesc la faptul că el nu e niciodată liber, căci liber în adevăratul sens al cuvântului n-ar fi nici în cazul achitării aparente. E vorba de altceva. În fapt, procesul nu poate fi suspendat decât atunci când există un motiv aparent pentru asta. De aceea trebuie să continue, teoretic. E necesar deci, din când în când, să fie date unele dispoziţii, să fie organizate interogatorii, ordonate percheziţii etc, etc. Într-un cuvânt, trebuie ca procesul să se învîrtească mereu în cer-culeţul restrâns la care i-a fost limitată în mod artificial acţiunea. Pentru acuzat, fireşte, aceasta aduce după sine unele neplăceri a căror gravitate n-ar trebui nici dumneavoastră s-o exageraţi. Totul rămâne doar simplă aparenţă; interogatoriile, de exemplu, sunt foarte scurte; dacă n-ai timp sau chef să te duci la ele, te poţi scuza uneori; cu unii judecători poţi chiar să aranjezi dinainte zilele şi orele pe-o întreagă perioadă; în fond, e vorba doar să treci din când în când pe la judecător, ca să-ţi faci datoria de inculpat.

Pictorul nu terminase de vorbit când K. îşi puse haina pe braţ şi se ridică să plece.

— S-a ridicat de pe scaun! strigară fetiţele din dosul uşii.

— Vă şi gândiţi să plecaţi? Întrebă pictorul ridicându- se şi el. Fără îndoială că aerul vă alungă de-aici, şi asta mă necăjeşte. Aş mai avea încă o mulţime de lucruri să vă spun.

A trebuit să mă rezum prea mult, dar sper că am fost destul de clar.

— O, da! spuse K.

Începuse să-l doară capul din pricina atenţiei cu care se silise să asculte. În ciuda afirmaţiei acesteia, pictorul mai repetă o dată, rezumând ca şi cum ar fi vrut să-i lase lui K. o consolare:

— Cele două metode au comun faptul că au menirea să împiedice condamnarea inculpatului.

— Dar ele împiedică şi achitarea lui reală, spuse K. încet, de parcă i-ar fi fost ruşine că a înţeles.

— Aţi prins miezul chestiunii, spuse repede pictorul.

K. puse mâna pe palton, dar nu se putu hotărî să-si îmbrace haina. Dacă şi-ar fi urmat dorinţa, ar fi luat de-a valma în braţe şi haina şi paltonul şi ar fi ieşit în stradă numai în cămaşă; nici fetiţele nu izbutiră să-l hotărască să se îmbrace ca lumea, deşi începuseră să-şi strige, prematur, una alteia, că musafirul îşi pune hainele. Pictorul, ţinând cu tot dinadinsul să dea o interpretare atitudinii lui K., spuse:

— Încă nu v-aţi decis în privinţa celor două propuneri pe care vi le-am făcut. Sunt de acord cu dumneavoastră. Eu însumi v-aş fi sfătuit să nu vă pripiţi cu alegerea. Avantajele şi dezavantajele sunt greu de cumpănit. Totul trebuie gândit cu de-amănuntul. Dar, pe de altă parte, nici nu trebuie pierdut prea mult timp.

— Am să revin în curând, spuse K. Apoi, hotărându-se brusc, îşi îmbrăcă haina, îşi puse paltonul pe umeri şi porni grăbit spre uşa în dosul căreia fetiţele începură imediat să urle.

Lui K. i se păru că le şi vede prin scândurile crăpate ale uşii.

— Ţineţi-vă de cuvânt, spuse pictorul fără să-l urmeze; altminteri am să vin la bancă să vă întreb eu însumi.

— Deschide uşa! strigă K. trăgând de clanţa pe care probabil că fetiţele b ţineau strâns, căci nu se mişca.

— Vreţi să vă plictisească fetiţele în tot lungul scării? Întrebă Titorelli. Treceţi mai bine p e-aici. Şi-i arătă uşa care se afla în dosul patului.

K. acceptă invitaţia şi se îndreptă spre pat. Dar pictorul, în loc să-i deschidă, se strecură sub pat şi-l întrebă din străfundurile unde se afla.

— Numai o clipă! N-aţi vrea să vedeţi un tablou pe care vi l-aş putea vinde?

K. nu voia să fie nepoliticos, căci pictorul se ocupase într-adevăr de el şi chiar îi promisese să-l ajute în continuare, deşi K., distrat, uitase să-i spună că-i va răsplăti ostenelile. De aceea nu putu să-i refuze invitaţia şi se opri să vadă tabloul, deşi ardea de nerăbdare să iasă din atelier. Pictorul scoase de sub pat un vraf de pânze neînrămate, acoperite de-atâta praf, încât când suflă peste tabloul aflat deasupra, K. rămase câtva timp învăluit parcă într-un nor şi cu respiraţia tăiată.

— E un peisaj de cîmpie, spuse pictorul întinzându-i tabloul.

Tabloul reprezenta doi arbori sfrijiţi, pe-o iarbă întunecoasă, la mare distantă unul e altul. În fund, soarele amurgea într-o mare de culori.

— Bine, spuse K., îl cumpăr.

Vorbise prea sec, de aceea se bucură când văzu că pictorul, în loc să se formalizeze, îi întinse un al doilea tablou.

— Iată perechea celuilalt, spuse Titorelli.

Poate că peisajul fusese bine conceput ca pereche a celuilalt tablou, dar între ele nu se putea observa nici o deosebire; se aflau şi aici copacii, iarba şi apusul de soare. Dar lui K. puţin îi păsa de similitudinea peisajelor.

— Sunt frumoase, spuse el. Le cumpăr pe amândouă şi-am să le pun în biroul meu.

— Tema pare să vă placă, spuse pictorul luînd un al treilea tablou. S-a nimerit bine, căci mai am aici o pânză în acelaşi gen.

Pî nza nu era în acelaşi gen, ci identică cu celelalte două. Pictorul folosea perfect ocazia ca să-şi vîndă tablourile vechi.

— Îl iau şi pe acesta, spuse K. Vreţi să-mi spuneţi ce preţ au toate trei?

— Vorbim noi altă dată, doar rămânem în legătură unul cu altul, spuse pictorul. Acum sunteţi prea grăbit. Mă bucur că tablourile vă plac, am să vi le dau pe toate de aici. Sunt numai peisaje de cîmpie. Am pictat multe de acest fel, până acum. Unora nu le plac asemenea peisaje fiindcă li se par cam sumbre; dar există oameni, ca dumneavoastră, de pildă, care apreciază tocmai melancolia aceasta.

K. nu era deloc dispus să se ocupe de experienţele profesionale ale pictorului-cerşetor.

— Împachetaţi-le pe toate, spuse el întrerupându-l în plin avânt oratoric. Omul meu de serviciu o să vină mîine să le ia.

— Nu e nevoie, spuse pictorul. Sper să găsesc un hamal care să vă poată însoţi chiar acum.

Şi deschise, în sfîrşit, uşa aplecându-se pe deasupra patului.

— Călcaţi fără grijă pe aşternut, continuă el. Toţi cîţi intră aici aşa fac.

K. n-ar fi avut nevoie de încurajare ca să calce fără milă pe aşternut; pusese chiar piciorul în mijlocul pilotei de puf când, privind prin uşa deschisă, se dădu înapoi, mirat.

— Ce e asta? Îl întrebă el pe pictor.

— De ce vă miraţi? Întrebă pictorul, la fel de mirat. Sunt birourile tribunalului. Nu ştiaţi că tribunalul are birouri aici? Aproape în fiecare pod există birouri ale tribunalului; de ce n-ar exista şi aici? Atelierul meu este de fapt unul dintre birouri, dar tribunalul mi l-a pus la dispoziţie.

Pe K. nu-l speriase atât faptul că dăduse şi în locul acesta peste birourile tribunalului, cât îl înspăimântase constatarea totalei lui ignorante în legătură cu justiţia. I se părea că, pentru un inculpat, legea de bază a comportării constă în a fi ţ totdeauna pregătit la orice, în a nu se lăsa niciodată surprins,!} în a nu privi la dreapta când judecătorul se află

la stînga; şi tocmai împotriva legii acesteia de bază păcătuia el mereu.

În faţa lui se întindea un coridor lung: prin coridorul acesta venea un aer pe lângă care cel din atelier părea proaspăt şi înviorător. De-o parte şi de alta a coridorului se aflau bănci, ca în sala de aşteptare a secţiei de care ţinea procesul lui K. Instalarea birourilor părea făcută pretutindeni după prescripţii minuţioase. În momentul acela, pe coridor nu se afla prea multă lume. Un bărbat şedea, sau mai degrabă părea că doarme, pe una din bănci, cu obrajii îngropaţi în palmele lipite de bancă; un altul stătea în picioare, la capătul coridorului, în penumbră. K. se hotărî din nou şi trecu peste pat. Pictorul u urmă, cu pânzele sub braţ. Curând, întîlniră un aprod. K. ştia cum să-i recunoască după nasturele de aur pe care îl purtau printre nasturii obişnuiţi ai costumului civil — şi pictorul îi dădu aprodului dispoziţie să ducă tablourile. K. mai mult se clătina decât mergea. Îşi ţinea batista apăsată pe gură. Ajunseseră aproape de ieşire, când fetiţele se năpustiră în calea lor; coridorul din pod nu-l scutise pe K de întîlnirea aceasta. Fetiţele văzuseră probabil că fusese deschisă cealaltă uşă a atelierului şi făcuseră un ocol ca să ajungă în partea aceasta.

— Nu mai pot să vă însoţesc! strigă pictorul rîzând sub asaltul fetitelor. La revedere! Nu pierdeţi prea mult timp până vă hotărîţi.

K. nici nu se uită la el. Ajuns în stradă, luă prima trăsură întîlnită în cale. Abia aştepta să scape de aprodul al cărui nasture de aur îi făcea rău la ochi, deşi nimeni în afară de el probabil că nu l-ar fi observat. Îndatoritor, aprodul voise să se urce şi pe capră, lângă vizitiu, dar K. îl goni imediat.

Amiaza trecuse de mult când trăsura se opri în faţa băncii. K. ar fi lăsat bucuros tablourile unde se aflau, dar se temea ca nu cumva vreo ocazie să-l oblige să-i arate pictorului că le mai are. De aceea ceru să-i fie aduse în birou şi le încuie în sertarul cel mai de jos al mesei lui de lucru ca să le ascundă, măcar pentru câteva zile, de privirea directorului-adjunct.

NEGUSTORUL BLOCK.

K. RENUNŢĂ LA SERVICIILE AVOCATULUI

Până la urmă K. se hotărî totuşi să renunţe la serviciile avocatului. La drept vorbind nu se putea împiedica să se întrebe dacă făcea bine procedînd aşa, dar convingerea că gestul acesta era necesar îi învinse ezitările. Efortul cerut de luarea hotărîrii îl consumă într-atât, încât în ziua când trebui să meargă la avocat abia dacă putu să lucreze la birou şi trecuse de ora zece când ajunse în sfîrşit în faţa uşii maestrului Huld. Înainte de a suna, K. se mai întreba încă dacă n-ar fi fost mai bine să-l anunţe pe avocat că renunţă la serviciile lui, fie prin telefon, fie trimiţîndu-i o scrisoare. Se gândea că discuţia va fi cu siguranţă penibilă. Chibzuind bine, preferă totuşi soluţia convorbirii personale; oricum avocatul n-ar fi răspuns decât prin tăcere sau prin câteva cuvinte formale, iar K. n-ar fi putut să ştie niciodată — cel puţin dacă nu reuşea Leni să afle câte ceva — cum a primit maestrul Huld vestea că renunţă la serviciile lui şi nici ce consecinţe ar putea să aibă actuî renunţării, după datele previziunii acestui expert; dacă însă îl avea pe avocat în faţă şi-i comunica vestea pe neaşteptate, ar fi reuşit uşor să deducă, după faţa şi reacţiile lui, tot ce voia să ştie, chiar dacă maestrul Huld ar fi rămas zgîrcit la vorbă. Şi n-ar fi fost exclus atunci să-şi schimbe hotărîrea, dacă s-ar fi convins că e mai bine aşa, şi să lase mai departe apărarea pe seama avocatului.

Ca de obicei, după ce sună prima dată nu se ivi nimeni. „Leni ar putea să se mişte ceva mai repede”, se gândi K. Dar tot era bine că nu se amestecau ceilalţi locatari, cum făceau de obicei, căci se găsea totdeauna în asemenea ocazii vreun vecin care începea să protesteze, ca domnul în halat de la prima vizită. Apăsînd pentru a doua oară pe buton, K. se întoarse spre cealaltă uşă, dar de data aceasta şi ea rămase închisă. În cele din urmă, doi ochi se iviră la vizor; nu erau însă ochii lui Leni. Cineva răsuci cheia în broască, rămânând

totuşi proptit în uşă, apoi se întoarse spre interior şi strigă: „El este”, dar nu deschise complet decât după aceea.

K. începuse să împingă uşa, căci auzise cheia răsucindu-se în broasca vecinului; când uşa se deschise de tot, năvăli direct în vestibul şi mai avu timp s-o vadă pe Leni — căci ei i se adresase omul de la uşă — fugind în cămaşă prin coridorul aflat între camere. După ce-o urmări o clipă cu privirea, K. îl cercetă pe cel ce-i deschisese: un bărbat mărunt, sfrijit, cu o barbă lungă şi care ţinea o lumânare în mână.

— Eşti angajat aici? Îl întrebă K.

— Nu, răspunse omul, nu sunt de-al casei; avocatul nu mi-e decât apărător; mă aflu aici pentru o afacere juridică.

— Fără haină? Întrebă K. arătînd cu mâna îmbrăcămintea sumară a celuilalt.

— Vă cer scuze, spuse omul luminându-se cu luminarea, ca şi cum până atunci n-ar fi observat cum era îmbrăcat.

— Leni e amanta dumitale? Întrebă K., scurt.

Îşi depărtase puţin picioarele şi-ţi ţinea pălăria la spate, cu mîinile cruciş. Paltonul lui îmblănit îl făcea să se simtă superior omului acestuia mărunt şi uscat.

— Oh! Dumnezeule! făcu omul ridicând o mână ca să-şi apere faţa înspăimântată. Nu! Nu! Ce vă închipuiţi?

— Pari un om cumsecade, spuse K., totuşi, vino cu mine. Îi făcu semn cu pălăria şi-l lăsă să treacă înaintea lui.

— Cum te numeşti? Întrebă el din mers.

— Block, negustorul Block, răspunse omuleţul întorcându-se spre K. cu gând să se prezinte. Dar K. nu-i dădu voie să se oprească.

— E numele dumitale adevărat? Întrebă el.

— Sigur, i se răspunse, de ce v-aţi îndoi de asta?

— Mă gândeam că ai putea avea motive să-ţi ascunzi adevărata identitate, răspunse K.

Se simţea atât de liber sufleteşte cum eşti numai printre străini, când vorbeşti cu oamenii fără importanţă, păstrând

pentru tine ceea ce te priveşte şi nevorbind decât cu seninătate despre interesele celorlalţi, ceea ce îi ridică în ochii tăi, dar îţi permite, în schimb, să-i laşi să cadă când vrei.

La uşa camerei de lucru a maestrului Huld, K. se opri, deschise şi-i strigă negustorului care continua să meargă mai departe, docil.

— Mai încet! Fă lumină aici.

Gândindu-se că Leni s-ar fi putut ascunde acolo, îl puse pe negustor să scotocească prin toate ungherele, dar camera era pustie. Când ajunse în faţa portretului judecătorului, îşi opri însoţitorul apucându-l de bretele.

— Îl cunoşti? Întrebă ridicând degetul arătător.

La rândul său, negustorul ridică lumânarea, se uită o clipă în sus clipind din ochi şi spuse:

— E un judecător.

— Un judecător de seamă? Îl întrebă K. şi se aşeză în aşa fel încât să poată vedea ce impresie îi face portretul. Dar negustorul ridică ochii, admirativ.

— E un judecător de seamă, spuse el.

— Nu prea te pricepi, spuse K. E cel mai neînsemnat dintre toţi judecătorii de instrucţie inferiori.

— Acum îmi aduc aminte, spuse negustorul şi coborî lumânarea. Mi s-a mai spus asta.

— Sigur! strigă K. Uitasem! Cum să nu ţi se spună!

— Dar de ce? De ce? Întrebă negustorul în timp ce se apropia de uşă, împins de K.

Pe coridor, K. îl întrebă:

— Ştii unde s-a ascuns Leni?

— Ascuns? se miră negustorul. Nu. Dar s-ar putea foarte bine să fie la bucătărie şi să pregătească supa pentru avocat.

— De ce nu mi-ai spus asta imediat? Întrebă K.

— Voiam să vă conduc acolo, dar m-aţi chemat înapoi, răspunse negustorul năucit parcă de nişte porunci

contradictorii.

— Te crezi tare şiret, nu-i aşa? Hai, condu-mă.

K. nu mai fusese până atunci în bucătărie, o încăpere surprinzător de mare şi plină cu tot felul de ustensile: numai plita era de trei ori mai mare decât o plită obişnuită, dar restul amănuntelor nu se puteau desluşi clar, căci încăperea era luminată doar de-o lămpiţă prinsă la intrare. În faţa plitei, Leni, în şorţ alb ca totdeauna, spărgea ouă înr-o cratiţă pusă pe-o spirtieră.

— Bună seara, Josef, spuse ea aruncându-i o privire.

— Bună seara, spuse K. şi arătă cu degetul un scaun pe care negustorul se aşeză imediat.

Cât despre el, se apropie pe la spate de Leni, se plecă peste umărul ei şi o întrebă:

— Cine e ăsta?

Leni îl cuprinse cu o mână pe după talie, în timp ce cu I cealaltă mână continua să bată ouăle, apoi îl făcu să vină în faţa ei şi-i spuse:

— Un om necăjit, un biet negustor, un oarecare Block. Uită-te la el!

Se întoarseră amândoi ca să-l privească. Negustorul, aşezat pe scaunul pe care i-l arătase K., suflase în lumânarea a cărei lumină nu mai era necesară, şi-i strângea fitilul între degete ca să oprească fumul.

— Erai în cămaşă, îi spuse K. lui Leni, şi-i întoarse capul cu mâna, spre plită.

Leni tăcu.

— E amantul tău? Întrebă el.

Leni vru să apuce cratiţă, dar K. îi prinse amândouă mîinile şi-i spuse:

— Hai, răspunde. Leni răspunse:

— Vino în birou, am să-ţi explic totul.

— Nu, spuse K, vreau să-mi explici aici.

I se agăţă de gât ca să-l sărute. Dar K. o respinse şi-i spuse:

— Nu vreau să mă săruţi acum.

— Josef, îi spuse Leni cu glas rugător dar privindu-l drept în ochi, doar n-oi fi gelos pe domnul Block!

Apoi se întoarse spre negustor şi adăugă:

— Hai, Rudi, ajută-mă, vezi bine că mă bănuieşte, lasă lumânarea.

S-ar fi putut crede că Rudi nu dăduse nici o atenţie cuvintelor spuse de Leni, dar, de fapt, le auzise foarte bine.

— Nu văd de ce aţi fi gelos, spuse el fără prea multă promptitudine.

— Nici eu nu văd, spuse *K,* şi-l privi zâmbind.

Leni izbucni în râs şi, profitînd de neatenţia lui K., îl luă de braţ şi-i şopti.

— Lasă-l acum, vezi bine ce fel de bărbat e. M-am ocupat puţin de el fiindcă e un client important al avocatului, alt motiv nu există. Şi tu? Vrei să-i vorbeşti astăzi? E foarte bolnav, dar, dacă vrei, am să te anunţ, totuşi. Numai că noaptea asta va trebui să rămîi cu mine. E atâta vreme de când n-ai mai venit să mă vezi! Până şi avocatul a întrebat de tine. Nu-ţi neglija procesul. Şi eu am să-ţi comunic câteva lucruri pe care le-am aflat. Dar mai întâi de toate scoate-ţi paltonul.

Leni îl ajută să şi-l scoată, îi luă pălăria, alergă să le atârne în vestibul, apoi se întoarse grăbită ca să vadă ce s-a întîmplat cu supa.

— Să te anunţ sau să-i duc mai întâi supa?

— Anunţă-mă.

K. era înciudat; prima lui intenţie fusese să discute mai întâi amănunţit cu Leni despre ce-avea de gând să facă; prezenţa negustorului îl împiedicase şi-i tăiase cheful. Dar treburile lui i se păreau totuşi prea importante pentru a-i permite acestui mic negustor să joace în ele un rol ce ar fi putut să fie decisiv. De aceea o chemă înapoi pe Leni, care ajunsese pe coridor.

— Du-i totuşi mai întâi supa, ordonă el. Trebuie să capete forţe pentru întîlnirea care-l aşteaptă, o să aibă nevoie de ele.

— Şi dumneavoastră sunteţi un client al avocatului, întrebă încet, cu un ton de constatare, negustorul, din colţul unde se afla, dar nu găsi nici o înţelegere.

— Ce-ţi pasă? spuse K. Iar Leni adăugă:

— Ce-ar fi să taci? Îi duc supa, spuse ea întorcându-se spre K.; şi turnă supa într-o farfurie. N-o să te mai poţi teme decât că o să-l vezi adormind prea curând, căci după ce mănâncă adoarme imediat.

— Ce-am să-i spun eu o să-l ţină treaz, declară K. vrând s-o facă pe Leni să înţeleagă că avea de gând să discute lucruri foarte importante cu avocatul.

K. ar fi vrut ca mai întâi Leni să-l întrebe despre ce era vorba şi apoi el să-i ceară sfatul. Dar ea se mulţumea să-i execute orbeşte ordinele. Trecând cu supa pe lângă el, Leni îl atinse intenţionat şi-i şopti:

— Cum o mănâncă, te şi anunţ, ca să ne întîlnim cât mai curând posibil.

— Du-te, spuse K.

— Fii mai amabil, îi răspunse ea întorcându-se încă o dată, din prag.

K. o urmări cu privirea; acum era ferm decis să renunţe la avocat; poate că ar fi fost mai bine să nu discute despre asta cu Leni; ea nu-i cunoştea destul de bine povestea şi cu siguranţă că l-ar fi sfătuit să nu renunţe la avocat; iar dacă mai ezita şi de data aceasta, K. ar fi rămas mai departe pradă neliniştii şi îndoielilor şi-apoi ar fi trebuit să ia din nou totul de la început, căci hotărîrea lui era definitivă. Cu cât avea s-o ducă mai repede la îndeplinire, cu atât avea să fie mai puţin păgubit; în privinţa asta poate că negustorul i-ar fi putut da un sfat.

De aceea se întoarse spre Block; când observă că se uită la el, negustorul vru să se ridice în picioare.

— Stai jos, îi spuse K. trăgând un scaun lângă al lui. Eşti de multă vreme clientul avocatului?

— Da, spuse negustorul, sunt un client foarte vechi.

— De cîţi ani te asistă?

— Nu ştiu la ce anume vă referiţi, spuse Block. În chestiunile legate de afaceri — am o importantă firmă de comerţ cu grâne — mă sfătuiesc încă de la înfiinţarea firmei, adică de vreo douăzeci de ani, iar în privinţa procesului — fără îndoială că despre el vreţi să vă vorbesc — mă asistă de la început, adică de peste cinci ani. Da, de peste cinci ani, adăugă el scoţînd din buzunar un protofel vechi. Am notat aici totul; dacă doriţi, vă pot spune data exactă; e imposibil să ţii minte tot. Procesul meu probabil că durează încă de şi mai mult timp; a început curând după moartea soţiei mele, întîmplată acum peste cinci ani şi jumătate.

K. se apropie şi mai tare de Block.

— Avocatul se ocupă deci şi de chestiuni de drept curente? Întrebă el.

Combinarea aceasta a afacerilor comerciale şi a celor juridice i se părea foarte liniştitoare.

— Fireşte, spuse negustorul. I Apoi îi şopti:

— Se spune chiar că e mai capabil în problemele comerciale decât în celelalte.

Dar, părând că regretă ce-a spus, puse o mână pe umărul lui K. şi adăugă:

— Vă rog foarte mult să nu mă trădaţi.

K. îl bătu peste coapsă ca să-l liniştească şi-i spuse:

— Nu, nu sunt trădător.

Ştiţi, e foarte ranchiunos, spuse negustorul.

— Unui client atât de credincios ca dumneata, precis că n-o să-i facă nimic, spuse K.

— Ba da, spuse negustorul, când e înfuriat nu mai face deosebiri; de altfel, nu s-ar putea spune că-i sunt credincios.

— Cum asta? Întrebă K.

— Să mă destăinui? Întrebă la rândul său negustorul, oarecum şovăitor.

— Cred că poţi s-o faci, spuse K

— Ei bine, spuse negustorul, am să vă destăinui o parte din secretul meu, dar va trebui ca, la rândul dumneavoastră, să vă destăinuiţi mie, ca să rămânem solidari în faţa avocatului.

— Câtă prudenţă! spuse K. Dar fie, am să-ţi destăi-nuiesc un secret care o să te liniştească pe deplin. În ce constă deci necredinţa dumitale?

— Am, spuse negustorul şovăind şi cu acelaşi ton cu care ar fi spus un lucru necinstit, am şi alţi avocaţi în afară de el.

— Dar asta nu e ceva prea grav, spuse K. uşor dezamăgit.

— Aici, nu, spuse negustorul care, de când făcuse destăinuirea, respira tot mai greu, dar după observaţia lui K. începuse să-şi mai recapete încrederea. Numai că nu-i permis, şi e şi mai puţin permis când e vorba de avocaţi ilegali. Iar eu tocmai asta am făcut. Am cinci avocaţi de contrabandă.

— Cinci! exclamă K. Numărul îi stârnise mirarea. Cinci avocaţi în afară de maestrul Huld?

Negustorul făcu semn că da.

— Sunt în tratative cu al şaselea.

— Dar de ce atîţia avocaţi? Întrebă K.

— Am nevoie de toţi!

— Ai putea să-mi explici de ce?

— E uşor, spuse negustorul. Înainte de orice, evident, nu vreau să-mi pierd procesul. De aceea n-am voie să neglijez nimic din ce mi-ar putea folosi; chiar dacă speranţa e foarte slabă, n-am voie să nu-mi încerc şansa. Am pus deci în slujba procesului tot ce am. Mi-am retras toţi banii din afaceri; odinioară, birourile mele ocupau aproape un etaj întreg; astăzi mă mulţumesc cu o odăiţă mică şi dosnică, în care lucrez cu un simplu ucenic. Decăderea aceasta nu mi-a pricinuit-o numai retragerea banilor ci, mai ales, scăderea

puterii mele de muncă. Când vrei să faci ceva pentru procesul tău nu te mai poţi ocupa de nimic.

— Lucrezi deci chiar dumneata pentru proces? Întrebă jC Tocmai despre asta mi-ar plăcea să te aud vorbind.

— Despre asta nu v-aş putea spune mare lucru, făspunse negustorul. La început, am încercat, dar am renunţat repede. E o muncă istovitoare, din care nu te alegi jiproape cu nimic; curând, mi-a devenit cu totul imposibil să muncesc şi să întreprind demersuri în birourile tribunalului. Numai statul pe-o bancă şi aşteptatul acolo cer un efort ţuiaş; dar dumneavoastră cunoaşteţi personal aerul greu din birouri.

— De unde ştii că am fost acolo? Întrebă K.

— Mă aflam în sala de aşteptare când aţi trecut.

— Ce coincidenţă ciudată! strigă K. extrem de impresionat şi uitînd complet, din pricina asta, cât de ridicol i se păruse până atunci negustorul. Prin urmare, m-ai văzut. Erai fn sala de aşteptare în clipa când am trecut? Da, într-adevăr, am fost o dată acolo.

— Coincidenţa nu-i chiar atât de ciudată, spuse negustorul. Eu mă aflu aproape zilnic acolo.

— Acum, spuse K., pesemne că va trebui să mă duc şi eu mai des, dar probabil că voi fi primit cu mai puţin respect decât data trecută. Toţi se ridicaseră în picioare. Mă luaseră probabil drept judecător.

— Nu, spuse negustorul, ne-am ridicat pentru aprod. Despre dumneavoastră ştiam bine că eraţi inculpat. Asemenea veşti se răspândesc ca fulgerul.

— Ştiaţi? spuse K. în cazul acesta atitudinea mea trebuie că vi s-a părut extrem de arogantă. Nu s-a discutat despre asta?

— Nu, spuse negustorul. Dimpotrivă. Dar astea sunt prostii.

— Ce prostii? Întrebă K.

— De ce mă întrebaţi asemenea lucruri? spuse negustorul necăjit. S-ar părea că nu-i cunoaşteţi încă pe cei de-acolo şi poate că-i înţelegeţi greşit. Nu trebuie să uitaţi că în

decursul procedurilor nesfîrşite se spun adesea multe lucruri pe care logica nu le mai poate controla; de multe ori eşti prea obosit, sau unele subiecte nu te interesează, şi-atunci, ca o compensaţie, ajungi la superstiţii. Vorbesc despre ceilalţi, dar, în fond, nici eu nu sunt mai breaz. Una dintre superstiţiile acestea constă în credinţa că poţi citi deznodământul procesului pe faţa acuzatului, şi mai ales pe tăietura buzelor lui. Cei ce cred în astfel de preziceri au spus deci că, judecind după buzele dumneavoastră, în curând veţi fi cu siguranţă condamnat. Vă repet, e o superstiţie ridicolă, pe care experienţa o dezminte categoric în majoritatea cazurilor, dar când trăieşti într-un astfel de mediu, e greu să scapi de asemenea idei. Nu vă închipuiţi câtă forţă poate avea superstiţia aceasta. Aţi încercat acolo să vorbiţi cu un om, nu-i aşa? Şi el abia a putut să vă răspundă. Fireşte, acolo poţi avea multe motive să te tulburi, dar unul dintre ele, în cazul de faţă, era cu siguranţă aspectul gurii dumneavoastră. Omul a povestit chiar, ceva mai târziu, că i se păruse că vede pe buzele dumneavoastră semnul propriei lui condamnări.

— Pe buzele mele? Întrebă K. scoţînd o oglinjoară din buzunar şi privindu-se în ea. Nu văd nimic neobişnuit pe buzele mele . Dumneata vezi?

— Nu, răspunse negustorul, nici eu nu văd absolut nimic.

— Ce oameni superstiţioşi! exclamă K.

— Nu v-am spus şi eu? Întrebă negustorul.

— Inculpaţii se văd atât de des între ei? Discută şi schimbă păreri? Eu până acum m-am ţinut complet deoparte.

— În general n-au relaţii prea strânse unii cu alţii; ar fi şi imposibil, sunt prea mulţi. De altfel, au şi puţine interese comune. Dacă se întîmplă câteodată ca mai mulţi să-şi descopere vreun interes comun, îşi dau curând seama că s-au înşelat, împotriva tribunalului nu se poate face nimic în comun. Fiecare caz e cercetat în parte; nu există tribunal mai minuţios. Nu ajungi la nimic unindu-te cu alţii. Izolat,

mai izbuteşti să obţii în secret câte ceva, iar ceilalţi nu află decât după aceea, şi nimeni nu ştie cum s-a făcut. Solidaritatea nu există deci; oamenii se întîlnesc din când în când în sălile de aşteptare, dar acolo se vorbeşte puţin. Ideile superstiţioase există încă din vremurile de demult şi se înmulţesc pur şi simplu de la sine.

— I-am văzut pe domnii aceia făcând anticameră acolo, spuse K., şi aşteptarea lor mi s-a părut atât de inutilă!

— Aşteptarea nu e inutilă, spuse negustorul. Inutil e doar să te amesteci personal în propriul tău proces. V-am spus că, în afară de maestrul Huld, mai am cinci avocaţi. S-ar putea crede — aşa credeam şi eu la început — că las cu totul în seama lor grija procesului. Asta ar fi însă complet greşit. *fix* fi o greşeală şi mai mare decât dacă aş avea unul singur, par dumneavoastră nu mă înţelegeţi, nu-i aşa?

— Nu, spuse K. punându-şi palma peste mâna negustorului ca să-l calmeze, căci se înfierbîntase prea tare. Dar te-aş juga să vorbeşti ceva mai rar; tot ce-mi spui e foarte important pentru mine şi nu izbutesc să te urmăresc.

— Faceţi bine că-mi amintiţi, spuse negustorul, dumneavoastră sunteţi un nou-născut, un novice, procesul dumneavoastră n-are decât şase luni, nu-i aşa?

— Da.

— Am auzit despre el; ce proces tînăr! Dar mie, care jpn frământat de mii şi mii de ori lucrurile acestea, mi se par toate foarte fireşti.

— Eşti fericit că procesul e atât de avansat? spuse K. nevrând să-l întrebe direct în ce stadiu se afla.

Dar primi un răspuns la fel de neprecis ca şi întrebarea.

— Da, spuse negustorul plecându-şi fruntea, sunt peste cinci ani de când îmi tot duc procesul şi asta nu înseamnă puţin.

Apoi tăcu o clipă. K. pândea întoarcerea lui Leni. Pe de-o parte nu i-ar fi plăcut s-o vadă venind prea devreme, căci mai avea multe întrebări de pus şi n-ar fi vrut să fie surprins în discuţia confidenţială cu negustorul; pe de altă parte însă

îl enerva faptul că zăbovea atâta la avocat, ştiind că el se afla acolo. Supa nu justifica o atare întârziere.

— Îmi mai aduc exact aminte vremea, spuse negusto-rul — şi K. deveni imediat atent — Îmi mai aduc exact aminte vremea când procesul meu era de vîrsta procesului dumneavoastră. Pe atunci îl aveam ca avocat numai pe maestrul Huld, dar nu eram prea mulţumit de el.

„Am să aflu tot”, se gândi K. şi clătină vioi din cap ca şi pum gestul acesta l-ar fi putut încuraja pe negustor să spună tot ce merita să fie ştiut.

— Procesul meu, continuă domnul Block, nu avansa deloc; mi se fixau interogatorii, şi nu lipseam niciodată de la ele, adunam acte, prezentam toate registrele firmei — ceea ce nu era deloc necesar, după cum am aflat mai târziu — veneam întruna la avocat, avocatul înaintase chiar mai multe întîmpinări către tribunal.

— Mai multe întîmpinări? Întrebă K.

— Sigur, făcu negustorul.

— Asta mă interesează enorm, spuse K., în cazul meu încă mai lucrează la prima. N-a făcut nimic. Acum văd că mă neglijează în mod ruşinos.

— S-ar putea să aibă motive bine întemeiate ca întîmpinarea să nu fie încă gata, spuse negustorul. Cât despre ale mele, am putut vedea mult mai târziu că nu serviseră absolut la nimic. Am putut citi eu însumi una, datorită unui funcţionar binevoitor. Întîmpinarea era — trebuie să mărturisesc — plină de erudiţie dar, în fond, nu conţinea nimic; multă latină, pe care de altfel n-o înţeleg, apoi pagini şi pagini cu apeluri către tribunal, apoi linguşiri către anumiţi magistraţi, fără nume precise, dar pe care iniţiaţii îi puteau recunoaşte; pe urmă propriul elogiu al avocatului, un elogiu în care el se tăvălea în faţa tribunalului cu umilinţa unui cîine, şi în sfîrşit examinarea câtorva vechi cazuri judiciare care, chipurile, semănau cu al meu. Cinstit vorbind, examinarea aceasta era făcută cu cea mai mare grijă, pe cât mi-am putut da eu seama. Observaţi că spunând acestea nu

pretind că judec munca avocatului; de altfel, întîmpinarea pe care am citit-o nu era decât una dintre cele multe, dar, şi aici e punctul despre care vreau să vă vorbesc, oricum, n-am putut constata nici un fel de progres în ceea ce priveşte procesul meu.

— Si ce fel de progrese aţi fi vrut să constataţi? Întrebă K.

— Întrebarea dumneavoastră e foarte înţeleaptă, spuse negustorul zâmbind; se poate observa foarte rar vreun progres în asemenea proceduri, dar pe-atunci eu încă nu ştiam asta. Sunt negustor, iar în epoca aceea eram şi mai negustor decât acum; aş fi dorit progrese palpabile, ar fi trebuit ca totul să se organizeze şi să se îndrepte către un sfîrşit sau măcar să văd procesul pornit pe-o cale bună. Dar nu aveau loc decât interogatorii care semănau aproape leit între ele; ştiam dinainte răspunsurile, le cunoşteam pe de rost ca pe rugăciuni; de câteva ori pe săptămână cîţiva funcţionari de-ai tribunalului mă căutau fie la magazin, fie acasă, fie nu mai ştiu unde, şi asta era, fireşte, supărător (în privinţa aceasta e mai bine astăzi, telefonul deranjează mai puţin); şi apoi zvonul despre procesul meu începuse să se răspândească, negustorii, prieteni de-ai mei, ştiau, rudele aflaseră şi ele; eram păgubit din toate părţile, dar nici un semn nu-mi arăta că în curând au să aibă loc măcar primele dezbateri. M-am dus deci să mă plâng avocatului. El mi-a dat, ce e drept, explicaţii înde-l lungi, dar a refuzat categoric să facă cel mai mic lucru în sensul dorit de mine, spunând că nimeni nu poate influenţa asupra datei dezbaterilor şi că era absolut de neimaginat să le i grăbeşti printr-un memoriu, aşa cum aş fi vrut eu, pentru că un asemenea lucru nu s-a mai pomenit şi n-ar putea decât să ne piardă, şi pe el şi pe mine. M-am gân dit că un altul poate ar vrea şi ar putea să facă ceea ce el nu voia sau nu putea. Am căutat deci alţi avocaţi. Dar e mai bine să vă spun din capul locului: nici unul dintre ei, niciodată, n-a cerut şi n-a lobţinut fixarea unui termen pentru dezbateri; lucrul acesta!este, cu o rezervă despre care am să vă vorbesc mai târziu, tjealmente imposibil de obţinut; în privinţa aceasta maestrul Huld nu

mă înşelase, deci; dar n-am avut nici de ce să regret faptul că mă adresam şi altor avocaţi. Maestrul Huld probabil că v-a vorbit despre avocaţii de contrabandă şi vi i-a descris ca pe nişte oameni demni de dispreţ, ceea ce, de alt->fel, este exact. Dar face, de câte ori se compară cu ei, o mică «eroare asupra căreia aş vrea să vă atrag în treacăt atenţia. Ca să-i deosebească de aceştia pe avocaţii din cercul său, el îi numeşte totdeauna „avocaţii cei mari” pe cei care îi sunt cunoscuţi. Termenul e însă fals; fireşte, oricine poate să spună că e „mare” dacă aşa are chef, dar în cazul de faţă uzajul judiciar e cel care decide. Iar uzajul acesta arată clar că există, în afara avocaţilor de contrabandă, avocaţi mari şi avocaţi , mărunţi. Iar maestrul Huld şi colegii săi nu sunt decât avocaţi mărunţi; marii avocaţi, pe care nu-i cunosc decât din auzite ţi pe care n-am izbutit niciodată să-i văd, sunt de-un rang în-l comparabil superior faţă de avocaţii mărunţi, cu mult mai presus decât sunt aceştia din urmă faţă de avocaţii de contrabandă pe care ei îi dispreţuiesc.

— Marii avocaţi? Întrebă K. Cine sunt? Cum poţi junge la ei?

— N-aţi auzit încă niciodată vorbindu-se despre ei? spuse negustorul. Aproape că nu există acuzat care, după ce-a auzit prima oară de existenţa lor, să nu viseze câtăva vreme să fie apărat de ei. Nu vă lăsaţi ispitit de slăbiciunea aceasta. Cine sunt? Habar n-am, iar ca să ajungi la ei, este imposibil.

Nu cunosc nici un caz în care să se poată afirma cu certitudine că a intervenit un mare avocat. Apără şi ei cîţiva clienţi, dar asta nu depinde de dorinţa inculpatului; marii avocaţi nu apără decât pe cine vor ei; iar ca să se ocupe de vreun proces, trebuie neapărat ca procesul acela să fi depăşit competenţa micilor tribunale. De fapt, e mai bine să nu te gândeşti la ei; altminteri — ştiu asta din experienţă personală — consultaţiile, eforturile şi ajutorul pe care le primeşti de la ceilalţi avocaţi încep să ţi se pară atât de tîmpite şi de inutile încât îţi vine să dai dracului tot, să te culci şi să nu mai ştii de nimic, ceea ce, fireşte, ar fi o

tîmpenie şi mai mare; şi-apoi nici n-ai putea să ră mîi multă vreme liniştit în pat.

— Dumneata, deci, n-ai visat niciodată avocaţi mari? Întrebă K.

— N-am visat multă vreme, spuse negustorul reîncepând să zâmbească. Din păcate, nu izbuteşti să-i uiţi de tot; gândul la ei te chinuie, mai ales noaptea. Pe atunci însă voiam să obţin rezultate imediate, iată de ce am început să caut avocaţi de contrabandă.

— Ce aproape sunteţi unul de altul! strigă Leni care se întorsese cu farfuria şi stătea în pragul uşii.

Cei doi erau într-adevăr apropiaţi unul de altul; la cea mai mică mişcare capetele li s-ar fi ciocnit; negustorul, care nu era numai măruntel, ci şi foarte ghebos, îl obligă pe K. să se aplece foarte mult ca să audă ce-i spune.

— Încă o clipă, strigă K. respingând-o pe Leni şi făcând un gest de nerăbdare cu mâna pe care o mai ţinea încă pe mâna negustorului.

— A vrut să-i povestesc despre procesul meu, îi spuse negustorul lui Leni.

— Povesteşte, povesteşte, spuse ea.

Leni îi vorbea negustorului pe un ton drăgăstos, dar şi superior. Lucrul acesta nu-i plăcu lui K. După cum tocmai îşi dăduse seama, omul nu era de lepădat; avea mai ales o experienţă despre care ştia foarte bine să vorbească. Pesemne că Leni îl judeca greşit. K. se uită mânios cum Leni luă din mâna domnului Block lumânarea pe care acesta o ţinuse strâns tot timpul, cum îi şterse degetele cu un colţ al şorţului şi cum îngenunchease apoi lângă el ca să-i cureţe cu unghia o picătură de ceară scursă pe pantaloni.

— Te pregăteai să-mi vorbeşti despre avocaţii de contrabandă, spuse K., şi fără să mai adauge altceva, dădu la o parte mâna lui Leni.

— Ce vrei? Întrebă Leni lovindu-l uşor cu palma ca să poată continua curăţarea petei.

— Sigur, despre avocaţii de contrabandă, spuse negustorul şi-şi trecu mâna peste frunte ca şi cum ar fi cugetat.

Vrând să-l ajute, K. îi aminti:

— Voiai să obţii rezultate imediate, de-asta ai început să cauţi avocaţi de contrabandă.

— Sigur, spuse negustorul, şi tăcu.

„Poate că nu vrea să vorbească faţă de Leni”, se gândi K. şi, stăpânindu-şi nerăbdarea de-a afla ce se întîmplase mai departe, nu mai stărui.

— M-ai anunţat? o întrebă el pe Leni.

— Fireşte, făcu ea. Te aşteaptă. Acum lasă-l pe Block, o să-i vorbeşti mai târziu, el rămâne aici.

K. şovăia încă.

— Rămîi aici? Îl întrebă el pe negustor, căci voia să audă propriul lui răspuns.

Lui K. i se părea inadmisibil ca Leni să vorbească despre Block ca despre un absent; astăzi simţea o pornire tainică şi irezistibilă împotriva ei; dar tot ea răspunse pentru negustor.

— Block doarme de multe ori aici.

— Doarme aici? strigă K.

Crezuse că negustorul nu va rămâne acolo decât până va tezolva el cu avocatul, că vor pleca apoi împreună şi vor putea discuta pe îndelete, fără să-i tulbure nimeni, despre tot ce-l interesa.

— Da, spuse Leni, nu oricine poate fi primit de avocat, la orice oră, ca tine, dragul meu Josef. Nu prea te miră faptul că te primeşte la unsprezece noaptea, deşi e bolnav. Ţi se pare cam prea firesc, totuşi, ce fac prietenii tăi pentru tine. In sfîrşit... Prietenii tăi, şi mai ales eu, facem asta cu plăcere. Şi ca răsplată, nu vreau şi n-am nevoie de nimic altceva decât să ştiu că mă iubeşti.

„Că te iubesc? se gândi K. în prima clipă; şi abia apoi îşi spuse: ah! sigur, o iubesc.” Dar neglijînd tot restul, spuse:

— Avocatul mă primeşte fiindcă sunt clientul lui. Dacă şi pentru a fi primit ar fi nevoie de ajutor străin, atunci nu s-ar mai putea face un pas fără să cerşeşti şi să mulţumeşti.

— Cât e de rău astăzi, nu-i aşa? Îl întrebă Leni pe negustor.

„De data asta eu sunt cel absent”, se gândi K. şi aproape că se înfurie pe Block când îl văzu preluînd impoliteţea lui Leni şi răspunzându-i:

— Avocatul îl primeşte şi pentru alte motive. Cazul lui e mai interesant decât al meu. Şi-apoi, procesul lui e abia la început, nu poate să fie gata pierdut ca al meu, şi avocatului pesemne că-i mai face plăcere să se ocupe de el. Cu timpul, o să se schimbe...

— Şi dă-i şi dă-i! spuse Leni privindu-l pe negustor şi rîzând ironic. Ia te uită ce-i mai merge gura! Ştii, nu trebuie să crezi nimic din ce spune, adăugă ea întorcându-se spre K. Pe cât e de drăguţ, pe atât de mult îi place să trăncănească. Poate că ăsta e unul dintre motivele pentru care avocatul nu poate să-l sufere. În orice caz, maestrul nu-l primeşte decât dacă are chef. Mi-am dat toată silinţa să schimb situaţia, dar nu-i nimic de făcut. Dă-ţi seama: se întîmplă să-l anunţ pe Block şi maestrul îl primeşte, dar abia după trei zile. Şi dacă Block nu-i aici când i se spune să vină, totul e pierdut şi trebuie luat din nou de la capăt. De-asta i-am permis să se culce aici, căci mi s-a întîmplat ca avocatul să mă sune noaptea ca să-l primească. Acum Block e gata chiar şi noaptea. De fapt, se mai întîmplă ca avocatul să revoce primirea când observă că Block e aici.

K. se uită întrebător la Block. Dar acesta se mulţumi doar să dea din cap şi să spună la fel de cinstit ca şi până acum — probabil că umilinţa îl tulburase:

— Da, cu timpul devii foarte dependent de avocatul tău.

— Se plânge numai de formă, spuse Leni. Îi place grozav să se culce aici, mi-a mărturisit-o chiar el, adesea.

Spunând acestea, Leni se duse spre o uşiţă şi o deschise.

— Vrei să vezi camera în care se culcă? Întrebă ea.

K. se duse să vadă şi descoperi din prag o singură încăpere joasă şi fără ferestre, pe care un pat îngust o umplea în întregime. Ca să te poţi urca în pat trebuia să încaleci tăblia. În perete, ceva mai sus de căpătâi, se vedea o firidă în care se aflau, aliniate cu mare grijă, o lumânare, o călimară, un toc şi un teanc de hîrtii, probabil actele procesului.

— Te culci în camera servitoarei? Întrebă K. întorcându-se spre negustor.

— Leni mi-a oferit-o, răspunse Block. E foarte avantajos.

K. îl privi lung. Poate că prima impresie pe care i-o făcuse negustorul fusese cea adevărată; Block avea, desigur, experienţă, căci procesul lui dura de foarte multă vreme; dar îşi plătise scump experienţa. Şi, deodată, K. nu mai putu suporta să-l vadă.

— Culcă-l în pat! Îi strigă el lui Leni care părea că nu înţelege.

Cât despre el, avea să intre la avocat şi să scape, renunţînd la serviciile lui, nu numai de Huld, ci şi de Leni şi de negustor; dar n-apucă să ajungă bine la uşă când Block îl chemă cu vocea înceată:

— Domnule procurist!

K. se întoarse, cu un aer sever.

— V-aţi uitat promisiunea, spuse Block întinzând spre el o faţă rugătoare. Ar trebui să-mi spuneţi şi dumneavoastră un secret.

— Adevărat, spuse K. uitîndu-se la Leni care îl privea atentă. Ei bine, ascultă-mă; de altfel, aproape că nu mai e un secret. Mă duc chiar acum la avocat ca să renunţ la serviciile lui.

— Se duce să renunţe la serviciile lui! strigă negustorul; «poi, ridicându-se dintr-un salt, începu să alerge prin bucătărie cu braţele ridicate spre cer.

Şi repeta întruna:

— Renunţă la serviciile avocatului!

Leni vru imediat să sară la K., dar negustorul îi tăie calea; tea îl împinse cu un brtoci şi, cu pumnii încă strânşi, se repezi după K.; acesta însă avea un mare avans si intrase în camera avocatului când Leni îl ajunse din urmă. K încercă să închidă ;Oşa după el; Leni vîrî piciorul şi-o ţinu deschisă; apoi, apucându-l pe K. de braţ, încercă să-l tragă înapoi. Dar el îi ptrânse cu atâta putere pumnul, încât se văzu silită să-i dea {drumul şi gemu de durere. Leni nu mai îndrăzni să intre şi K. încuie uşa cu cheia.

— Te aştept de multă vreme, spuse avocatul, din fundul patului, lăsînd pe noptieră actul pe care tocmai îl citea la lumina lumânării.

Apoi, punându-şi ochelarii, îl privi sever pe K. în loc de scuze, acesta îi spuse:

— Am să plec curând.

Cum însă cuvintele lui nu erau scuze, avocatul nu-î răspunse, ci se mulţumi să declare:

— Pe viitor, n-am să te mai primesc la o oră atât de târzie.

— Tocmai asta doresc şi eu, spuse K. Avocatul îl privi mirat.

— Ia loc, spuse el.

— Dacă vrei, spuse K. trăgând lângă noptieră un scaun pe care se aşeză.

— Mi se pare că ai încuiat uşa, spuse avocatul.

— Da, spuse K., din cauza lui Leni.

N-avea de gând să cruţe pe nimeni. Dar avocatul îl întrebă:

— Iar a fost nelalocul ei?

— Nelalocul ei? Întrebă K.

— Da, spuse avocatul rîzând; apoi îl apucă un acces de tuse, urmat de noi chicoteli. Ai observat, totuşi, că nu e totdeauna la locul ei, nu-i aşa? Întrebă el lovind uşor cu degetele mâna pe care K., distrat, şi-o sprijinise de noptieră şi pe care, la gestul avocatului, şi-o retrase repede. Nu dai mare importanţă unor asemenea lucruri, continuă maestrul

Huld, în timp ce K. tăcea; cu atât mai bine; altminteri, ar fi trebuit poate să-ţi cer scuze. E o ciudăţenie a lui Leni, pe care de altfel i-am iertat-o de multă vreme şi nu ţi-aş fi vorbit despre ea dacă nu încuiai uşa. Ciudăţenia aceasta — dumneata eşti ultimul căruia ar trebui să i-o explic, dar pari atât de buimăcit încât am s-o fac, totuşi — ciudăţenia aceasta constă în faptul că Leni îi găseşte frumoşi aproape pe toţi acuzaţii, se agaţă de toţi, îi iubeşte pe toţi şi pare să fie iubită, la rândul ei. Ca să mă distreze, îmi povesteşte şi mie toate acestea, uneori, când îi dau voie. Eu nu sunt atât de mirat când le aflu pe cât pari dumneata în clipa de faţă. Dacă ştii să vezi, găseşti într-adevăr că toţi acuzaţii sunt frumoşi. Evident, e un fenomen curios, de natură întrucâtva fizică, dacă mă pot exprima aşa. Fireşte, acuzaţia nu provoacă o schimbare clară şi precisă a înfăţişării acuzatului; în asemenea cazuri nu se întîmplă ca în celelalte afaceri judiciare; majoritatea clienţilor noştri îşi păstrează felul de trai obişnuit şi, dacă au un avocat bun, care ştie să se ocupe de ei cum trebuie, procesul nu prea-i deranjează. Cu toate acestea, când ai destulă experienţă, recunoşti un acuzat din o mie de oameni. După ce? ai să mă întrebi; răspunsul n-o să te satisfacă; tocmai după faptul că acuzaţii sunt cei mai frumoşi. Şi poate că nu vina îi Înfrumuseţează , fiindcă nu toţi sunt vinovaţi — cel puţin aşa trebuie să spun eu, în calitatea mea de avocat — şi poate că nici condamnarea neprimită încă nu le pune aureolă, căci nu toţi sunt destinaţi condamnării; cauza nu poate fi deci acţiunea intentată împotriva lor, ale cărei reflexe ei le poartă într-un anumit fel. La drept vorbind, printre cei frumoşi există şi unii deosebit de frumoşi. Dar toţi sunt frumoşi, pân ă şi Block, viermele ăsta nefericit.

Când avocatul termină, K. îşi revenise complet în fire; ba chiar clătinase vizibil din cap la ultimele cuvinte ale maestrului Huld ca să-şi confirme pentru sine părerea — pe care o avea de multă vreme — că avocatul căuta totdeauna, de-bitînd generalităţi fără nici o legătură cu procesul, să-i abată atenţia de la adevărata problemă care consta în a şti

ce făcuse practic maestrul Huld pentru el. Avocatul nu se putea să nu-şi fi dat seama că de data aceasta K. îi opunea mai laultă rezistenţă decât de obicei, căci trecu un timp până să-l lase şi pe el să vorbească, apoi, văzând că nu scoate o vorbă, îl întrebă:

— Ai venit astăzi la mine cu un scop anumit? ; — Da, spuse K. punându-şi mâna în faţa luminării ca să-l rorivească mai bine pe avocat. Vreau să-ţi spun că de azi înainte te scutesc de osteneala de-a mă apăra.

— Am înţeles bine? Întrebă avocatul ridicându-se pe jumătate, cu o mână sprijinită în perne, ca să-şi susţină greutatea corpului.

— Aşa îmi închipui, spuse K. întins pe scaunul lui ca un vînător la pândă.

— Sigur, e o propunere pe care am putea s-o discutăm, Spuse avocatul după o clipă.

— Nu e numai o propunere, spuse K.

— S-ar putea, spuse avocatul. Totuşi, să nu ne pripim. Folosea cuvântul „ne” ca şi cum ar fi vrut să-l lipsească pe K. de liberul lui arbitru şi să i se impună ca un sfătuitor, dacă nu-i mai era avocat.

— Nimic nu e pripit, spuse K. ridicându-se încet şi trecând după scaun; totul e chibzuit îndelung şi poate prea îndelung. Hotărîrea mea e definitivă.

— Atunci permite-mi doar câteva cuvinte, spuse avocatul, dînd la o parte pilota ca să se aşeze pe marginea patului.

Picioarele lui goale, acoperite de fire de păr albe, tremurau. Maestrul îl rugă pe K. să-i dea o cuvertură de pe canapea. K. i-o dădu şi-i spuse:

— Te expui inutil la o răceală.

— Am motive destul de serioase, spuse avocatul, acoperindu-şi umerii cu pilota şi punându-şi cuvertura peste picioare. Unchiul dumitale îmi e prieten, iar dumneata, cu timpul, mi-ai devenit drag, mărturisesc cinstit şi n-am de ce să mă ruşinez.

Cuvintele duioase ale bătrânului îl plictiseau cumplit pe K., ele l-ar fi putut sili să se explice îndelung — ceea ce ar fi dorit să evite — ba îl mai şi încurcau, după cum trebuia să-şi mărturisească deschis, deşi nu-i clinteau deloc hotărîrea.

— Îţi mulţumesc pentru sentimentele dumitale prieteneşti şi recunosc că nu ţi-ai precupeţit eforturile. Te-ai ocupat de procesul meu cât ai putut şi în felul în care ţi s-a părut cel mai avantajos pentru mine; dar în ultima vreme am căpătat convingerea că eforturile acestea nu sunt suficiente. Fireşte, n-am să încerc niciodată să-mi impun părerea unui om ca dumneata, care eşti mult mai în vîrstă şi ai mult mai multă experienţă decât mine; dacă am încercat asta uneori, involuntar, te rog să mă scuzi, dar problema e, după cum ai spus-o şi dumneata, mult prea importantă şi socotesc necesar să se intervină pentru rezolvarea ei cu mult mai multă energie decât până în prezent.

— Te înţeleg, spuse avocatul, eşti nerăbdător.

— Nu sunt deloc nerăbdător, spuse K. puţin atins şi pierzând într-o măsură controlul cuvintelor. Ai observat cred că la prima mea vizită, când am venit aici cu unchiul, puţin îmi păsa de proces; dacă nu mi se aducea aminte de el cu forţa, ca să zic aşa, îl uitam complet. Dar unchiul ţinea să te ocupi dumneata de apărare şi m-am supus ca să-i fac plăcere. M-aş fi aşteptat după aceea ca procesul să mă preocupe mai puţin ca oricând, căci, dacă-ţi iei avocat, faci asta, totuşi, ca să-ţi mai uşurezi puţin povara obligaţiilor. Dar s-a întîmplat tocmai invers. Niciodată procesul nu mi-a pricinuit atitea griji câte am avut din ziua când ai început dumneata să mă aperi. Când eram singur, nu mă ocupam de el şi abia dacă-i simţeam povara; apoi, avînd avocat, au fost create toate condiţiile ca să se întîmple, în sfîrşit, ceva şi am aşteptat din ce în ce mai nerăbdător intervenţia dumitale, dar nu s-a petrecut niciodată nimic. Sigur, mi-ai dat câteva informaţii despre tribunal pe care nimeni altul poate că n-ar fi fost în stare să mi le dea. Dar numai atât nu-mi e de ajuns când simt cum procesul rămâne în beznă tocmai când devine din ce în ce mai imeninţător.

K. dăduse scaunul la o parte şi stătea cu amândouă mîinile în buzunare, în faţa avocatului.

— După un anumit timp de practică nu mai vezi producându-se nimic nou, spuse avocatul calm şi încet. Cîţi clienţi n-au stat aşa în faţa mea, la aceeaşi fază a procesului, şi nu mi-au adresat aceleaşi cuvinte!

— Asta nu înseamnă că n-aveau tot atâta dreptate câtă iun şi eu, spuse K. Argumentele dumitale nu-mi combat afirmaţia.

— N-aveam intenţia să-ţi combat cuvintele, spuse avo-fcatul, dar aş vrea să adaug că m-aş fi aşteptat la mai multă judecată din partea dumitale, mai ales dacă ţii seama că ţi-am dat despre tribunal şi despre rolul meu mai multe lămuriri decât celorlalţi clienţi. Şi cu toate acestea trebuie să constat acum că n-ai suficientă încredere în mine! Nu-mi uşurezi deloc sarcina.

Cum se mai umilea în faţa lui K.! Nu mai ţinea deloc seama de onoarea profesiunii, atât de susceptibilă în privinţa demnităţii! Şi de ce făcea asta? Ca avocat, părea că are mult de lucru; în plus, era bogat, deci nu se putea să-i pese prea mult de pierderea unor bani şi nici de pierderea unui client; mai era şi bolnăvicios şi-ar fi trebuit să caute singur să scape We-o parte din muncă. Şi totuşi, ce strâns se ţinea de K.! De ce? Oare din simpatie personală faţă de unchiul lui K., sau mai degrabă fiindcă socotea într-adevăr procesul lui K. drept I o afacere senzaţională datorită căreia putea spera să se evidenţieze, fie faţă de K., fie — şi posibilitatea aceasta nu tre-puie nici ea exclusă — faţă de prieteni şi de tribunal? Cu foricâtă brutalitate l-ar fi examinat K., atitudinea maestrului jjHuld nu-i spunea nimic. Aproape s-ar fi putut crede că avo-fcatul îşi masca sentimentele dinadins, ca să aştepte efectul cuvintelor; luînd însă tăcerea lui K. drept mai favorabilă .decât era în realitate, maestrul Huld continuă:

— Nu se poate să nu fi observat că deşi am un cabinet atât de mare, nu folosesc secretari. Pe vremuri, era altfel; a

fost un timp când aveam angajaţi cîţiva tineri jurişti, dar astăzi lucrez singur. Asta se datoreşte în parte modificării clientelei mele — căci mă limitez din ce în ce mai mult la cazuri asemănătoare cu al dumitale — şi în parte experienţei pe care am dobîndit-o în aceste probleme. Mi-am dat seama că nu puteam încredinţa nimănui grija de-a se ocupa de lucrări fără riscul de-a păcătui împotriva clientelei mele sau a îndatoririlor pe care mi le asumam. Pentru a face însă totul ei însumi, aşa cum hotărâsem, eram silit să resping aproape toate solicitările oamenilor veniţi să mă caute şi să nu cedez decât celor pe care îi simţeam apropiaţi sufleteşte; dar să lăsăm; nu-i nevoie să cauţi prea departe ca să găseşti atîţia indivizi în stare să se repeadă la cea mai mică firimitură. Şi totuşi, m-a îmbolnăvit munca prea intensă. Cu toate astea nu-mi regret hotărîrea; poate că trebuia să refuz şi mai multe procese decât am refuzat, dar, oricum, am avut bucuria să constat că nu greşisem deloc dăruindu-mă celor pe care le acceptasem; eforturile mi-au fost încununate de succes. Am citit într-o zi o frază foarte frumoasă, care caracterizează perfect deosebirea dintre un avocat de procese obişnuite şi-un avocat de procese cum sunt cele de care mă ocup eu acum: primul îşi conduce clientul pe-un fir de aţă, până la sentinţă; dar al doilea îl ia pe umeri de la bun început şi-l duce în spinare, fără să-l lase, până la sentinţă şi dincolo de ea. Şi chiar aşa este. Dar poate că mă înşelam puţin spunând că nu regret niciodată munca asta uriaşă. Când ea nu e înţeleasă cum trebuie, ca în cazul dumitale, atunci da, aproape că încep să regret.

Cuvintele avocatului izbutiră mai mult să sporească nerăbdarea lui K., decât să-l convingă: după tonul maestrului Huld putea să bănuiască ce l-ar fi aşteptat dacă ceda; aveau să reînceapă încurajările, să i se spună din nou că întîmpinarea progresează, că funcţionarii tribunalului par mai binevoitori, dar că există de asemenea şi mari dificultăţi care se pun în cale... Într-un cuvânt, avea să-i fie scos din nou la iveală, pentru a suta oară, tot ce ştia până la saturaţie; aveau să-i fie din nou legănate speranţele

amăgitoare, avea să fie din nou chinuit de ameninţări tainice şi nesigure. Şi pentru că trebuia să termine o dată, K. spuse:

— Ce-ţi propui să faci dacă vei continua să te ocupi de procesul meu?

Avocatul se mulţumi chiar şi cu întrebarea asta jigni-sare şi-i răspunse:

— Am să continui demersurile pe care le-am început entru dumneata.

— Asta îmi şi închipuiam, spuse K. Inutil să mai insişti.

— Am să mai fac o încercare, spuse avocatul, ca si cum el ar fi avut de suferit necazurile de care se plângea K. întradevăr, cred că dacă ai ajuns nu numai la aprecierea greşită a asistenţei mele juridice, ci chiar să te porţi aşa cum te porţi în general faţă de proces, de vină e faptul că ai fost prea bine tratat, aşa acuzat cum eşti, sau mai degrabă că ai fost tratat cu neglijenţă, o neglijenţă aparentă, se înţelege. Un motiv a existat, evident, dar de multe ori e mai bine să fii în lanţuri decât liber. Dacă ţi-aş arăta cum sunt trataţi ceilalţi acuzaţi, te-ai alege poate cu o învăţătură. Ai să vezi; îl chem acum pe Block, deschide uşa şi aşază-te aici, lângă noptieră.

— Cu plăcere, spuse K. şi făcu ce îi ceruse avocatul.

Să înveţe era dispus oricând. Dar, ca să nu lase nimic la voia întîmplării, îl mai întrebă pe maestrul Huld:

— Ştii că renunţ la serviciile dumitale?

— Da, spuse avocatul, dar e o hotărîre asupra căreia poţi să revii chiar astăzi.

Maestrul Huld se întinse iar pe pat, se acoperi cu pilota până la genunchi, se întoarse cu faţa la perete, apoi sună.

Leni apăru imediat şi aruncă b privire rapidă, încercând să vadă ce se întîmplase; faptul că-l văzu pe K. stînd liniştit la căpăţîiul avocatului o făcu să creadă că totul era în ordine. K. o privea fix; ea îi zâmbi.

— Caută-l pe Block, spuse avocatul.

Dar în loc să se ducă după Block, Leni se mulţumi să strige din prag:

— Block! La avocat!

Apoi, profitînd probabil de faptul că avocatul stătea mereu cu faţa la perete fără să-i pese de ce se întîmpla, se strecură după scaunul lui K. Din clipa aceea, îl enervă întruna , aplecându-se peste spătar sau mângîindu-i părul şi obrajii, cu multă duioşie şi, în orice caz, cu multă prudenţă.

Scos din sărite, K. încercă s-o împiedice şi-i apucă mâna pe care până la urmă, după oarecare rezistenţă, ea i-o lăsă.

Block sosise imediat ce fusese chemat, dar rămăsese în prag şi părea că se întreabă dacă să intre sau nu. Îşi ridica întruna sprâncenele şi-şi înclina capul de parcă ar fi pândit ceva, aşteptînd, fără îndoială, să fie repetat ordinul. K. ar fi vrut să-l încurajeze să se apropie, dar hotărâse s-o rupă definitiv nu numai cu avocatul, ci şi cu toţi cîţi se aflau în casa lui; de aceea rămase neclintit. Leni tăcea şi ea. Văzând până la urmă că nu-l alungă nimeni, Block intră pe vîrful picioarelor, îngrijorat, crispându-şi pumnii pe care îi ţinea la spate. Uşa o lăsase deschisă ca să poată fugi la primul semn de pericol.

Pe K. nu-l văzu. N-avea ochi decât pentru pilota înaltă sub care nu putea nici măcar să-l zărească pe avocatul chircit lângă perete. Dar maestrul Huld făcu să i se audă glasul:

— Block e aici? Întrebă el.

Întrebarea aceasta îl izbi pe Block — care făcuse jumătate din drum — În plin piept, apoi în plin spate: negustorul se clătină şi, oprindu-se cu spinarea încovoiată, spuse:

— La ordinele dumneavoastră.

— Ce doreşti? Întrebă avocatul. Vii într-un moment cu totul nepotrivit.

— N-am fost chemat? Întrebă Block mai mult pentru sine decât pentru avocat. Şi, ridicând mîinile ca să se apere, se pregăti să fugă afară din cameră.

— Ai fost chemat, spuse avocatul, dar asta nu te împiedică să vii într-un moment cât se poate de nepotrivit.

Şi după o clipă de tăcere, adăugă.

— Vii totdeauna în momente nepotrivite.

De când începuse avocatul să vorbească, Block nu se mai uita spre pat; holba ochii spre nu ştiu care colţ al camerei şi asculta; din când în când însă arunca spre pat o privire furişă, de parcă făptura avocatului ar fi fost prea oribilă ca s-o poată suporta. Dar nici de ascultat nu putea să asculte prea uşor, căci maestrul Huld vorbea cu faţa la perete, încet şi foarte repede.

— Vreţi să plec? Întrebă Block.

— Dacă tot eşti aici, poţi să rămîi, spuse avocatul.

S-ar fi putut crede că maestrul Huld, în loc să îndeplinească dorinţa clientului, l-ar fi ameninţat cu bătaia, căci Block începu să tremure cu adevărat.

— Am fost ieri să-l văd pe-al treilea judecător, care îmi e prieten, spuse avocatul, şi, încet, încet, am adus vorba despre tine. Vrei să ştii ce mi-a spus?

— O, da, vă rog! spuse Block.

Şi cum avocatul nu se pregătea să-i spună, îşi repetă rugămintea aplecându-se înainte ca şi cum ar fi vrut să îngenuncheze. Dar K. să răsti furios.

— Ce faci acolo? strigă el.

Şi cum Leni încercă să-l împiedice să strige, K. îi apucă şi cealaltă mână, cu un gest deloc drăgăstos, iar Leni începu să geamă, căutînd să scape din strânsoare.

Dar cel care primi pedeapsa pentru strigătul lui K. fu Block, căci maestrul Huld îl întrebă:

— Cine e avocatul tău?

— Dumneavoastră.

— Şi în afară de mine? Întrebă avocatul.

— Nimeni, spuse Block.

— Atunci nu te mai supune nimănui în afară de mine. Block păru cu totul de acord; îi aruncă lui K. o privi înveninată şi clătină din cap spre el. Dacă gestul i-ar fi fost tălmăcit în cuvinte, s-ar fi putut auzi o serie de injurii foarte

lgrosolane. Şi cu un asemenea om voise K. să discute prieteneşte despre propriul lui proces!

— N-am să te mai deranjez, îi spuse K., sprijinindu-se de / spătarul scaunului. Cazi în genunchi, târăşte-te în patru labe,

fă ce pofteşti. Mie nu-mi mai pasă.

Dar Block avea simţul onoarei, cel puţin faţă de K.; de ; aceea se repezi spre el agitîndu-şi pumnii şi ridicând glasul, atâta cât îndrăznea în faţa avocatului:

— Dumneata n-ai dreptul să-mi vorbeşti aşa, asta nu ţi-e permis! De ce mă jigneşti? Şi, culmea, aici, în faţa domnului avocat care ne tolerează şi pe dumneata şi pe mine, din milă! Nu-mi eşti cu nimic superior, căci şi dumneata eşti acuzat, şi dumneata ai un proces. Iar dacă rămîi totuşi lin domn, să ştii că şi eu sunt un domn, dacă nu chiar mai mare decât dumneata. Şi vreau, când vorbeşte cineva cu mine, să mi se adreseze ca unui domn, mai ales dumneata. Dacă te consideri preferat, fiindcă aici ţi se dă voie să stai jos şi să asculţi liniştit pe când eu mă târăsc în patru labe (ca să folosesc expresia dumitale), îţi amintesc vechiul dicton juridic: „Pentru un suspect mişcarea e mai bună decât repausul, căci cel care stă locului riscă totdeauna, fără să ştie, să se afle pe un taler al balanţei şi să fie cântărit cu greutatea păcatelor sale”.

K. nu spuse nimic; rămase acolo, mirat, în faţa tulburării clientului. De câte ori nu-şi schimbase Block atitudinea numai de-o oră încoace! Oare procesul său îl arunca aşa, de colo-colo, şi-l împiedica să vadă cine-i e prieten şi cine-i e duşman? Nu vedea că avocatul îl umilea intenţionat, numai ca să se laude faţă de K., să-i arate câtă putere are şi, poate, să încerce astfel să-l subjuge şi pe el? Dar dacă Block nu e în stare să-şi dea seama, sau dacă se teme atât de mult de maestrul Huld încât nici înţelegerea situaţiei nu-i foloseşte la nimic, cum se face că rămâne, totuşi, destul de viclean sau de curajos ca să-l înşele pe avocat, tăinuindu-i faptul că-şi mai luase şi alţi apărători în aferă de el? Şi cum de

îndrăznea să-l atace pe K. deşi ştia foarte bine că acesta putea să trădeze în orice moment primejdioasa lui taină? Dar Block îndrăzni şi mai mult căci, îndreptîndu-se spre patul maestrului Huld, începu chiar să se plângă de K.:

— Domnule avocat, spuse el, aţi auzit cum îmi vorbeşte omul acesta? Durata procesului său mai poate fi încă socotită cu orele şi el ar vrea de pe acum să-mi dea sfaturi, mie care am un proces de cinci ani. Ba are chiar curajul să mă insulte. Nu ştie nimic şi mă insultă, pe mine care, pe cât mi-au permis slabele mele puteri, am studiat, cu toată seriozitatea şi buna-cuviinţă, datoria şi tradiţiile juridice.

— Să nu-ţi pese de nimeni, spuse avocatul. Fă ce ţi se pare just.

— Sigur, spuse Block ca pentru a se încuraja singur; şi îndrăznind să arunce o privire spre avocat, îngenunche lângă patul lui.

— Sunt în genunchi, avocatul meu! strigă el.

Dar avocatul tăcu. Block mângîie prudent cu o mână pilota, în tăcerea care domnea, Leni, smulgându-se din mîinile lui K., spuse cu glas tare:

— Mă doare, lasă-mă. Vreau să mă duc la Block.

Şi, îndreptîndu-se spre Block, se aşeză pe marginea patului. Block, fericit de venirea ei, o rugă imediat prin gesturi extrem de agitate, să intervină pentru el pe lângă avocat.

Vădit lucru, avea nevoie urgentă de comunicările maestrului îuld, dar poate că-i trebuiau numai ca să le pună pur şi sim-jplu la dispoziţia celorlalţi apărători. Leni probabil că ştia , cum trebuie luat avocatul; arătă mâna maestrului Huld ş i-şi lţuguie buzele ca pentru sărut. Block sărută imediat mâna l avocatului, ba chiar, la îndemnul lui Leni, repetă gestul aces-l ta încă de două ori. Dar avocatul tăcea întruna. Atunci Leni se plecă peste el — şi în mişcarea aceasta i se văzură minunatele forme ale trupului — apoi, înclinată adînc peste faţa maestrului Huld, îi mângîie părul lung şi alb. Gestul ei îl obligă pe bătrân să-i răspundă:

— Mă tem să-i spun.

Iar ceilalţi îl văzură mişcând din cap, poate ca să simtă mai bine mângîierea mîinii femeieşti. Block asculta, cu fruntea plecată, ca şi cum ar fi făcut un lucru interzis.

— De ce te temi? Întrebă Leni.

K. avea impresia că asistă la un dialog pregătit dinainte, un dialog care pesemne că mai fusese repetat şi se va mai repeta încă de multe ori, un dialog care nu putea să-şi păstreze noutatea decât pentru Block.

— Cum s-a purtat astăzi? Întrebă avocatul, în loc să răspundă.

Înainte de-a vorbi, Leni se uită la Block şi-l lăsă o clipă să-şi întindă braţele spre ea şi să-şi frângă degetele într-un gest de rugă. În cele din urmă clătină, serioasă, din cap; apoi se întoarse spre avocat şi spuse:

— A fost cuminte şi sîrguincios.

Acolo se afla un negustor în vîrstă, un om cu barbă mare; şi omul acela se ruga de-o fată să-i dea notă bună la purtare!

Orice intenţii ascunse ar fi avut, nimic nu putea să-l justifice faţă de cei care asistau la scena aceasta. K. nu putea pricepe cum de-i trecuse prin minte avocatului că l-ar putea cîştiga şi pe el dîndu-i o asemenea reprezentaţie. Dacă nu l-ar fi convins până atunci să se despartă de el, ar fi izbutit acum s-o facă. Scena la care asista aproape că-l înjosea pe spectator. Iată deci rezultatul metodei avocatului la care, din fericire, K. nu fusese expus prea multă vreme: datorită ei, clientul sfîrşea prin a uita de întreaga lume şi a nu mai spera decât să se târască până la capătul procesului prin labirintul acesta ruşinos. Nu mai era un client, ci un cîine al avocatului. Iar dacă avocatul i-ar fi poruncit să se târască sub pat şi să latre de-acolo ca din fundul unui coteţ, ar fi făcut-o cu plăcere.

K. asculta şi cântărea cuvintele, rămânând totodată deasupra scenei, ca şi cum ar fi avut sarcina să înregistreze exact tot ce se spunea acolo, ca să raporteze mai sus.

— Ce-a făcut toată ziua? Întrebă avocatul.

— L-am încuiat în camera servitoarei, unde stă de obicei, ca să nu mă deranjeze, răspunse Leni. Din când în când am putut să văd prin lucarnă ce făcea. A stat tot timpul în genunchi, pe pat; pusese pe marginea ferestrei scrierile pe care i le-ai împrumutat şi le citea de zor. Mi-a făcut o impresie bună, căci fereastra dă numai spre curtea interioară, de aerisire, şi prin ea aproape că nu pătrunde lumina. Dar cum el citea, totuşi, mi-am dat seama cât e de ascultător.

— Asta mă bucură, spuse avocatul. Dar citea în mod inteligent?

Pe când Leni şi avocatul vorbeau, Block îşi mişca necontenit buzele; fără îndoială că formula răspunsurile pe care ar fi dorit să le dea Leni.

— N-aş putea să răspund cu toată certitudinea, spuse Leni. În orice caz, am văzut că studia sîrguincios. A citit toată ziua una şi aceeaşi pagină, urmărind rândurile cu degetul. De câte ori îl priveam ofta de parcă lectura i-ar fi pricinuit mari greutăţi. Pesemne că scrierile pe care i le-ai împrumutat sunt greu de înţeles.

— Da, spuse avocatul, aşa sunt; şi nici nu cred că înţelege mare lucru din ele. N-au alt rost decât să-i dea o idee despre dificultăţile luptei pe care o duc în apărarea lui. Şi pentru cine m-am aruncat eu în lupta aceasta grea? Pentru... e aproape ridicol să spun — pentru un oarecare Block. Trebuie să înveţe să înţeleagă ce înseamnă asta. A studiat fără întrerupere?

— Aproape fără întrerupere, răspunse Leni. O singură dată m-a rugat să-i dau apă de băut. I-am întins un pahar, prin lucarnă. Apoi, la opt, i-am dat drumul şi l-am pus să mănânce.

Block îl privea pe K. dintr-o parte, de parcă s-ar fi povestit despre el că săvîrşise cine ştie ce fapte glorioase, care nu se puteau să nu-i impresioneze pe cei ce le ascultau. Părea acum plin de speranţe, îşi mai recăpătase încrederea în sine, se mişca, din când în când, în genunchi. De aceea se

observă şi mai clar cum încremeni când maestrul Huld spuse:

— Tu îl lauzi, şi tocmai din pricina asta îmi vine mai greu să vorbesc. Căci judecătorul nu s-a pronunţat favorabil nici despre el, nici despre procesul lui.

— Nu s-a pronunţat favorabil? spuse Leni. Cum se poate?

Block o privi atât de încordat, încât ai fi crezut că-i atribuia lui Leni puterea de-a mai întoarce încă în favoarea lui I cuvintele pe care judecătorul le rostise totuşi de multă vreme.

— Nu, spuse avocatul, nu s-a pronunţat favorabil. Ba chiar a părut neplăcut surprins când am început să-i vorbesc despre Block. „Nu-mi vorbiţi despre Block”, mi-a spus el. „E clientul meu”, i-am răspuns. „îl lăsaţi să abuzeze de dumneavoastră”, a mai spus el. „Nu cred că procesul lui e pierdut”, i-am replicat. „îl lăsaţi să abuzeze de dumneavoastră”, a repetat el. „Nu cred, i-am răspuns eu. Block lucrează cu multă sîrguinţă pentru procesul său, se ocupă tot timpul de el; aproape că locuieşte la mine, ca să fie mereu la curent. O asemenea sîrguinţă nu se găseşte pe toate drumurile. Fireşte, I ca persoană, e cam neplăcut; are maniere urâte şi, pe deasu-lpra, mai e şi murdar, dar din punct de vedere procesual e ; într-adevăr ireproşabil.” Spunând ireproşabil exageram, intenţionat. Dar el mi-a răspuns: „Block e un şmecher şi atâta tot. A acumulat multă experienţă şi ştie cum să-şi tărăgăneze Iprocesul. Dar ignoranţa îi e şi mai mare decât viclenia. Ce-ar I zice dacă ar afla că procesul lui n-a început încă şi nici n-a sunat măcar clopoţelul de început?” Linişte, Block, adăugă maestrul Huld, căci Block începuse să se ridice pe genunchii lui nesiguri, fără îndoială ca să ceară o lămurire.

Era pentru prima oară când avocatul i se adresa direct, yorbindu-i mai pe îndelete. Maestrul Huld privea cu ochi obosiţi jumătate în gol, jumătate spre Block, care se lăsă din nou să cadă în genunchi sub impresia privirii acestuia.

— Declaraţiile judecătorului, continuă maestrul Huld, n-au nici o importanţă pentru tine. Nu te mai speria de fiecare cuvânt. Dacă mai văd că faci aşa, nu-ţi mai spun niciodată nimic. Nu pot scăpa o frază fără să priveşti ca şi cum ţi s-ar rosti condamnarea definitivă. Ar trebui să roşeşti că te porţi aşa în faţa clientului meu. Îi zdruncini încrederea pe care o are în mine. Ce ai vrea? Nu eşti încă viu? Nu eşti încă sub ocrotirea mea? Stupidă spaimă! Ai citit nu mai ştiu unde că sentinţa de condamnare vine în multe cazuri cu totul pe neprevăzute şi poate fi rostită de indiferent ce gură. Cu multe rezerve, evident, lucrul acesta e adevărat, dar la fel de adevărat, e că-mi e silă de spaima ta şi văd în ea o regretabilă lipsă de încredere. În definitiv, ce ţi-am spus? Am repetat cuvintele unui judecător. Ştii bine că în jurul litigiilor se adună opiniile cele mai felurite. Judecătorul acesta, de pildă, consideră începutul procesului la un alt moment decât îl consider eu. Divergenţă de păreri, atâta tot. O veche tradiţie cere ca la un anumit moment al procesului să sune clopoţelul, în ochii judecătorului, lucrurile abia atunci încep, N”-o să-ţi înşir toate argumentele care infirmă părerea aceasta, de altfel nici n-ai înţelege mare lucru; mulţumeşte-te doar să afli că există numeroase argumente împotriva ei.

Încurcat, Block începu să scarpine blana aşternută în faţa patului. Spaima pricinuită de spusele judecătorului îl făcea să-şi uite din când în când sclavajul în care era ţinut de maestrul Huld, şi atunci nu se mai gândea decât la sine şi răsucea pe toate părţile cuvintele judecătorului.

— Block, spuse Leni cu un ton de dojana, trăgându-l uşor în sus de gulerul hainei, acum lasă blana şi ascultă-l pe avocat...[1]

ÎN CATEDRALĂ

Lui K. i se încredinţa misiunea de a-i arăta câteva monumente artistice unui client italian foarte util băncii, venit tentru prima oară în oraş. Altădată, misiunea aceasta l-ar fi morat fără doar şi poate, dar acum, când îşi păstra numai cu lari eforturi prestigiul la bancă, o acceptă în silă. Fiecare ira petrecută în afara biroului îl umplea de griji chinuitoare; nu mai putea să-şi folosească timpul de lucru dînd acelaşi randament ca mai înainte; unele ore nu izbutea să şi le pe-l treacă decât prefăcându-se că lucrează; dar neliniştea îi spo-B rea şi mai mult când nu se afla la bancă. Atunci i se părea că-l fi vede pe directorul-adjunct, care stătea veşnic la pândă, I intrând să facă o scurtă vizită în biroul lui, aşezându-se la masă, percheziţionându-i hîrtiile, primind clienţi cu care K. era de multă vreme în relaţii aproape amicale, ademenindu-i să renunţe la sfătuitorul lor obişnuit şi chiar descoperind în munca domnului procurist greşelile de care K. se simţea acum ameninţat din toate părţile, fără să le mai poată evita. De aceea, de câte ori i se cerea să viziteze vreun client sau chiar să facă vreo scurtă călătorie — lucru care, întîmplător, se repeta destul de des în ultimul timp — K. bănuia totdeauna, oricât de onorabilă i-ar fi fost misiunea, că nu urmăreau decât să-l îndepărteze pentru o vreme de la birou, fie ca să-i controleze munca, fie socotind că se puteau lipsi uşor de el. De altfel, nu i-ar fi fost greu să refuze majoritatea sarcinilor, dar nu îndrăznea căci, oricât de puţin justificate i-ar fi fost temerile, refuzul ar fi însemnat recunoaşterea lor. De aceea accepta totdeauna cu prefăcută nepăsare ieşirile acestea. În preajma unei călătorii obositoare, de două zile, ascunsese chiar faptul că răcise destul de grav, ca să evite pericolul de-a fi înlocuit sub pretextul vremii ploioase, de toamnă. Iar la întoarcerea din călătorie, când nevralgiile căpătate pe drum îl înnebuneau, aflase că a fost numit să-l însoţească a doua zi pe

importantul client italian. De data aceasta ispita de-a refuza fusese mare, cu atât mai mult cu cât nu era vorba de o muncă strict profesională; obligaţia mondenă pe care trebuia s-o îndeplinească avea, desigur, mare importanţă, dar nu pentru el. K. ştia bine că nu se putea menţine decât prin succesele obţinute în afaceri şi că, dacă nu le obţinea, nimeni n-ar fi luat în seamă eventuala încântare pe care i-ar fi putut-o produce clientului venit din Italia; K. ţinea să nu iasă nici o zi măcar din domeniul lui de activitate, temându-se foarte tare că n-o să mai fie reprimit; îşi dădea singur seama că teama aceasta era exagerată, dar ea îl apăsa, în ciuda lucidităţii lui. Şi totuşi, nu izbuti să găsească nici un pretext acceptabil. Cunoştinţele lui de italiană, fără să fie prea mari, erau suficiente; dar marea nenorocire consta mai ales în faptul că la bancă se ştia despre cele câteva cunoştinţe pe care le avea în domeniul istoriei artei, şi cărora li se exagerase importanţa ; cei de la bancă ştiau că fusese un timp membru în Comitetul de protecţie al monumentelor artistice ale oraşului — ce-i drept, numai din motive de afaceri. Aflându-se că italianul era mare amator de artă, alegerea însoţitorului în persoana lui K. părea deci foarte firească.

În dimineaţa aceea, când K. sosi la birou supărat dinainte pentru ziua care îl aştepta, vremea era urâtă şi ploioasă. K. venise de la şapte ca să poată termina totuşi măcar câteva lucrări înainte de sosirea oaspetelui. Şi se simţea foarte obosit, căci îşi petrecuse jumătate din noapte cu studiul unei gramatici italiene vechi, ca să-şi mai reîmprospăteze câteva noţiuni; fereastra la care se obişnuise să stea cam prea des în ultima vreme îl ispitea mai mult decât biroul, dar K. rezistă ispitei şi începu să lucreze. Din nefericire omul de serviciu intră chiar în clipa aceea ca să-l anunţe că domnul director îl trimisese să vadă dacă domnul procurist se afla acolo şi că-l ruga, în caz că sosise, să fie amabil şi să vină în salonul de primire, unde aştepta domnul din Italia.

— Vin imediat, spuse K.

Şi, după ce-şi vîrî în buzunar un mic dicţionar, luă sub braţ un album cu monumentele mai importante ale oraşului, pregătit pentru străin, şi se îndreptă spre biroul directorului, trecând prin cel al directorului-adjunct. K. se felicită în gând că venise devreme şi că se putea pune astfel imediat la dispoziţia băncii, căci nimeni nu s-ar fi aşteptat în mod serios să-l găsească acolo la ora aceea.

Fireşte, biroul directorului-adjunct era la fel de pustiu ca timpul nopţii; omul de serviciu intrase probabil şi aici să-l caute pe şef, dar nu găsise nici ţipenie de om.

Când K. intră în salon, cei doi domni se ridicară din fotoliile moi şi adînci în care stătuseră; directorul zâmbi prietenos, vizibil încântat de sosirea lui K. şi făcu prezentările: italianul strânse energic mâna lui K. şi glumi pe socoteala cuiva care se trezeşte la primul cântat al cocoşilor. K. nu înţelese exact la cine se referea aluzia aceasta; italianul folo-isise un cuvânt neobişnuit, al cărui sens nu-l prinse decât după ; câteva clipe. De aceea răspunse şi el prin câteva formule de politeţe, pe care italianul le primi tot rîzând, pe când îşi mângîia nervos mustaţa cenuşie-albastră. Mustaţa aceasta era, se vede, parfumată, te simţeai aproape ispitit s-o atingi cu mâna şi s-o miroşi. După ce se aşezară toţi trei şi începură discuţiile preliminarii, K. îşi dădu seama, spre marea lui neplăcere, că nu înţelege decât frânturi din frazele italianului. Când oaspetele vorbea rar, înţelegea aproape tot; dar asemenea momente nu existau prea des; în majoritatea timpului cuvintele curgeau ca dintr-un izvor din gura italianului care clătina din cap, ca şi cum ar fi fost încântat că vorbeşte aşa. Când vorbea cu viteză, oaspetele folosea totdeauna un dialect care nu mai avea pentru K. nimic italienesc, dar pe care directorul nu numai că-l înţelegea, dar îl şi vorbea curent, ceea ce K. ar fi trebuit să prevadă, căci clientul era din sudul Italiei, unde directorul petrecuse cîţiva ani. K. îşi dădu apoi seama cât de greu o să-i fie să se înţeleagă cu străinul, căci şi franţuzeasca acestuia era la fel de încîlcită ca şi italiana ; şi-apoi mustaţa şi barba

îi acopereau mişcările buzelor, care poate ar fi înlesnit înţelegerea cuvintelor rostite.

K. începu deci să prevadă o mulţime de neplăceri, dar până una alta, renunţă să mai încerce să înţeleagă — În prezenţa directorului căruia îi era atât de uşor efortul ar fi fost cu totul inutil — şi se mulţumi să privească înciudat cât de liber în mişcări reuşea să rămână italianul, deşi se afundase în fotoliu; oaspetele îşi îndrepta mereu hăinuţa scurtă şi strimtă, ba chiar, o dată, ridicând braţele şi mişcându-şi pai-mele în aer, încercă să reprezinte ceva pe care K. nu izbuti lă-l priceapă, deşi se aplecase înainte ca să privească mai (atent. Până la urmă, răpus de oboseală, K. nu-i mai urmări decât pasiv jocul cuvintelor, observîndu-i distrat mişcările ochilor şi, spre marea lui spaimă, se surprinse tocmai în clipa când, fără voia lui, se pregătea să se ridice, să întoarcă spatele şi să plece, într-atât era de neatent şi de obosit. Dar italianul, uitîndu-se în sfîrşit la ceas, sări în picioare şi, după ce-şi luă rămas bun de la director, se apropie atât de mult de K., încât acesta trebui să-şi împingă fotoliul înapoi ca să-şi poată păstra libertatea mişcărilor. Ghicind din privirea lui K., fără îndoială, cât de stingherit se simţea acesta faţă de italian, directorul se amestecă atunci în discuţie cu atâta fineţe, încât ai fi zis că dă nişte mici sfaturi, pe când în realitate îi explica pe scurt lui K. tot ce spunea clientul care îl întrerupea întruna.

K. află astfel că italianul mai avea câteva treburi de rezolvat şi că, din lipsă de timp, renunţase la intenţia de-a vedea toate curiozităţile oraşului; de aceea prefera să se limiteze — dacă, fireşte, K. era de acord: ultimul cuvânt i-l lăsa lui — la vizitarea catedralei, dar făcută amănunţit. Spunea că e o mare fericire pentru el să poată vizita catedrala în compania unui om atât de amabil şi de erudit — complimentul i se adresă lui K., deşi acesta făcea, din păcate, tot ce putea ca să nu-l audă pe italian şi să prindă din zbor cuvintele directorului — şi-l ruga, dacă n-avea nimic împotrivă, să vină la catedrală peste vreo două ore, adică

aproximativ pe la zece. La ora aceea spera să poată fi negreşit acolo.

K. răspunse în sensul dorit; italianul strânse mâna directorului, apoi pe-a lui K., apoi din nou pe-a directorului, şi plecă însoţit de amândoi; din mers, întors numai pe jumătate spre ei, oaspetele continua să le vorbească; la uşă, K. mai rămase o clipă cu directorul, care în ziua aceea părea foarte bolnav şi se simţi obligat să se scuze: ba chiar îi spuse lui K. (stăteau prieteneşte unul lângă altul) că la început avusese intenţia să-l însoţească el însuşi pe italian, dar că — şi nu dădu alt motiv mai precis — se hotărâse apoi să-l trimită mai degrabă pe K.

Dacă deocamdată K nu l-a înţeles prea bine pe italian, să nu-şi piardă cumpătul, curând o să vină şi asta, iar dacă n-o să înţeleagă tot, n-o să fie nici o nenorocire, căci italianul nu dă prea mare importanţă faptului că e înţeles sau nu. De altfel, K. vorbea minunat italieneşte şi-avea să se descurce dt se poate de bine. Acestea fiind zise, K. plecă. Timpul rămas liber şi-l petrecu căutînd în dicţionar şi copiind într-un carnet cuvintele mai rare de care avea să aibă nevoie pentru explicaţiile din catedrală. Treaba aceasta era extrem de plicticoasă; oamenii de serviciu aduceau corespondenţa, funcţionarii veneau să-i pună diverse întrebări şi, văzându-l adîncit în muncă, se opreau în prag, dar nu se mişcau de-acolo până dnd nu erau ascultaţi; iar directorul-adju nct, vrând să nu piardă cumva prilejul de a-l deranja pe K., intră de ne-numărate ori, îi luă de fiecare dată dicţionarul din mână şi-l răsfoi, vizibil fără nici un motiv; de câte ori se deschidea uşa, în penumbra anticamerei se iveau clienţii care se înclinau stîngad — voiau să atragă atenţia —, fără să fie siguri că vor fi văzuţi. Universul acesta mărunt, al cărui centru era K., se mişca în jurul lui, pe când el aduna cuvintele de care avea să aibă nevoie, le căuta apoi în dicţionar, le copia, încerca să le pronunţe corect şi apoi să le înveţe pe de rost. Dar memoria lui, altădată atât de bună, părea că-l părăsise; si-l cuprindea din când în când o furie atât de cumplită împotriva italianului care-i dăduse

asemenea bătaie de cap, încât îşi îngropa dicţionarul sub dosare cu hotărîrea fermă de a nu se mai pregăti; dar îşi dădea imediat seama că n-ar fi putut totuşi să se plimbe pur şi simplu prin faţa operelor de artă din catedrală, alături de un străin, fără să scoată o vorbă, şi-atund scotea cu şi mai multă furie dicţionarul.

Exact în clipa dnd se pregătea să plece — se făcuse nouă şi jumătate — sună telefonul; era Leni, care voia să-i spună bună dimineaţa şi să-l întrebe cum se mai simte. K. îi mulţumi grăbit şi adăugă că nu putea să-i vorbească mai mult fiindcă trebuie să se ducă la catedrală.

— La catedrală? se miră Leni.

— Sigur, la catedrală, spuse K.

— Şi de ce la catedrală? Întrebă Leni.

K. încercă să-i explice în grabă, dar de-abia începuse când Leni spuse brusc:

— Te hărţuiesc!

Compătimirea aceasta, pe care n-o cerea şi n-o aşteptase, nu-i plăcu lui K.; de aceea îşi luă rămas bun în două cuvinte; dar pe când punea receptorul la loc spuse, jumătate pentru sine, jumătate pentru fata care nu mai putea să-l audă:

— Da, mă hărţuiesc!

Dar timpul trecuse şi K., văzându-se în pericol să întârzie, luă o maşină; în ultima clipă, mai avu timp să-şi aducă aminte de albumul pe care n-avusese ocazia să-l dăruiască de dimineaţă italianului şi-l luă cu el. Tot drumul ţinu albumul pe genunchi şi bătu toba cu degetele, nervos, în copertă. Deşi ploaia se mai domolise, vremea rămăsese rece, umedă şi întunecoasă; în catedrală abia dacă se vedea la un pas şi, din pricina statului pe lespezile ca de gheaţă, răceala lui K. avea să se înrăutăţească enorm.

Piaţa îngustă a catedralei era complet pustie; K. îşi aminti că încă de copil observase că toate casele din junii pieţei aveau totdeauna perdelele trase. Pe-o vreme atât de întunecoasă ca astăzi, lucru acesta era şi mai de neînţeles. Catedrala părea goală, ca şi piaţa; nu-i trecuse prin minte

nimănui să vină aici, la ora aceea. K. străbătu grăbit cele două nave laterale şi nu întîlni în cale decât o bătrână înfofolită într-un şal călduros şi îngenuncheată în faţa unei statui a Fecioarei. Zări de asemenea, de departe, un paracliser şchiop care dispăru printr-o uşă într-un perete. K. fusese punctual: când intrase el, bătea ora zece, dar italianul nu se afla încă acolo. K. se întoarse la intrarea principală, unde mai zăbovi câteva clipe, neştiind ce să facă, apoi dădu ocol catedralei, prin ploaie, ca să vadă dacă nu cumva, din întîmplare, clientul băncii îl aştepta la o altă uşă. Dar nu-l văzu nicăieri. Să se fi înşelat directorul în privinţa orei? Cine s-ar fi putut înţelegeai un asemenea om? Oricum, K. trebuia până una alta să-l mai aştepte cel puţin o jumătate de oră. Cum era obosit, vru să stea jos şi intră din nou în catedrală, unde găsi, pe-o treaptă, o zdreanţă de covor pe care o împinse cu vîrful piciorului până lângă banca cea mai apropiată; apoi se înfăşură mai strâns în palton, îşi ridică gulerul şi se aşeză. Ca să se distreze, deschise albumul şi începu să-l răsfoiască, dar renunţă curând, căci era atât de întuneric, încât nu putea să distingă nici măcar amănuntele navei celei mai apropiate.

Departe, pe altarul principal, strălucea un triunghi de lumânări aprinse. K. n-ar fi putut spune dacă le mai văzuse până atunci. Poate că fuseseră aprinse chiar în clipa aceea. Paracliserii sunt discreţi, datorită meseriei lor, şi trec fără să-i observi. Întorcându-se din întîmplare, K. zări înapoia lui, la cîţiva paşi, o luminare înaltă, aprinsă şi ea, fixată pe-un stîlp. Oricât de frumos ar fi fost lucrul acesta, lumina rămânea insuficientă pentru sculpturile aflate aproape toate în umbra navelor, iar luminările nu făceau decât să sporească şi mai mult întunericul. Italianul se purtase deci pe cât de nepoliticos pe-atât de cuminte lipsind de la întîlnire: n-ar fi putut să vadă nimic. Ar fi fost silit să se mulţumească doar cu explorarea câtorva statui, centimetru cu centimetru, la lumina lanternei lui K.

Ca să încerce dacă metoda aceasta putea să dea rezultate, K. se îndreptă spre o capelă laterală din apropiere,

urcă apoi câteva trepte şi, aplecându-se peste balustrada de marmură, lumină basorelieful altarului. Lumina tabernacululului se opunea luminii lanternei. Primul lucru pe care îl zări, sau îl ghici, fii un cavaler uriaş, îmbrăcat în armură şi sculptat pe una din marginile basoreliefului.

Cavalerul se rezema de spada înfiptă în pământul gol — din care nu ieşea decât ici-colo câte un fir de iarbă — şi părea că priveşte atent o scenă care trebuia să se petreacă sub ochii lui. Era de mirare să-l vezi stînd aşa, neclintit, fără să se apropie. Poate că stătea de pază. Fiindcă nu mai văzuse de multă vreme un basorelief, K. zăbovi în faţa cavalerului, pri-vindu-l, deşi era mereu nevoit să clipească din ochi, căci nu putea să suporte lumina verde a lanternei. Plimbînd Osia de raze pe restul altarului, descoperi o coborîre în mormânt de o concepţie obişnuită şi, altminteri, de factură recentă. După aceea îşi vîrî lanterna în buzunar şi se întoarse la locul său.

Probabil că n-avea nici un rost să-l mai aştepte pe italian, dar afară cu siguranţă că ploua cu găleata şi cum biserica i se părea acum mai puţin rece decât la început, K. se hotărî să rămână acolo deocamdată. Lângă el se înălţa amvonul cel mare. Pe acoperişul mic şi rotund al amvonului fuseseră puse pieziş două cruci de aur, simple, ale căror vîrfuri se atingeau unul de altul. Învelişul exterior al balustradei şi partea care o despărţea de coloană erau împodobite cu ghirlande verzi purtate de îngeraşi, aflaţi în atitudini fie de mişcare, fie de repaus.

K. se apropie de amvon şi-l examina din toate părţile. Sculptura pietrei era extrem de îngrijită, umbra adîncă dintre frunzele ghirlandelor părea încrustată în relief. K. vîrî mâna într-un astfel de gol şi pipăi prudent piatra; până atunci nu observase existenţa acestui amvon. În clipa aceea zări din Întîmplare, în dosul primului rând de bănci, un paracliser îmbrăcat într-un soi de veşmânt negru, cu pliuri largi; paracliserul stătea în picioare privindu-l şi ţinând în mâna stingă o tabacheră cu tutun de prizat.

„Ce-o fi vrând omul ăsta? se gândi K. îi par suspect? Vrea cumva bacşiş?”

Dar când paracliserul văzu că se uită la el, îi arătă spre un colţ nedefinit, cu mâna dreaptă: între două degete ţinea o priză de tabac. Gestul lui era aproape de neînţeles; K. mai aşteptă o clipă, dar paracliserul îşi continuă gestul şi subli. nie, clătinând din cap, că-i arată ceva.

— Ce-o fi vrând? se întrebă K., încet.

Apoi, neîndrăznind să vorbească tare în catedrală, îşi scoase portofelul şi traversă primul rând de bănci, cu gândul să vină lângă paracliser. Dar omul făcu semn că nu, cu mâna, ridică din umeri şi plecă şchiopătînd. Mersul lui semăna leit cu şchiopătarea rapidă pe care K. o folosea în copilărie când încerca să imite mişcările unui călăreţ în şa.

„Un bătrân copilăros! se gândi K. Are minte exact câtă-i trebuie ca să-şi facă slujba aici. Cum se opreşte când mă opresc şi eu! Şi cum mă pândeşte când pornesc!”

Şi-l urmări zâmbind de-a lungul unei întregi nave laterale, aproape până în dreptul altarului principal. Bătrânul îi arăta întruna ceva, dar K. refuza să se uite, gândindu-se că gestul lui n-avea alt rost decât să-i abată urmărirea. Dar cum nu voia să-l sperie prea tare, îl lăsă în pace; dacă italianul avea să mai vină, nu trebuie să-l găsească pe bătrân speriat.

Trecând din nou prin nava principală ca să ajungă la locul unde îşi lăsase albumul, K. observă, lângă o coloană care aproape atingea băncile corului, un mic amvon suplimentar, foarte simplu, tăiat în piatră albă şi fără sculpturi. Amvonul era atât de mic, încât de departe părea o nişă încă goală, destinată să primească statuia vreunui sfânt. Predicatorul n-ar fi avut loc să se depărteze nici măcar cu un pas de balustradă, în plus, bolta de piatră a amvonului începea foarte de jos şi se înălţa, fără nici o podoabă, dar urmând o astfel de curbă încât un om de statură mijlocie n-ar fi putut să stea drept acolo, ci ar fi fost silit să rămână tot timpul aplecat peste balustradă, întregul amvon părea făcut dinadins pentru chinuirea predicatorului; era de neînţeles la

ce-ar fi putut sluji un asemenea amvon, când la cîţiva paşi se mai aflau altele atât de mari şi împodobite cu atâta artă.

De altfel, K. nici n-ar fi observat amvonul acesta dacă deasupra lui n-ar fi fost aprinsă o lămpiţă de felul celor care se aprind înainte de-a începe o predică. Avea să înceapă o predică? În catedrala goală? K. privi scara amvonului care urca în spirală în jurul coloanei şi era atât de îngustă încât părea că nu fusese făcută ca să fie folosită de oameni, ci numai ca simplu motiv ornamental al coloanei. Şi totuşi, pe primele trepte — K. zâmbi de mirare văzând aceasta —- se afla într-adevăr un preot, ţinând o mână pe rampă, gata să urce pe scară, cu privirea îndreptată spre K. Preotul clătină chiar, uşor, din cap, iar K. îşi făcu cruce şi se înclină, aşa cum ar fi trebuit să facă ceva mai înainte. Preotul îşi luă un mic avânt şi începu să urce cu paşi mărunţi şi repezi. Avea să înceapă, într-adevăr, o predică? Paracliserul de adineauri era mai puţin nerod decât făcea impresia? Avusese de gând să-l aducă pe K. la predicator, ceea ce, fireşte, era explicabil într-o biserică pustie? Dar, pe de altă parte, acolo, în faţa unei statui a Fecioarei, nu se afla oare şi o bătrână care ar fi trebuit de asemenea adusă? Iar dacă avea să înceapă o predică, de ce nu se auzeau preludiile de orgă? Dar orga tăcea şi licărea slab, în înălţimea beznei care o adăpostea, sub boltă.

K. se întreba de n-ar fi bine să plece cât mai curând; dacă nu făcea asta imediat, trebuia să rămână acolo tot timpul predicii; ar fi fost obligat să rămână şi să piardă atâta timp! Stătuse destul şi aşa, putea demult să considere că nu mai e dator să-l aştepte pe italian. Se uită la ceas: unsprezece. Dar se putea într-adevăr ţine o predică acum? Putea K. singur să reprezinte întreaga turmă de credincioşi? Şi dacă el n-ar fi fost decât un străin, venit doar să viziteze biserica? În fond, nici nu era altceva. Faptul că avea să se ţină o predică, acum, într-o zi de lucru, la ora unsprezece, pe cea mai îngrozitoare vreme, părea de neimaginat. Preotul — căci tînărul acela oacheş, cu faţa rasă, nu putea fi decât preot —

cu siguranţă că se urca numai ca să stingă lampa, aprinsă din greşeală.

Dar nu se întîmplă aşa; dimpotrivă, după ce examina «mpa şi-i ridică fitilul, preotul se întoarse încet spre balustradă, se prinse cu amândouă mîinile de marginea ei şi *8mase o clipă în poziţia aceasta privind în preajmă fără să-şi jttişte capul. K. se trase înapoi, stătea acum sprijinit în coate, „» faţa primei bănci. De-acolo zări, undeva, ca prin ceaţă, cum paracliserul se ghemuia pe vine, cu spinarea încovoiata^ ca un om care şi-a terminat munca. Şi ce linişte domnea acum în catedrală! Dar K trebuia totuşi s-o tulbure; nu în. tenţiona deloc să rămână; dacă preotul avea obligaţia să vină şi să predice la o anumită oră, indiferent de public, era liber s-o facă; o să reuşească el şi fără ajutorul lui, căci prezenţa unui singur om nici vorbă că nu putea spori efectul predicii. K. începu deci să se mişte, încet, străbătu nava în lungm băncilor, pipăind drumul cu vîrfurile picioarelor, ajunse la spaţiul liber dintre bănci şi coborî apoi nestingherit; atâta doar că dalele de piatră răsunau la cel mai uşor pas şi bolţile îi repetau zgomotul mersului, tot mai încet, după legile unei progresii neîntrerupte, cu variate ecouri.

Când, urmărit probabil de privirea preotului, traversă lungile şiruri de bănci goale, K. se simţi aproape pierdut; mărimea catedralei i se părea limita exactă a ceea ce omul era în stare să suporte. Iar când trecu prin faţa fostului său loc, apucă din mers albumul, fără să se oprească o clipă.

Aproape că ieşise din zona băncilor şi se apropiase de spaţiul liber care le separa de ieşire, când auzi pentru prima dată vocea preotului. Era o voce puternică şi cultivată. Şi cum mai răsuna în catedrala gata s-o primească! Dar nu pe credincioşi îi chema preotul, în privinţa aceasta nu exista nici o îndoială si nici o putinţă de scăpare; glasul lui strigase: „JosefK.”

Cel chemat încremeni locului, cu ochii în pământ. Mai era încă liber, mai putea încă să înainteze şi să scape prin una din cele trei uşiţe de lemn, întunecoase, pe care le vedea la

cîţiva paşi de el . Asta ar fi însemnat că nu înţelesese sau că, dacă înţelesese, puţin îi păsa de cuvintele preotului. Pe câtă vreme dacă se întorcea, totul era sfîrşit, se lăsa prins, mărturisea că înţelesese limpede, că el era cel strigat şi că era gata să se supună.

Dacă preotul ar fi repetat chemarea, K. nici vorbă că ar fi plecat, dar cum tăcerea dură cât dură şi aşteptarea lui, K. întoarse uşor capul, căci voia să vadă ce făcea preotul. Preotul rămăsese în amvon, la fel de calm ca şi înainte, dar se vedea clar că observase gestul lui K.

„De-acum ar fi o copilărie dacă nu m-aş întoarce”, se gândi K. Şi se întoarse pe jumătate, iar preotul îi făcu semn cu degetul să vină mai aproape. Cum totul era clar, K. se îndreptă cu paşi mari spre amvon — mânat şi de curiozitate, dar şi de dorinţa de-a termina cât mai repede. Ajuns în dreptul primelor bănci, se opri; distanţa i se păru însă prea mare preotului, care cu vîrful degetului arătător, întinzând braţul, g indică un loc foarte apropiat de amvon. K. se supuse; la locul arătat se văzu silit să-şi dea capul mult pe spate, ca să-l poată vedea pe cel care îl chemase.

— Tu eşti Josef K., spuse preotul şi ridică o mână pe balustradă într-un gest de o semnificaţie nelămurită.

— Da, spuse K., gândindu-se cu câtă seninătate îşi rostea odinioară numele.

De câtăva vreme, dimpotrivă, asta însemna un adevărat chin pentru el; de-acum toată lumea, chiar şi cei cu care venea pentru prima oară în contact, îi cunoştea numele.

Cât de bine e să nu fii cunoscut decât după ce te-ai prezentat!

— Eşti acuzat, îi spuse preotul extrem de încet.

— Da, spuse K., mi s-a anunţat lucrul acesta.

— Atunci tu eşti cel pe care-l caut, spuse preotul. Eu Stat preotul închisorii.

— Aşa! spuse K.

— Eu te-am făcut să vii aici, spuse preotul, ca să-ţi vorbesc.

— Nu ştiam, spuse K. Eu venisem ca să-i arăt catedrala unui italian.

— Lasă nimicurile, spuse preotul. Ce ţii în mână? O tarte de rugăciuni?

— Nu, răspunse K., e un album cu monumentele de artă ale oraşului.

— Aruncă-l, îi spuse preotul.

Şi K. îl aruncă, dar cu atâta putere, încât albumul trosni şi se rostogoli huruind peste dale.

— Ştii că procesul tău merge prost? Întrebă preotul.

— Aşa mi se pare şi mie, spuse K. Mi-am dat multă osteneală, dar până acuma a fost zadarnic. De fapt, întîmpina-rea mea nu-i încă gata.

— Şi cum crezi că o să se termine? Întrebă preotul.

— Înainte mă gândeam că procesul o să se termine bine, dar acum mă îndoiesc uneori, spuse K. Nu ştiu cum o să se termine. Ştii tu, cumva?

— Nu, spuse preotul, dar mi-e teamă că o să se termine rău. Eşti socotit vinovat. Procesul tău n-o să iasă poate din resortul unui tribunal inferior. Deocamdată, cel puţin, vina ţi se socoteşte dovedită.

— Dar nu sunt vinovat! spuse K., e o eroare. De altfel, cum ar putea un om să fie vinovat? Doar toţi suntem oameni aici, şi unul şi celălalt.

— Asta e adevărat, spuse preotul, dar de obicei aşa vor. besc vinovaţii.

— Şi tu ai păreri preconcepute împotriva mea? Întrebă K.

— Eu n-am păreri preconcepute împotriva ta, răspunse preotul.

— Îţi mulţumesc, spuse K. Dar toţi cei care se ocupă de proces au păreri preconcepute împotriva mea. Şi le transmit şi celor care n-au nici un amestec în toate acestea, iar situaţia mea devine din ce în ce mai grea.

— Înţelegi greşit faptele, spuse preotul. Sentinţa nu vine dintr-o dată, procedura ajunge la ea încetul cu încetul.

— Vezi deci unde am ajuns, spuse K. aplecându-şi capul.

— Ce ai de gând să faci acum pentru proces? Întrebă preotul.

— Vreau să mai caut ajutor, spuse K. ridicând capul ca să vadă ce părere are preotul. Mai există unele posibilităţi pe care nu le-am exploatat încă.

— Tu cauţi prea mult ajutorul altora, şi mai ales pe cel al femeilor, îi răspunse preotul cu un aer de dezaprobare. Nu observi că ele nu-ţi sunt un ajutor adevărat?

— Uneori, şi chiar adesea, aş putea să-ţi dau dreptate, dar nu totdeauna, spuse K. Femeile au o mare forţă. Dacă aş izbuti să hotărăsc câteva femei pe care le cunosc să-şi dea mâna şi să lucreze pentru mine, aş scoate-o la capăt, până la urmă. Mai ales cu justiţia asta în care nu găseşti decât vmători de fuste. Arată-i o femeie, de departe, judecătorului de instrucţie şi el, ca să ajungă la timp la ea, o să răstoarne masa tribunalului şi pe acuzat.

Preotul îşi coborî capul spre balustradă; abia acum, pentru prima dată, părea că simte apăsarea acoperişului amvonului. Ce vreme o mai fi afară? Nu mai era zi posomorită, ci noapte adîncă. Nici una dintre culorile marilor vitralii numai izbutea să taie, cu vreo sclipire cât de uşoară, umbra zidurilor.

Şi tocmai acum paracliserul începu să stingă luminările de la altarul principal, una câte una.

— Eşti supărat pe mine? Întrebă K. Poate nu ştii ce justiţie slujeşti.

Dar nu primi nici un răspuns.

— N-am vorbit decât despre experienţele mele, spuse K.

De sus însă, tot nu primi nici un răspuns.

— N-am vrut să te jignesc, spuse K.

Atunci preotul îi strigă de sus:

— Nu vezi oare nici până la doi paşi?

Strigase mânios, dar în acelaşi timp ca un om care, văzându-l pe altul cum cade, ţipă el însuşi, fără să vrea şi

imprudent, fiindcă se simte înspăimântat.

Şi acum tăceau amândoi. Sigur, preotul nu putea să-l vadă pe K. în bezna care domnea la poalele amvonului, dar K. îl vedea clar în lumina lămpiţei. De ce nu cobora preotul din amvon? Doar nu ţinuse o predică, ci numai îi dăduse lui K. nişte indicaţii care puteau să-i facă probabil mai mult rău decât bine dacă ţinea seama întocmai de ele. Şi totuşi, buna intenţie a preotului părea neîndoielnică.

Dacă ar fi coborât din amvon, K. s-ar fi putut înţelege cu el şi n-ar fi fost deloc imposibil ca preotul să-i dea vreun sfat hotărâtor şi acceptabil care să-i arate, de pildă, nu cum să influenţeze procedura, ci cum să iasă din încercuirea procesu-lui, cum să-l evite şi să trăiască în afara lui. O asemenea posibilitate trebuia să existe, neapărat, şi K. se gândise de multe ori la ea în ultima vreme. Dar dacă abatele o cunoştea, i-ar fi arătat-o când l-ar fi rugat? Nu aparţinea şi el tribunalului? Nu-şi lepădase şi el firea lui blândă ca să-l dezmintă cu asprime pe K. atunci când acesta atacase justiţia?

— Nu vrei să cobori? Întrebă K. N-ai de ţinut nici o predică. Vino la mine.

— Da, acum pot să vin, spuse preotul.

Se caia poate că ridicase glasul. Şi, desprinzând lampa din cîrlig, spuse:

— Eram obligat să vorbesc mai întâi de la distanţă cu toe. Când nu fac aşa, mă las prea uşor influenţat şi-mi uit slujba.

K. îl aşteptă la piciorul scării. Preotul îi întinse mâna, din niers, înainte chiar de-a ajunge jos.

— Ai puţin timp şi pentru mine? Îl întrebă K.

— Oricât doreşti, spuse preotul întinzându-i lămpiţa ca s-o ţină el. Dar şi de aproape, întreaga lui făptură mai păstra o anumită solemnitate.

— Eşti foarte bun cu mine, spuse K.

Mergeau de colo-colo, unul lângă altul, prin bezna navei.

— Tu eşti o excepţie printre oamenii justiţiei. Am ntai multă încredere în tine decât în oricare dintre ei, deşi cunosc

atîţia. Cu tine, pot vorbi deschis.

— Nu te amăgi, spuse preotul.

— În ce privinţă m-aş putea amăgi? Întrebă K.

— Te amăgeşti în privinţa justiţiei, spuse preotul; iar în privinţa aceasta Scripturile care preced Legea spun: un paznic al porţii stă dinaintea Legii; la paznicul acesta vine un om de la ţară, să-i ceară îngăduinţa de-a pătrunde înăuntru. Dar paznicul îi spune că nu poate să-l lase să intre în clipa aceea. Omul chibzuieşte şi întreabă dacă i se va îngădui să intre mai târziu. „S-ar putea — spune paznicul — dar nu acum.” Paznicul se dă la o parte din faţa porţii, deschisă ca totdeauna, iar omul se apleacă şi priveşte înăuntru. Paznicul vede ce face, rîde şi-i spune: „Dacă ţii atâta, intră, cu toată opreliştea mea. Dar să nu uiţi că eu sî nt puternic. Şi cu toate astea, nu sunt decât ultimul dintre paznici. La uşa fiecărei încăperi ai să găseşti paznici din ce în ce mai puternici; începând de la al treilea, nici eu nu mai sunt destul de tare ca să le pot suporta privirea.” Omul nu se aşteptase la asemenea stavilă, se gândise că Legea trebuia să fie îngăduită tuturor, întotdeauna, dar acum, cătînd mai bine la paznicul porţii, la haina lui de blană, la nasul lui ascuţit, la barba lui neagră, rară şi lungă, ca de tătar, se hotărăşte să aştepte totuşi până când i se va da voie să intre. Paznicul îi dă un scăunel şi-i îngăduie să se aşeze lângă poartă. Omul rămâne acolo, ani îndelungaţi. Şi face tot mai multe încercări ca să capete îngăduinţa de a intra, şi-l oboseşte pe paznic cu rugăminţile lui. Paznicul îl supune uneori la mici interogatorii, îl întreabă despre satul lui şi despre multe altele, dar toate nu sunt decât întrebări indiferente, aşa cum pun domnii cei mari, iar la sfîrşit îi spune mereu, invariabil, că nu-l poate lăsa să intre. Omul, care şi-a luat din belşug tot felul de provizii pentru călătoria lui, foloseşte tot, oricât de preţios ar fi, ca să-l mituiască pe paznic. Şi paznicul porţii ia tot, dar spunându-i: „Iau numai ca să nu te poţi tu gândi că ai neglijat ceva”. Şi-n decursul anilor acelora îndelungaţi, omul nu încetează o clipă să-l observe pe paznic. Şi-i uită pe ceilalţi paznici, şi i se pare că

primul este singurul care-l împiedică să pătrundă în Lege. Şi-n primii ani blesteamă cu glas tare cruzimea soartei; iar mai târziu, când îmbătrâneşte, mormăie doar. Şi cade în mintea copilăriei; iar fiindcă în lungul anilor l-a cercetat atât pe paznic încât îi cunoştea şi puricii din blană, îi roagă până şi pe purici să-l ajute ca să-l înduplece pe paznic. Până la urmă, vederea îi slăbeşte şi el nu mai ştie dacă se întunecă în preajmă cu adevărat sau dacă îl înşală ochii, par atunci desluşeşte în beznă licărirea unei lumini care răzbate prin porţile Legii. De-acum, nu mai are mult de trăit. Iar înainte de-a muri, toate i se îmbulzesc în creier ca să-l silească să pună o întrebare pe care n-a mai pus-o încă niciodată paznicului. Şi, nemaiputînd să-şi ridice trupul înţepenit, îi face semn paznicului să se apropie. Iar paznicul porţii se vede silit să se aplece foarte tare spre el, căci acum statura lui şi a omului sunt foarte deosebite. „Ce mai vrei să ştii? Îl întreabă paznicul porţii; tare mai eşti nesăţios!” „Dacă toţi oamenii caută să cunoască Legea, spune omul, cum se face că de-atâta amar de vreme nimeni în afară de mine nu ţi-a mai cerut să intre?” Paznicul porţii vede că omul e la capătul zilelor şi vrând ca vocea să mai ajungă până la timpanul mort, îi urlă în ureche: „Nimeni, în afară de tine, n-avea dreptul să intre aici, căci poarta asta era făcută numai pentru tine; acum plec, şi o încui.”

— Deci, paznicul porţii l-a înşelat pe om, spuse imediat K., pe care povestea îl interesase extrem de mult.

— Nu te grăbi să judeci, spuse preotul, şi nici nu-ţi însuşi păreri străine, fără să cugeti asupra lor. Ţi-am spus povestea după textul Scripturii. Acolo, nu se pomeneşte nimic despre înşelăciune.

— Dar e clar, spuse K., şi prima ta tălmăcire era cât se poate de exactă. Paznicul n-a vorbit decât atunci când nu-i mai putea ajuta omului.

— Paznicul porţii nu fusese până atunci întrebat, spuse preotul; gândeşte-te că era doar un simplu paznic şi că şi-a făcut întreaga datorie.

— De ce crezi că şi-a făcut întreaga datorie? Întrebă K. Nu şi-a făcut-o deloc. O fi fost poate datoria lui să-i alunge pe străini, dar pe omul acesta, căruia îi era hărăzită poarta, trebuia să-l lase să intre.

— Tu nu respecţi îndeajuns Scriptura şi schimbi povestea, spuse preotul. În ceea ce priveşte intrarea, povestea conţine două lămuriri importante ale paznicului porţii, una la început, alta la sfîrşit. Prima spune că nu-l putea lăsa pe om să intre în momentul acela, iar cealaltă: „Poarta asta este făcută numai pentru tine". Dacă ar exista o contradicţie între aceste două lămuriri poate că ai avea dreptate, paznicul l-ar fi înşelat pe om. Dar nu există nici o contradicţie. Dimpotrivă, prima lămurire o anunţă chiar pe cea de-a doua. S-ar putea spune aproape că paznicul porţii îşi depăşea datoria, îngăduindu-i omului să întrezărească posibilitatea de-a intra mai târziu. La vremea aceea, datoria lui era doar să nu-l lase pe om înăuntru şi, de fapt, mulţi comentatori ai Scripturii se miră că paznicul porţii a putut lăsa să-i scape o asemenea aluzie, căci părea să iubească exactitatea şi să-şi facă datoria cu străşnicie. Paznicul veghează ani şi ani fără să-şi părăsească postul şi nu încuie poarta decât la urmă de tot; e conştient de importanţa misiunii sale, căci spune: „Sunt puternic", şi-şi respectă superiorii căci spune: „Eu nu sunt decât ultimul dintre paznici". Nu e flecar fiindcă nu pune, în decursul anilor, decât „întrebări indiferente" cum le defineşte textul Scripturii; şi nu se lasă mituit, fiindcă spune când primeşte daruri: „îau numai ca să nu te poţi tu gândi că ai neglijat ceva"; paznicul porţii nu se lasă nici înduioşat, nici enervat când e vorba de îndeplinirea datoriei, pentru că despre om se spune: „Şi-l oboseşte pe paznic cu rugăminţile lui"; în sfîrşit, şi înfăţişarea lui arată un caracter pedant, nasul lui mare şi ascuţit, barba lungă, rară şi neagră, ca de tătar. Poate exista oare paznic mai credincios? Dar caracterul lui mai are şi alte trăsături, extrem de favorabile pentru cel care cere să intre; iar trăsăturile acestea arată în orice caz că paznicul porţii şi-a depăşit datoria lăsînd să se întrevadă aluzia despre care îţi vorbeam, cu privire la posibilităţile

viitoare ale omului de a pătrunde în inima Legii. Nu s-ar putea tăgădui că paznicul porţii e oarecum nerod şi îngîmfat — ceea ce, într-o anumită măsură, e tot urmarea neroziei. Oricât de exacte i-ar fi spusele privind puterea lui şi a celorlalţi paznici, despre care el însuşi afirmă că nu ie-ar putea suporta privirea, oricât de exacte, zic, ar fi aceste cuvinte, tonul cu care le spune arată felul lui de-a vedea e umbrit de nerozie şi de îngîmfare. În legătură cu aceasta, comentatorii spun că „poţi să înţelegi un luau şi totodată să te înşeli în privinţa lui”. În orice caz, te vezi nevoit să admiţi că oricât de slab s-ar manifesta îngîmfarea « nerozia, ele reduc eficacitatea păzirii porţii şi sunt lipsuri fn caracterul paznicului. La aceasta mai trebuie adăugat că «aznicul porţii pare binevoitor din fire, că nu rămâne totdeauna o persoană oficială. El glumeşte încă de la început, poftindu-l pe om să intre în ciuda opreliştii pe care o menţine; apoi, în loc să-l alunge, se spune că-i dă chiar un scăunel şi că-l lasă să se aşeze lângă poartă. Răbdarea cu care îngăduie ani de zile stăruinţele omului îl arată milos din fire, ca şi micile interogatorii pe care le începe, darurile pe care le acceptă şi generozitatea cu care îi permite omului să blesteme l faţa lui cruzimea destinului pe care îl reprezintă acolo tocmai el, paznicul. Nu orice paznic ar fi procedat aşa. Iar la urmă, nu se apleacă el adînc spre om numai la un semn al acestuia, ca să-i dea posibilitatea să pună ultima întrebare? tn cuvintele lui nu există decât o uşoară urmă de enervare, atunci când spune: „Tare mai eşti nesăţios!” dar şi cuvintele acestea paznicul porţii le rosteşte atunci când ştie că totul s-a sfîrşit; unii merg mai departe şi spun că aceste cuvinte „Tare mai eşti nesăţios!” exprimă un fel de admiraţie amicală, din fare n-ar lipsi, fireşte, o anumită bunăvoinţă îngăduitoare. În rice caz, figura paznicului porţii se conturează cu totul Iltfel decât crezi tu.

— Tu cunoşti povestea mai bine decât mine şi de mai multă vreme, spuse K.

Tăcură amândoi o vreme, apoi K. întrebă: I — Crezi deci că omul n-a fost înşelat?

— Nu mă înţelege greşit, răspunse preotul. Eu mă mulţumesc doar să-ţi expun diversele păreri care există în privinţa aceasta. Nu da prea multă importanţă comentariilor. Scriptura e invariabilă şi comentariile nu sunt, adeseori, gecât expresia deznădejdii comentatorilor. În cazul pe care-l discutăm, există chiar comentatori care susţin că paznicul porţii ar fi fost cel înşelat.

— Comentatorii aceştia merg cam prea departe, spuse K. Şi cum argumentează ei?

— Afirmaţia lor, spuse preotul, se bizuie pe nerozia paz-wcului. Se spune că el nu cunoştea interiorul Legii, ci numai drumul pe care trebuia să-l facă întruna, în faţa porţii. Comentatorii socotesc drept puerilă părerea lui despre interior şi consideră că paznicul însuşi se teme de lucrurile cu care vrea să-l înspăimânte pe om; ba spun că se teme chiar mai mult decât omul, căci acesta nu cere decât să intre, chiar după ce i s-a vorbit despre cumpliţii paznici ai porţilor dinlăuntru pe când paznicul porţii de afară nu vrea să intre, sau cel puţin nu ni se vorbeşte despre o asemenea dorinţă. Alţii spun, cc-i drept, că el probabil a intrat, din moment ce-a fost primit în slujbă şi că numirea lui nu putea să se facă decât în interior. Dar li se poate răspunde, pe bună dreptate, că putea la fel de bine să fie numit din interior fără ca el să fi intrat vreodată şi că, oricum, n-ar fi putut să meargă prea departe, fiindcă nu putea suporta privirea celui de-al treilea paznic. De altfel, nu se spune nicăieri că în decursul numeroşilor ani cât a aşteptat omul, paznicul porţii ar fi povestit vreodată ceva despre interiorul Legii, cu excepţia cuvintelor despre paznicii dinăuntru. Fireşte, s-ar putea să nu fi avut voie să vorbească, dar nici despre interdicţia aceasta nu ni se pomeneşte nimic. Se poate deci conchide că el nu cunoaşte nici înfăţişarea, nici semnificaţia interiorului şi că se înşală în privinţa lor. Dar se înşală şi în privinţa omului de la ţară, căci îi este inferior, fără să ştie. Că el îl tratează ca pe un inferior, se vede clar din numeroasele pasaje pe care ţi le mai aminteşti. Dar că în realitate îi este inferior, se vede la fel de clar din părerea pe

care o exprim aici. Mai întâi, omul liber e superior celui constrâns. Iar omul care a venit, e într-adevăr liber, poate să se ducă unde îi place; numai poarta Legii îi este oprită, dar şi aceasta numai de-o singură persoană, de paznic. Dacă se aşază pe scăunel, lângă poartă, şi rămâne acolo toată viaţa lui, face asta voluntar; povestea nu pomeneşte nicăieri că ar fi fost constrâns. Pe câtă vreme paznicul porţii, dimpotrivă, e legat de postul său prin slujba pe care o are; el n-are dreptul să se îndepărteze în exterior şi, după cât se pare, nici să pătrundă în interior, chiar dacă ar vrea. Iar pe deasupra dacă, ce e drept, e în slujba Legii, n-o slujeşte decât în legătură cu poarta de afară; deci, efectiv numai pentru omul căruia îi e destinată poarta. Iată încă un motiv ca să vedem în el un subaltern. Şi e de presupus că ani întregi a făcut o muncă deşartă — o viaţă de om cum se zice — căci e spus că vine un om, prin urmare un bărbat în toată firea, ceea ce presupune că paznicul porţii a trebuit să aştepte multă vreme până să-şi îndeplinească slujba sau, mai precis, atât cât j-a plăcut omului care a venit când a vrut. Şi până şi sfîrşitul slujbei lui depinde de omul venit, căci ea nu încetează decât la sfîrşitul vieţii omului; iată deci că îi rămâne subordonat până la sflrşit. Iar textul accentuează clipă de clipă că paznicul porţii pare să ignore complet toate acestea. Comentatorii nu văd nimic de mirare în asta, căci paznicul porţii, după părerea lor, se înşală încă şi mai grav asupra unui ah punct, adică asupra propriei sale slujbe. Într-adevăr, nu spune el oare, la sfîrşit: „Acum plec şi încui”? Dar la început se spune că poarta Legii era deschisă ca totdeauna, şi-atunci, dacă e deschisă „totdeauna”, adică independent de durata vieţii omului căruia îi era hărăzită, nici paznicul însuşi n-o poate închide. În privinţa aceasta părerile se împart. Unii spun că paznicul, când declară că va închide poarta, nu vrea să dea decât un răspuns, alţii că vrea să-şi sublinieze îndatorirea serviciului, alţii, în sfîrşit, că vrea să-i stârnească omului o ultimă remuşcare, un ultim regret. Dar un mare număr de comentatori sunt de acord că el nu va putea să închidă poarta. Ei cred chiar că, la sfîrşit

cel puţin, paznicul porţii îi rămâne taferior omului şi în ceea ce priveşte cunoaşterea, căci omul vede strălucirea care răzbate prin porţile Legii, pe când paznicul rămâne mereu cu spatele spre poartă, în calitatea lui de paznic, şi nu mărturiseşte prin nici un cuvânt că ar fi observat vreo schimbare.

— Toate aceste sunt bine justificate, spuse K după ce urmărise unele pasaje din explicaţiile preotului, repetîndu-le oi jumătate glas. Toate acestea sunt bine justificate; acum Cred şi eu că paznicul e cel înşelat. Dar ele nu înlătură prima mea părere, care chiar coincide parţial cu cea dobîndită acum. Într-adevăr, puţin importă dacă paznicul porţii vede clar sau nu. Eu spuneam că omul e înşelat. Dacă paznicul vede clar, ar putea exista anumite îndoieli; dar dacă paznicul e înşelat, atunci înşelarea lui se răsfrânge inevitabil şi asupra Omului. Atunci paznicul încetează de-a mai fi un înşelător, far pare atât de nerod, încât ar trebui alungat imediat din slujbă. Gândeşte-te că dacă eroarea în care se află nu-i dăunează lui cu nimic, în schimb ea e de-o mie de ori mai periculoasă pentru om.

— Cu asta te loveşti de părerea contrarie, spuse preotul. Unii susţin că povestea nu-i dă nimănui dreptul să-l judece pe paznic. Oricum ne-ar părea, el rămâne tot un slujitor al Legii, aparţine deci Legii şi e scos de sub judecata omenească. Şi în cazul acesta trebuie, de asemenea, să nu-l mai socoteşti inferior omului. Căci numai faptul că e legat prin slujba sa de-o poartă a Legii — fie ea una singură — Îl aşaza incomparabil mai sus decât omul care trăieşte în lume, oricât de liber ar fi el. Omul abia vine la Lege, pe câtă vreme paznicul se află mai demult acolo. El e pus în slujbă de Lege; a te îndoi de demnitatea paznicului înseamnă a te îndoi de Lege.

— Eu nu sunt de acord cu părerea aceasta, spuse K. şi clătină din cap. Căci, dacă o accepţi, trebuie să iei drept adevăr tot ce spune paznicul. Şi mi-ai arătat tu însuţi, pe larg, motivele pentru care un asemenea lucru nu e posibil.

— Nu, spuse preotul, nu trebuie să iei drept adevăr tot ce spune paznicul, e de ajuns să socoteşti că e necesar.

— Jalnică părere, spuse K.; ea face din minciună o lege a lumii.

K. încheie astfel discuţia, dar fără să-şi spună şi ultima părere. Era prea obosit ca să poată adînci toate consecinţele poveştii, şi-apoi ea îi împingea mintea pe căi neobişnuite, îl îndemna spre locuri fantastice, mai potrivite pentru discuţiile tribunalului decât pentru el. Povestea iniţială se deformase, devenise de nerecunoscut, şi el nu dorea decât s-o uite; preotul îl suportă cu mult tact şi-i acceptă încheierea fără să spună un cuvânt, deşi nu se potrivea deloc cu propria lui părere.

Continuară câteva clipe să se plimbe amândoi, tăcuţi. K. se ţinea pas cu pas de preot, căci bezna îl împiedica să recunoască drumul. Lămpiţa pe care o avea în mână se stinsese de mult. O clipă K. văzu licărind, chiar în faţa lui, statuia de argint a unui sfânt care pieri imediat în întuneric. Ca să nu depindă cu totul de preot, K. îl întrebă:

— Am ajuns cumva lângă intrarea principală?

— Nu, spuse preotul, suntem foarte departe de ea. Vrei să pleci de pe acum?

Deşi în clipa aceea se gândea la cu totul altceva, K. răspunse imediat:

— Sigur, trebuie să plec. Sunt procuristul unei bănci şi sunt aşteptat acolo; am venit doar ca să-i arăt catedrala unuia dintre clienţii noştri străini.

— Bine, du-te atunci, spuse preotul şi-i întinse mâna.

— Dar nu mă pot descurca singur în bezna aceasta, spuse K.

— Caută să ajungi la peretele din stînga, spuse preotul, şi mergi de-a lungul lui, fără să-l părăseşti; ai să găseşti o ieşire.

Abia se depărtase preotul cu cîţiva paşi, când K. îi strigă cu glas tare:

— Mai aşteaptă, te rog! I — Aştept, spuse preotul.

— Nu mai doreşti nimic de la mine? Întrebă K.

— Nu, spuse preotul.

— Adineauri erai atât de binevoitor, spuse K. îmi explicai tot, şi acum mă laşi, de parcă nici nu ţi-ar păsa de mine.

— Dar tu mi-ai spus că trebuie să pleci, răspunse preotul.

— Sigur, spuse K., dar înţelege.

— Mai întâi înţelege tu însuţi cine sunt eu, spuse preotul.

— Eşti preotul închisorii, spuse K. apropiindu-se de el. Acum nu mai avea nevoie să se întoarcă la bancă atât de

repede pe cât spusese; putea foarte bine să mai rămână.

— Aparţin, deci, justiţiei, spuse preotul. Ce-aş mai putea să vreau de la tine? Justiţia nu vrea nimic de la tine. Ea te primeşte când vii şi te lasă când pleci.

Sfârşitul

În ajunul zilei în care K. împlinea treizeci şi unu deani — era cam pe la nouă seara, ora liniştii pe străzi — doi domni se prezentară la locuinţa lui. În redingotă, palizi şi graşi, cei doi domni purtau ţilindre înalte care păreau ţintuite pe ţestele lor. Fiecare dintre ei voia să-l lase pe celălalt să treacă primul; domnii schimbară la intrarea apartamentului câteva politeţi mărunte, reluîndu-le şi amplificându-le în faţa uşii de la odaia lui K.

Deşi vizita nu-i fusese anunţată, K., îmbrăcat şi el în negru, stătea pe-un scaun, lângă uşă, cu atitudinea unui domn care aşteaptă pe cineva, şi-şi punea în momentul acela o pereche de mănuşi noi ale căror degete se mulau pe degetele lui. El se ridică imediat, îi privi curios pe cei doi domni şi spuse:

— Aşadar, dumneavoastră mi-aţi fost trimişi.

Cei doi domni aprobară dînd uşor din cap şi arătînd unul spre altul cu ţilindrul pe care fiecare dintre ei îl ţinea acum în mână. K. îşi mărturisi că nu vizita aceasta o aştepta, se duse la fereastră şi mai privi o dată strada mohorâtă. Pe partea cealaltă, aproape toate ferestrele erau întunecate ca şi a lui; multe dintre ele aveau perdelele trase. La o fereastră luminată de la etaj se jucau cîţiva copilaşi; strânşi laolaltă după un grilaj şi incapabili încă să-şi părăsească locurile, copilaşii îşi întindeau unul spre altul mânuţele.

„Mi-au trimis nişte actori bătrâni şi de mâna a doua, îşi spuse K. întorcându-se spre cei doi domni ca să se mai convingă o dată. Încearcă să sfîrşească ieftin cu mine.”

Apoi, întorcându-se brusc spre ei, îi întrebă:

— La ce teatru jucaţi?

— Teatru? Întrebă unul dintre domni cerându-i sfat celuilalt, cu o contracţie a gurii.

Celălalt se purta ca un mut care lupta împotriva organismului său rebel.

„Nu sunt pregătiţi să fie întrebaţi”, îşi spuse K.

Şi se duse să-şi ia pălăria.

Încă de pe scară cei doi domni vrură să-i apuce braţele, iar el spuse:

— Pe stradă, pe stradă, nu sunt bolnav.

Imediat ce ajunseră în stradă, cei doi îl înhăţară în modul cel mai ciudat. K. nu se mai plimbase aşa niciodată, cu nimeni. Cei doi îşi lipiseră umerii pe după ai lui, şi, în loc să-i dea braţul, încolăciseră braţele lui K. în toată lungimea lor, menţinându-le cu palmele în jos printr-o strânsoare metodică, irezistibilă, rod al unui antrenament îndelung. K. mergea ţeapăn între ei; toţi trei formau acum un astfel de bloc încât ar fi fost imposibil să-l striveşti pe unul fără să-i zdrobeşti şi pe ceilalţi doi. Realizau împreună o coeziune care, în general, nu poate fi obţinută decât cu materia moartă. De câteva ori, când treceau pe sub vreun felinar, K. încercă, oricât de greu îi venea cu oamenii aceştia care îl strângeau între ei, să-şi vadă însoţitorii mai bine decât putuse la lumina slabă a camerei lui. „Poate că sunt tenori”, se gândi el văzându-le guşile duble. Curăţenia de pe feţele lor îi făcea greaţă. Se mai vedeau încă urmele mîinii săpunite care li se plimbase pe la colţurile pleoapelor, care le frecase buzele de sus şi le rîcîise cutele din bărbie.

Văzând acestea, K. se opri; cei doi făcură şi ei la fel; se aflau acum la marginea unei pieţe pustii, împodobită cu spaţii de iarbă şi de flori.

— De ce v-au trimis tocmai pe dumneavoastră? Întrebă K. mai mult strigând decât vorbind.

Cei doi domni pesemne că nu ştiau ce să răspundă şi rămaseră în aşteptare, lăsînd să le atârne braţul liber, cum iac infirmierii and bolnavul pe care-l plimbă vrea să se odihnească.

— N-am să merg mai departe, spuse K., vrând să-i încerce.

De data aceasta, cei doi domni n-aveau nevoie să răspundă; era de ajuns să nu-si slăbească strânsoarea şi să caute să-l mişte pe K. din loc ridicându-l; dar K. rezistă. „N-o să mai am nevoie de multă putere; am s-o folosesc acum, pe toată”, îşi spuse el. Şi se gândi la muştele care încearcă să-si smulgă picioruşele când vor să scape de pe hîrtia lipicioasă. «Dumnealor au să aibă de furcă cu mine”, îşi spuse el.

În clipa aceea, domnişoara Bürstner se ivi brusc, urcând treptele unei ulicioare joase care dădea în piaţă. Poate că la jjrma urmei n-o fi fost chiar ea, dar asemănarea era, fără îndoială, foarte mare. De altfel, lui K. puţin îi păsa dacă era într-adevăr domnişoara Bürstner; acum, el nu se mai gândea decât la inutilitatea rezistenţei. Nimic nu mai putea fi eroic nici dacă rezista, nici dacă le făcea greutăţi celor doi domni şi nici dacă, apărându-se, mai încerca să se bucure de-o ultimă licărire de viaţă. Porni deci din nou, şi bucuria pe care o pricinui astfel celor doi domni se reflectă şi pe faţa lui. Cei doi domni îl lăsau acum să aleagă el direcţia şi K. îi duse pe drumul urmat de domnişoara Bürstner, nu ca s-o ajungă din urmă şi nici fiindcă ar fi vrut s-o vadă cât mai mult timp cu putinţă, ci pur şi simplu ca să nu uite avertismentul pe care ea îl reprezenta pentru el.

„Singurul lucru pe care îl mai pot face acum, îşi spunea K. — şi sincronismul paşilor lui şi al celor doi domni îi confirma gândurile —, singurul lucru pe care îl mai pot face acum este să-mi păstrez până la capăt claritatea minţii. Totdeauna am vrut ca în lumea asta să duc la liman douăzeci de lucruri deodată şi, ca o culme, pentru un scop care nu era totdeauna lăudabil. A fost o greşeală: să dovedesc oare acum că n-am învăţat nimic nici dintr-un an de proces? Să plec oare ca un imbecil care n-a fost niciodată în stare să înţeleagă nimic? Să las să se spună despre mine că la începutul procesului voiam să-l sfîrşesc şi că la sfîrşit nu voiam decât să-l reîncep? Nu vreau să se spună asta. Sunt fericit că mi s-au dat astfel domnii aceştia pe jumătate muţi, incapabili să înţeleagă ceva, şi că a fost lăsată pe seama mea grija de a-mi spune mie însumi ceea ce trebuie.”

Între timp, tînăra după care mergeau trecuse pe-o străduţă laterală, dar K., putînd acum să se lipsească de ea, se lăsă” cu totul în voia însoţitorilor săi. Complet de acord toţi trei de-acum înainte, trecură împreună peste un pod scăldat în lumina lunii; cei doi domni se supuneau docili celor mai neînsemnate mişcări ale lui K.; la un moment dat, când K. se întoarse spre parapet, ei îi urmară indicaţiile şi făcură front cu faţa spre rîu. Apa care lucea şi tremura în lumina lunii se desfăcea în jurul unui mic ostrov pe care se înghesuia verdeaţa arborilor şi a tufelor. Pe sub arbori se întindeau, nevăzute acum, alei de pietriş, mărginite de bănci comode, pe care K. se odihnise şi se desfătase adesea în timpul verii.

— Nu voiam să mă opresc, le spuse el celor doi însoţitori, oarecum ruşinat de docilitatea lor.

În spatele lui K., unul dintre ei păru să-i facă celuilalt un mn de reproş în legătură cu popasul care ar fi putut să fie greşit înţeles, apoi îşi continuară drumul.

După un timp, ajunseră pe nişte străzi în pantă unde, ici-colo, se zărea câte un poliţist stîn d locului sau făcându-si patrularea obişnuită; poliţiştii erau când departe, când foarte aproape. Unul dintre ei avea o mustaţă stufoasă şi-şi ţinea inâna pe mânerul săbiei; se apropie intenţionat de grupul celor trei, care i se păruse suspect. Însoţitorii lui K. se opriră, poliţistul părea gata să deschidă gura, dar K. îi duse înainte cu forţa pe cei doi domni. Şi se întoarse de mai multe ori, prudent, ca să vadă dacă nu erau urmăriţi; imediat ce trecu fnsă pe după un colţ care îi ascundea de poliţişti, începu să alerge cât îl ţineau picioarele, iar cei doi fură obligaţi să facă acelaşi lucru, gîfîind din greu.

Aşa ieşiră din oraş căci, în partea aceea, la capătul străzilor, cîmpia începea brusc. O carieră de piatră, mică, pustie şi părăsită, se deschidea în apropierea unei case cu aspect încă foarte urban. Acolo cei doi domni se opriră, fie pentru că locul acela fusese de la bun început ţinta lor, fie pentru că se simţeau prea istoviţi ca să poată alerga mai departe. Şi-i dădură drumul lui K. El aşteptă fără să spună

un cuvânt, iar cei doi domni îşi scoaseră ţilindrele şi-şi şterseră cu batista sudoarea de pe frunte, cercetînd în acelaşi timp cariera. Lumina lunii scălda totul cu liniştea aceea firească, nedăruită nici unei alte lumini.

După ce făcură între ei câteva schimburi de politeţi ca să hotărască cine să aibă precădere la îndeplinirea misiunii — cei doi domni păreau să fi primit o misiune comună —, unul dintre ei se apropie de K. şi-i scoase haina, vesta şi cămaşa. Pe K. îl trecură, fără să vrea, fiorii; domnul îi dădii o uşoară palmă de încurajare, pe spate, apoi îi împături cu grijă haina, vesta şi cămaşa, ca pe nişte lucruri de care avea să mai fie nevoie, chiar dacă nu foarte curând; apoi, ca să nu-l expună pe K. nemişcat aerului rece al nopţii, îl luă de braţ şi începu să umble de colo-colo cu el, pe când celălalt domn căuta prin carieră un loc potrivit. Când locul fu găsit, cel care căutase îi făcu semn colegului său care îl aduse pe K. acolo. Locul se afla chiar la marginea carierei; la picioarele lor se mai vedea tocă o piatră de curând smulsă. Cei doi domni îl aşezară jos pe K., îl proptiră de piatră şi-i puseră capul deasupra. În ciuda silinţei pe care şi-o dădeau amândoi şi a bunăvoinţei lui K. Poziţia lui rămânea totuşi extrem de forţată şi de neverosimilă. De aceea unul dintre domni îl rugă pe celălalt să-i iase pe seama lui, pentru o clipă, grija de a-l aşeza pe K., dar iu. crurile tot nu merseră mai bine. Până la urmă îl lăsară într-o poziţie care nu era cu nimic mai bună decât cele obţinute mai înainte. Unul dintre domni îşi descheie apoi redigbta si scoase dintr-o teacă prinsă de centura pe care o purta în ju. rul vestei un cuţit de măcelar, lung si subţire, cu două tăişuri îl ţinu câteva clipe în sus si-i cercetă” lama la lumină. Urmară aceleaşi groaznice schimburi de politeţi ca şi mai înainte; unul dintre ei, întinzând mâna pe deasupra luî K., îi dădu ce luilalt cuţitul, iar celălalt i-l inapoie în acelaşi fel. K. ştia foarte bine că datoria lui ar fi fost să ia el însuşi cuţitul, când îi trecea pe deasupra, şi să şi-l înfigă în trup. Dar nu făcu asta ci, dimpotrivă, îşi întoarse gâtul încă liber şi privi în jurul lui. Dacă nu putea să-şi susţină rolul până la capăt, dacă nu

putea să scutească autorităţile de toată munca, răspunderea pentru această ultimă vină o purta cel care îi refuzase restul forţelor necesare ca s-o facă. Privirea îi căzu pe ultimul etaj al casei de lângă carieră. Acolo, sus, cele două jumătăţi ale unei ferestre se deschiseră pe neaşteptate, ca o lumină care ţîşneşte în întuneric; un om — atit de subţire şi de şters la distanţa şi la înălţimea aceea — se plecă brusc în afară, aruncându-şi braţele înainte. Cine putea să fie? Un prieten? Un suflet bun? Un om care participa la nenorocirea lui? Cineva care voia să-l ajute? Era unul singur? Erau toţi? Mai exista acolo un ajutor? Existau obiecţii care nu fuseseră încă ridicate? Fireşte că da. Logica, chiar şi cea mai de neclintit, nu rezistă în faţa unui om care vrea să trăiască. Unde era judecătorul pe care nu-l văzuse niciodată? Unde era tribunalul suprem la care nu ajunsese niciodată? K. îşi ridică mîinile şi-şi răschira degetele.

Dar unul dintre cei doi îl apucă tocmai atunci de gât, pe când celălalt îi înfipse cuţitul adine în inimă şi i-l răsuci acolo de două ori. Cu ochii care i se stingeau, K. îi mai văzu pe cei doi domni, aplecaţi peste faţa lui, cum priveau deznodământul, obraz lângă obraz.

— Ca un cîine! spuse el, şi era ca şi cum ruşinea ar fi trebuit să-i supravieţuiască.

FRAGMENTE

PRIETENA DOMNIŞOAREI BÜRSTNER

În zilele următoare, lui K. îi fu imposibil să schimbe măcar un cuvânt cu domnişoara Bürstner; încercă s-o vadă, folosind toate metodele cu putinţă, dar ea ştiu să facă în aşa fel încât să evite mereu întîlnirea. K încercă să vină direct acasă imediat ce ieşea de la birou şi să supravegheze vestibulul, stînd în întuneric pe canapeaua din camera lui. Dacă servitoarea, crezând că nu-i acasă, închidea din treacăt uşa, el se ridica după câteva clipe şi-o deschidea iar. Dimineaţa se scula cu o oră mai devreme decât de obicei, cu gând s-o întîlnească pe domnişoara Bürstner singură, când pleca la lucru. Dar nici una dintre încercările acestea nu-i reuşi. Atunci K. îi scrise domnişoarei două scrisori, una pe adresa de la birou şi alta pe adresa de acasă; în amândouă scrisorile încerca o dată în plus să-şi justifice purtarea, se oferea să-i dea orice satisfacţie ar fi dorit, făgăduia să nu treacă niciodată peste limitele pe care domnişoara Bürstner i le-ar fi impus şi nu-i cerea decât să-i ofere posibilitatea unei întrevederi, adăugând că nu putea să stea de vorbă cu doamna Grubach până când nu se sfătuia mai întâi cu ea; şi, ca încheiere, o anunţa că duminica viitoare va aştepta toată ziua în cameră un semn din partea ei care să-i permită să spere că rugămintea i-a fost ascultată sau că i se vor explica măcar motivele refuzului, motive inimaginabile, pentru că îi făgăduia să facă tot ce ar fi vrut ea. Scrisorile nu-i veniră înapoi, dar nici nu primi răspuns la ele. În schimb, duminica următoare se întîmplă ceva care arăta destul de clar cum stăteau lucrurile: de dimineaţă, privind prin gaura cheii, K. îşi dădu seama că în vestibul se petrece ceva neobişnuit; curând însă i se lămuri totul. o tînără care dădea lecţii de franceză — de fapt era nemţoaică şi se numea Nfontag — fiinţă debilă, palidă şi puţintel şchioapă, care până atunci avusese propria ei cameră, se muta în odaia domnişoarei Bürstner; ore întregi tînăra aceasta îşi târşîi picioarele prin

vestibul, aducând întruna fie o rufă, fie un şerveţel, fie o carte uitată şi care trebuiau neapărat mutate în noua locuinţă.

Când doamna Grubach îi aduse micul dejun — de când îi înfuriase pe K. îl servea ea însăşi în locul servitoarei, cu tot ce avea nevoie — K. nu se putu stăpâni să nu-i vorbească, pentru prima dată, la cinci zile după întîmplarea aceea de pomină.

— De ce e astăzi atâta zgomot în vestibul? Întrebă el în timp ce-şi turna cafeaua; nu s-ar putea face linişte? Tocmai duminica aţi ales-o pentru curăţenie?

Deşi K. nu se uita la doamna Grubach, îşi dădu seama totuşi că ea respiră uşurată. Gazda socotea până şi întrebările lui aspre drept un fel de iertare, sau cel puţin drept un fel de început de iertare.

— Nu se face curăţenie, domnule K., spuse ea; domnişoara Montag se mută la domnişoara Bürstner şi-şi cară lucrurile acolo.

Doamna Grubach nu mai adăugă nimic, aşteptînd să vadă cum va reacţiona K. şi dacă-i va permite să vorbească mai departe. Dar K. o lăsă mai întâi să se frământe, învîrtind gânditor linguriţa în cafea şi tăcând. Apoi se uită la ea şi spuse:

— Aţi renunţat la vechile bănuieli în privinţa domnişoarei Bürstner?

— Vai, domnule K., strigă doamna Grubach, care tocmai întrebarea aceasta o aştepta de la bun început, şi-şi întinse spre el mîinile împreunate a rugă — vai, domnule K., aţi luat deunăzi în serios o vorbă spusă într-o doară! Departe de mine gândul de-a vă supăra pe dumneavoastră sau pe oricare altă persoană; doar mă cunoaşteţi de-atâta amar de vreme, domnule K., si puteţi fi convins de asta. Nu ştiţi cât am suferit în ultimele zi le. Tocmai eu să-mi bîrfesc chiriaşii? Şi dumneavoastră, domnule K., m-aţi crezut în stare şi mi-aţi spus să vă anunţ când trebuie să vă mutaţi! Dumneavoastră, să vă mutaţi!

Lacrimile îi înăbuşiră ultimul strigăt. Doamna Grubach îşi duse şorţul la ochi şi oftă din adîncul inimii.

— Nu plângeţi, doamnă Grubach, spuse K., şi se uită pe fereastră, căci nu se gândea decât la domnişoara Bürstner şi la faptul că-şi luase o fată străină în cameră. Nu plângeţi, repetă el întorcându-se spre proprietăreasă.

Şi văzând că doamna Grubach continua să plângă adăugă:

— Nici eu n-am vorbit atunci atât de serios pe cât vă jnchipuiţi; ne-am înţeles greşit unul pe altul, asta se poate tntîmpla şi între vechi prieteni.

Doamna Grubach îşi coborî puţin şorţul de la ochi, ca să vadă dacă chiriaşul se împăcase cu adevărat.

— Da, da, aşa e, spuse K.

Şi cum după purtarea doamnei Grubach putea conchide că nepotul ei, căpitanul, nu divulgase nimic, îndrăzni să adauge:

— Credeţi chiar că m-aş putea certa cu dumneavoastră pentru o străină?

— Tocmai asta e, domnule K , spuse doamna Grubach care, de cum se simţea îndemnată la vorbă, făcea greşeala să spună ce n-ar fi trebuit spus. M-am tot întrebat: de ce i-o fi purtînd domnul K. atâta grijă domnişoarei Bürstner? De ce s-o fi certat, din cauza ei, cu mine, când ştie bine că-mi pierd somnul la cel mai mic cuvinţel pe care mi-l spune? Doar n-am spus despre domnişoara Bürstner decât lucruri văzute cu ochii mei.

K. nu-i răspunse nimic, căci la primul cuvânt rostit nu s-ar mai fi putut stăpâni şi-ar fi dat-o pe uşă afară, ceea ce nu voia deloc să se întîmple. Se mulţumi deci să-şi bea cafeaua şi s-o facă pe doamna Grubach să simtă că prezenţa ei este de prisos.

Afară începură să se audă din nou paşii târşîiţi ai domnişoarei Montag care traversa vestibulul.

— Auziţi? Întrebă K. arătînd cu degetul spre uşă.

— Sigur, oftă doamna Grubach. Am vrut s-o ajut, ba chiar să-i împrumut servitoarea; dar e foarte încăpăţînată, a ţinut morţiş să-şi care singură toate lucrurile. Mă mir ce-o fi găsit-o pe domnişoara Bürstner: eu, de multe ori, sunt sătulă până peste cap s-o mai ţin în casă pe domnişoara Montag, şi iată că domnişoara Bürstner si-o ia acum chiar la ea în cameră.

— Ce vă pasă? spuse K. strivind resturile de zahăr din ceaşcă. Vă păgubeşte cu ceva?

— Nu, spuse doamna Grubach, mutarea în sine e binevenită, căci îmi eliberează o cameră pe care pot s-o dau nepotului meu, căpitanul. M-am tot temut să nu vă deranjeze zilele astea cât a locuit în salon, unde am fost nevoită să-l găzduiesc. Nepotul meu nu prea ţine seama de nimeni.

— Ce idee! spuse K., ridicându-se; nu despre asta e vorba • pesemne că mă credeţi grozav de nervos, fiindcă nu pot su.! porta colindul domnişoarei Montag! Ia te uită! Acum iar se întoarce!

Doamna Grubach se simţi tare neputincioasă.

— Să-i spun, domnule K., să-şi amâne pentru mai târziu restul mutatului? Dacă vreţi, pot să fac asta imediat.

— Trebuie să se mute la domnişoara Bürstner, nu-i aşa?

— Da, spuse doamna Grubach, neînţelegând prea bine intenţia lui K.

— Atunci trebuie să-şi care şi lucrurile!

Doamna Grubach se mulţumi să clatine din cap. Neputinţa ei mută, care părea bravadă, îl enerva şi mai mult pe K., de aceea începu să umble de colo-colo, de la uşă la fereastră şi iar la uşă, împiedicând-o astfel să plece pe doamna Grubach care probabil ar fi ieşit dacă n-ar fi oprit-o naveta aceasta continuă.

K. tocmai ajunsese din nou la uşă când cineva ciocăni. Era servitoarea venită să-l anunţe că domnişoara Montag ar dori să schimbe câteva cuvinte cu domnul K. şi îl roagă să vină în sufragerie, unde îl aştepta. K. ascultă gânditor mesajul servitoarei, apoi se întoarse şi aruncă o privire aproape

ironică doamnei Grubach, care se sperie. Ironia lui părea într-adevăr să spună că prevăzuse de mult invitaţia domnişoarei Montag şi că faptul în sine era firesc după toate plictiselile pe care trebuise să le îndure în dimineaţa aceea de duminică din partea chiriaşilor doamnei Grubach. K. o trimise deci pe servitoare cu răspunsul că va veni imediat şi se îndreptă spre dulap ca să-şi schimbe haina; proprietăresei, care se văita încetişor că domnişoara Montag îl necăjeşte din nou, îi dădu un singur răspuns, rugând-o să strângă farfuriile în care adusese micul dejun.

— Dar aproape că nu v-aţi atins de nimic, îi spuse ea.

— Luaţi-le, totuşi, strigă K.

I se părea că domnişoara Montag era amestecată până şi în vesela aceasta şi că prin prezenţa ei îi otrăvea mâncarea.

Pe când traversa vestibulul, K aruncă o privire spre uşa închisă a camerei domnişoarei Bürstner; dar nu acolo fusese invitat, ci în sufragerie, unde intră brusc, fără să bată la uşă.

Sufrageria, o încăpere lungă, îngustă şi cu o singură fereastră, avea exact atita spaţiu cât să permită aşezarea câte

unui bufet, pus oblic, de-o parte şi de alta a uşii, restul încăperii fiind ocupat de-o masă lungă care începea lângă uşă «i ajungea până la fereastra devenită, din pricina aceasta, aproape inaccesibilă. Masa era gata pusă pentru mai multe persoane, căci duminica aproape toţi locatarii mâncau la prânz aici.

Când K. intră, domnişoara Montag plecă de lângă fereastră şi veni de-a lungul mesei să-l întîmpine; se salutară în tăcere; apoi, ţinând capul drept, ca întotdeauna, ea spuse:

— Nu ştiu dacă mă cunoaşteţi. K. o privi încruntat:

— Cum să nu vă cunosc; doar locuiţi de multă vreme la doamna Grubach.

— E adevărat, răspunse domnişoara Montag, dar pensiunea nu cred că vă interesează prea mult.

— Nu, spuse K.

— Nu vreţi să luaţi loc? Întrebă domnişoara Montag. Îşi traseră tăcuţi câte un scaun la capătul mesei şi se

aşezară unul în faţa celuilalt. Dar domnişoara Montag se ridică imediat şi se duse să-şi ia poşeta, uitată pe pervazul ferestrei; apoi se întoarse pe lingă masă, legănmd uşor poşeta cu vîrful degetelor, şi spuse:

— Voiam să vă comunic câteva cuvinte din partea prietenei mele. Domnişoara Bürstner ar fi dorit să vină personal, dar fiindcă astăzi se simte puţin cam obosită vă roagă s-o scuzaţi şi să mă ascultaţi pe mine în locul ei. De altfel, nici ea nu v-ar fi putut spune altceva decât vă voi spune eu. Ba cred chiar că eu am să vă pot spune mai mult decât ea, pentru că sunt oarecum obiectivă. Nu sunteţi de aceeaşi părere?

— Ce s-ar mai putea spune? răspunse K. plictisit să tot vadă privirea domnişoarei Montag fixată pe buzele lui.

Aşadar, domnişoara Montag părea că-şi arogă dreptul de suveranitate până şi asupra cuvintelor pe care urma să le rostească el.

— E clar că domnişoara Bürstner nu vrea să-mi acorde convorbirea personală pe care i-am cerut-o.

— Aşa e, spuse domnişoara Montag, sau mai degrabă nu C chiar aşa; dumneavoastră vă exprimaţi prea brutal. În genere, o convorbire nici nu se acordă, nici nu se refuză. Dar se poate întîmpla să fie considerată inutilă, ca în cazul de faţă. Acum, fiindcă aţi spus ce-aţi spus, pot să vă vorbesc deschis; i-aţi cerut prietenei mele, verbal sau prin scris, o discuţie explicativă ; dar ea cunoaşte — aşa presupun, cel puţin — tema acestei discuţii, şi e convinsă, din motive pe care eu le ignor, că o asemene a discuţie n-ar folosi la nimic. De altfel, ea mi-a povestit ieri, foarte în treacăt, despre ce e vorba; mi-a mai spus că nici dumneavoastră pesemne nu daţi prea mare importanţă unei convorbiri — ideea aceasta v-a venit întîmplător — şi că veţi recunoaşte curând, dacă n-aţi şi recunoscut cumva, fără nici o explicaţie specială, inutilitatea întîlnirii cerute. Eu i-am răspuns că s-ar putea să

aibă perfectă dreptate, dar că, pentru deplina limpezire a situaţiei, ar fi preferabil să vă răspundă clar. M-am oferit să fac* eu aceasta, în numele ei. După oarecari ezitări, prietena mea a acceptat. Sper că am procedat în sensul vederilor dumneavoastră, căci cea mai mică incertitudine e totdeauna penibilă, chiar în lucrurile cele mai mărunte, şi când poţi să le înlături cu uşurinţă, ca în cazul de faţă, atunci e mai bine să faci asta imediat.

— Vă mulţumesc, îi răspunse K.

Şi, ridicându-se încet, o privi mai întâi pe domnişoara Montag, apoi privi masa, fereastra — casa de peste drum era scăldată în soare — şi porni spre uşă. Domnişoara Montag îl urmă cîţiva paşi, ca si cum n-ar fi avut încredere deplină în el, dar când ajunseră[7] în faţa uşii, ţrebuiră să se dea înapoi amândoi, căci uşa se deschise şi căpitanul Lanz intră în sufragerie. Până acum, K. nu-l văzuse de aproape pe căpitan. Acesta, un bărbat de patruzeci de ani, înalt, cu o faţă cărnoasă si arsă de soare, făcu o plecăciune către amândoi, apoi se îndreptă spre domnişoara Montag şi-i sărută respectuos mâna. Căpitanul Lanz avea multă dezinvoltură în mişcări; politeţea lui faţă de domnişoara Montag contrasta izbitor cu felul în care se purtase K. ; totuşi, domnişoara Montag nu părea deloc supărată pe K., ba dimpotrivă, ar fi vrut, după cum i se păru lui K-, să-l prezinte căpitanului. Dar K. nu ţinea defel să fie prezentat; oricum, n-ar fi reuşit să fie amabil nici fată de ea, nici faţă de căpitan; sărutatul tnîinii o asociase în ochii lui pe domnişoara Montag grupului celor care, vrând să pară cât mai inofensivi şi mai dezinteresaţi, lucrau în taină ca să-l ţină departe de domnişoara Bürstner. Şi nu numai asta văzu K.: mai observă de asemenea că domnişoara Montag îşi alesese o metodă bună, deşi cu două tăişuri; ea exagera importanţa relaţiilor dintre K. şi domnişoara Bürstner, si mai ales importanţa convorbirii cerute, şi întorcea lucrurile în aşa fel încât K. să pară că ar fi cel ce exagerează totul; trebuia să i se arate că se înşală; K. nu voia să exagereze nimic: el ştia că domnişoara Bürstner era o mică dactilografă care nu putea să-i reziste multă

vreme. Totodată, nu voia dinadins să ţină seama de cele aflate despre ea de la doamna Grubach. La toate acestea se gândea K. pe când ieşea din sufragerie, după ce abia dacă îi salută pe cei doi; voia să se ducă imediat în camera lui, dar auzind-o pe domnişoara Montag chicotind, îşi spuse că ar fi posibil să le facă o surpriză, atât ei cât şi căpitanului Lanz. De aceea privi şi ascultă, cu ochii şi cu urechile la pândă, ca nu cumva să- l tulbure vreun zgomot din camerele vecine. Dar pretutindeni domnea liniştea. Nu se auzeau decât discuţia celor doi din sufragerie şi vocea doamnei Grubach venind de pe culoarul care ducea la bucătărie. Ocazia părea favorabilă. K. se duse deci la uşa domnişoarei Bürstner şi ciocăni încetişor; cum nu se mişca nimic, mai ciocăni o dată, dar nici de data aceasta nu primi vreun răspuns. Oare dormea domnişoara Bürstner sau era într-adevăr obosită? Sau se prefăcea doar că nu e acasă, bănuind că numai K. putea fi cel care bătea atât de încet? Cu gândul la această din urmă alternativă, K. bătu mai tare şi, văzând că nu-i răspunde nimeni, deschise în cele din urmă cu multă prudenţă şi nu fără senzaţia că face o greşeală, ba mai mult, ceva inutil. În cameră nu era nimeni; de altfel, nimic nu mai semăna acolo cu cele ştiute de K. Acum, lângă perete se aflau două paturi, puse unui lângă altul; lângă uşă se vedeau trei scaune ticsite cu îmbrăcăminte şi rufărie; un dulap era larg deschis. Pesemne că domnişoara Bürstner plecase când domnişoara Montag îl ţinuse de vorbă pe K. în sufragerie. K. nu se simţi prea dezamăgit, căci nu se aştepta deloc s-o mai întîlnească atât de lesne pe domnişoara Bürstner. Făcuse tentativa aceasta numai ca s-o înfrunte pe domnişoara Montag; de aceea situaţia i se păru cu atât mai penibilă cu cât, pe când ieşea din odaia domnişoarei Bürstner, îi văzu prin uşa deschisă a sufrageriei, pe domnişoara Montag şi pe căpitan stînd liniştiţi de vorbă; poate că ei se aflau acolo şi în clipa când K. deschisese uşa camerei domnişoarei Bürstner; evitau amândoi să pară că-l observă, vorbeau încet si-i urmăreau gesturile privind distraţi în jurul lor, de parcă af fi fost cu totul absorbiţi de

discuţie. Dar pe K. privirile acestea îl apăsau cumplit; de aceea, mergând pe lângă perete, de-a lungul culoarului, se grăbi să ajungă în camera lui.

PROCURORUL

În ciuda cunoaşterii oamenilor şi a experienţei dobîndite în timpul îndelungatului său serviciu la bancă, lui K. i se păruse totdeauna foarte stimabil cercul cunoscuţilor întîlniţi la masa rezervată la berărie; nu-şi ascundea niciodată că pentru el era o mare onoare să aparţină unei asemenea societăţi. Aceasta era formată aproape exclusiv din judecători, procurori şi avocaţi; totodată erau admişi şi funcţionari şi asistenţi juridici foarte tineri; dar ei se aşezau la celălalt capăt al mesei, considerat inferior, şi nu puteau să intervină în discuţii decât dacă li se adresau întrebări numai lor. În cele mai muite cazuri asemenea întrebări aveau ca scop doar să înveselească societatea.

Mai ales procurorului Hasterer, care de obicei era vecinul de masă al lui K., îi plăcea să-i umilească astfel pe tinerii domni. Ori de câte ori îşi răşchira în mijlocul mesei mâna lui mare şi foarte păroasă şi se întorcea spre capătul inferior, toţi îsi ciuleau deja urechile; iar când unul primea întrebarea, dar fie nu putea s-o descifreze, fie privea gânditor în paharul lui cu bere, fie doar îşi încleşta fălcile în loc să vorbească, fie — iar acesta era lucrul cel mai grav — exprima, dus de valul discuţiei, o părere greşită sau fără acoperire, atunci domnii mai în vîrstă se răsuceau zâmbind pe locurile lor şi abia din clipa aceea păreau să se simtă bine. Numai ei îsi rezervau dreptul să poarte discuţii cu adevărat serioase, *de* specialitate.

K. fusese introdus în acest cerc de către un avocat, reprezentantul juridic al băncii. Fusese un timp când K. avusese de discutat îndelung, până noaptea târziu, cu acest avocat şi apoi se întîmplase ca de la sine să cineze la masa rezervată avocatului, împreună cu acesta, şi să constituie o companie plăcută. K. a văzut aici numai domni cultivaţi, respectabili, puternici, într-un anumit sens.

Iniţial, căutînd să soluţioneze chestiuni dificile, care nu aveau prea mare legătură cu viaţa obişnuită, găseau un prilej de destindere; dar făcând aceasta, osteneau. Fireşte, chiar dacă nu putea să intervină decât în mică măsură, K. avea totuşi posibilitatea să afle multe lucruri de care s-ar fi slujit mai devreme sau mai târziu chiar la bancă; în plus putea să lege relaţii personale, întotdeauna utile, cu oamenii justiţiei.

La rândul lor, cunoscuţii din cercul acesta păreau să fie îngăduitori cu el. Curând îL fu recunoscut ca om de afaceri, iar opinia sa în probleme de specialitate rămânea de nezdruncinat, chiar dacă nu putea să scape cu totul de observaţii ironice.

Adesea se întîmpla ca atunci când doi domni apreciau în mod diferit o problemă juridică să-i solicite ajutorul; în acest caz, numele lui K. revenea în toate afirmaţiile şi obiecţiile, găsindu-şi locul până şi în investigaţiile cele mai abstracte, deşi pe acestea el nu mai reuşise demult să le urmărească. Totuşi, cu timpul K. se lămuri asupra multor lucruri, în special de când avea alături un consilier bun si amabil ca procurorul Hasterer, pe care adesea îl şi însoţea noaptea până acasă. Multă vreme nu se simţise însă în stare să meargă la braţ cu acest uriaş sub a cărui pelerină s-ar fi putut ascunde absolut neobservat.

Cu timpul însă cei doi se găsiră atât de apropiaţi, încât se şterseră toate diferenţele de educaţie, profesie şi vîrstă. Ei comunicau ca şi când şi-ar fi aparţinut dintotdeau na, iar dacă uneori, văzând din afară legătura aceasta, unul dintre ei ar fi putut să pară superior celuilalt, nu Hasterer era acela, ci K.: experienţa lui practică îl făcea să aibă frecvent dreptate, fiind întotdeauna mai directă decât experienţa care poate fi dobîndită dintr-un birou de tribunal.

Desigur, această prietenie deveni curând cunoscută de toţi cei care se întîlneau la berărie, iar avocatul care îl adusese pe K. la masă fu aproape dat uitării. În orice caz pe K. îl proteja acum Hasterer: dacă s-ar fi pus sub semnul întrebării îndreptăţirea lui K. de a se aşeza la masa juriştilor,

el se putea bizui fără grijă pe Hasterer. Astfel K. obţinu o poziţie privilegiată, căci Hasterer era pe cîţ de bine văzut pe atât de temut.Într-adevăr, gândirea lui juridică, viguroasă şi abilă, era admirabilă, dar în această privinţă mulţi domni nu-i erau deloc inferiori.

Totuşi nimeni nu-l egala în ferocitatea cu care îşi apăra opiniile. K. avea impresia că adversarului pe care nu putea să-l convingă, Hasterer reuşea măcar să-i provoace teamă şi mulţi băteau în retragere chiar şi numai când îi vedeau arătătorul ridicat ameninţător. Atunci se întîmpla ca şi cum adversarul ar fi uitat că se afla în compania unor buni cunoscuţi îşi colegi, că totuşi nu era vorba decât despre probleme teoretice şi că oricum nu i se putea întîmpla în realitate ceva — adversarul amuţea şi simpla clătinare din cap reprezenta deja o probă de curaj*. Un spectacol aproape penibil se derula când adversarul şedea la masă departe, iar Hasterer ştia că de la acea distanţă nu s-ar putea înţelege cu el; atunci procurorul împingea farfuriile cu mâncare, se ridica încet şi pornea să-i ia la întrebări. Cei din apropiere îşi întorceau capetele pentru a-i cerceta faţa. Asemenea incidente se produceau totuşi relativ rar, căci pe Hasterer îl tulburau aproape exclusiv problemele juridice, şi anume în special cele privitoare la procesele pe care le condusese sau le conducea el însuşi.

Când nu erau în joc astfel de probleme, era prietenos şi liniştit, râsul său era amabil şi toată pasiunea şi-o consacra mâncării şi băuturii. Se putea întîmpla ca nici măcar să nu asculte conversaţia celorlalţi: atunci se întorcea spre K., îşi punea braţul pe spătarul scaunului acestuia, îl descosea cu voce stinsă în legătură cu banca, apoi vorbea despre propria lui muncă sau chiar îi povestea despre femeile pe care le cunoştea şi care îi dădeau aproape tot atâta bătaie de cap ca şi tribunalul.

Cu nimeni de la masă nu fusese văzut discutînd astfel. Cel care avea să-i adreseze o rugăminte lui Hasterer — mai ales când era vorba despre o conciliere cu un coleg — venea adesea mai întâi la K. solicitîndu-l în rolul de mijlocitor pe

care acesta îl îndeplinea totdeauna cu plăcere şi cu uşurinţă. De altminteri, fără a exploata în această privinţă relaţia lui cu Hasterer, K. era modest şi se arăta foarte politicos cu toţi. În acelaşi timp, ştia să delimiteze exact ierarhia domnilor şi înţelegea să-l trateze pe fiecare potrivit rangului său, lucru care se dovedea şi mai important decât modestia şi politeţea; totuşi, în privinţa aceasta era sfătuit mereu de Hasterer. De altfel aceasta era singura prescripţie de la care procurorul nu se abătea chiar şi în timpul celor mai agitate discuţii. De aceea tinerilor aflaţi la capătul celălalt al mesei şi care nu aveau încă vreun rang nu le adresa niciodată altceva decât cuvinte generale, privindu-i nediferenţiat, ca pe o simplă masă informă. Dar tocmai aceşti domni îi arătau cel mai mare respect şi când, pe la unsprezece, se ridica să plece acasă, se găsea de îndată cineva dintre ei care să-l ajute să-şi îmbrace pelerina grea, în vreme ce altul, înclinându-se adînc, îi deschidea uşile şi le ţinea fireşte aşa până când K. părăsea încăperea în urma lui Hasterer.

La început, K. îl însoţea pe procuror o bucată de drum $au chiar se putea întîmpia ca Hasterer să-l conducă pe K.; mai târziu deveni o obişnuinţă ca astfel de seri să se încheie cu rugămintea procurorului de a merge acasă la el şi de a rămâne împreună câteva clipe. Dar întârziau şi un ceas bînd rachiu şi fumând ţigări de foi. Aceste seri îi plăceau atât de mult lui Hasterer încât n-a vrut să renunţe la ele nici măcar când, vreme de câteva săptămâni, locuise la el o muiere pe nume Helene.

Era o femeie grasă, bătrîioară, cu pielea gălbuie şi cîrlionţi negri în jurul frunţii. K. o văzu mai întâi doar în pat: obişnuia să zacă acolo fără ruşine, citind un roman în fascicule, indiferentă la conversaţia domnilor. Abia atunci când se făcea târziu, Helene se întindea, căsca şi, dacă nu putea să atragă altfel atenţia asupra ei, arunca spre Hasterer cu o fasciculă de roman. Acesta se ridica zâmbind şi K. îşi lua rămas bun. Mai târziu însă, când Hasterer începuse să se plictisească de Helene, ea le tulbura intenţionat întalnirile: îi aştepta pe cei doi domni mereu complet îmbrăcată, de

obicei într-o rochie pe care o considera probabil foarte pretenţioasă şi cochetă, dar care nu era în realitate decât o veche rochie de bal, plină de zorzoane şi care şoca extrem de neplăcut prin câteva şiruri de franjuri lungi, atârnate ca podoabă. K. nici nu ştia adevăratul aspect al rochiei pentru că refuza s-o privească atent pe Helene şi stătea pe scaun ore

I întregi cu ochii pe jumătate închişi, în vreme ce ea mergea legănându-se prin odaie sau se aşeza în apropierea lui; ulterior, când îşi simţise poziţia tot mai ameninţată, Helene îşi manifestă preferinţa pentru K., încercând, disperată, să-l facă gelos pe Hasterer. Era doar disperare, nu răutate când se apleca peste masă cu spatele gol, rotunjor si gras sau când îşi apropia faţa de K., vrând astfel să-l silească să-şi ridice privirea. Nu reuşi însă decât să-l determine să nu-l mai viziteze pentru un timp pe Hasterer, iar când K. reveni, Helene fusese deja alungată pentru totdeauna. K. primi vestea aceasta ca pe ceva firesc. În seara aceea ei doi rămaseră foarte mult împreună; la propunerea procurorului băură brudersaft şi K se simţi pe drumul spre casă puţin ameţit de atâta fum şi băutură.

Chiar în dimineaţa următoare, în cursul unei discuţii de afaceri, directorul băncii îi spuse că i se părea să-l fi văzut pe K. ieri seară. Dacă nu se înşelase, K. era: mergea la braţ cu procurorul Hasterer. Directorul găsea pesemne atât de memorabil acest fapt, încât îi aminti chiar biserica de-a lungul căreia, lângă fântînă, avusese loc acea întîlnire. Observaţia aceasta corespundea de altfel exactităţii ce-l caracteriza îndeobşte pe director. Dacă ar fi vrut să descrie un miraj nu s-ar fi putut exprima altfel. Atunci K. îl lămuri că procurorul era prietenul lui şi că trecuseră într-adevăr în seara precedentă pe lângă biserică. Directorul îi zâmbi şi-i ceru lui K să ia loc.

Era unul dintre acele momente în care K. îl îndrăgea nespus pe director, căci omul acesta slab şi bolnav, care tuşea uşor şi era împovărat de o muncă de cea mai mare răspundere, vădea o anumită grijă pentru binele şi viitorul

lui K. Totuşi, potrivit altor funcţionari care trăiseră clipe asemănătoare în preajma directorului, o astfel de grijă putea fi numită superficială şi rece, nefiind altceva decât un bun mijloc de a atrage pentru ani de zile funcţionari valoroşi, cu preţul minim al pierderii a două minute. Oricum ar fi fost, k. se simţea înfrint de director în acele momente. Poate că directorul vorbea şi puţin altfel cu K. decât cu ceilalţi. Nu-şi uita, ce-i drept, poziţia superioară, ca să se tragă de şireturi cu K. — mai degrabă proceda astfel de fiecare dată în relaţiile curente de afaceri; în schimb, acum părea să fi uitat tocmai poziţia lui K. şi-i vorbea ca unui copil sau unui tînăr neştiutor care de-abia aspiră la un post şi trezeşte dintr-un motiv obscur simpatia directorului. Cu siguranţă, după cum n-ar fi îngăduit un asemenea mod de adresare din partea altcuiva, K. nu l-ar fi suportat nici din partea directorului însuşi dacă protecţia acestuia i s-ar fi părut nesinceră sau dacă nu l-ar fi încantat de-a dreptul măcar posibilitatea unei asemenea protecţii, aşa cum i se arăta ea în astfel de momente.

K. îşi cunoştea slăbiciunea; poate că ea se justifica prin faptul că în privinţa aceasta, efectiv, mai rămăsese în el ceva de copil, căci nu avusese parte niciodată de protecţia propriului tată, mort foarte tînăr, iar de acasă plecase curând după aceea; iar mama — care mai trăia, pe jumătate oarbă, într-un orăşel de provincie neschimbat şi pe care o vizitase ultima oară cu vreo doi ani în urmă — Îi arăta, ce-i drept, afecţiune, dar K. mai degrabă o respinsese întotdeauna decât se simţise atras de ea.

— Despre această prietenie nu ştiam absolut nimic, îi spuse directorul îmblânzind severitatea acestor cuvinte cu un zâmbet amabil, dar abia schiţat.

LA ELSA

Într-o seară, chiar înainte de a pleca de la bancă, K. fu anunţat telefonic că trebuie să se prezinte urgent la birourile tribunalului. Totodată fu avertizat în legătură cu nesupunerea lui. Remarcile sale nemaiauzite — că interogatoriile sunt inutile, că nu au nici o finalitate şi nici nu pot conduce la un rezultat, că va refuza să se mai prezinte la ele, va ignora invitaţiile telefonice sau scrise, iar pe trimişii tribunalului îi va arunca pe uşă afară — toate acestea fuseseră înregistrate într-un proces-verbal şi începuseră să lucreze serios în defavoarea lui. De ce oare nu vrea să se supună? Nu se fac oare toate eforturile, cu risipă de timp şi de bani, să se pună ordine în complicata lui problemă?Vrea să provoace tulburări cu rea-voinţă şi să determine luarea unor măsuri de forţă de care a fost cruţat până acum? Citaţia de faţă era o ; ultimă încercare. El poate să procedeze cum vrea, dar trebuie să ia seama că înaltul Tribunal nu va admite să devină batjocura lui.

În acea seară K. îşi anunţase vizita la Elsa şi din acest motiv nu se putea duce la tribunal; se bucura că poate justifica astfel absenţa sa la tribunal, chiar dacă, fireşte, nimeni nu ţinea cont de o asemenea motivare; oricum, era foarte probabil că tot n-ar fi mers la tribunal, chiar şi să nu fi avut în seara aceea nici o altă obligaţie, oricât de măruntă. Totuşi, pentru a fi cu conştiinţa împăcată, întrebă la telefon ce se va întîmpla dacă nu va veni.

— Vom şti să dăm de tine, i se răspunse.

— Şi voi fi pedepsit pentru că nu m-am prezentat de [bunăvoie? mai întrebă K. şi zâmbi aşteptîndu-se să audă orice.

— Nu, veni răspunsul.

— Excelent, zise K., dar ce motiv să mai am atunci să au curs citaţiei de azi?

— Renunţă la obiceiul de a asmuţi instrumentele puterii împotriva ta, spuse vocea stingându-se treptat.

„Este foarte imprudent dacă nu faci aşa, se gândi K. pe picior de plecare, trebuie măcar să încerci să cunoşti instrumentele puterii.”

Fără să şovăie, luă o trăsură până la Elsa. K. privi animaţia străzilor, instalat comod pe pernele din spate, cu mîinile în buzunarele mantalei — Începuse să se facă răcoare. Se gândi cu oarecare mulţumire că făcea greutăţi deloc neglijabile tribunalului în cazul în care acesta lucra cu adevărat Nu spusese clar că va merge sau nu la tribunal; aşadarj judecătorul aştepta, poate că îl aştepta chiar întreaga adunare^ dar el nu-şi va face apariţia, mai ales spre dezamăgirea galeriei! Netulburat de tribunal, mergea unde voia.

Pentru o clipă nu fu sigur dacă nu cumva, din neatenţie, indicase vizitiului adresa tribunalului; de aceea îi strigă ţare adresa Elsei. Vizitiul dădu din cap: nu i se spusese altă adresă. De-acum începu să uite treptat de tribunal şi gândurile despre bancă prinseră iarăşi să-l năpădească asa ca altădată.

LUPTA CU DIRECTORUL-ADJUNCT

Într-o dimineaţă K. se simţi mult mai proaspăt şi mai rezistent decât de obicei. La tribunal abia dacă se mai gândea; dar când îi veni în minte i se păru că această organizaţie mare, nemărginită ar putea fi uşor prinsă, sfîşiată şi zdrobită, cu condiţia însă de a dibui un prilej bun, chiar dacă acesta era ascuns în întuneric. Starea neobişnuită în care se găsea îl Îndemnă pe K. să-l invite în biroul său pe directorul-adjunct ca să discute împreună o chestiune de afaceri care îl presa de mai multă vreme. În astfel de ocazii directorul-adjunct se purta ca şi cum raporturile lui cu K. nu ar fi avut absolut nimic de suferit în ultimele luni. Venea liniştit, ca în perioada când se afla într-o permanentă competiţie cu K.; tot liniştit îi asculta explicaţiile şi îşi dovedea ataşamentul prin câteva mici observaţii familiare şi colegiale.

Un singur lucru îl deruta pe K., deşi nu s-ar fi putut *i* spune că directorul-adjunct îl făcea intenţionat: nimic nu-l abătea de la chestiunea în discuţie, era pur şi simplu disponibil să preia întreaga problemă din tot sufletul; în schimb, în faţa acestei pilde de împlinire a datoriei, gândurile lui K. începeau imediat să zboare în toate părţile şi să-l constrângă să abandoneze toată afacerea, aproape fără să opună rezistenţă, directorului-adjunct.

La un moment dat situaţia fusese atât de gravă încât K. de-abia avusese timp să observe că directorul-adjunct se ridicase brusc şi se întorsese mut în biroul său. K. nu ştia ce se întîmplase, era posibil ca discuţia să se fi încheiat normal, dar la fel de posibil era ca directorul-adjunct să fi curmat-o întrucât K. îl ofensase fără să-şi dea seama sau spusese o aiureală. Poate pentru directorul-adjunct era acum mai presus de orice îndoială că, fiind preocupat cu alte lucruri, K. nici nu-l mai asculta. Totodată însă era posibil ca acesta să fi luat o decizie ridicolă sau poate chiar directorul-adjunct îl

determinase s-o ia şi acum se grăbea să treacă la aplicarea iei în detrimentul lui K. De altfel nu se mai revenise asupra chestiunii acesteia; nici K. nu voia s-o amintească, iar directorul-adjunct păstra tăcerea; în orice caz nu existau deocamdată urmări vizibile.

Oricum însă incidentul nu-l descurajase pe K. şi cum se ivi o ocazie potrivită şi el mai prinse ceva puteri, se şi înfiinţa la uşa directorului-adjunct gata să intre la acesta sau să-l invite în biroul lui. K. nu mai avea timp să se ascundă de el, asa cum făcuse mai înainte. Nu mai putea spera într-un succes grabnic şi hotărâtor care să-l elibereze dintr-o dată de toate grijile şi să restabilească de la sine vechile raporturi cu directorul-adjunct. K. înţelegea că nu trebuia să se lase păgubaş, să bată în retragere aşa cum poate că i-o impunea situaţia; în plus exista pericolul să nu mai poată avansa niciodată. Directorul-adjunct nu trebuia lăsat să creadă că el este terminat, nu trebuia să stea liniştit în biroul său cu această credinţă, ci trebuia să-şi facă griji, să afle ori de câte ori este posibil că el trăieşte şi, ca tot ce e viu, va putea într-o zi să-l surprindă pe directorul-adjunct cu noi disponibilităţi, oricât de incerte i se păreau acestea în clipa de faţă. Uneori K. îşi spunea că prin metoda aceasta nu lupta decât pentru onoarea sa, căci foloase nu putea să tragă din faptul că se opunea mereu directorului-adjunct cu precaritatea sa, că îi întărea acestuia sentimentul puterii şi îi dădea posibilitatea să observe atent ca să ia exact măsurile impuse de raporturile actuale. Dar K. nu-şi putea schimba deloc comportamentul, rămăsese victima propriilor iluzii; uneori era sigur că se putea măsura chiar atunci, fără griji, cu directorul-adjunct, nu învăţase nimic din experienţele cele mai nefericite, iar ceea ce nu-i reuşise de zece ori i se părea că va putea izbuti din a unsprezecea încercare, deşi toate se derulaseră fără excepţie în defavoarea lui. Când, epuizat după o asemenea întîlnire, rămânea scăldat în sudoare şi cu capul gol de gânduri, nu mai ştia dacă speranţa sau disperarea îl împinseseră să meargă la

directorul-adjunct; dar data viitoare numai speranţa îl făcea să se grăbească spre uşa acestuia.

Aşa era şi astăzi. Directorul-adjunct intră imediat şi rămase aproape de uşă; potrivit unui obicei mai nou îşi curăţă pince-nez-ul; mai întâi se uită fix la K., apoi, pentru a nu lăsa impresia că se ocupa prea mult de acesta, cercetă întreaga încăpere. Părea că profită de ocazie ca să-şi verifice forţa de penetraţie a privirii. K. îi rezistă, zâmbi chiar puţin şi îl invită pe directorul-adjunct să se aşeze. El însuşi se aruncă în fotoliul său, îl împinse cât putu de aproape de cel în care stătea directorul-adjunct, îşi luă de îndată de pe birou hîrtiile necesare şi-şi începu raportul. Iniţial, directorul-adjunct părea aproape că nu-l ascultă. Placa de pe biroul lui K. era înconjurată de o mică balustradă sculptată.

Biroul era în întregime o operă excepţională, iar balustrada era bine fixată în lemn. Dar directorul-adjunct păru să observe acolo, tocmai atunci, un punct slab şi încercă să îndrepte defectul lovind cu arătătorul în balustradă. Atunci K. vru să-şi întrerupă raportul, dar directorul-adjunct nu-i permise întrucât, după cum mărturisi, auzea şi înţelegea totul exact. Dar în timp ce pe moment K. nu putea să-i smulgă vreo observaţie la obiect, balustrada părea să necesite măsuri speciale, căci directorul-adjunct îşi scoase acum briceagul, luă linia lui K., pe care o folosi ca pârghie, şi încercă să ridice balustrada, probabil ca să poată apoi mai uşor s-o înfigă şi mai adînc.

În raportul său, K. indusese o propunere cu caracter de noutate absolută şi trăgea nădejde că aceasta va avea un efect deosebit asupra directorului-adjunct. Acum, când ajunse la această propunere, nu putu face măcar o pauză, într-atât îl captiva propria-i muncă sau, mai curând, într-atât îi făcea plăcere să constate că mai avea de spus un cuvânt la

bancă şi ideile lui mai aveau forţa să-i justifice existenţa, deşi în ultima vreme conştiinţa însemnătăţii lui era tot mai puţin prezentă. Poate că tocmai această metodă de apărare

era cea mai nimerită nu numai la bancă, dar şi la proces; era, poate,

¡ mult mai bună decât orice altă apărare pe care o plănuia sau chiar o încercase.

Grăbindu-se cu explicaţiile, K. nu avea timp să-l abată în mod expres pe directorul-adjunct de la îndeletnicirea acestuia cu balustrada. În timpul lecturii raportului trecu însă de două-trei ori cu mâna liberă peste balustradă. Încerca astfel, aproape involuntar, să-l liniştească pe directorul-adjunct şi să-i arate că balustrada nu avea nici un defect; chiar dacă exista vreunul, pentru moment era mai important şi chiar mai cuviincios să-l asculte pe K. decât să se ocupe de restau-rărea balustradei. Dar, aşa cum se întîmplă adesea cu oame-

i nii vioi dar activi numai din punct de vedere intelectual, directorul-adjunct se abandonase plin de zel acestei îndeletniciri meşteşugăreşti. O parte a balustradei era deja ridicată şi acum se punea problema reintroducerii colonetelor în găurile corespunzătoare. Or acest lucru era mai dificil decât tot ce făcuse până atunci. Directorul-adjunct trebui să se ridice în picioare, căutînd să apese cu amândouă mîinile balustrada în placă. În ciuda tuturor eforturilor nu reuşi. În timpul lecturii — pe care de altfel o întrerupea frecvent pentru a vorbi liber — K. observase doar vag că directorul-adjunct se sculase. Cu toate că nu slăbise niciodată complet din vedere ocupaţia secundară a directorului-adjunct, K. presu-pusese totuşi că mişcarea acestuia era pricinuită de expunerea sa; se ridică, aşadar, şi el şi, ţinându-si degetul sub o cifră, îi întinse directorului-adjunct o hîrtie. Intre timp acesta înţelesese însă că nu era suficient să apese cu mîinile şi, hotărât, se propti în balustradă, cu toată greutatea corpului. Ce-i drept, acum reuşi: colonetele intrară scîrţîind în găuri, dar în grabă una se frânse şi fragila stinghie de deasupra se rupse în două. — Prost lemn! exclamă directorul-adjunct şi se depărta supărat de birou.

CASA

Fără a fi avut mai întâi o anumită intenţie, K. încercase cu diferite prilejuri să afle unde-şi avea sediul instanţa unde se produsese primul denunţ în cazul său. Îl află fără greutate, căci atât Titorelli cât şi Wolfhart îi spuseră chiar de la prima întrebare numărul exact al casei. Afişînd un zâmbet pe care-l avea totdeauna pregătit pentru planurile secrete care nu fuseseră supuse avizului său, Titorelli îşi completă ulterior informaţia arătînd că această instanţă nu avea nici cea mai mică însemnătate; ea comunicase numai ceea ce fusese autorizată să transmită; în fine, nu era decât organul cel mai mărunt al marii autorităţi acuzatoare înseşi, iar aceasta era, oricum, inaccesibilă pârî ţilor. Deci, dacă dorea ceva de la autoritatea acuzatoare — fireşte, totdeauna există multe dorinţe, dar nu totdeauna este înţelept să le exprimi —, atunci trebuia să se adreseze instanţei inferioare amintite, deşi nici aşa nu va pătrunde până la autoritatea acuzatoare propriu-zisă şi nici dorinţa sa nu va ajunge vreodată să fie cunoscută de aceasta.

K. se familiarizase deja cu firea pictorului; de aceea nu i se împotrivi, dar nici nu mai ceru alte informaţii, ci dădu din cap şi luă la cunoştinţă cele spuse. Ca de mai multe ori în ultima vreme i se păru că Titorelli ţinea atât de tare să-l agaseze încât îl înlocuia cu succes pe avocat. Deosebirea era că pe Titorelli nu-l abandonase şi, când i-ar fi convenit, s-ar fi putut dezbăra de el fără multă vorbă; în plus Titorelli avea mima deschisă şi era vorbăreţ, chiar dacă o dată cu trecerea timpului se dovedea tot mai puţin comunicativ; în fine, şi K. putea la rândul lui să-l agaseze foarte bine pe Titorelli.

Şi în privinţa aceasta chiar aşa făcea: de multe ori vorbea despre casa aceea ca şi cum i-ar fi ascuns ceva lui Titorelli, ca şi cum ar fi stabilit legături cu acea instanţă, dar n-ar fi ajuns încă în stadiul de a le putea face cunoscute fără a se expune unor riscuri. Dar când Titorelli încerca să-l determine

să-i ofere amănunte, K. schimba brusc subiectul şi multă vreme nu mai vorbea despre casa aceea. Îi făceau plăcere asemenea mici succese şi credea că acum îi înţelegea deja mult mai bine pe oamenii din mediul justiţiei, că putea să se joace cu ei; aproape că intrase el însuşi în rândul lor şi dobîndise cel puţin pe moment o imagine de ansamblu mai bună, aceeaşi imagine care întrucâtva le facilita acestora accesul pe prima treaptă a justiţiei şi le permitea să rămână acolo. Ce s-ar întîmpla dacă până la urmă el şi-ar pierde poziţia aceasta inferioară? Acolo mai era o posibilitate de salvare: trebuia doar să se strecoare printre aceşti oameni. Dacă nu-l putuseră ajuta la proces din cauza neînsemnătăţii lor sau din alte motive, puteau măcar să-l accepte în rândul lor şi să-l ascundă, ba chiar, dacă el făcea totul suficient de chibzuit şi discret, nici nu se puteau opune să-l slujească în acest mod ; mai cu seamă Titorelli nu i se putea împotrivi, căci acum K. devenise totuşi apropiatul şi binefăcătorul pictorului.

Cu astfel de speranţe sau cu unele asemănătoare K. nu se nutrea zilnic. În general îşi păstra discernământul şi evita să ignore sau să omită o dificultate, dar câteodată — mai ales seara, când era complet epuizat după orele petrecute la bancă — Îşi găsea o consolare în cele mai mărunte şi, în plus, mai echivoce întîmplări ale zilei.

De obicei se întindea pe canapeaua din birou fiindcă nu mai putea părăsi biroul fără a-şi reveni o oră pe canapea. Atunci în gând i se însăila constatare după constatare. El nu se limita strict la oamenii aflaţi în legătură cu justiţia; aici, pe jumătate treaz fiind, toţi se amestecau; atunci uita de uriaşa muncă a justiţiei, i se părea că este unicul acuzat şi toţi ceilalţi, funcţionari şi jurişti, mergeau de-a valma pe coridoarele unui tribunal; chiar şi cei mai tîmpi îşi puseseră bărbia în piept, cu buzele răsfrânte, şi aveau privirea fixă ca semn al unei meditaţii pline de răspundere.

Apoi intrau mereu, într-un grup compact, chiriaşii doamnei Grubach; şedeau laolaltă, alăturându-şi capetele şi deschizându-şi gurile ca un cor al acuzării. Printre ei erau

mulţi necunoscuţi, deoarece de o bună perioadă pe K. nu-l mai interesa câtuşi de puţin ceea ce se întîmpla la pensiune. Dar din cauza atî tor necunoscuţi, K., indispus, pregeta să se apropie de grup. Uneori însă, când o căuta pe domnişoara Bürstner, trebuia să facă ceva: arunca, de pildă, o privire grăbită grupului şi deodată îl întîmpinau sticlind doi ochi complet străini care-l opreau locului. Pe domnişoara Bürstner n-o mai găsea; mai târziu însă, când, pentru a evita orice eroare, o căuta din nou, o găsea tocmai în mijlocul grupului, cuprinzându-i cu braţele pe doi domni care-i stăteau alături. Mai ales pentru că nu era ceva nou, o asemenea imagine îl tulbura extrem de puţin în raport cu amintirea de neuitat a unei fotografii făcute pe plajă şi pe care o văzuse odată în camera domnişoarei Bürstner. Oricum, această imagine îl îndepărta pe K. de grup; chiar dacă mai revenea de câteva ori, străbătea în grabă, cu paşi mari, clădirea tribunalului în lung şi-n lat.

Permanent ştia foarte bine rostul tuturor încăperilor, iar coridoarele părăsite, pe care nu avusese cum să le vadă niciodată aievea, i se păreau familiare ca şi când ar fi aparţinut dintotdeauna propriei sale locuinţe. Amănuntele i se întipăreau în creier mereu, cu cea mai dureroasă claritate: de pildă, un străin se plimba printr-o sală de aşteptare; era îmbrăcat ca un toreador, talia îi era parcă tăiată cu cuţitul, vesta foarte scurtă si dantelele gălbui, cu fire groase, îi dădeau un aer rigid. £ără a-şi întrerupe vreo clipă plimbarea, omul acesta se lăsa privit cu uimire, neîncetat, de către K. Acesta se furişa aplecat în jurul străinului şi-l privea cu ochii obosiţi şi holbaţi. K. ştia toate desenele dantelelor, toate imperfecţiunile franjurilor, toate curbele vestei şi totuşi nu se mai sătura să se uite. Sau mai degrabă se săturase demult să mai privească, sau, mai exact, nu vrusese niciodată să-l vadă, dar toreadorul nu-i dăduse pace.

„Ce mascaradă ne oferă străinătatea”, gândi K. şi-şi holbă şi mai tare ochii. Iar imaginea acestui om îl urmărea până când, răsucindu-se pe canapea, îşi îngropa faţa în pielea acesteia.

CĂLĂTORIA LA MAMA

Dintr-o dată, la masa de prânz, lui K. îi veni în minte să-şi viziteze mama. Primăvara era pe sfîrşite şi, o dată cu ea, se încheia al treilea an de când nu-şi mai văzuse mama. Îl rugase atunci să-i facă o vizită de ziua lui de naştere; în ciuda unor impedimente el cedase acestei rugăminţi şi chiar îi promisese mamei că aveau să petreacă împreună fiecare aniversare. Deja de două ori nu-şi ţinuse promisiunea. Dar acum nu mai voia să-şi aştepte aniversarea, deşi până atunci nu mai erau decât paisprezece zile; voia să plece imediat.

Îşi spuse, ce-i drept, că nu exista nici un motiv special să plece tocmai acum; dimpotrivă, veştile care-i parveneau regulat, la fiecare două luni, de la vărul său care se ocupa cu negustoria în orăşelul acela şi administra banii pe care K. îi trimitea pentru mama sa, veştile deci erau mai liniştitoare ca oricând. Ce-i drept, pe mama o lăsase lumina ochilor, dar după consultul medicilor, K. se aştepta de ani de zile la acest lucru. În schimb, starea ei generală se ameliorase, diversele neajunsuri ale bătrâneţii în loc să se amplifice se diminuaseră sau, oricum, ea le acuza mai puţin. După opinia vărului, acest fenomen era determinat, poate, de faptul că devenise peste măsură de evlavioasă în ultimii ani — Încă de la ultima vizită K. remarcase, aproape cu dezgust, uşoare semne în acest sens. Într-o scrisoare vărul înfăţişase foarte plastic cum bătrâna, care mai înainte de-abia se târa, păşea acum fără probleme la braţul lui când o însoţea duminica la biserică. În plus, asemenea veşti erau demne de crezare, căci în mod obişnuit vărul lui era fricos, iar în scrisorile sale avea tendinţa să exagereze mai curând răul decât binele.

Dar oricum ar fi fost, K. se hotărâse acum să plece; printre alte lucruri neplăcute constatase mai nou că avea o anumită sensibilitate, o înclinaţie aproape fără temei de a ceda propriilor dorinţe. Ei bine, în cazul de faţă, acest defect slujea măcar unui scop nobil!

Se duse la fereastră să-şi adune puţin gândurile şi ceru ca masa să fie strânsă de îndată. Apoi îl trimise pe servitor la doamna Grubach s-o anunţe că domnul procurist pleacă şi să-i aducă apoi valijoara în care doamna Grubach pusese ce credea de cuviinţă.

Apoi îi dădu domnului Kuhne câteva însărcinări de afaceri pentru perioada în care va fi absent, dar de data aceasta îl necăji doar vag faptul că domnul Kuhne primi însărcinările cu o impoliteţe care devenise deja obicei, întorcându-şi lateral faţa, ca şi cum ar şti foarte precis ce avea de făcut şi ar suporta această comunicare a sarcinilor numai ca pe o ceremonie.

În fine, K. se duse la director. Când îi solicită acestuia un concediu de două zile întrucât trebuia să meargă la mama sa, directorul îl întrebă fireşte dacă mama îi era cumva bolnavă.

— Nu, spuse K. fără altă explicaţie.

Stătea în picioare în mijlocul camerei, cu mîinile la spate. Se gândi încruntîndu-se: Nu se grăbise oare cu pregătirile pentru călătorie? Nu era mai bine să rămână aici? Ce căuta acolo? Pleca oare din sentimentalism? Poate din sentimentalism rata aici ceva important, ocazia unei intervenţii care s-ar putea produce şi acum, în fiecare zi, în fiecare ceas, după ce procesul stagnase aparent săptămâni de-a rândul şi aproape că nici o înştiinţare certă nu ajunsese până la K.?

În plus, n-ar mai speria-o nici pe bătrână, lucru pe care fireşte că nu intenţiona să-l facă, dar care se putea întîmpla foarte uşor, împotriva voinţei lui, căci acum multe se întîmplau împotriva voinţei lui. Iar mama nici nu-şi exprimase dorinţa să-l vadă. Înainte vreme se repetaseră regulat în scrisorile vărului chemările insistente ale mamei; acum, şi chiar de mai mult timp încoace, nici vorbă despre aşa ceva. Aşadar, nu din cauza mamei pleca; acest lucru era clar.

Dacă pleca însă cu vreo speranţă în ceea ce-l privea, era complet nebun, iar acolo, în disperarea finală îşi va primi răsplata nebuniei. Dar ca şi cum toate îndoielile acestea n-ar fi fost ale lui, ci ca şi cum alţii ar fi căutat să i le vîre în cap, rămase, dezmeticindu-se doar aparent, la decizia de a pleca.

În timpul acesta directorul se aplecase peste un ziar în mod întîmplător sau, ceea ce era mai probabil, dintr-o consideraţie deosebită faţă de K.; acum abia, directorul îşi ridică privirea şi, sculându-se în picioare, îi întinse mâna; la urmă, fără a mai pune vreo întrebare, îi ură drum bun.

Mergând de colo-colo, K. îl mai aşteptă în birou pe servitor, îl respinse aproape mut pe direc torul-adjunct care intră de mai multe ori să se intereseze de motivul călătoriei lui K., şi când primi în sfîrşit valijoara, se grăbi imediat să coboare la trăsura deja reţinută. Nu terminase de coborât când, în ultimul moment, apăru în capătul de sus al scărilor funcţionarul Kullich ţinând în mână o scrisoare începută, pentru care voia evident să obţină de la K. o indicaţie. K. îi făcu un semn de refuz cu mâna, dar tont cum era, acest om blond cu capul mare nu înţelese refuzul şi goni după K., fluturând hîrtia şi executînd nişte sărituri care i-ar fi putut fi fatale. K. era atât de exasperatîncât, atunci când Kullich îl ajunse din urmă pe scara exterioară, îi luă scrisoarea din mână şi o făcu bucăţi. Apoi, când K. se răsuci în trăsură, îl văzu pe Kullich, care probabil că nu-şi înţelegea deloc greşeala, stînd în acelaşi loc şi privind în urma trăsurii, în vreme ce lângă el portarul îşi trase chipiul peste ochi.

Aşadar, K era totuşi unul dintre cei mai înalţi funcţionari ai băncii; dacă el ar tăgădui acest lucru, portarul l-ar contrazice. Iar mama, în ciuda tuturor evenimentelor, îl considera chiar directorul băncii şi îşi păstra convingerea aceasta de ani de zile. După părerea ei, K. nu se putea prăbuşi, oricâte prejudicii i se aduseseră prestigiului său. Poate era un semn bun în faptul că tocmai înaintea plecării se convinsese că mai era în stare să smulgă o scrisoare din mâna unui funcţionar care avea chiar legături cu tribunalul şi apoi să rupă scrisoarea fără nici o scuză. Numai ceea ce i-

ar fi făcut cea mai mare plăcere nu putuse să facă: să-i dea lui Kullich doi pumni zdraveni în obrajii rotunzi şi palizi.

Notă asupra ediţiei

Traducerea romanului *Procesul,* realizată de Gellu Naum, publicată în 1965 la Editura pentru Literatură Universală şi reeditată în 1977 la Editura Minerva cu foarte puţine şi neînsemnate modificări, urmează textul stabilit de Max Brod în celebra ediţie din 1925.

După ce Kafka însuşi nu publicase decât o parte a capitolului *În catedrală,* şi anume parabola cu paznicul porţii, apărută în 1915 sub titlul *În faţa legii,* Max Brod, după cum se ştie, salvatorul manuscriselor lui Kafka, a încercat să dea *Procesului* o formă finită şi a lăsat deoparte capitolele considerate incomplete. Raportându-se la ediţia Brod, traducerile consacrate, în diferite limbi, au preluat în mod fatal acest text clasic.

Ediţia de faţă are însă în vedere textul stabilit de Malcolm Pasley care publică integrala Kafka la Editura S. Fischer din Frankfurt am Main, unde *Procesul* a apărut în 1990.

Urmând modul în care autorul însuşi şi-a ordonat şi delimitat manuscrisele, Malcolm Pasley editează *Procesul* în două secţiuni: *Capitole* şi *Fragmente.* Prima secţiune cuprinde, cu o singură excepţie, textul stabilit de Max Brod, astfel încât am putut prelua traducerea lui Gellu Naum pe care am confruntat-o cu versiunea „Malcolm Pasley”, prilej cu care am operat o serie de modificări, relativ puţine şi absolut neesenţiale. Excepţia amintită o constituie „Capitolul patru” din ediţia Brod, *Prietena domnişoarei Bürstner,* capitol care în ediţia Pasley apare în secţiunea *Fragmente.* Trebuie subliniat totuşi că, în ciuda acestui fapt, şi în ediţia Pasley *Procesul* cuprinde tot zece capitole, ca şi în ediţia Brod. Acest fenomen se datorează faptului că Malcolm Pasley împarte „Capitolul întâi” din ediţia Brod,

Arestarea. Convorbiri cu doamna Grubach. Apoi domnişoara Bürstner, în două capitole distincte: *Arestarea* şi *Convorbiri cu doamna Grubach. Apoi domnişoara Bürstner.*

Secţiunea *Fragmente* cuprinde pe lângă *Prietena domnişoarei Bürstner,* capitol pe care l-am păstrat, firesc, în tălmăcirea lui Gellu Naum, o serie de *texte inedite* care au fost traduse de semnatarul acestei *Note asupra ediţiei* si care a realizat şi confruntarea dintre ediţia Brod şi ediţia Pasley, pe de o parte, şi traducerea lui Gellu Naum, inclusiv în varianta republicată în 1977, pe de altă parte.

Aceste texte sunt următoarele: Procurorul, La Elsa, Lupta cu directorul-adjunct, Casa şi Călătoria la mama.

Se înţelege, aceste texte sunt traduse şi publicate pentru prima dată la noi.

Malcolm Pasley arată în *Nota asupra ediţiei* că dintre aceste „fragmente” doar *Prietena domnişoarei Bürstner* şi *Călătoria la mama* pot fi integrate cu precizie, graţie raportărilor cronologice, în succesiunea capitolelor din roman. Astfel, întâmplările din „fragmentul” *Prietena domnişoarei Bürstner* se petrec la cinci zile după arestarea lui Josef KL, iar cele din *Călătoria la mama* cu două săptămâni înainte de executarea acestuia.

În schimb, celelalte „fragmente” scapă unei integrări exacte: *Procurorul* poate fi plasat la scurtă vreme după arestare, *La Elsa* gravitează în jurul capitolului despre unchiul lui K., iar *Lupta cu directorul-adjunct* şi *Casa* şi-ar găsi locul către sfârşitul romanului. În privinţa acestora două din urmă, editorul presupune că scriitorul însuşi nu se hotărâse unde să le plaseze.

Mai facem precizarea că ediţia de faţă nu se abate de la textul publicat de Malcolm Pasiey decât într-o singură privinţă: Gellu Naum a segmentat o seamă de paragrafe, prea lungi şi în ediţia Brod, şi a trecut sub forma dialogului ceea ce Kafka inserează în corpul alineatelor, mulţumindu-se, în tradiţia prozei germane, să redea cuvintele personajelor între semnele citării. Din motive care, credem,

nu mai trebuie evocate aici, am păstrat această inadvertenţă faţă de noua ediţie de referinţă. Mai mult decât atât, am preluat aceste opţiuni ale lui Gellu Naum şi pentru „fragmentele” traduse de noi.

Radu Gabriel Pârvu

---

[1] în ediţia Brod se precizează în final: „Acest capitol n-a fost terminat.”